

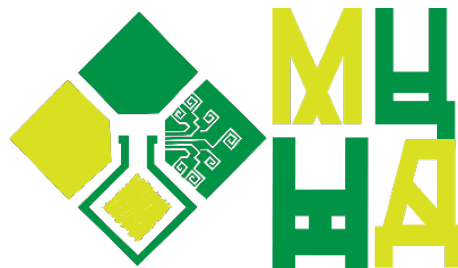
23 ЧЕРВНЯ 2023 РІК

М. ПОЛТАВА, УКРАЇНА



DOI 10.36074/mcnd-23.06.2023
ISBN 978-617-8126-36-0

МАТЕРІАЛИ
І МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ



Міжнародний Центр Наукових Досліджень

ТЕОРІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ НАУКИ

| 23 ЧЕРВНЯ 2023 РІК
м. Полтава, Україна

Вінниця, Україна
«Європейська наукова платформа»
2023



Організація, від імені якої випущено видання:
ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Зрада С.І.

Дизайн: Бондаренко І.В.



Конференцію зареєстровано Державною науковою установою «УкрІНТЕІ» в базі даних науково-технічних заходів України та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (Посвідчення № 65 від 17.01.2023).

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

Т 33 **Теорія модернізації в контексті сучасної світової науки:**
матеріали I Міжнародної наукової конференції, м. Полтава,
23 червня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. —
Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. — 270 с.

ISBN 978-617-8126-36-0

DOI 10.36074/mcnd-23.06.2023

Викладено матеріали учасників I Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Теорія модернізації в контексті сучасної світової науки», яка відбулася 23 червня 2023 року у місті Полтава.

УДК 001 (08)

ISBN 978-617-8126-36-0

© Колектив учасників конференції, 2023
© ГО «Європейська наукова платформа», 2023
© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І.

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ІННОВАЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОСТВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ:
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КОРЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Матрунчик Д.М., Вахович І.М...... 12

СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Клімчук О.С...... 14

СЕКЦІЯ ІІ.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ВАРІАНТИ СТРУКТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДПРИЄМСТВА ІЗ СТЕЙКХОЛДЕРАМИ В
СТРАТЕГІЧНОМУ ПЕРІОДІ

Залуцька Х.Я., Стефанцов Д.В...... 17

РОЛЬ АДАПТАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
ДО МОЖЛИВОГО ЗРОСТАННЯ ЦІН НА ЕНЕРГОРЕСУРСИ

Ємельянов О.Ю...... 19

СЕКТОРАЛЬНА ТА ГЕОГРАФІЧНА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЯК ФОРМИ РЕЗІЛЬЄНТНОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ МЕРЕЖЕВИХ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

Ляшенко В.І., Підоричева І.Ю., Ліщук О.В., Лук'янов А.І. 22

СЕКЦІЯ ІІІ.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

INSURTECH НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ УКРАЇНИ

Заїка О.С. 30

АУДИТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Бондаренко Н.М. 34

ВИЗНАЧЕННЯ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ЗА ОБЕРНЕНИМ МЕТОДОМ
НА ОСНОВІ НЕОПЕРАЦІЙНИХ ДОХОДІВ

Сук П.Л. 37

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ВИРОБНИЧОМУ ПІДПРИЄМСТВІ	
Кіс Д.В.	42
ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	
Ломейко А.М.	44
ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ	
Карнаух Д.О.	46
ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ РОЗРАХУНКІВ ПО ОПЛАТІ ПРАЦІ	
Юнаш А.Б.	48
 СЕКЦІЯ IV.	
МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ	
РОЛЬ МАРКЕТИНГУ В УПРАВЛІННІ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ	
Лещенко С.В.	50
УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА	
Горобець Д.В., Блюмська-Данько К.В.	53
 СЕКЦІЯ V.	
МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ	
THE CHANGING LANDSCAPE OF PROFESSIONAL QUALIFICATION AWARDING: INSIGHTS ON UKRAINE'S QUALIFICATION CENTERS	
Semigina T., Morklyanyk B., Balanyuk Yu.	55
ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕТАП МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ НАУКИ	
Крулевський А.В.	61
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ КАР'ЄРОЮ ПЕРСОНАЛУ	
Іванова В.І., Кубіцький С.О.	64
ПОЛІТ-ЕЙДЖИЗМ ЯК ПЕРЕДУМОВА АКТИВНОСТІ І ПАСИВНОСТІ ПАРТНЕРСТВА ІНФАНТІВ І ГЕРОНТІВ: АКМЕОЛОГІЧНИЙ СИНТЕЗ	
Юшин С.О.	71
СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМСТВА	
Балинець І.В., Бондарчук Л.В.	76

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ ПЛАНУВАННЯ В
ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Онопрієнко І.М., Лімарєв С.В. 83

СЕКЦІЯ VI.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ЛІНІЯ РОЗМЕЖУВАННЯ: ПЕРЕЙТИ ЧИ ЗАЛИШИТИСЯ (ІНТЕГРАЦІЯ
ВЕТЕРАНСЬКОГО ДОСВІДУ У СОЦІАЛЬНУ РОБОТУ В УКРАЇНІ)

Столярник О., Семігіна Т. 86

СЕКЦІЯ VII.

ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

DIGITAL OBJECTS OF COPYRIGHT

Alberda L. 89

EVIDENCE AND BURDEN OF PROOF IN CASES REGARDING THE ESTABLISHMENT OF
THE FACT OF COHABITATION OF A MAN AND WOMAN WITHOUT MARRIAGE
REGISTRATION

Martseniuk A. 91

ГЕНЕЗА ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА ЄС

Стеців Р.С. 94

ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ, СВОБОД ТА
ІНТЕРЕСІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ: СУТНІСТЬ, КРИТЕРІЇ ТА
ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

Драч Д.Л. 97

ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК ТА ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Вольський Р.О. 103

ОСОБЛИВОСТІ ПРОПАГАНДИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЗА СТ. 111-1 КРИМІНАЛЬНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Шульженко Н.В., Крот М.А. 105

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Вовчина С.О. 107

ПРАВОВІДНОСИНИ МІЖ СПАДКОЄМЦЯМИ У СПАДКОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Колесник В.А. 109

СІМЕЙНІ КОНФЕРЕНЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Коваль О.М., Лактіонова А.О. 111

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Криворот Д.С.....	113
--	-----

ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТА ДРІБНОГО ВИКРАДЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА Козігон Б.О.....	116
--	-----

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА УКРАЇНИ Власенко А.С.	118
---	-----

ЩОДО ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ Кульчицький В.В.	120
--	-----

СЕКЦІЯ VIII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДЛЯ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА РЕАЛІЇ Тимофєєв В.П., Тінін Д.Г.	123
--	-----

ДЕЯКІ ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІД ЧАС ПЕРЕМІЩЕННЯ МАЛИХ ГРУП З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ В РУКАХ Тимофєєв В.П., Тінін Д.Г.	126
--	-----

ЗЛОЧИННІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАСОБИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ Дьякова Ю.В.	129
---	-----

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ПРОКУРАТУРИ В ПРОЦЕСАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ Подкопаєв С.В.....	131
---	-----

СЕКЦІЯ IX. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТАКТИЧНОЇ ТА ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Тимофєєв В.П., Тінін Д.Г.	134
---	-----

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ Тінін Д.Г., Мислива О.О.....	137
--	-----

ПОРЯДОК ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ	
Тимофєєв В.П., Тінін Д.Г.....	139

ПРОБЛЕМИ МОВНОГО ПИТАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОЧАТОК СУПРОТИВУ ПОЧИНАЄТЬСЯ З КОЖНОГО, А НЕ ЛИШЕ З КОМБАТАНТА	
Тінін Д.Г.....	142

СЕКЦІЯ X. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

ІМУНОФЕРМЕНТНИЙ АНАЛІЗ (ІФА): СУТНІСТЬ, РОЛЬ, ЗНАЧЕННЯ, ПЕРЕВАГИ, НЕДОЛІКИ	
Сидорчук П.С.....	145

СЕКЦІЯ XI. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ НА ВПРОВАДЖЕННЯ СОРТІВ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО СЕЛЕКЦІЇ ДДСДС НААН В ГОСПОДАРСТВАХ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ	
Вінюкова О.Б., Удовиченко С.М., Бондарева О.Б.....	149

СЕКЦІЯ XII. ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

НОВІ ВИДИ СОЛОДКИХ КИСЛОМОЛОЧНИХ НАПОЇВ З ВИКОРИСТАННЯМ СИРОПІВ ЛІКУВАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	
Науково-дослідна група:	
Гачак Ю.Р., Михайлицька О.Р., Ваврисевич Я.С., Дудко В.Р., Щур М.І.....	152

СЕКЦІЯ XIII. ГІРНИЦТВО ТА НАФТОГАЗОВА ІНЖЕНЕРІЯ

РЕГРЕСІЙНИЙ АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ ТРУБОПРОВОДУ	
Красівський О.М.....	158

СЕКЦІЯ XIV. ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

ПОРІВНЯННЯ КІНЕМАТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ДВОХ СХЕМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДВОКООРДИНАТНОГО МЕХАНІЗМУ ПАРАЛЕЛЬНОЇ СТРУКТУРИ	
Кропівний О.О., Гречка А.І., Кириченко А.М.....	160

СЕКЦІЯ XV. АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

РОЗРОБКА ПОРТАТИВНОГО ПК НА БАЗІ RASPBERRY PI З МОЖЛИВІСТЮ
ПІДКЛЮЧЕННЯ РІЗНИХ ІНТЕРФЕЙСІВ

Водяницький М.А.165

СЕКЦІЯ XVI. ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

АНАЛОГОВІ ТА ЦИФРОВІ СИТЕМИ: АНАЛІЗ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

Тимощук В.Д., Козуб М.В.168

СЕКЦІЯ XVII. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

РОЗРОБКА ЗАСТОСУНКІВ НА МОВІ FLUTTER ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ БЕЗПЕКИ

Павленко К.І.170

СЕКЦІЯ XVIII. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОДИНИЦЬ ПРИЙНЯТТЯ
РІШЕНЬ МЕТОДОМ DEA

Іванов С.М.172

СЕКЦІЯ XIX. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ТЕЛЕГРАМ-БОТ, ЩО ВИКОРИСТОВУЄ СТЕГАНОГРАФІЧНІ АЛГОРИТМИ ДЛЯ
ПРИХОВУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ЦИФРОВИХ ЗОБРАЖЕННЯХ

Коршенко В., Громико І.О.179

СЕКЦІЯ XX. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

PROCESS OF NOMINATION OF AGRICULTURAL TERMINOLOGY IN ENGLISH

Романюк О.М.184

ЗАРОДЖЕННЯ ФРАНКОМОВНОЇ АНТИЛЬСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Путівцева Н.К.189

СЕКЦІЯ XXI. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ФЕНОМЕН

Голик М.М., Гинда О.М., Вишневська С.М. 192

ФІЛОСОФІЯ У КУЛЬТУРІ

Зінченко Д.Р. 194

ЦІННІСНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ КУЛЬТУРИ

Горячківська Г.М. 196

СЕКЦІЯ XXII. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

EDUCATION INTERNALIZATION, SOME PECULIARITIES AND PRINCIPLES OF REMOTE EDUCATION IN A VARIOUS COUNTRIES WHILE TAKING ETHNIC, ETHNO-GENDER AND ETHNO-AGE TYPOLOGICAL ASPECTS INTO CONSIDERATION

Tkachenko O.V., Jha Sahil Kumar, Al-Jawabreh Jad Sami Jadallah 198

STUDENT-CENTERED LEARNING: PUTTING LEARNERS AT THE HEART OF EDUCATION

Slodynytska Yu. 201

ОСОБЛИВОСТІ ПІДБОРУ ВОКАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО РЕПЕРТУАРУ ДЛЯ ВОКАЛІСТІВ ПОЧАТКІВЦІВ

Чжан Венлі 204

РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ У ВИВЧЕННІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ПІЗНАЄМО ПРИРОДУ» ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Коршевнік Т.В. 206

РОЗВИТОК СЛОВНИКА В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ІЗ ЗНМ

Шостак О.О., Рудік О.В. 209

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У НАВЧАННІ ФІЗИКИ

Галатюк Ю.М., Михаревич Є.В. 211

СЕКЦІЯ XXIII. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Любива О.С. 214

ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНОГО
КОНФЛІКТУ

Попелюшко Р.П., Рудніцька О.В.219

РОЛЬ СІМ'Ї У СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКА

Колесник В.А.222

СЕКЦІЯ XXIV.

МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ
У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Бондаренко М.А., Зайцева О.В., Радзішевська Є.Б., Солодовніков А.С.,
Пономаренко Н.С.224

АНАЛІЗ ДАНИХ ЩОДО ЛІКУВАННЯ ТРОМБОЗУ ПОВЕРХНЕВИХ ВЕН НИЖНІХ
КІНЦІВОК

Коляда К.Д.227

ВИПАДОК РАННЬОЇ ДІАГНОСТИКИ РІДКІСНОГО СИНДРОМУ МАЙРЕ

Ластівка І.В.231

ЛІКУВАННЯ УСКЛАДНЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З РЕЗЕКЦІЄЮ ПЕЧІНКИ

Лактіонова О.І.233

ОГЛЯД ПІСЛЯОПЕРАЦІЙНИХ УСКЛАДНЕНЬ У ПАЦІЄНТІВ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ
РЕКОНСТРУКЦІЄЮ МЕДІАЛЬНОЇ ПАТЕЛЛОФЕМОРАЛЬНОЇ ЗВ'ЯЗКИ ПРИ
ПОВТОРНОМУ ВИВИХУ НАДКОЛІНКА

Гаркуша М.А., Веснін В.В., Лактіонова О.І., Коляда К.Д.238

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ІНТЕНСИВНОЇ ТЕРАПІ БОЙОВОЇ ТРАВМИ

Сидоренко А.А.243

ОСОБЛИВОСТІ СУБМІКРОСКОПІЧНИХ ЗМІН У СІМ'ЯНИКАХ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ
ТВАРИН ПРИ ЕТАНОЛОВІЙ ІНТОКСИКАЦІЇ

Гнатюк М.С., Нестерук С.О., Татарчук Л.В., Монастирська Н.Я.247

СЕКЦІЯ XXV.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ТАЕКВОН-ДО З ОЗДОРОВЧОЮ МЕТОЮ

Конюх Н.С.250

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ЕТИЧНІ ОСНОВИ МОТИВАЦІЇ ДО СПОРТИВНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ

Волошин М.Ю.253

СЕКЦІЯ XXVI. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

МЕДІА ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ РІЗНОМАНІТНОСТІ: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Левченко А.В...... 255

РЕПРЕСІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ 30-Х Р. ХХ СТ.

Боровик А.М. 257

СОЛЯРНІ МОТИВИ СЮЖЕТУ «ЗВІДНИЦТВО ДІВЧИНИ»

Трегубов Д.Г., Трегубова І.М. 263

ФЕСТИВАЛІ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА ЯК СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Соколовський М.А. 266

СЕКЦІЯ XXVII. АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

УПРАВЛІННЯ МІКРОКЛІМАТОМ ТА ЯКІСТЮ ПОВІТРЯ ПРИ РЕКОНСТРУКЦІЇ БУДІВЕЛЬ-ПАМ'ЯТОК АРХІТЕКТУРИ

Шишина М.О. 268

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ІННОВАЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОСТВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КОРЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Матрунчик Дмитро Миколайович

докторант, кандидат технічних наук

Луцький національний технічний університет, Україна

Вахович І.М.

доктор економічних наук, професор, ректор

Луцький національний технічний університет, Україна

Прикладом ефективного відновлення поствоєнної економіки на інноваційній основі є приклад Південної Кореї (Республіка Корея). Північна Корея (КНДР) мала кращі стартові можливості для розвитку – саме на півночі Корейського півострова були зосереджені промислові потужності, які розбудовувала ще японська окупаційна адміністрація, в той час як південь залишався відсталим аграрним регіоном. Корейська війна призвела до того, що 80% небагатої промислової та транспортної інфраструктури Південної Кореї було знищено. Зруйнована, бідна на природні ресурси країна фактично мала відроджувати все з нуля. Післявоєнна відбудова Республіки Корея почалася з отримання від США 1,5 млрд дол. субсидій та «кредитів розвитку» [1].

Незважаючи на те, що значна частина фінансової допомоги була спрямована на придбання продовольчих та споживчих товарів, обсяг інвестиційних впливів був достатнім для того, щоб запустити процес модернізації національного господарства. З початку 60-х років у країні почала формуватися жорстка державоцентрична модель економіки, що дозволило реалізовувати п'ятирічні плани розвитку окремих секторів національного господарства. Спочатку під час реалізації першого п'ятирічного плану пріоритет був наданий розвитку легкої промисловості, що дозволило сформувати критичний рівень ділової активності та запустити маховик соціально-економічного піднесення. У другому п'ятирічному плані створювалися умови для розбудови хімічної промисловості, металургії та машинобудування, в першу чергу щодо стимулювання виробництва експортоорієнтованої продукції в цих секторах економіки.

Держава заохочувала створення потужних конгломератів виробників експортної продукції, що давала можливість підвищити рівень концентрації інвестиційного потенціалу та зміцнити позиції корейських експортерів на зовнішніх ринках. Корейський уряд часто використовував механізм компенсації експортерам втрат, щоб вони не продавали продукцію за цінами вище середньосвітових. Таким чином вдалося досягти високих темпів зростання експорту продукції корейських

виробників на світовому ринку. У результаті вже у 1970-х роках сформувалися такі галузі як суднобудування та електроніка, які почали інтенсивно розвиватися у зв'язку з диверсифікацією інвестиційних вливань і стали базовими ланками національного господарства. Саме прискорений розвиток високотехнологічних галузей дав можливість перетворити Республіку Корея в «азійського тигра».

У 2000-х за Республікою Корея утвердився статус потужної глобалізованої економіки. Наразі країна є одним із найбільших автовиробників, світовим лідером у суднобудуванні, а компанія Samsung Electronics – найбільший у світі виробник електроніки. З 1962-го до 2008-й ВВП Південної Кореї зріс із 2,3 млрд дол. до 928 млрд дол. Південнокорейські компанії разом із тайванськими тіснять законодавців електронної моди: японців, американців та європейців. Секрет успіху південнокорейських компаній – вони мобільніші за конкурентів, першими пропонують нові технології і роблять їх доступнішими [1]. Також одним з вагомих чинників прискореного розвитку високотехнологічних секторів економіки Південної Кореї стало застосування ефективних протекціоністських заходів, зокрема в частині заборони імпорту автомобілів, що дало поштовх розвитку автомобілебудування.

Прикметною рисою модернізації та відбудови південнокорейської економіки було те, що поряд з традиційними лекалами ринкової економіки, які вимагалися міжнародними фінансово-кредитними організаціями та урядами країн-партнерів, використовувалися заходи по націоналізації промислових підприємств та банківських установ, що давало можливість державі прямими методами впливати на відтворювальні пропорції в країні і забезпечувати потрібні структурні зрушення.

Досвід відновлення економіки Південної Кореї, яка у першій половині 50-х років була зруйнованою війною та аграрною країною, і її перетворення в «азійського тигра» однозначно має бути взятий на озброєння в Україні. За умови формування прозорої економічної політики та результативного розподілу міжнародної фінансової допомоги Україна буде спроможна провести необхідні структурні реформи для прискореного відновлення, а то й створення нових галузей, котрі будуть виробляти конкурентоспроможну на вітчизняному та світовому ринку продукцію і продукувати створення лівової частки нових робочих місць.

Більше того, Україна має значно кращі стартові умови, ніж мала Південна Корея для імплементації кращих практик «корейського економічного дива», оскільки в нашій країні вже здійснено декілька фаз цифрової трансформації, що дає можливість подолати асиметричність інформації у публічному секторі і тим самим створити сприятливі умови для розвитку підприємницької діяльності. У нашій країні сформовано потужний науково-технічний потенціал, котрий при відповідних інвестиційних вливаннях здатен продукувати інновації, які користуватимуться підвищеним попитом на світовому ринку інноваційних технологій. В першу чергу це стосується створення інноваційних продуктів у сфері озброєнь, оскільки в Україні ще з середини минулого століття сформована виробничо-технічна та науково-технічна база виробництва різноманітних видів військової техніки.

Список використаних джерел:

1. Шрамович В. Корейське прискорення. Український тиждень. 2010. №23(136). [Електронний ресурс]. URL: <https://tyzhden.ua/korejske-pryskorennia/>.

СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Клімчук Олександр Сергійович

аспірант

Львівський університет бізнесу та права, Україна

Зазначимо, що на сьогоднішній день туристична індустрія відіграє одну з важливих функцій у формуванні дохідної частини бюджету України, а також посідає вагомe місце в ринковій економіці нашої держави. Туристично-рекреаційний потенціал є одним з найбільш перспективних для галузей індустрії гостинності зокрема та ринкової економіки України загалом. Україна має сприятливі природні умови, численні історико-культурні пам'ятки, джерела цілющих мінеральних вод, що робить ринок туристичних послуг привабливим як для зовнішнього, так і для внутрішнього споживача. Варто зазначити, що інтенсивність розвитку туризму та туристично-рекреаційної галузі в Україні спостерігалася до 2020 року, тобто, до початку всесвітньої пандемії Covid-19. З початком пандемії динаміка та інтенсивність розвитку призупинилися, але вже з четвертого кварталу 2021 року спостерігався процес стабілізації і проглядалася динаміка до збільшення туристичного потоку в Україну порівняно з першим кварталом 2020 року. Але, на жаль, 24 лютого 2022 року змінило все в повсякденному житті українців. Повномасштабна війна внесла кардинальні корективи в стратегічно вибудовані плани відновлення та розвитку туристично-рекреаційної сфери України в післякризовий період (після пандемії Covid-19). Але, незважаючи на всі негативні та форс-мажорні наслідки, туристично-рекреаційна сфера України має достатній потенціал для подальшого розвитку та позитивної динаміки до зростання фінансових показників від своєї діяльності.

Україна має надзвичайно багаті й різноманітні природні туристично-краєзнавчі ресурси: кліматичні, водні, орографічні (гірські хребти та передгір'я), приморсько-пляжні, біотичні (лісові), ландшафтні, бальнеологічні, фітолікувальні (масиви лісових і паркових насаджень), спелеологічні тощо. Загальна площа природних рекреаційних ландшафтів України становить 9,4 млн га (15,6% території держави) [1]. Проаналізувавши туристично-рекреаційний потенціал України, зазначимо наступне: Україна достатньо добре забезпечена водно-рекреаційними ресурсами. Вона має добре розвинену річкову сітку, до складу якої входить близько 73 тис. річок, зокрема, 14 із них мають довжину понад 500 км. Загальний об'єм стоку всіх річок становить 210 км³. Більшість річок України належать до басейну Чорного й Азовського морів. Річки мають переважно дощове і снігове живлення та, здебільшого, рівнинний характер. Найбільшими річками України є: Дніпро, Дністер, Дунай, Південний Буг, Сіверський Донець, Західний Буг, Прип'ять, Десна, Ворскла, Оріль, Черемош, Прут, Стрий.

На річках Карпат і Кримських гір часто трапляються пороги і водоспади, які є туристичними атракціями. Найвідоміші з карпатських водоспадів: Гук (біля підніжжя Говерли), Манявський (на р. Манявка), Шипіт (на р. Шипіт), Яремчанський (Яремче); найгарніші кримські: Учан-Су та Джур-Джур.

Значні запаси водних ресурсів України зосереджені в озерах, яких нараховується понад 20 тис., зокрема, 30 озер площею понад 10 км². Також в Україні створено понад 1057 водосховищ та понад 27 тис. ставків. Територією України вони розподіляються нерівномірно [1].

Окрема і цікава тема – озера України. Їх можна згрупувати на Волинські, Придунайські, Чорноморські (озера-лимани), Кримські та Деснянські. Багатою на озера є Волинь. Різні за формою і глибиною волинські озера провального і карстового походження трапляються групами і поодиночі. Найбільш відома група Шацьких озер (складається з 22 озер). Найбільше з них – оз. Світязь (площа дзеркала 24,5 км², найбільша глибина – 58 м), його називають «Українським Байкалом». Серед інших великих озер Шацької групи популярністю серед туристів користуються наступні: Пулемецьке (16,3 км²), Турське (13,5 км²), Луки, Біле, Довге.

Найбільші штучні водойми України створено на Дніпрі. Це – Київське (площа водного дзеркала 922 км²), Канівське (582 км²), Кременчуцьке (2252 км²), Дніпродзержинське (567 км²), Дніпровське (410 км²) водосховища. Одним з шести великих водосховищ у каскаді на річці Дніпро, було Каховське (2155 км²) водосховище, нещодавно зруйноване внаслідок підриву росіянами. Функціонують також великі водосховища на інших річках держави: Дністровське (142 км²) на Дністрі, Червонооскільське (123 км²) і Печенізьке (86,2 км²) на Сіверському Дінці, Ладижинське (20,8 км²) на Південному Бузі, Старобепівське (8,3 км²) на Кальміусі тощо.

Україна багата на запаси різноманітних мінеральних вод.

Україна належить до європейських країн, слабо забезпечених лісовими ресурсами. Її лісистість становить лише 14,3%. Для порівняння, цей показник у Румунії складає 26%, у Польщі – 28%, у Німеччині – 30%, у Білорусі – 35%, у Словаччині – 38%. Лісистість у різних частинах і регіонах нашої держави нерівномірна. Вона значно вища на заході й півночі, особливо в Карпатах, а також – у Кримських горах. У західній і північній частинах України вкрита лісом площа становить 20-40 %, у Карпатах – понад 40%, у Криму – 10%.

Гірсько-туристичні ресурси нашої держави зосереджені в Кримських горах й українських Карпатах. Українські Карпати – один із найбільш мальовничих регіонів України – характеризується середньовисокими горами, чітко вираженою вертикальною зональністю. Близько 40% території Карпат вкрито лісом, а ще близько 35% – лучною рослинністю. Середня висота українських Карпат становить 1000 м. Найвищими вершинами українських Карпат є: Говерла – 2061 м, Бребенескул – 2035 м, Піп Іван – 2022 м, Петрос – 2020 м, Гутин-Томнатик – 2016 м, Ребра – 2001 м. Усі вони розташовані в межах найвищого масиву українських Карпат – у Чорногірському масиві, який простягається територією Івано-Франківської та Закарпатської областей на 40 км між долинами річок Чорна Тиса, Біла Тиса та Чорний Черемош. За Є. Ромером, середня висота хребта становить 1758 м, а на відрізок між Говерлою та Попом Іваном – 1833 м. Крім головного хребта, масив включає низку бокових хребтів: Озірний, Маришевська, Кукуль, Хеде, Козмещик, Кострич, Стайки [2].

Зазначимо, що для інтенсивного розвитку туризму як складової індустрії гостинності важливу і значну цінність мають ландшафти, що характеризуються оздоровчими чи пізнавальними властивостями, включаючи рельєф, мальовничі краєвиди, печери. В Україні є печери, що за своїми розмірами не поступаються найбільш відомим у світі, і при відповідному обладнанні їх можна перетворити на рекреаційно-туристичні об'єкти міжнародного значення. Вони локалізуються здебільшого в Подільсько-Буковинському, Кримському і Карпатському регіонах.

Важливо зазначити, що в Україні налічується понад 7000 природно-заповідних територій. На заповідники і національні природні парки припадає понад 10% території України, і розташовані вони практично в усіх фізико-географічних її регіонах. В Україні налічується понад 1000 парків, які мають історико-культурну

цінність.

Одним з багатств України можна вважати її різноманітні історичні та архітектурні пам'ятки. Під охороною держави перебуває понад 15,6 тис. пам'яток містобудування та архітектури, при тому, що сьогодні на облік у державний фонд взято не всі історико-архітектурні об'єкти. Всього в Україні налічується 6 тис. природних і 150 тис. історико-культурних пам'яток. З цієї кількості 12 тис. становлять історичну цінність як туристично-екскурсійні об'єкти, але функціонують у такій ролі лише близько 5,5 тис. (за деякими джерелами – 8 тис.). Зазначимо, що в Україні існує понад 550 музеїв, у яких зберігається понад 10 млн експонатів.

Отже, ґрунтовно проаналізувавши туристично-рекреаційний потенціал України, можемо зробити висновок, що вищенаведені туристично-рекреаційні об'єкти є надзвичайно важливими як для культурно-історичної спадщини, так і для сучасного користувача, а також немаловажну роль відіграють для розвитку економіки нашої держави, оскільки залучення інвестиційного потенціалу дає можливість проводити різні реноваційні процеси, відновлювати території, які з певних причин втратили свою привабливість, та, своєю чергою, з економічної точки зору дає можливість залучати нових туристів, тобто споживачів товарів і послуг, що, відповідно, є домінантою у наповненні як бюджетів регіонального, місцевого значення, так і на рівні держави, що в період війни є надзвичайно актуально і важливо.

Список використаних джерел:

1. Туристичні ресурси України: підручник / М. М. Покоloodна, Т. В. Гордієнко, І. Л. Полчанінова; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 222 с.
2. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. Київ: Альтерпрес, 2003. 352 с.

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ВАРІАНТИ СТРУКТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДПРИЄМСТВА ІЗ СТЕЙКХОЛДЕРАМИ В СТРАТЕГІЧНОМУ ПЕРІОДІ

Залуцька Христина Ярославівна

Д-р. екон. наук, професор

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Стефанцов Дмитро Вікторович,

аспірант кафедри економіки підприємства та інвестицій

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Функціонування підприємств в сучасних умовах ускладнюється обмеженістю певних видів ресурсів, доступом до них і/або конкретних ринків. Ефективним способом забезпечення безперервного і конкурентоспроможного розвитку підприємства є інтеграція його зусиль із привабливими стейкхолдерами на взаємовигідних умовах. Це сприятиме підвищенню ефективності підприємства в стратегічному періоді через поточну спеціалізацію та поступове нарощення відповідних видів потенціалу за рахунок залучення конкретних резервів привабливих стейкхолдерів.

Враховуючи особливості стратегій та форм інтеграційного розвитку [1-5], а також особливості функціонування сучасних підприємств, можемо стверджувати, що інтегрувати зусилля можуть як окремі компанії, так і певні їх структурні складові. Відповідно, структури інтеграційного утворення можуть бути різноманітними. А саме:

- коли підприємства об'єднують свої зусилля використовуючи будь-який вид інтеграції (вертикальна чи горизонтальна) це може бути чиста інтеграційна структура;
- коли інтеграція стосується лише внутрішніх складових (бізнес-одиниць, бізнес-процесів тощо) конкретного підприємства, то це буде проста інтеграційна структура;
- коли в інтеграційне утворення входить одне підприємство і структурна одиниця інших підприємств – це складна інтеграційна структура;
- коли об'єднуються декілька цілих підприємств і декілька структурних одиниць інших підприємств – це змішана структура інтеграційного утворення.

Крім цього, кожна із представлених структур може мати свої підвиди. Наприклад, складна структура може бути стратегічною, фінансовою, маркетинговою. Тобто, залежно мети формування.

На рис. 1 представлено варіанти можливих інтеграційних утворень через встановлення відповідних взаємозв'язків між окремими суб'єктами господарювання.

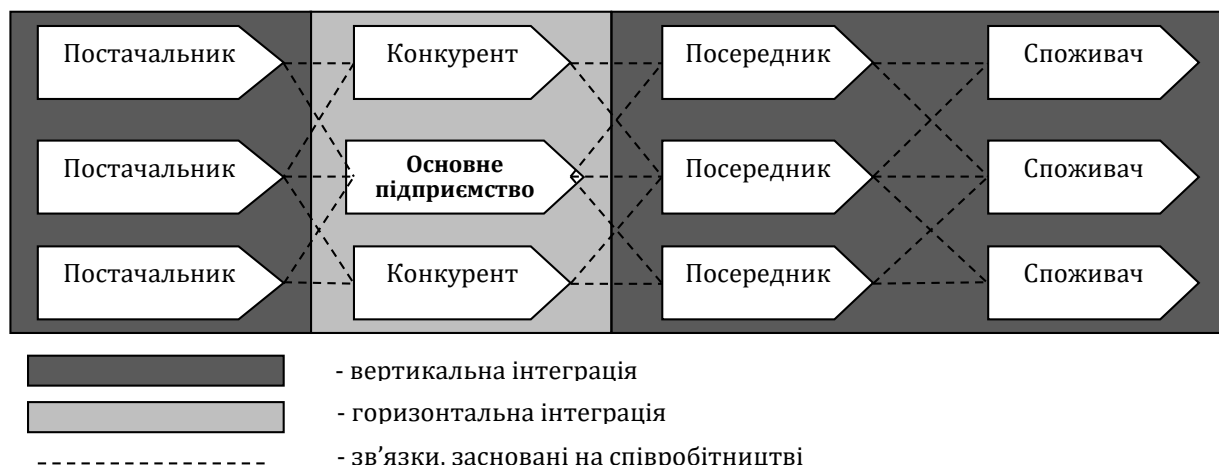


Рис. 1. Приклад структур інтеграційного утворення

Основне підприємство на рис. 1 представлене як сукупність окремих бізнес-структур являє собою просту структуру інтеграційного утворення. Вертикальна і горизонтальна інтеграція відображає особливості чистої інтеграційної структури. Складну або змішану структуру інтеграційного утворення можна представити у співвідношенні окремих бізнес структур різних підприємств. При чому, розглянуті бізнес-структури можуть бути різного виду, а саме відповідати за виконання притаманних їм завдань для комплексного забезпечення стратегічного розвитку всього утворення.

Окрім перелічених вище форм, структур інтеграційного утворення, їх можна виділяти ще залежно та, відповідно, чинників зовнішнього середовища, що дозволить окреслити ефективніші заходи адаптування діяльності підприємства до їх швидких змін.

Отже, залежно від виду класифікаційної ознаки можна виділити різні форми та способи інтеграції. В свою чергу класифікаційна ознака визначається необхідністю створення інтеграційного утворення, специфікою діяльності підприємства і галузі (сфери діяльності) в якій працює підприємство та потенційні компаньйони, тенденції зміни середовища функціонування підприємства тощо. Відповідно, щоб правильно обрати необхідну структуру і форму інтеграційного утворення необхідно в процесі його формування максимально врахувати усі умови, передумови і особливості складових елементів, що вимагає уточнення етапів процесу формування стратегії інтеграційного розвитку та побудови інтеграційної структури.

Список використаних джерел:

1. Алексеев, І.В. (2010). Формування інтеграційних об'єднань на засадах промислово-фінансових груп як чинник розвитку інноваційної діяльності в Україні. *БизнесИнформ*, №11, 108-111.
2. Єпіфанова, І. Ю., Дзюбо, М. Ю. (2017). Формування стратегії розвитку підприємства в сучасних умовах. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*, Т. 22, Вип. 2 (55), 99-103.
3. Залуцька, Х. Я. та Козик, В. В., 2017. Формування взаємодії учасників диверсифікованих компаній через стратегію поведінки їхніх бізнес-одиниць. В: В.В. Козика, ред. *Формування і розвиток взаємодії учасників інноваційної інфраструктури: теоретичні та прикладні аспекти*. Львів: Растр-7, с. 98-111.
4. Крочак, М. С. (2017). Формування стратегії розвитку промислових підприємств в умовах невизначеності. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, Випуск 1(7), 85-90.
5. Скоробогатова, Н. Є., та Грищенко, Є.С. (2017). Вплив інтеграційних процесів на управлінську політику зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*, № 14. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/download/108772/103715>.

РОЛЬ АДАПТАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ДО МОЖЛИВОГО ЗРОСТАННЯ ЦІН НА ЕНЕРГОРЕСУРСИ

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Будь-яке підприємство характеризується різними видами його економічного потенціалу. Зокрема, необхідно виділити маркетинговий [1], збутовий [2–4], виробничий [5, 6] та інші складники сукупного економічного потенціалу суб'єктів господарювання. Також важливим його видом є потенціал ресурсозбереження [7–9], реалізація якого відображається у ресурсозберігаючій моделі розвитку підприємств [10–13] та у технологічних змінах, що відбуваються [14–18]. Зокрема, суттєвого значення для забезпечення конкурентоспроможності підприємств набуває впровадження на них енергозберігаючих проєктів [19]. Проте, на шляху до такого впровадження постають різноманітні бар'єри, зокрема економічні [20–22]. Одним з можливих таких бар'єрів є недостатній рівень цін на ті енергоресурси, які застосовуються підприємствами в їхній господарській діяльності. З іншого боку, високий рівень цих цін може негативно вплинути на результати такої діяльності. Тому важливе значення має забезпечення стійкості підприємств до зростання цін на енергоресурси, які цими підприємствами споживаються.

Кількісне оцінювання рівня стійкості тих чи інших видів економічних явищ потребує, насамперед, визначення сутності поняття стійкості та моделювання процесу її формування [23–25]. Своєю чергою, таке моделювання повинно базуватися на встановленні головних чинників, які справляють вплив на стійкість відповідних економічних явищ, а також на виявленні механізмів такого впливу. Ці твердження стосуються і випадку оцінювання рівня стійкості підприємств – споживачів енергетичних ресурсів до можливого зростання цін на ці ресурси. При цьому видається доцільним ототожнювати зазначену стійкість із здатністю відповідних підприємств підтримувати певний обсяг фінансово-економічних показників своєї діяльності в умовах зростання цін на ті види енергетичних ресурсів, які споживаються цими підприємствами у процесі провадження господарської діяльності.

Загалом, як показує практика підприємницької діяльності, різні підприємства можуть відрізнятися за своєю реакцією на зростання цін на енергоносії. Однак, незалежно від способу та масштабів такого реагування, стійкість суб'єктів господарювання до збільшення цін на ті види енергетичних ресурсів, які використовуються цими суб'єктами у своїй діяльності, залежить від двох головних властивостей підприємств, а саме від: 1) вразливості до зростання цін на енергоресурси; 2) здатності адаптуватися до такого зростання.

При цьому слід виокремлювати результуючі показники та параметри адаптації підприємств до зміни цін на енергоносії. Зміна результуючих показників характеризує результати цієї адаптації, тоді як зміна параметрів адаптації відображає сам процес її здійснення. Зокрема, до результуючих показників адаптації підприємств до зміни цін на енергоносії можна віднести їх операційний або чистий прибуток, а також додану вартість. Відзначимо, що усі ці показники обчислюються за певний проміжок часу, наприклад, за рік. Тому при здійсненні оцінки адаптації підприємств

до зміни цін на енергоносії потрібно наперед обрати певну тривалість адаптаційного періоду.

Щодо параметрів адаптації підприємств до зміни цін на енергоносії, то їх прикладом є показники витрат різних видів енергоресурсів на одиницю певної продукції. Загалом, параметри адаптації відповідають певним її способам, а таких способів існує досить багато. Зокрема, при зростанні цін на енергоресурси ті підприємства, які споживають ці ресурси, можуть застосувати різноманітні організаційні, технічні та технологічні засоби, спрямовані на енергозбереження. Однак, можливо виділити основні напрями адаптації підприємств до зміни цін на енергоресурси. Для цього, передусім, слід розглянути випадок окремого виду продукції, для виготовлення якої підприємство застосовує певний вид енергоносіїв. У цьому випадку існують лише два головних напрями адаптації до зміни ціни на енергоресурс, а саме:

1) зміна ціни продукції, що виготовляється з використання цього енергоресурсу. Така зміна може вплинути на попит на цю продукцію та, відповідно, на фізичні обсяги її збуту. При цьому сила такого впливу залежить, зокрема, від еластичності попиту на продукцію за її ціною;

2) зміна величини витрат енергоресурсу на одиницю продукції.

Розглянемо тепер випадок, коли підприємство виробляє або може виробляти одночасно декілька видів продукції та використовує або може використовувати для цього декілька видів енергоносіїв. Тоді виникає ще два можливих напрями адаптації підприємства до зміни ціни енергоресурсу, а саме: зміна структури асортименту його продукції та зміна структури енергоресурсів, які використовуються. Отже, до основних параметрів адаптації підприємств до зміни цін на енергоресурси можна віднести ціни та обсяги збуту продукції, витрати енергоресурсів на одиницю продукції, а також структуру асортименту та структуру енергоресурсів, що споживаються.

Список використаних джерел:

1. Мороз, Л. А. & Лебідь, Т. В. (2009). Стратегічний аналіз маркетингового потенціалу підприємства. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика», (649), 214–219.
2. Висоцький, А. Л. (2014). Сутність та особливості збутового потенціалу як складової частини сукупного економічного потенціалу підприємств. Науковий вісник НЛТУ України, (24.8), 225–233.
3. Ємельянов, О. Ю., Висоцький, А. Л. & Петрушка, Т. О. (2016). Моделювання процесу ціноутворення на машинобудівну продукцію. Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми економіки та управління», (847), 81–87.
4. Ємельянов О. Ю., Висоцький, А. Л. & Петрушка, Т. О. (2016). Діагностування достатності обсягів збутової діяльності промислових підприємств. Науковий вісник НЛТУ України, (26.6), 102–108.
5. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Висоцький, А. Л. (2013). Діагностика ресурсного забезпечення як чинника формування виробничо-збутового потенціалу підприємств. Науковий вісник НЛТУ України, (23.4), 128–135.
6. Emelyanov, A., Kurylo, O. & Vysotskij, A. (2013). Structuring expenses of industrial enterprises in the evaluation process of its production and sales potential. Ekontechmod. An international quarterly journal, (4), 11–17.
7. Баландіна, І. С. (2011). Принципи формування потенціалу ресурсозбереження на підприємствах у сучасних умовах. Бізнес Інформ, (11), 141–143.
8. Бурда, В. Є. (2013). Потенціал енергозбереження та напрями використання альтернативних джерел енергії у промисловості. Економічний часопис – XXI, (1-2), 45–48.

9. Іваненко, О. В. (2013). Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. Економіка. Фінанси. Право, (8), 7–10.
10. Некрасова, Л. А. & Хрістова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. Економіка: реалії часу, (2 (30)), 79–84.
11. Андрусів, У. Я. & Мазур, І. М. (2017). Комплексний підхід до забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів. Бізнес Інформ, (1), 44–49.
12. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. Економіст, (12), 72–75.
13. Emelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L. & Hryshko, V. (2014) The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, (4), 129–135.
14. Caliskan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.
15. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
16. Sredojecic, D., Cvetanovic, S. & Boskovic, G. (2016). Technological changes in economic growth theory: neoclassical, endogenous, and evolutionary-institutional approach. *Economic Themes*, (54(2)), 177–194.
17. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. *Sustainability*, (10(4)), 1186.
18. Емельянов, А. Ю. & Петрушка, Т. А. (2013). Исследование факторов технологического развития предприятий. *Проблемы экономики и менеджмента*, (11), 13–21.
19. Концеба, С. М. & Непочатенко, О. О. (2007). Енергозберігаючі технології в Україні: економічний ефект та перспективи впровадження. *Збірник наукових праць УНУС*, (63), 1–5.
20. Chai, K. H. & Yeo, C. (2012). Overcoming energy efficiency barriers through systems approach – A conceptual framework. *Energy Policy*, (46), 460–472.
21. Kangas, H. L., Lazarevic, D. & Kivimaa, P. (2018). Technical skills, disinterest and non-functional regulation: Barriers to building energy efficiency in Finland viewed by energy service companies. *Energy Policy*, (114), 63–76.
22. Lesinskiy, V., Yemelyanov, O., Zarytska, O., Petrushka, T. & Myroshchenko, N. (2022). Designing a Tool-Set for Assessing the Organizational and Technological Inertia of Energy Consumption Processes at Enterprises. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, (6(13)), 29–40.
23. Bose, S. & Khan, H. Z. (2022). Sustainable Development Goals (SDGs) Reporting and the Role of Country-Level Institutional Factors: An International Evidence. *J. Clean. Prod.*, (335), 130290.
24. Dvořáková, L. & Zborková, J. (2014). Integration of Sustainable Development at Enterprise Level. *Procedia Eng.*, (69), 686–695.
25. Kirby, A. (2019). Sustainability, adaptation and the local state: An overview. *J. Sustain. Res.*, (4), e190012. <https://doi.org/10.20900/jsr20190012>.

СЕКТОРАЛЬНА ТА ГЕОГРАФІЧНА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЯК ФОРМИ РЕЗІЛЬЄНТНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МЕРЕЖЕВИХ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

Ляшенко Вячеслав Іванович

Д-р. екон. наук, професор, завідувач відділу

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ, Україна

Підоричева Ірина Юріївна

Д-р. екон. наук, завідувач сектору

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ, Україна

Ліщук Олександр Васильович

Аспірант

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ, Україна

Лук'янов Анатолій Ігорович

Аспірант

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ, Україна

Вступ/Introduction. Актуальність даної теми обґрунтована тим, що в сьогоднішній непростій економічній ситуації багато підприємств малого та середнього бізнесу перебувають на межі виживання, при цьому ряд підприємств у період пандемії встояли і продовжували успішно розвиватися, пішовши шляхом не тільки внутрішньосекторальної (внутрішньогалузевої), але й географічної (релокації як в межах країни так і за кордон) диверсифікації діяльності. Зараз перед економікою стоять виклики, пов'язані з воєнним станом, переходом до повоєнного відновлення, невизначеністю на ринках. Щоб із цими викликами боротися, потрібні нові драйвери зростання – створення експортоорієнтованих, локалізованих та імпортозамінних виробництв. Для цього необхідно залучати ресурси – бюджетні та позабюджетні, розділяти ризики, у тому числі між банками та інститутами розвитку. У результаті буде створено базу, яка стане новою промисловою основою країни. Якщо раніше думали, що ринок сам усе може врегулювати, то є чітке розуміння, що без державних стимулюючих регуляторних режимів не обійтися. Мінімізація збитків, зниження ризиків, захист та підвищення ефективності фінансових вкладень - ось основні напрямки діяльності компаній у кризу. Промисловість України успішно розвиватиметься і функціонуватиме у разі, якщо держава зверне пильну увагу цю галузь. Необхідна серйозна державна підтримка підприємств у частині стимулювання модернізації, щоб у компаній була можливість технічно оновлювати обладнання та впроваджувати нові технології, оскільки вже було відзначено, що багато підприємств промисловості працюють на дуже застарілому обладнанні, якому не один десяток років і яке не дозволяє випускати більш сучасну та конкурентоспроможну на світовому та європейському ринках продукцію. Багато підприємств промисловості зараз перебувають у складній ситуації, деякі припинили свою діяльність. Як показує практика, підприємства, які ще в період пандемії змогли

секторально та географічно диверсифікувати свою діяльність, зараз успішно розвиваються. Кейси такого успішного розвитку будуть наведені нижче. Але загалом галузь демонструє зниження показників уже не один десяток років. І не тільки тому виною застаріле обладнання та технології виробництва. Криза у промисловості характеризується також недоліком власних оборотних коштів та неплатежами, особливо у відносинах між великим та малим бізнесом. Відстрочки платежу можуть складати понад півроку.

Локалізація та вітчизняне виробництво можуть бути реальною альтернативою для брендів, націлених на «середній» ціновий сегмент. Але чи зможуть вітчизняні виробники скористатися ситуацією, що склалася? Розглядаючи можливі способи підтримки бізнесу, слід звернути увагу також на пільгове фінансування, стимулювання модернізації виробництв у рамках імпортозаміщення, локалізації, формуванню мережових підприємницьких систем шляхом сприяння секторальній та географічній диверсифікації малого та середнього бізнесу з боку державних інституцій, допомога у підготовці кадрів. Саме зараз Україна, залучена до процесів євроорієнтації, має всі шанси не лише знизити високий рівень монополізації та сировинної спрямованості своєї економіки, а й розпочати її планомірну диверсифікацію. Події останніх місяців відкрили широкі можливості для підприємств, наприклад, легкої промисловості. За останні місяці з країни пішло багато іноземних брендів, але ніхто не скасовував контрактне виробництво. І в цій ситуації підтримка держави у збільшенні виробничих потужностей може виявитися дуже доречною.

Зараз у промисловості та торгівлі як ніколи актуальною є стратегія диверсифікації, яка внаслідок останніх політичних та економічних подій, пандемії, війни та відходу великої кількості іноземних підприємств з вітчизняного ринку, відкриває широкі можливості для вітчизняних підприємців. Здебільшого підприємства вдаються до стратегії диверсифікації, коли інші варіанти розвитку підприємства вичерпані чи підприємство перебуває у кризовому становищі. Здебільшого диверсифікація відбувається з допомогою розвитку всередині компанії. Внутрішня диверсифікація спрямована на ефективне переміщення людських ресурсів та виробничих потужностей, що сприяє підвищенню продуктивності. Диверсифікація в кризу може знижувати ризики, а може створювати нові. Диверсифікацію можна розглядати як самостійну стратегічну альтернативу, що сприяє забезпеченню ринкової маневреності промислової компанії. Диверсифікація - це підхід, що дозволяє підвищити ефективність бізнесу та знизити ризики. Загалом, диверсифікація - це процес проникнення корпорацій у нові галузі виробництва та географічні сегменти ринку з метою зниження ризику та стабілізації потоків коштів, що надходять від цих операцій. Одним з основних завдань менеджменту диверсифікованої компанії є вибір для цього відповідних галузей та компаній.

Мета роботи./Aim. Метою даної роботи є обґрунтування необхідності підтримки підприємницьких мережових систем, які складаються з підприємств малого та середнього бізнесу в кризи воєнного стану та пошук конкретних шляхів вирішення для бізнесу в економічній ситуації, що склалася. Висока частка імпорту товарів, сировини та обладнання, що спричиняє зростання товарної залежності держави від зарубіжних країн, застаріле обладнання, соціальні та кадрові проблеми, що полягає у нестачі висококваліфікованих фахівців, управлінських кадрів, основних та допоміжних робітників за всіма технологічними переходами, - все це характеризує кризу у вітчизняній промисловості особливо в умовах євроатлантичної орієнтації та посилення експортного потенціалу України як кандидата до вступу до ЄС.

Матеріали та методи./Materials and methods. У численних публікаціях учених

розглядається тема необхідності запровадження заходів з підтримки підприємств малого та середнього бізнесу для можливості їх подальшої секторальної та географічної диверсифікації з метою підвищення резильєнтності (стійкості) бізнесу в умовах нестабільної економічної ситуації. Економічна криза - це шлях до оздоровлення економіки, це процес санації економічної системи, її очищення від різних явищ, таких як спекулятивний перегрів, висока корупційність, надмірний монополізм окремих структур та інших, що стають серйозним гальмом на шляху її прогресивного розвитку. І в цьому сенсі економічна криза – це шанс переходу країни до якісно вищого рівня економічного розвитку. Не пропустити цей шанс - справа професіоналізму та відповідальності. Розглянемо приклади мереживих компаній, зокрема на прикладі рітейлу.

Високі очікування клієнтів стимулюють розвиток рітейлу. На що звернути увагу, щоб залишатися конкурентоспроможним? 2020 рік став справжнім «чорним лебедем» для ринку рітейлу. Які висновки можна зробити роздрібному бізнесу? Онлайн і офлайн-канали зближуються, а межа між ними розчиняється. В 2020 році, за даними компанії EVO, e-commerce ринок виріс на 40% замість прогнозованих 15%. Українські рітейлери відмітили, що навіть старше покоління готове купувати в інтернеті, якщо зробити цей процес простим та зручним. З іншого боку, онлайн-продажі не змогли замінити та витіснити звичний офлайн. Торгівельні центри в 2020 році втратили до 30% трафіку, але продажі скоротилися не так сильно, на рівні 10–15%, тому що був відкладений попит. Тож звичайні цегляні магазини ще довго будуть домінувати в торгівлі. Чому клієнти продовжують ходити на шопінг, коли все можна придбати в інтернеті? Вони відвідують магазини, щоб отримати певний досвід, емоції від покупки, провести час. Магазини — це не полиці з товарами, це місце зустрічі клієнта з вашим брендом у фізичному світі. Оскільки люди — емоційні створіння, то в магазині можна налаштувати їх на певний настрій і керувати їх враженнями [1]. Сучасний рітейл-бізнес має впевнено стояти на двох стовпах цифрової та офлайн-торгівлі. І щоб цей бізнес був успішним, доведеться щоденно займатися поліпшенням клієнтського досвіду в обох каналах.

Головні засади успішної інтернет-торгівлі — це діджитал, логістика та платежі. Коли кажуть діджитал, то мають на увазі, що є зручний інтернет-магазин, який швидко завантажується на мобільних пристроях, в ньому відображаються актуальні залишки товарів, якісні фото та опис, відгуки користувачів. Оплатити покупку можна швидко та зручно в будь який метод, що існує на ринку — карткою на сайті або кур'єру готівкою. Клієнти очікують, що термін доставки буде передбачуваним, а посилку можна відстежувати. Продавець має запропонувати декілька методів доставки і клієнт може обрати найвигідніший та найзручніший варіант. Плануючи розвиток інтернет-магазину, слід враховувати вартість доставки «останньої милі». Зараз доставити партію товарів з Китаю буде дешевше, аніж привезти одне замовлення клієнту додому. Ця вартість може з'їдати маржу, тож зважайте на це, коли формуєте цінові пропозиції для доставки.

Офлайн-магазини змінюються під тиском e-commerce та необхідністю формувати емоції у гостей. Всім офлайн-рітейлерам слід рекомендувати використовувати переваги своїх фізичних локацій. Важливо працювати над тим, щоб клієнти могли замовити через інтернет самовивіз, мали змогу забронювати товар і забрати його в найближчому магазині або зробити повернення товару, який не підійшов. Також можливо використовувати магазини, як міні-склади, з яких можна відправити товар інтернет-замовнику в будь яке місто. Це називається омніканальне керування залишками. Це складно, це дорого, але якщо всього цього не робити, то

можна втратити частку ринку, продажі та лояльність покупців. Експерти рекомендують використовувати фізичний простір магазину для створення емоцій. Наскільки магазин привабливий? Чи є оригінальний дизайн і яку атмосферу він створює, як викладений товар, яка музика грає в залі, які маркетингові зображення використовуються, чи правильно налаштоване світло в примірочній, чи зручно працювати касирам і продавцям? Чи працюєте над емоційною складовою свого бренда? Що важливого робиться для суспільства, окрім того, що продаються товари? Також якісний товар і конкурентна ціна, це гігієнічний мінімум для ведення бізнесу. Якщо продукт не конкурентоздатний, то подальші дії не мають сенсу.

Треба дивитися уважно за діями лідерів ринку, неважливо про яку категорію йде мова. Якщо лідери запроваджують якісь нові функції, то клієнти будуть порівнювати свій досвід покупки з найкращими прикладами. Отримавши хороший досвід в одного гравця, клієнти очікують такий самий рівень зручності і від інших. Клієнтів не хвилює, що якісь функції дорого та складно запровадити. Вони підуть до тих, хто вже зумів налагодити зручні та сучасні методи торгівлі, і де їм подарували найкращі враження. Загалом очікування клієнтів завжди зростають швидше, ніж бізнес їх може задовольнити. Швидкість має значення. Перед тим, як приймати рішення, куди інвестувати ресурси, поставте собі запитання: чи покращить це клієнтський досвід? Півтора року повномасштабного вторгнення — найгірший період для ведення бізнесу за усі часи незалежності, визнають у приватних розмовах українські бізнесмени. Адже в жодній літературі не прочитаєш, як приймати рішення про критерії безпечної роботи або інвестиції в той чи інший проєкт під час війни. Тим паче що тривалість активних бойових дій спрогнозувати не може ніхто. Однак підприємці продовжують працювати. Дослідження Gradus Research щодо настроїв бізнесу, проведені в листопаді 2022 р., свідчать: 87% вітчизняних компаній працюють хоча б частково. Із них 45% — у тому ж самому режимі, що й до війни. Тисячі фірм перебудували свою роботу — вкладають кошти у нові продукти, освоюють ринки країн ЄС, які стали привабливими після переїзду туди мільйонів українців. І є прикладом для інших [2].

Рибні місця. Рестораторка Ольга Копилова, що володіє компанією Чорноморка (серед проєктів якої — одноіменна мережа рибних ресторанів та інші), знає про рибу все. Однак великий досвід не допоміг одразу домогтися успіху на Заході. У 2022 р. разом із місцевим партнером вона відкрила в Кишиневі перший ресторан Чорноморка, але співпраця не склалася. Проте вже того ж року Копилова повернулася зі своїм головним брендом в Молдову — її ресторан розташований у центрі міста і користується попитом. Також у передмісті Кишинева Ольга відкрила перше козине містечко. Але в румунській Констанці Чорноморку знову спіткала невдача. Ми не врахували, що цей формат не дуже подобається місцевому населенню, — згадує Копилова. — Були проблеми з персоналом: наприклад, усі співробітники йшли на обід в один і той самий час, а гості залишалися без уваги». А коли почалася зима, стало ще гірше — приморське місто спорожніло, оренду не знижували, і бізнесвумен вирішила закрити ресторан. «Ми врахували помилки, яких припустилися в Молдові й Румунії, та відкрили заклади в Польщі», — веде далі підприємниця. Перші дві Czarnomorka, польський варіант назви ресторанів, розташували в центрі Варшави. І нині вони мають попит не лише в українців, а й у поляків. До асортименту додали традиційний місцевий суп журек, який готують по-своєму — з риби. Також у Czarnomorka тестують нову концепцію. «Гості обирають рибу з вітрини, а офіціанти тільки виносять готові страви», — пояснює Копилова. Бізнесвумен планує відкрити в Польщі ще понад два десятки закладів, зокрема у Вроцлаві, Гданську та на узбережжі Балтійського моря, у

Сопоті. А ще — у столиці Словаччини Братиславі та навіть у серці Британії — Лондоні. Український ринок, де в Копиловій близько 40 закладів, теж не залишився поза увагою. Хоча Чорноморка не працює в Харкові й закрила один київський ресторан на проспекті Науки, решта локацій діє. І лише за останній рік Копилова відкрила ще декілька нових — на столичних Нивках, Русанівці, а ще у Чернівцях. До всього цього на початку червня вона запускає в Києві новий проєкт — Річка, де у меню будуть річкова риба, раки та равлики. У планах щонайменше чотири такі заклади: один — у Львові, три — у Києві. Сумарний розмір інвестицій Копилова не озвучує, каже лише, що один заклад в середньому коштує \$ 200-300 тис.[2]. Усе під контролем. «1,8 млн клієнтів по всьому світу має українська компанія Ajax Systems, що виробляє системи безпеки для бізнесу та приватних осель. І повномасштабне вторгнення росіян не похитнуло її позицій. «Щоб зростати під час війни, треба зростати до війни і бути географічно розподіленим», — розповів Олександр Конотопський, CEO Ajax Systems, на форумі Співки українських підприємців. Фундамент для цього зростання він заклав ще вісім років тому. Після анексії Криму і початку окупації Донбасу бізнесмен зрозумів: залежати лише від національного ринку занадто ризиковано. І тому почав шукати клієнтів за кордоном. Місію виконано: на початку 2022 року Україна мала у структурі продажу Ajax менш як 10%. Після початку великої війни частка внутрішнього ринку зменшилася до 4-5%. Проте розвиваються зовнішні напрямки продажу: до ЄС додалися клієнти у Латинській Америці, Австралії та Новій Зеландії, США та Канаді. Розширилося й коло азійських покупців. Заради зменшення ризиків Ajax Systems виробляє свої товари не тільки в Україні: у 2022 році компанія відкрила перше своє закордонне підприємство в Туреччині, яке запланувала ще до великої війни. За минулий рік Ajax, як зізнався Конотопський, не втратив жодного контракту. У його компанії уникають конкретних відповідей про цифри і розмір інвестицій. За рік війни дохід Ajax зріс на 35%, і тепер компанія, за підрахунками Forbes, коштує понад \$500 млн. Зараз, за словами Конотопського, Ajax — найбільший виробник систем безпеки в Європі. Інвестори чекають виходу на IPO, але поки триває війна, це не на часі, додає CEO. Він має твердий намір зберегти Ajax українською компанією, а якщо вийти на біржу зараз, ризики від війни погіршать оцінку. Ajax продовжує розвиватися: протягом 2023 року компанія набере 400-500 спеціалістів до свого R&D центру, прогнозує Конотопський» [2].

Результати та обговорення. /Results and discussion. Глобальні перспективи циркулярної біоенергетики. Саме криза компанії потребує комплексних державних програм підтримки диверсифікації, які у свою чергу будуть локомотивом політики імпортозаміщення. Одне із завдань державної підтримки - це стимулювання компаній для проведення політики диверсифікації в пріоритетні для держави галузі, яка повинна реалізовуватися і в довгих і дешевих кредитних продуктах, і податкових пільгах, і в субсидіях на НДДКР (науково-дослідні та конструкторські роботи) та дешевої оренди виробничих площ. Вкрай важливою стає державна підтримка не тільки великого, а в першу чергу дрібного та середнього бізнесу (з кількістю зайнятих на підприємстві до 250 осіб), з прицілом на виробничу сферу. Криза лише збільшує важливість підтримки та розширення підприємницької ініціативи у форматі малого та середнього бізнесу.

Перспективними є наступні напрями сприяння та державної підтримки: 1) акселерація суб'єктів малого та середнього підприємництва; 2) створення умов для легкого старту та комфортного ведення бізнесу; 3) створення цифрової платформи для дистанційного доступу МСП до заходів держпідтримки; 4) створення сприятливих умов для роботи самозайнятих громадян. Також треба звернути увагу

на досвід інших країн, зокрема на Туреччину, яка обирає сегмент і надає йому переваги, в результаті, користуючись вигідними умовами, сегмент отримує надприбутки, поступово пільги скасовуються, а надприбутки йдуть на користь держави, крім того, держава отримує ще й добре розвинений сегмент галузі. Системні державні заходи, спрямовані на підтримку диверсифікації промислових підприємств, дозволяють вижити та продовжити розвиток підприємствам, в умовах зруйнованих коопераційних та логістичних ланцюжків. Водночас бізнес активно працює і з переорієнтації ринків. Трансформація коопераційних і логістичних ланцюжків буде відбуватися незалежно від держави. Але держава, встановлюючи правила гри щодо диверсифікації, може розставити галузеві (секторальні) пріоритети та стимулювати швидкий розвиток у бік технологічного суверенітету. Спираючись на висловлювання експертів та вчених, бачимо, що одним з рішень поліпшення ситуації у галузі є секторальна та географічна диверсифікація. Вона дає можливість переключити ресурси підприємства на найбільш перспективний на даний момент сегмент ринку з метою підвищення ефективності фінансових вкладень стейкхолдерів. Прийнято говорити, що диверсифікація стосується лише великого бізнесу, але практика показує, що маючи у своєму портфелі незадіяні ресурси, насамперед фінансові та трудові, малий та середній бізнес робить кроки у бік диверсифікації. І держава може та повинна допомогти бізнесу в цьому, а також підкоригувати під потреби галузі. Саме малий бізнес здатний зменшити негативний вплив війни на економіку в складний воєнний та повоєнний період, тому що практика показує, що в порівнянні з великими підприємствами невеликі та середні підприємства більш гнучкі, мобільні та адаптивні. Саме вони мають можливість взяти на себе функції зі створення нових робочих місць, що спричинить зниження рівня безробіття і в цілому соціальної напруженості. Крім цього, малий бізнес - основа для використання інноваційних технологій у виробництві різноманітних продуктів (робіт, послуг), оскільки його мобільність дозволяє максимально швидко впроваджувати нові технології, а ризик втрат у разі невдач, безумовно, не настільки значний, як у ситуації з великим бізнесом. І тут вкрай важлива кооперація великого бізнесу з малим та середнім, але при цьому роль модератора має взяти на себе держава, оскільки, на жаль, великий бізнес у нас не серйозно ставиться до МСП. Але, як свідчить досвід інших країн, саме малий та середній бізнес може і має відігравати вирішальну роль в економіці. Для розвитку інноваційних технологій необхідно на державному рівні створити умови для формування секторальних (галузевих) науково-технічних комплексів. Вести мову про глобальні розробки в галузі зараз здається недоречним, але піти шляхом, наприклад, Китаю чи Туреччини зараз вбачається цілком доцільним, оскільки ці країни під час модернізаційної перебудови 80-90-х років минулого століття скопіювали наше обладнання і почали своє виробництво. Зрозуміло, що накопичення людського капіталу неможливий інноваційний вектор. Зараз основна проблема багатьох підприємств виробничої сфери - це відсутність кваліфікованих кадрів. Галузі відчувають колосальний дефіцит у кваліфікованих спеціалістах. Середній вік працюючих на багатьох підприємствах 45+. В умовах дефіциту кадрів різних рівнів кваліфікації в промисловості необхідно розвивати та популяризувати відповідні програми освіти у профільних навчальних закладах різного рівня. Крім кваліфікованої команди фахівців для успішної реалізації проектів, потрібні значні фінансові ресурси. І нерідкі ситуації, коли компанії не розраховують належним чином передбачувані витрати, і проекти припиняють своє існування саме через брак фінансів.

Основною особливістю організації проведення процесу секторальної

диверсифікації в умовах війни є необхідність насамперед планування врахування галузевих особливостей. В основному бізнес здійснює планування централізовано, але в ситуації кризи необхідно вдаватися до децентралізації, що дозволить постійно коригувати дані, оцінювати ризики, а у разі, якщо певний напрямок бізнесу завдає збитків, слід замислитися над зміною вектора диверсифікації. Також необхідно своєчасно реагувати на кон'юнктуру ринку, що змінюється. Сучасна вітчизняна, та й світова економічна ситуація змушує постійно тримати руку на пульсі, потрібно дивитися як мінімум на крок уперед. Топ-менеджмент компаній повинен бути досить гнучким і легко адаптуватися, враховуючи реалії, що швидко змінюються. Ми живемо у вік постійно змінних технологій, крім цього, споживач стає все більш вимогливим, йому є з чого вибирати. І менеджмент компанії повинен думати не тільки про те, що виробляти, але і як продавати. Ми вже маємо дуже вибіркового та вимогливого споживача, який хоче не тільки отримати необхідний йому товар, а й зручним для нього способом. Стає дуже важливо для підприємства знайти свою цільову аудиторію, свого споживача. Диверсифікація дає можливість переключити ресурси підприємства на найбільш перспективний на даний момент сегмент ринку з метою підвищення ефективності фінансових вкладень стейкхолдерів. Аналізуючи компанії, що вдаються до диверсифікації, варто сказати, що вже змінилися і мотиви, що спонукають компанії вдаватися до стратегії диверсифікації, насамперед це можливість застрахуватися від спаду. Якщо говорити про довгострокову перспективу, відмовляючись від диверсифікації, компанії позбавляють себе величезних можливостей.

Висновки. /Conclusions. Компанії, обираючи диверсифікацію, намагаються підвищити стійкість бізнесу в умовах швидкозмінної кон'юнктури ринку, хоча іноді просто намагаються використати можливість змінити або розширити сфери діяльності підприємства. Галузі та території, які обирають компанії для здійснення диверсифікації, повинні бути привабливими з точки зору їх структури або мають бути потенційно здатними забезпечити таку привабливість. Часто компанії ігнорують критерій привабливості через надто високий бар'єр входу. І найчастіше вибір падає на галузь, яка простіше для вже існуючого бізнесу, але стикаються з невідповідністю структури галузі. Практика показує, що галузі, що мають серйозні бар'єри для входу, більш зручні для диверсифікації, оскільки конкуренція в них значно нижча через високі пороги входу. Ситуація диктує свої правила, і державна підтримка диверсифікації з метою реалізації, наприклад, політики імпортозаміщення може допомогти компаніям вибрати не тільки галузі з низьким бар'єром входу, але з вищою конкуренцією, а навпаки, менш конкурентні на даний момент галузі, але мають гарний потенціал для розвитку. Однак вони на поточний момент малопривабливі для малого та середнього бізнесу в силу їхнього високого входу та порушених логістичних ланцюжків. Комплексна державна програма підтримки диверсифікації, закріплена в нормативних актах, стане великою підмогою МСП у переорієнтації на інші галузі. Бізнес потребує не лише адресної допомоги держави, а й формування нових ланцюжків створення цінності. Потрібен певний регулятор, і ця практика не є чимось новим, у багатьох країнах на перших етапах диверсифікації застосовувалася політика протекціонізму, у тому числі високі мита або квотування імпорту споживчих і промислових товарів, субсидування експортерів поряд зі звільненням від мит обладнання та технологій, що імпортуються. Необхідно створити умови, щоб малий та середній виробничий бізнес отримав ширші можливості для освоєння нових видів діяльності, насамперед це гарантованість збуту, мінімальна дохідність, зниження адміністративних бар'єрів. Але вже зараз, наприклад, у легкій промисловості склалася ситуація, коли паралельний імпорт,

дозволений законодавчо, спричиняє потік не дуже якісних, але дешевих підробок. Безумовно, в якихось галузях без нього не обійтися, але чи беззастережно це для всіх товарів? Держава, захищаючи виробників від дешевих імпортованих товарів, лише стимулюватиме розвиток технологічного суверенітету.

Тези підготовлено в рамках виконання науково-дослідного проєкту НАН України «Механізми структурної трансформації підприємницького сектору України на засадах резильєнтного розвитку економіки» (№ держреєстрації 0123U100206).

Список використаних джерел:

1. Юлія Белінська Ю. Офлайн, онлайн та їх поєднання. Як змінюється рітейл-бізнес// <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-konkuruvati-riteyleru-trendi-ta-poradi-eksperta-ostanni-novini-50149319.html>.
2. Олександра Некрашук, Артем Ільїн, Андрій Самофалов. Кейси перемог і нових ринків. 10 українських компаній, які під час війни вклали мільйони у зростання та виграли// <https://biz.nv.ua/ukr/markets/top-10-ukrajinskih-biznesiv-yaki-bez-oligarhiv-i-derzhavi-zahopili-novi-rinki-pid-chas-viyini-50326591.html>.

СЕКЦІЯ ІІІ. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

INSURTECH НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ УКРАЇНИ

Заїка Олександр Сергійович

здобувач вищої освіти факультету фінансів та цифрових технологій
Державний податковий університет, Україна

Науковий керівник: Чуницька Ірина Іванівна

ORCID ID: 0000-0002-9718-1332

Д-р. екон. наук, професор, завідувач кафедри фінансових ринків та технологій
Державний податковий університет, Україна

Стрімкий розвиток цифрових технологій сприяв швидкому зростанню фінансових технологій або FinTech. Цей термін стосується різноманітних додатків або бізнес-моделей у галузі фінансових послуг, які здебільшого виконуються через Інтернет. Сьогодні це основа всіх онлайн-транзакцій (переказів, позик, платежів тощо). FinTech включає різні стартапи, а також великі організації, які прагнуть оптимізувати фінансові послуги, до яких зазвичай входить принаймні один ліцензований банк або страхова компанія. Ключовою перевагою FinTech є його здатність до інновацій.

Такий важливий компонент фінансового ринку, як ринок страхування, зазнав значного впливу FinTech, де технологічні інновації називаються InsurTech. Використання інструментів InsurTech призвело до сильної інституційної трансформації страхового сектору, з одного боку, а з іншого — до посилення впливу технологічних ризиків і питань захисту споживачів.

InsurTech – це напрям FinTech, де учасники страхового ринку використовують інноваційні технології для задоволення потреб споживачів страхових послуг [1].

Мета дослідження: показати вплив фінансових технологій у сфері страхування на прикладі страхової компанії ПРАТ «Інноваційний страховий капітал».

З метою забезпечення високоприбуткової діяльності страхових компаній не тільки в короткостроковій, але і в довгостроковій перспективі, рекомендується створити сприятливе страхове середовище, в якому будуть максимально враховані та захищені інтереси всіх суб'єктів страхування. У цьому контексті важливими є інноваційні досягнення у сфері надання страхових послуг. Інноваційний страховий сервіс має розуміти всі етапи страхового процесу як комплекс системних заходів, спрямованих на гармонію з метою досягнення фінансово-економічного та соціального справедливого страхового ефекту. Порівняно зі своїми попередниками, інноваційна страхова послуга має риси привабливості для споживачів, здатна задовольнити потреби потенційних страхувальників та базується на використанні нових технологій.

Волосович С., Фоміна О. [1] розглядають такі інструменти FinTech у страхуванні: Big Data, блокчейн, штучний інтелект, мобільні додатки, Інтернет, виділяючи

наступні технології InsurTech: телематика, телемедицина, розумні контракти, хмарні технології, віртуальні реальність, нейромережі (рис.1).

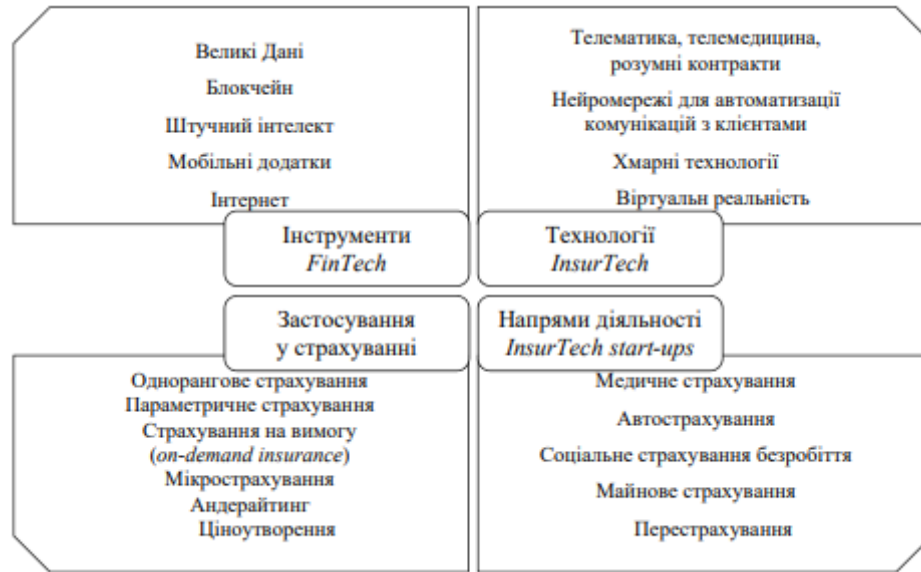


Рис. 1. Застосування FinTech у страхуванні

Проаналізуємо вплив фінансових технологій на діяльність ПРАТ «Інноваційний страховий капітал» (рис.2.). Дана компанія 17 років працює на страховому ринку України, має 26 ліцензій на здійснення страхової діяльності. З них: 17 ліцензій на здійснення добровільного страхування, 9 ліцензій на здійснення обов'язкового страхування. Надійність надання належного страхового захисту підтверджена національним рейтингом фінансової стійкості страховика на рівні uainsAA+ та додатково забезпечується прямим перестрахуванням (облігаторно) у провідного міжнародного перестраховика Hannover RE (Німеччина), який має найвищі рейтинги фінансової стійкості ("A+" A.M.Best, США) та входить в трійку найбільших перестрахових компаній світу, що суттєво підвищує гарантії відшкодування імовірних збитків [2].

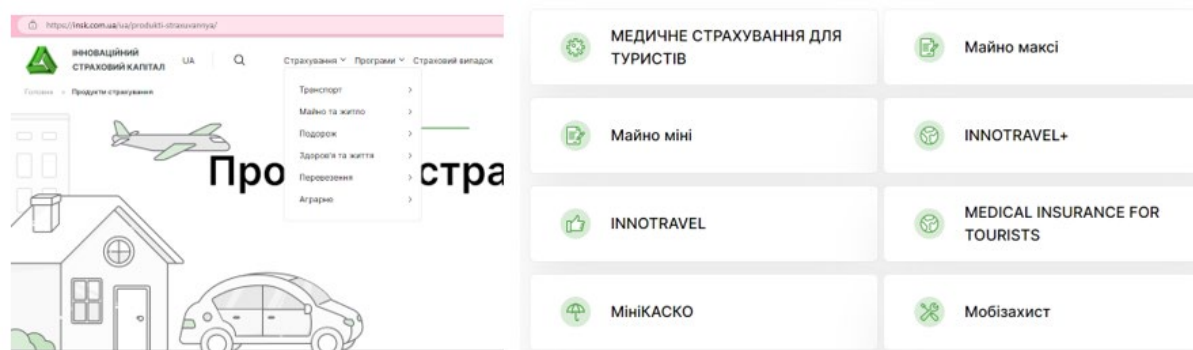
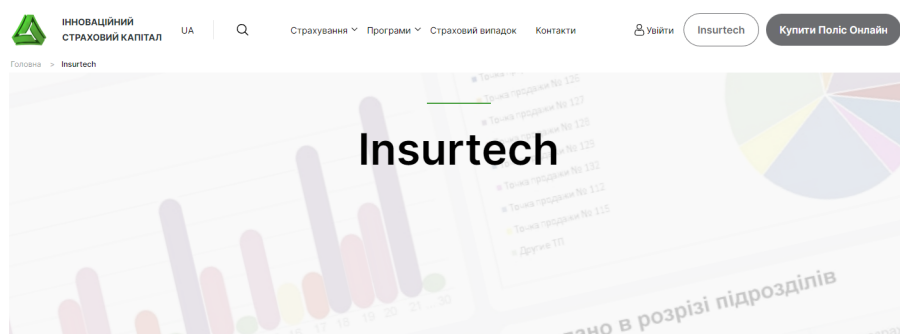


Рис. 2. Сайт страхової компанії «Інноваційний Страховий Капітал»

Одним із впливів цифрових технологій на компанію є створення її сайту та використання Google Ads для рекламування. Сучасну людину важко уявити без гаджету, тож, створюючи рекламу, необхідно чітко підібрати ключові слова, залучати 3D моделювання для створення яскравого образу тощо.

Серед InsurTech дана страхова компанія використовує INRISK (рис.3), який

забезпечує страхування онлайн (як прийняття заяв (що здійснюється швидко) так і припинення договорів), виплата страхового випадку протягом 15 хвилин, автоматизований розрахунок вартості та оформлення договору, наявність особистого кабінету користувача. Перестраховування, оцінювання ризиків та завданої шкоди, діяльність страхових агентів і брокерів, інша допоміжна діяльність у сфері страхування.



СК «Інноваційний страховий капітал» спільно з CHI Software створили продукт комплексного страхування за принципом "Все включено" INRISK.

Рис. 3. InsurTech компанії

Наймолодшою сферою страхування є мобізахист – це захист електроніки (що є дуже актуальним останні роки) від найбільших ризиків: гарантійних поломок, механічних пошкоджень, пошкоджень водою, крадіжки. Даний вид страхування було розроблено інклюзивно для партнера Vodafone. Компанія здійснює страхування смартфонів, планшетів, ноутбуків, комп'ютерів, відеотехніки та інших видів електроніки (якщо вартість техніки становить більше 300 грн). Під час покупки товару продавець пропонує застрахувати придбаний товар від вказаних ризиків. Оформлення відбувається швидко в електронному варіанті, на електронну пошту покупця приходить документ у форматі pdf. Договір вступає в дію на наступний день і діє максимум протягом двох років. У випадку настання страхового випадку клієнт має три варіанти оформити заявку та може обрати один із трьох типів врегулювання. Експрес виплата - передача Страхувальником Страховику техніку, по якій настав страховий випадок, та отримати відшкодування згідно з таблицею зносу техніки. Розраховується від страхової суми (вартості техніки за чеком). Ремонт через магазин: після розгляду заяви про страховий випадок, компанія забирає техніку з магазину та передає на ремонт, оплачує його, але не більше ліміту відповідальності страхової компанії (страхової суми) і після цього заявник може отримати свій гаджет у вказаному ним відділенні Нової пошти. Ремонт через сервісний центр обраний самостійно: така ж сама процедура як і в двох попередніх типах врегулювання, але після подачі заяви, клієнт здає телефон у обраний ним сервісний центр, сплачує за ремонт, надає компанії акт виконаних робіт сервісним центром та чек про сплату послуг цього центру - та страхова компанія надсилає відшкодування на картковий рахунок Страхувальника у розмірі вартості ремонту (але не більше ліміту відповідальності страхової компанії).

Отже, спираючись на розроблену Волосович С., Фоміною О. (рис.1.) класифікацію технологій InsurTech, проаналізуємо діяльність ПРАТ «Інноваційний страховий капітал». Дана компанія використовує такі інструменти FinTech, як Big Data, мобільні

додатки, Інтернет. Серед технологій InsurTech: хмарні технології, віртуальна реальність. Напрями діяльності: медичне страхування, автострахування, майнове страхування, перестрахування, мобістрахування. Використовує мікрострахування, андерайтинг, ціноутворення. Як бачимо фінансові технології увійшли у діяльність страхової компанії, а їх розвиток сприятиме можливості компанії рухатися у ногу із часом.

Реалізація досягнень InsurTech пов'язана з появою онлайн-платформ, що пропонують страхові послуги. Використання інструментів InsurTech призвело до сильної інституційної трансформації страхового сектору, з одного боку, а з іншого — до посилення впливу технологічних ризиків і питань захисту споживачів.

Список використаних джерел:

1. Волосович С., Фоміна О. Технологічні інновації на страховому ринку. Фінанси та банківська справа. Вісник КНТЕУ. 2018. №5. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2018/05/11.pdf>.
2. Сайт ПРАТ «Інноваційний страховий капітал». URL: <https://inskn.com.ua/ua/>.

АУДИТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Бондаренко Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
економічного моделювання, обліку та статистики

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

В умовах сучасного етапу розвитку людства, який отримав назву «інформаційне суспільство», усе більшого значення для конкурентоспроможності економічних об'єктів (підприємств) набувають інформаційні технології (ІТ) та їх застосування в системі управління для підвищення ефективності господарської діяльності. Це зумовлює поглиблення інформатизації господарських процесів і, відповідно, збільшення частки ІТ-витрат у бюджетах організацій.

Разом із тим, поглиблення інформатизації господарських процесів та зростання складності ІТ-середовища організацій дедалі частіше є причиною ряду недоліків, які можуть мати різноманітні негативні наслідки для бізнесу. Найбільш значущими з них є такі:

- поглиблення «залежності» бізнесу (результатів господарської діяльності) від застосування інформаційних технологій;

- складність і низька ефективність управління ІТ-середовищем;

- наявність економічного ризику, що пов'язаний із використанням інформаційних технологій та ін.

За таких умов дедалі більшого значення для результативності діяльності економічних об'єктів набуває ефективна система управління інформаційними технологіями, мета побудови якої полягає у забезпеченні відповідності стану ІТ-складової організації моделі бізнесу та зовнішньому середовищу.

Нині ця проблематика активно досліджується за багатьма напрямками інформаційного менеджменту, одним із яких є «аудит інформаційних технологій» або «ІТ-аудит», інтерес до якого постійно зростає. Цей вид аудиту є результатом поєднання досвіду і знань, а також важелів правового контролю і професійного регулювання у сфері аудиторської діяльності з кращими теоретичними та прикладними розробками у сфері інформаційного менеджменту.

Як показує практика, підприємства проводять аудит з багатьох причин. Так, аудит може допомогти підприємству забезпечити ефективну діяльність і засвідчити його відповідність адміністративним і правовим нормам. Він може підтвердити керівництву, що бізнес функціонує належним чином і готовий до вирішення потенційних проблем. І, можливо, найважливіше, він може запевнити зацікавлені сторони у фінансовому, операційному та етичному благополуччі підприємства.

Аудит інформаційних технологій сприяє досягненню всіх цих результатів, приділяючи особливу увагу інформаційним та пов'язаним з ними системам, від яких залежить конкурентна перевага більшості підприємств та державних установ.

Досягнення багатьох переваг, які може принести ефективний аудит, залежить від правильного та ретельного планування аудиторського завдання. Обсяг і мета аудиту повинні бути зрозумілі та прийняті як аудитором, так і сферою, що перевіряється. Після того, як мета аудиту чітко визначена, можна скласти план аудиту, який міститиме узгоджені обсяги, цілі та процедури, необхідні для отримання доказів, які є доречними, надійними та достатніми для формування та обґрунтування аудиторських висновків і думок.

Важливим компонентом плану аудиту є програма аудиту, також відома як

робоча програма. Програма аудиту зазвичай використовується для документування конкретних процедур та кроків, які будуть використані для тестування та перевірки ефективності контролів.

Якість програми аудиту має значний вплив на узгодженість та якість результатів аудиту, тому вкрай важливо, щоб аудитори систем внутрішнього управління розуміли, як розробляти комплексні програми аудиту [1, с. 221-232].

Процес аудиту вимагає від аудитора інформаційних технологій збору доказів, оцінки сильних і слабких сторін внутрішнього контролю на основі доказів, зібраних за допомогою аудиторських тестів, і підготовки аудиторського звіту, в якому об'єктивно представлені слабкі сторони і рекомендації щодо їх усунення для зацікавлених сторін.

Загалом, типовий процес аудиту складається з трьох основних етапів: планування, робота на місцях та звітування. Підприємства можуть розбити основні фази на декілька етапів, наприклад, фаза звітування може бути розбита на три етапи: написання та оприлюднення звіту, подальші дії за результатами перевірки та завершення аудиту.

Найважливішою навичкою аудитора інформаційних технологій є розуміння бізнес-середовища та пов'язаних з ним ризиків, щоб визначити, що і чому потрібно перевіряти. Розробка змістовних програм аудиту та підтвердження довіри залежить від здатності адаптувати аудиторські процедури відповідно до характеру об'єкта перевірки та конкретних ризиків, які необхідно враховувати в сфері аудиту.

У наведеному нижче переліку описані деякі навички, які можуть допомогти аудитору інформаційних технологій розробити якісну програму аудиту:

- добре розуміння природи підприємства та його галузі, щоб визначити та класифікувати типи ризиків та загроз;
- добре розуміння ІТ-простору та його компонентів, а також достатнє знання технологій, які на них впливають;
- розуміння взаємозв'язку між бізнес-ризиком та ІТ-ризиком;
- базові знання практик оцінки ризиків;
- розуміння різних процедур тестування для оцінки контролів ІС та визначення найкращого методу оцінки, наприклад: використання узагальненого аудиторського програмного забезпечення для перевірки вмісту файлів даних (наприклад, системних журналів, списків доступу користувачів); використання спеціалізованого програмного забезпечення для оцінки вмісту операційних систем, баз даних та файлів параметрів додатків; створення технологічних блок-схем для документування бізнес-процесів та автоматизованих засобів контролю; використання журналів та звітів аудиту для оцінки параметрів; огляд документації; опитування та спостереження; покрокові інструктажі; повторне виконання контролів [2, с. 34-58].

При плануванні окремих завдань фахівці з аудиту та підтвердження довіри до інформаційних технологій повинні ідентифікувати та оцінювати ризики, що стосуються сфери, яка перевіряється.

Для того, щоб розпочати розробку оцінки ризиків, аудитор інформаційних технологій повинен врахувати наступне: бізнес-цілі суб'єкта перевірки; середовище, в якому працює підприємство; попередні результати аудиту; законодавчі та регуляторні вимоги; ризик, пов'язаний з технологією.

Для кожного виявленого ризику аудитор інформаційних технологій повинен задокументувати характер, потенційний вплив та ймовірність його виникнення. Насамкінець, аудитор інформаційних технологій повинен провести попередню

оцінку ризику шляхом з'ясування існуючих заходів внутрішнього контролю, призначених для управління ризиками [3].

Результати оцінки цілей аудиту, ідентифікованих ризиків та існуючих заходів внутрішнього контролю визначатимуть остаточний обсяг аудиту та стратегію досягнення мети аудиту. Приклади ризиків та заходів внутрішнього контролю, які слід вжити наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Приклади ризиків та заходів внутрішнього контролю

Ризик	Застосовані заходи внутрішнього контролю
Ідентифікатори користувачів звільнених працівників не видаляються вчасно, що може призвести до несанкціонованого доступу до інформації підприємства.	Система управління персоналом (HR) автоматично створює запит до служби підтримки для відключення ідентифікаторів працівників після того, як статус працівника змінюється на «T- terminated» (звільнений). Вимкнені ідентифікатори повністю видаляються з системи через шість місяців.
Доступ до бази даних не обмежується лише авторизованими користувачами, які мають обґрунтовану бізнес-потребу.	Запити на доступ до бази даних, які вимагають опису бізнес-потреби користувача, що запитує доступ, розглядаються та затверджуються власниками бізнес-процесів.

Джерело: побудовано автором за даними [3], [4]

Таким чином, проведений аналіз дає підстави для висновку про те, що традиційна парадигма побудови і використання ІТ-середовища на підприємстві, заснована на якостях інформаційних технологій (новизні, бренді, функціональності тощо), усе більше втрачає свою актуальність. Оскільки нині сам факт застосування інформаційних технологій для цілей господарської діяльності зовсім не гарантує отримання очікуваних переваг. Застосування ІТ-аудиту в системі управління підприємством дає можливість чітко усвідомити місце ІТ та їх значення для бізнесу, а також впровадити відповідні зміни (коригувальні заходи) щодо підвищення ефективності використання потенціалу ІТ-середовища для реалізації цілей бізнесу.

Комп'ютеризація аудиторської діяльності повинна передбачати розробку та впровадження в аудиторську практику таких програмних продуктів, які б забезпечували не тільки автоматизацію виконання завдань з надання впевненості щодо різних предметів перевірки та супутніх послуг згідно МСА, але й включали в собі можливості експертних систем.

На нашу думку, ІТ-аудит є дуже необхідним та важливим у сучасних умовах, а впровадження нових інформаційних технологій в аудиторській практиці сприятиме підвищенню рівня організаційного та методичного забезпечення аудиторської перевірки, удосконаленню інтелектуалізації аудиту та науковому обґрунтуванню його висновків.

Список використаних джерел:

1. Огнева. А.М. Аудит інформаційних систем і технологій. Вісник Хмельницького національного університету. 2019, № 6, Т. 1. С. 221-232.
2. Кудирко О.М. Комп'ютеризація аудиту в Україні: актуальні проблеми та реальні перспективи. Економіка та держава. 2018. Вип. 9. С. 34-58.
3. Руденко О.С. Інформаційні системи в аудиті: переваги та недоліки. URL: <http://surl.li/ettgo>.
4. Голяш І.Д. Проблеми впровадження комп'ютерних інформаційних технологій в аудиторській практиці. URL: <http://surl.li/ettgl>.

ВИЗНАЧЕННЯ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ЗА ОБЕРНЕНИМ МЕТОДОМ НА ОСНОВІ НЕОПЕРАЦІЙНИХ ДОХОДІВ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

Д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут", Україна

Щоб здійснювати господарську діяльність суб'єкти господарювання повинні мати необоротні активи. Їх вартість за допомогою амортизації розподіляється протягом строку їх корисного використання (експлуатації). Амортизацію нараховують за певними методами і способами. Одним із методів амортизації є обернений метод на основі неопераційних доходів.

Неопераційні доходи виникають внаслідок ведення неопераційної діяльності.

Неопераційна діяльність – фінансова, інвестиційна та інша діяльність підприємства, яка не є операційною діяльністю.

Фінансова діяльність – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства.

Інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів (грошей).

Інша діяльність – інша неопераційна діяльність, яка не пов'язана з фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства [1].

Неопераційні доходи включають дохід від участі в капіталі, інші фінансові доходи та інші доходи.

НП(С)БО 15 "Дохід" визначено, що до груп доходів відносяться фінансові доходи та інші доходи.

Фінансовими доходами є дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі).

Інші доходи, зокрема, включають дохід від реалізації фінансових інвестицій; дохід від неопераційних курсових різниць та інші доходи, які виникають у процесі господарської діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства [2].

Облік неопераційних доходів ведуть на рахунках 72 "Дохід від участі в капіталі", 73 "Інші фінансові доходи", 74 "Інші доходи".

Рахунок 72 "Дохід від участі в капіталі" призначено для узагальнення інформації про доходи від інвестицій, які здійснені в асоційовані, дочірні або спільні підприємства та облік яких ведеться за методом участі в капіталі.

Рахунок 72 "Дохід від участі в капіталі" має такі субрахунки:

721 "Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства";

722 "Дохід від спільної діяльності";

723 "Дохід від інвестицій в дочірні підприємства".

Рахунок 73 "Інші фінансові доходи" призначено для обліку доходів, які виникають у ході фінансової діяльності підприємства, зокрема дивідендів, відсотків та інших доходів від фінансової діяльності, які не обліковуються на рахунок 72 "Дохід від участі в капіталі".

Рахунок 73 “Інші фінансові доходи” має такі субрахунки:

731 “Дивіденди одержані”;

732 “Відсотки одержані”;

733 “Інші доходи від фінансових операцій”.

Рахунок 74 “Інші доходи” призначено для обліку доходів, які виникають в процесі діяльності, але не пов’язані з операційною та фінансовою діяльністю підприємства.

Рахунок 74 “Інші доходи” має такі субрахунки:

740 “Дохід від зміни вартості фінансових інструментів”;

741 “Дохід від реалізації фінансових інвестицій”;

742 “Дохід від відновлення корисності активів”;

744 “Дохід від неопераційної курсової різниці”;

745 “Дохід від безоплатно одержаних активів”;

746 “Інші доходи” [3; 4].

Дохід від участі в капіталі відображається в статті “Дохід від участі в капіталі” за кодом рядка 2200, інші фінансові доходи – в статті “Інші фінансові доходи” за кодом рядка 2220, а інші доходи – в статті “Інші доходи” за кодом рядка 2240) форми № 2 фінансової звітності “Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)” [1; 5].

Відповідно до видів неопераційних доходів, а також до рахунків 72 “Дохід від участі в капіталі”, 73 “Інші фінансові доходи”, 74 “Інші доходи” та субрахунків до них можна застосовувати різні обернені методи амортизації необоротних активів на основі неопераційних доходів.

Щоб розрахувати амортизацію необоротних активів за оберненим методом на основі неопераційних доходів спочатку потрібно визначити її за методом на основі неопераційних доходів і суми переставити у зворотному порядку: перший рік у останній, другий у передостанній і т.д.

Вирахування річної суми амортизації за методом на основі неопераційних доходів здійснюють шляхом множення вартості, що амортизується (різниці між первісною і ліквідаційною вартістю), та коефіцієнта амортизації, який обчислюється діленням обсягу неопераційних доходів за окремі періоди на загальний плановий обсяг неопераційних доходів.

При розрахунку амортизації за методом на основі неопераційних доходів використовують такі формули:

$$CA = (PB - LB) \times KA,$$

де CA – сума амортизації; PB – первісна вартість об’єкта; LB – ліквідаційна вартість об’єкта; KA – коефіцієнт амортизації.

$$KA = OD : ПОД,$$

де OD – обсяг (плановий або фактичний) неопераційних доходів за окремі періоди; $ПОД$ – плановий обсяг неопераційних доходів за увесь період.

Амортизацію за методом на основі неопераційних доходів можна визначити також за іншим варіантом:

$$CA = OD \times KA,$$

$$KA = (PB - LB) : ПОД,$$

Обчислення амортизації необоротних активів за методом на основі неопераційних доходів можна виконувати за двома способами: 1) на основі

початкової вартості необоротних активів; 2) на основі залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

На прикладі здійснимо прорахунок оберненого методу амортизації необоротних активів на основі неопераційних доходів

Приклад. Первісна вартість необоротних активів – 143000 грн, строк їх корисного використання (експлуатації) – 4 роки, ліквідаційна вартість – 3000 грн. Таким чином, вартість, що амортизується, дорівнює 140000 грн ($143000 - 3000 = 140000$).

Очікується за 4 роки буде отримати неопераційних доходів на суму 320000 грн, у т.ч.: за 1-й рік – 115000 грн, за 2-й рік – 102000 грн, за 3-й рік – 58000 грн, за 4-й рік – 45000 грн.

Коефіцієнт амортизації становить: в 1-му році – 0,3594 ($115000 : 320000 = 0,3594$), в 2-му році – 0,3188 ($102000 : 320000 = 0,3188$), в 3-му році – 0,1812 ($58000 : 320000 = 0,1812$), в 4-му році – 0,1406 ($45000 : 320000 = 0,1406$).

Використання 1-го способу методу амортизації необоротних активів на основі неопераційних доходів відображено в таблиці 1, а застосування 1-го способу оберненого методу амортизації необоротних активів на основі неопераційних доходів наведено в таблиці 2.

Таблиця 1

Амортизація необоротних активів за методом на основі неопераційних доходів (1-й спосіб – від початкової суми)

Рік	Вартість, що амортизується (початкова), грн	Неопераційні доходи, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	143000	115000	0,3594	51394
2	143000	102000	0,3188	45588
3	143000	58000	0,1812	25912
4	143000	45000	0,1406	20106
х	Разом	320000	1	143000

[авторська розробка]

Таблиця 2

Амортизація необоротних активів за оберненим методом на основі неопераційних доходів (1-й спосіб – від початкової суми)

Рік	Вартість, що амортизується (початкова), грн	Неопераційні доходи, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	143000	45000	0,1406	20106
2	143000	58000	0,1812	25912
3	143000	102000	0,3188	45588
4	143000	115000	0,3594	51394
х	Разом	320000	1	143000

[авторська розробка]

Як видно з даних таблиць 1 і 2, використання 1-го способу простого і оберненого методів на основі неопераційних доходів забезпечує повний розподіл вартості необоротних активів за період їх корисного використання (експлуатації).

2-й спосіб розрахунку методу амортизації необоротних активів на основі неопераційних доходів представлено в таблиці 3, а 2-й спосіб обрахунку оберненого методу амортизації необоротних активів на основі неопераційних доходів розглянуто в таблиці 4.

Таблиця 3

**Амортизація необоротних активів за методом на основі
неопераційних доходів (2-й спосіб – від залишкової суми)**

Рік	Вартість, що амортизується (залишкова), грн	Неопераційні доходи, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	143000	115000	0,3594	51394
2	91606	102000	0,3188	29204
3	62402	58000	0,1812	11307
4	51095	45000	0,1406	51095
x	Разом	320000	1	143000

[авторська розробка]

Таблиця 4

**Амортизація необоротних активів за оберненим методом на основі
неопераційних доходів (2-й спосіб – від залишкової суми)**

Рік	Вартість, що амортизується (залишкова), грн	Неопераційні доходи, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	51095	45000	0,1406	51095
2	62402	58000	0,1812	11307
3	91606	102000	0,3188	29204
4	143000	115000	0,3594	51394
x	Разом	320000	1	143000

[авторська розробка]

Як випливає з даних таблиць 3 і 4, при застосуванні 2-го способу простого і оберненого методів на основі неопераційних доходів, в останньому і першому роках відповідно буде нерозподілена вартість необоротних активів, яка відноситься у витрати.

Висновки. Розрахунок амортизації необоротних активів можна здійснювати за оберненим методом на основі неопераційних доходів.

За видами неопераційних доходів, а також за рахунками 72, 73 і 74 і субрахунками до них можна використовувати різні обернені методи на основі неопераційних доходів, а саме: 1) на основі доходу від участі в капіталі; 2) на основі доходу від інвестицій в асоційовані підприємства; 3) на основі доходу від спільної діяльності; 4) на основі доходу від інвестицій в дочірні підприємства; 5) на основі інших фінансових доходів; 6) на основі доходу від дивідендів одержаних; 7) на основі доходу від відсотків одержаних; 8) на основі доходу від інших доходів від фінансових операцій; 9) на основі інших доходів; 10) на основі доходу від зміни вартості фінансових інструментів; 11) на основі доходу від реалізації фінансових інвестицій; 12) на основі доходу від відновлення корисності активів; 13) на основі доходу від неопераційної курсової різниці; 14) на основі доходу від безоплатно одержаних активів; 15) на основі інших доходів від звичайної діяльності та ін.

Ці методи можна розраховувати за двома способами: 1) на основі початкової вартості необоротних активів; 2) на основі залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

Список використаних джерел:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” (Наказ Міністерства фінансів України). № 73. (2013). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід” (Наказ Міністерства фінансів України). № 290. (1999). Вилучено з:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>.

3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.
4. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.
5. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ВИРОБНИЧОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Кіс Дмитро Володимирович

здобувач вищої освіти економічного факультету
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Гринь Вікторія Петрівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування
Запорізький національний університет, Україна

Діяльність кожного господарюючого суб'єкта у сучасних умовах є предметом уваги широкого кола учасників ринкових відносин, які зацікавлені у позитивних результатах його функціонування. Успішна діяльність кожного з них полягає у підвищенні рівня економічної ефективності виробництва продукції. Результатом діяльності будь-якого підприємства є випуск готової продукції, виконання робіт або надання послуг. Адже саме завдяки цьому вони і отримують свій основний прибуток. Тому тема обліку готової продукції та її правильного відображення в обліку є актуальною. Поліпшення організації обліку готової продукції є основним способом досягнення соціальної та економічної ефективності діяльності підприємства. Облік готової продукції є важливою темою для розгляду і її актуальність полягає в тому, що всі виробничі підприємства виготовляють певну продукцію, яка є об'єктом ведення бухгалтерського обліку.

Проблематику особливостей обліку і аналізу готової продукції на підприємствах розглянуто у наукових працях таких вітчизняних науковців як Б.І. Валуєва, С.Ф. Голова, Ф.Ф. Бутинця, Л.К. Сук, В.Я. Савченка, В.В. Сопка, Т.В. Дідоренка, Я.В. Сливки та багатьох інших.

Готовою вважається продукція, яка повністю закінчена обробкою, укомплектована, пройшла необхідні випробування (перевірки), відповідає діючим стандартам або затвердженим технічним умовам (має сертифікат чи інший документ, що засвідчує її якість), прийнята відділом технічного контролю підприємства та здана на склад або ж прийнята замовником (якщо готова продукція здається на місці) відповідно до затвердженого порядку її приймання (оформлена встановленими здавальними документами) [1].

Економічний аналіз готової продукції та виручки, одержаної від її реалізації, являє собою об'єктивно необхідний вид управлінського аналізу. Основну інформаційну базу аналізу обліку готової продукції включає в себе наступні види бухгалтерської (фінансової) та статистичної звітності як:

- Баланс (Звіт про фінансовий стан) (форма фінансової звітності № 1);
- Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (форма фінансової звітності № 2);
- Терміновий звіт про виробництво промислової продукції (товарів, послуг) за видами (форма статистичної звітності № 1-П місячна);
- Звіт про виробництво та реалізацію промислової продукції (форма статистичної звітності 1П-НПП (річна)).

Основи формування в бухгалтерському обліку інформації про готову продукцію

визначаються П(С)БО 9 «Запаси» та 16 «Витрати». В бухгалтерському обліку готова продукція оцінюється у відповідності до П(С)БО 9 «Запаси» за первісною вартістю, яка визначається згідно з П(С)БО 16 «Витрати» [3].

П(С)БО 16 «Витрати» визначає два поняття собівартості готової продукції: собівартість реалізованої продукції та виробнича собівартість продукції. Оцінка готової продукції при її продажі залежить від облікової політики підприємства, в частині оцінки запасів при їх вибутті. При цьому можуть застосовуватися методи, передбачені П(С)БО 9 «Запаси» [4].

При відображенні продажу готової продукції в бухгалтерському обліку зазначаються дві її оцінки: оцінка, що прийнята підприємством згідно з обліковою політикою – первісна вартісна (за дебетом рахунку 901 «Собівартість реалізації готової продукції») та оцінка, що визначається за домовленістю сторін (за кредитом рахунку 701 «Дохід від реалізації готової продукції»).

При організації обліку продукції основним моментом є визначення її характеру. Згідно з цією ознакою продукцію групують за формою, ступенем готовності та технологічною складністю. Слід зазначити, що сучасні ринкові відносини висувають нові завдання щодо вирішення проблем обліку та аналізу операцій із продажу товарів, тоді як існуючі дослідження базуються на класичному підході, що деякі аспекти обліку операцій із продажу товарів у системі управління підприємства потребують більш глибокого дослідження. Так, невирішеними залишаються проблеми належного аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень із метою підвищення їх обґрунтованості та ефективності [2].

Для узагальнення інформації про доходи від реалізації готової продукції, а також про суму знижок, наданих покупцям, та про інші вирахування з доходу призначено рахунок 70 «Доходи від реалізації». Даний рахунок є пасивним, тому по кредиту рахунку відображається збільшення доходу, по дебету – належна сума непрямих податків; суми, які одержує підприємство на користь комітента, та списання у порядку закриття на рахунок 79 «Фінансові результати» [1].

В сучасних умовах господарювання обліково-аналітичне забезпечення процесу управління станом і рухом готової продукції та результативності її реалізації набуває особливої актуальності. При цьому однією з основних складових ефективної організації обліку й аналізу готової продукції та її реалізації стає достатній рівень використання облікової інформації з метою оцінювання якісних і кількісних характеристик готової продукції підприємств виноробної галузі з урахуванням специфіки їх діяльності. Вирішення визначених проблем дозволить системі управління виноробних підприємств ефективно здійснювати бухгалтерський облік та аналіз готової продукції, підвищувати ефективність її виробництва, забезпечувати достатній рівень конкурентоспроможності, підвищуючи загальний економічний потенціал подальшого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручн. [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. Ф.Ф. Бутинець. 6-е вид., перероб. і доп. Житомир: ПП «Рута». 2005. 756 с.
2. Петришина Н.С. Проблеми обліку готової продукції та її реалізації / Н.С. Петришина, Р.В. Перун. Наука й економіка. 2014. Вип. 1. С. 49-52.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» (зі змінами та доповненнями). Наказ Міністерства фінансів України від 20.10.1999р. № 246.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» – Положення, Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Ломейко Артем Михайлович

здобувач вищої освіти економічного факультету
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Варламова Ірина Сергіївна

Д-р. екон. наук, професор кафедри обліку та оподаткування
Запорізький національний університет, Україна

Фінансовий результат являється показником діяльності і полягає у тому, що він показує збільшення або зменшення власного капіталу підприємства. При зіставленні показників отриманих доходів з понесеними витратами за звітний період формується розрахунок показника фінансового результату. При цьому отримується як позитивний, так і негативний показник і відповідно підприємство отримує прибуток або збиток.

При умові позитивного значення фінансового результату, він виступає джерелом платежів до бюджету та розширеного відтворення виробництва. З його допомогою утворюється стимул для покращення ефективності діяльності підприємства. За ринкових умов значно зростають роль і значення фінансових результатів у розвиненні підприємства, радикально змінюються порядок та обґрунтованість їх визначення як у системі фінансового, так і в системі внутрішньогосподарського обліку.

У бухгалтерському обліку прибуток є кінцевим результатом діяльності підприємства, який вираховується шляхом зіставлення доходів та витрат, отриманих у звітному періоді. Величина прибутку характеризує фінансові результати підприємства та його фінансовий стан, а також він є джерелом сплати податків. Зростання прибутку означає збільшення потенційних можливостей підприємства, підвищення ступеня його ділової активності. За прибутком визначається доля доходів власників підприємств, розміри дивідендів акціонерів та інших доходів.

Питання теоретичного дослідження фінансових результатів та управління ними досліджували чимало відомих зарубіжних та вітчизняних вчених: А. Бабо, С.Л. Брю, І.О. Бланк, О.С. Бородкін, Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валуєв, З.В. Гуцайлюк, А.М. Герасимович, М.Я. Дем'яненко, П. Дойль, К. Друрі, В.В. Ковалев, М.В. Кужельний, В.Г. Лінник, К.Р. Макконнелл, Н.М. Малюга, В.О. Мец, М.Ф. Огійчук, Н.Л. Правдюк, Г.В. Савицька, В.К. Савчук, П. Самуельсон, Я.В. Соколов, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко, Е.С. Хендріксен, М.Г. Чумаченко та інші.

Управління прибутком являється багаторівневою системою трансакцій, яка поєднує як мінімум три підсистеми: формування, розподіл та використання. Для кожної з них притаманні власні конкретні цілі та завдання. На кожному з цих етапів для досягнення найбільшої ефективності необхідно проводити грамотну політику обліку, контролю та аналізу прибутку.

Роль обліку на кожному з етапів сьогодні є особливо актуальною у зв'язку з необхідністю прийняття оперативних і раціональних управлінських рішень. При належному обліку досягається підтримання попереднього і оперативного управління на такому рівні, який задовольняє управлінський апарат відповідною інформацією і

показує, що вся система управління працює цілеспрямовано.

Роль контролю прибутку полягає у тому, що він являється необхідною умовою стабільного та ефективного функціонування суб'єктів господарювання на кожному з етапів управління прибутком. Контроль прибутку підприємства здійснюється з метою виявлення фактів допущення помилок та зловживань та попередження їх у майбутньому.

Роль аналізу прибутку підприємства полягає у тому, що результативність фінансово-господарської діяльності підприємства може бути оцінена на основі вивчення фінансових результатів його роботи. Чітке визначення сутності та змісту понять є запорукою запобігання помилок у ході прийняття важливих управлінських рішень. Важливим питанням є відмінності між визначенням фінансового результату у фінансовому обліку та суми оподатковуваного прибутку у податковому обліку, а також відображення у фінансовій та податковій звітності податкових різниць. Коригування фінансового результату до оподаткування з метою визначення оподатковуваного прибутку здійснюється шляхом його зменшення чи збільшення на суми, котрі спричиняють різниці.

Можна зробити висновок, що перевагами визначення фінансового результату та складання і подання податкової звітності є цілісність методичного підходу до визначення фінансового результату усіх господарських суб'єктів, прозорість та певні гарантії достовірності поданої підприємствами інформації, економічність подання податкової звітності за рахунок використання даних фінансової звітності.

Список використаних джерел:

1. Бутинець, Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів, 5-те вид., доп. і перероб. Житомир: ПП «Рута», 2003. 726 с.
2. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР.
3. Крутова А. Облік праці та її оплати в інформаційній системі підприємства торгівлі / А. Крутова, О. Нестеренко // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Сер.: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. 2015. Вип. 2. С. 174–187.
4. Плахтій Т. Удосконалення моделі аналітичного обліку розрахунків за виплатами працівникам / Т. Плахтій, В. Калашник // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. № 1(2). С. 239–247.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ

Карнаух Дмитро Олександрович

здобувач вищої освіти економічного факультету
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Варламова Ірина Сергіївна

Д-р. екон. наук, доцент, професор кафедри обліку та оподаткування
Запорізький національний університет, Україна

Однією із найважливіших проблем, які постають перед управлінцями сьогодні, є питання, пов'язані з обліком дебіторської заборгованості. Особлива увага цьому почала приділятися, коли українські підприємства почали виходити на світові ринки; більшість підприємств почала працювати на європейські ринки. Також проблема удосконалення обліку дебіторської заборгованості підтверджується збільшенням її частки у складі активів підприємства. На це впливає невиконання фінансових зобов'язань дебіторів, що приводить до порушення нормального циклічного процесу, який пов'язаний з перетворенням такого активу в грошові кошти, і в кінцевому результаті – до погіршення платоспроможності підприємства.

Проблемами обліку дебіторської заборгованості займалися такі вітчизняні вчені, як Н.М. Ткаченко, С.Ф. Голова, Ф.Ф. Бутинець, В.В. Ковальова, Ф.Ф. Горецька, В.П. Завгородній, І.А. Бланк та інші. Проте не досить розглянуті організаційно-методичні питання обліку дебіторської заборгованості.

Облік дебіторської заборгованості має свої певні особливості як у вітчизняній, так і в зарубіжній практиці. Оскільки чітко простежується тенденція до переходу ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності згідно з вимогами Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) та Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), в Україні все більшої актуальності набуває питання гармонізації обліку дебіторської заборгованості [3].

Положення (стандарти) бухгалтерського обліку (П(С)БО) складаються відповідно до міжнародних стандартів та не суперечать їм, проте є певні відмінності між ними. Досить вагомою відмінністю П(С)БО від міжнародних стандартів з обліку дебіторської заборгованості є те, що у П(С)БО для регулювання порядку обліку, відображення у фінансовій звітності дебіторської заборгованості передбачено П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», проте у міжнародних стандартах не передбачається єдиного стандарту для обліку дебіторської заборгованості. Питання обліку дебіторської заборгованості у міжнародній практиці регулюють такі стандарти:

- МСБО 1 «Подання фінансових звітів»;
- МСБО 18 «Дохід»;
- МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;
- МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»;
- МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»;
- МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [1,2].

Для відображення в обліку дебіторської заборгованості за міжнародними стандартами з наведеного вище переліку стандартів необхідно керуватися рекомендаціями декількох міжнародних стандартів, на відмінну від вітчизняних

стандартів.

Далі доречно розглянути відмінність у трактуванні поняття «дебіторська заборгованість» за міжнародними та вітчизняними стандартами обліку. П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» розглядає дебіторську заборгованість як суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. За міжнародними стандартами визначення дебіторської заборгованості не подається, проте за МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» дебіторська заборгованість визнається як фінансовий актив.

Згідно з п. 5 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» дебіторська заборгованість визнається активом, якщо є ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума. Міжнародними стандартами передбачається визнання фінансового активу, коли організація стає стороною контракту, у разі виникнення зобов'язань за фінансовим інструментом [1].

Неузгодженим моментом в обліку дебіторської заборгованості за міжнародними стандартами є те, що МСБО та МСФЗ не передбачають методи визначення величини резерву сумнівних боргів, на відмінну від вітчизняних стандартів, які передбачають два методи визначення величини резерву сумнівних боргів: застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості; застосування коефіцієнта сумнівності.

Облік дебіторської заборгованості у зарубіжних країнах має свої певні особливості та дещо різниться від вітчизняного. Облік дебіторської заборгованості в Україні чітко регулюється П(С)БО. У МСБО зазначені лише загальні правила класифікації, оцінки, визнання дебіторської заборгованості, проте не відображена конкретизація цих аспектів. Вітчизняним підприємствам доцільно використовувати знижки до сплати у строк, що буде досить ефективним рішенням для приваблення покупців та своєчасного погашення дебіторської заборгованості. Запозичення зарубіжного досвіду дасть змогу вітчизняним підприємствам удосконалити систему бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 зі змінами і доповненнями, внесеними Наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 627.
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» від 01.01.2012. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>.
3. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручн. [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. Ф.Ф. Бутинець. 6-е вид., перероб. і доп. Житомир: ПП «Рута». 2005. 756 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ РОЗРАХУНКІВ ПО ОПЛАТІ ПРАЦІ

Юнаш Андрій Борисович

здобувач вищої освіти економічного факультету
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Сейсебаєва Наталія Григорівна

канд. екон. наук, доцент кафедри обліку та оподаткування
Запорізький національний університет, Україна

В умовах економічної кризи, спаду виробництва, зниження продуктивності праці, скорочення на виробництві середньооблікової чисельності працівників відбуваються значні зміни в організації праці та її оплаті. Достатня забезпеченість підприємств потрібними трудовими ресурсами, їхнє раціональне використання, високий рівень продуктивності праці, правильна система його оплати мають велике значення для збільшення обсягів продукції і підвищення ефективності виробництва.

Зокрема, від побудови ефективної системи мотивації, організації її обліку, аналізу і аудиту залежать обсяг і своєчасність виконання всіх робіт, ефективність використання устаткування, машин, механізмів і як результат — обсяг виробництва продукції, її собівартість, прибуток і ряд інших економічних показників [1].

Тому актуальність проблем бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту нарахування та виплати заробітної плати не викликає сумніву і потребує дослідження.

Значний вклад в теорію та методологію обліку, аналізу та аудиту розрахунків з оплати праці внесли українські вчені — Білуха М.Т., Бутинець Ф.Ф., Горелкін В.Г., Кузьмінський А.М., Сопко В.В., Ткаченко М.Т., Голов С.Ф., Завгородній В.П., Зубілевич С.Я. та ін. Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних вчених, слід зазначити, що питання обліку, аналізу та аудиту розрахунків з працівниками по оплаті праці потребують подальшого наукового дослідження. Багато питань на сьогоднішній день залишаються невирішеними дискусійними. Зокрема, це питання обліку нарахування заробітної плати, організації обліку нарахувань та утримань з заробітної плати працівників, контролю розрахунків по оплаті праці, автоматизації розрахунків з персоналом [4].

Заробітну плату згідно зі ст. 1 Закону України «Про оплату праці» визначають як «винагороду обчислену, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства» [2]. Слід зазначити, що дискусійним у літературі залишається питання теоретичного розмежування заробітної плати й оплати праці. У правовій літературі і в законодавстві України під час визначення працівникам грошової винагороди застосовують терміни «оплата праці» й «заробітна плата», вважаючи їх синонімами.

Аналіз публікацій показав, що вдосконалення обліку оплати праці на підприємстві вимагає зміни таких елементів:

- удосконалення наявної системи організації документообігу;
- зміна наявної системи оплати праці;
- удосконалення чинної моделі аналітичного обліку;

- автоматизації обліку;
- зміна форми оплати праці [3].

Найважливішими завданнями організації обліку оплати праці є забезпечення у встановлені терміни проведення розрахунків з оплати праці (нарахування заробітної плати та інших виплат, розрахунок утримань), забезпечення своєчасності і правильності віднесення суми нарахованої заробітної плати і відрахувань на собівартість продукції, забезпечення контролю за дотриманням кількісного складу працівників, використанням робочого часу й додержанням трудової дисципліни, групування показники для цілей оперативного контролю та складання необхідної звітності, а також ведення розрахунків із бюджетом щодо утриманих податків і Пенсійним фондом щодо нарахування єдиного соціального внеску.

Список використаних джерел:

1. Бутинець, Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів, 5-те вид., доп. і перероб. Житомир: ПП «Рута», 2003. 726 с.
2. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР.
3. Крутова А. Облік праці та її оплати в інформаційній системі підприємства торгівлі / А. Крутова, О. Нестеренко // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Сер.: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. 2015. Вип. 2. С. 174–187.
4. Плахтій Т. Удосконалення моделі аналітичного обліку розрахунків за виплатами працівникам / Т. Плахтій, В. Калашник // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. № 1(2). С. 239–247.

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

РОЛЬ МАРКЕТИНГУ В УПРАВЛІННІ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Лещенко Сергій Вікторович

Здобувач вищої освіти факультету економіки та менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Колодненко Наталія Володимирівна

канд. екон. наук, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Історія якості набула розвитку одночасно з виникненням виробництва товарів і послуг. З розвитком виробничих процесів змінювалося і ставлення до якості. У середні віки майстерні ремісників об'єднувалися в цехи. Кожний з них мав свій статут, відповідно до якого продукція повинна була виготовлятися запевним зразком, з гарної сировини. Доки процес виготовлення виробу знаходився в полі зору майстра, він разом з робітниками почувався себе відповідальним за результати своєї праці. Якість дозволяла відчувати задоволення від своєї роботи.

За виготовлення неякісної продукції в різних країнах передбачалася різна міра покарання, але всі вони зводилися до одно-го: за несумлінну роботу до винуватого застосовувалося суворе покарання.

Поступово управлінська діяльність удосконалювалася, але як самостійний науковий напрям сформувалася лише в XIX столітті. Таким чином, можна виділити кілька етапів еволюції керування якістю продукції (менеджменту якості). Вони одержали такі умовні назви:

Механічний контроль (до 1900 р.). Контроль майстра (1900-1920 р.). Інспекційний контроль (1920-1940 р.). Статистичний контроль (1940-1960 р.). Забезпечення якості (1960-1980 р.). Загальне керування якістю (1980-2000 р.). Інтегровані системи (з 2000 р. - до наших часів).

Еволюція систем керування якістю на сучасному етапі тісно пов'язана із загальнолюдськими цілями - покращання якості життя.

У багатьох країнах розробляються різноманітні програми по «якості життя», спрямовані на підвищення матеріального добробуту людей, створення додаткових робочих місць, поліпшення екологічної ситуації. Розробляються міжнародні програми та угоди, що сприяють стійкому розвитку міжнародного людського товариства.

Основоположники концепцій керування якістю Ф.Тейлор, Г.Форд, В.Шухарт, Е.Демінг, Дж.Джуран, К.Ісікава, А.Фейгенбаум, Г.Тагута, Ф.Кросбі, Д.Харрінгтон сприяли пере-ходу до епохи Загального керування якістю (TQM).

Система Тейлора встановлювала вимоги до якості деталей у вигляді полів допусків або шаблонів, що передбачали верхню і нижню межі допусків (певні калібри). У цей час з ініціативи Тейлора були введені перші професіонали в області

якості - інспектори. Була встановлена система звільнень і штрафних санкцій за брак.

Форд застосував стандартизацію й уніфікацію, створив нормальні умови для робітників, встановив 8-годинний робо-чий день і мінімальний рівень заробітної плати. Це дозволило йому не тільки збільшити продуктивність праці, значно підвищити надійність, а й знизити ціни.

Вальтер Шухарт, США. Засновник теорії статистичного керування якістю. Шухарт першим застосував статистичні методи на підприємстві, запропонувавши статистичне пояснення поведінки виробничого процесу в часі. Розробив і ввів у практику контрольні карти.

Якість продукції визначається тим її вирішальним значенням, яке вона має для споживача та її виробника:

- якість та ефективність виробництва перебувають у прямій залежності і доповнюють одна одну;
- якість є основою скорочення витрат і виживання фірми в умовах внутрішньої та особливо міжнародної конкуренції;
- з позиції споживача якість виробу визначає ступінь задоволення потреб, на які повинен своєчасно орієнтуватися його виробник.

Продукція (product) - результат процесу. Продукція (послуга) виникає внаслідок здійснення ряду процесів. Якість кожного з цих процесів впливає на якість результату.

Якість (quality) - це ступінь, до якого сукупність власних характеристик задовольняє вимоги

Сучасні умови господарювання вимагають від кожного підприємства запровадження і дотримання належного (дійового) комплексного механізму управління якістю продукції. Визначальними елементами цього специфічного менеджменту, що справляють найбільш істотний вплив на процес постійного забезпечення виробництва і постачання на ринок конкурентоспроможної продукції, є:

- стандартизація і сертифікація виробів;
- внутрішніх систем якості;
- державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил і відповідальність за їх порушення;
- внутрішньовиробничий технічний контроль якості.

Маркетинг відіграє важливу роль в діяльності будь-якого підприємства, тому що він дозволяє встановити оптимальний взаємозв'язок між підприємством і зовнішнім середовищем, частиною якої воно є. У сучасному уявленні маркетинг розуміється як вираз орієнтованого на ринок управлінського стилю мислення. Маркетингова діяльність повинна бути спрямована на довгострокове існування підприємства, на його стійкість, міцні і тривалі зв'язки із споживачами або іншими учасниками ринку, підвищення конкурентоспроможності пропонованих послуг, товарів.

Виробництво продукції з самого початку має орієнтуватися на певні форми і методи збуту, що дозволяють нарощувати обсяги продажів, при підвищенні конкурентоспроможності продукції. Удосконалення маркетингової і збутової діяльності є одним з найважливіших елементів розвитку підприємства, що дозволяє йому швидше реагувати на зміни, що відбуваються на ринку, і отримувати суттєві переваги в конкурентній боротьбі.

Розробка і вдосконалення систем управління якістю базуються на основі міжнародних стандартів ISO серії 9000, які дозволяють сформулювати СУЯ, орієнтовану

на споживача і задоволення його потреб. У зв'язку з цим, особливе значення займає управління якістю маркетингової діяльності. Маркетинг сфокусований на споживачеві, і одним із його головних завдань є задоволення і перевершення очікувань замовника.

Відділ маркетингу в СУЯ повинен відповідати за такі процеси: маркетинг, аналіз контрактів, зв'язок зі споживачами тощо. Для кожного з них необхідно встановити цілі у сфері якості. Вони повинні бути досяжні, актуалізовані й вимірні.

Реалізація цього процесу доцільна за такими етапами:

- оцінка можливості реалізації з виробництва наявних видів товарів;
 - вивчення ринку, визначення максимальної кількості потенційних замовників із кожного виду продукції;
 - на основі отриманих даних – ухвалення рішень про співвідношення комбінацій випуску різних видів продукції, тобто формування стратегії розвитку організації на певний період, наприклад рік;
 - реалізація сформованої стратегії з використанням інструментів маркетингу.
- Виявлення з декількох потенційних замовників реальних і підписання з ними контрактів.

Вищесказане доводить, що маркетинг і менеджмент якості нерозривно пов'язані один з одним, особливо в питаннях щодо підвищення задоволеності споживачів.

Отже, в підсумку система маркетингу, слідуючи стандартам ISO серії 9000, охоплюючи всі стадії життєвого циклу продукції, повинна взаємодіяти з системою управління якістю в організації через реалізацію таких функцій:

- аналіз потреб і насиченості ринку, визначення вимог споживачів до продукції;
- планування критеріїв, що відображають якісні параметри продукції;
- проведення оцінки конкурентоспроможності продукції організації та її конкурентних переваг;
- організація процесів пакування, транспортування і монтажу;
- визначення оптимальних гарантійних термінів обслуговування продукції, перевірка інструкцій з експлуатації та обслуговування;
- розробка системи моніторингу, контролю та зворотного зв'язку зі споживачами продукції, обробка отриманої інформації; – організація рекламної діяльності на підприємстві [4, с. 9–10].

Список використаних джерел:

1. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів: ДСТУ ISO 9000:2015 [Чинний від 2017-07-01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 45с.
2. Системи управління якістю. Вимоги: ДСТУ ISO 9001:2015 [Чинний від 2016-06-01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 22с.
3. Ершова І.І., Паракуда В.В. Нова версія ISO 9004:2018 «Управління якістю. Якість організації. Настанови щодо досягнення сталого успіху». Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції «Інфраструктура якості: перспективи та тенденції розвитку» (м. Київ, 6 червня 2018 року). Київ: Редакційновидавничий відділ ДП «УкрНДНЦ», 2018. С. 10–11.

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Горобець Д.В.

магістрант спеціальності «Маркетинг»
Сумський національний аграрний університет, Україна

Блюмська-Данько К.В.

кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Теперішній стан розвитку економіки України супроводжується низкою проблем, які потребують вирішення, серед яких однією з найважливіших для більшості підприємств є проблема досягнення та збереження певного рівня конкурентоспроможності – однієї з головних складових успіху будь-якого підприємства. Це здатність об'єкта випереджати інших, що характеризується ступенем реального чи потенційного задоволення ним певної потреби у порівнянні з аналогічними об'єктами, що запропоновані на ринку. Термін «конкурентоспроможність» може бути застосований до продукції або товару, підприємства або виробника, галузі чи національної економіки загалом. Узагальнюючим для всіх вказаних категорій є те, що вони відображають здатність об'єкту дослідження ефективно виконувати свої функції в умовах формування конкурентного середовища [1].

Конкурентоспроможність виражається конкурентними перевагами: якістю продукції, її технічним рівнем, споживчими властивостями та цінами [2] та досягається в умовах конкурентної боротьби з врахуванням поведінки й можливостей конкурентів, потреб споживачів, знанням стану і тенденцій розвитку ринку, оточуючого середовища й умінням створювати саме ту продукцію, яка була б краща в порівнянні з продукцією конкурентів.

Важливо зазначити, що конкурентоспроможність продукції, що має визначену частку ринку, характеризується відповідністю її функціональних, економічних, споживчих та інших показників вимогам покупців. Вона має більш динамічний і мінливий характер в порівнянні з якістю. При незмінних якісних характеристиках продукції, її конкурентоспроможність може змінюватись у зв'язку зі зміною кон'юнктури ринку, діяльністю конкурентів, що випускають аналогічний вид продукції, коливанням цін, та інше.

Забезпечення конкурентоспроможності продукції є можливим лише за чіткої ідентифікації її чинників, що дає змогу впливати на них, створюючи при цьому безперервний процес підтримання конкурентних переваг продукції. Основними чинниками є ціна, якість продукції, ступінь задоволення споживчих потреб у даній продукції конкуруючими підприємствами; споживчі переконання, традиції, звички; державне та корпоративне регулювання виробництва і реалізації продукції рослинної промисловості.

До чинників другого порядку варто віднесено витрати виробництва, рівень технологій, якість сировини та матеріалів, ступінь впливу на прийняття рішень державними та недержавними регулюючими органами, маркетингові заходи та інформаційний вплив на споживачів. Чинники третього порядку – ціна на ресурси, забезпечення основними виробничими засобами та їх знос, розвиток інфраструктури

заготівлі сировини та матеріалів, завантаженість виробничих потужностей, організована система просування продукції. Чинники четвертого порядку – внутрішнє середовище підприємства (якість персоналу, наявність коштів, витрати на транспортування), зовнішнє середовище підприємства (розвиток суміжних галузей).

Виходячи з аналізу методологічних положень визначення рівня конкурентоспроможності продукції, було встановлено, що при її оцінці, необхідно враховувати не всі властивості даної продукції, а лише ті з них, які становлять інтерес для споживача, а саме задовольняють його потреби. Рівень конкурентоспроможності продукції пропонується визначити з урахуванням умов реалізації й споживання продукції для конкретного ринку збуту. Зокрема, конкурентоспроможність може бути визначена не тільки шляхом порівняння продукції з аналогічною, а й виявленням та аналізом комплексу потреб, для задоволення яких вона призначена.

У підсумку варто зазначити, що управління конкурентоспроможністю продукції повинно здійснюватись з урахуванням загальної стратегії підприємства, його інноваційної діяльності, конкурентної стратегії, визначення функціональних стратегій для кожного функціонального підрозділу підприємства.

Таким чином, на забезпечення високої конкурентоспроможності необхідно спрямувати економічні та організаційні важелі управління та передбачити розробку цілісної системи взаємопов'язаних елементів.

Зважаючи на ситуацію, що склалась наразі у нашій країні, завданням, що потребує негайного вирішення, є розробка ефективних механізмів і заходів, які будуть сприяти підвищенню рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств ринку та стануть запорукою загального посилення економічних позицій України.

Список використаних джерел:

1. Балабанова Л. В. Стратегічне маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств. [навчальний посібник.] / Л. В. Балабанова, В. В. Холод. – К.: ВД «Професіонал», 2014. – 458 с.
2. Кваша С. М. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку / С. М. Кваша, Н. Є. Голомша // Економіка АПК. – 2010. – № 5. – С. 99–104.

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

THE CHANGING LANDSCAPE OF PROFESSIONAL QUALIFICATION AWARDING: INSIGHTS ON UKRAINE'S QUALIFICATION CENTERS

Semigina Tetyana

ORCID ID: 0000-0001-5677-1785

*Dr. in Political Sciences, Professor, Member
National Qualifications Agency, Ukraine*

Morklyanyk Bohdan

ORCID ID: 0009-0000-6564-6804

*Dr. in Technical Sciences, Professor, Member
National Qualifications Agency, Ukraine*

Balanyuk Yuriy

ORCID ID: 0000-0003-3036-5804

*PhD in Technical Sciences, Associate Professor, Chairperson
National Qualifications Agency, Ukraine*

Introduction. European Commission (2022) states that the rapid pace of technological development and the challenges posed by accelerating innovation are rendering traditional business practices outdated [3]. This expeditious modernization contributes to the automation of tasks, leading to job replacement and the emergence of new roles. On one hand, this necessitates advanced skills to address skill shortages, while on the other hand, it raises concerns about the potential obsolescence of certain skills, particularly in low- and medium-skilled occupations.

These trends highlight the prevalence of skills mismatches and the growing demand for upskilling and reskilling the workforce. Effectively addressing these mismatches requires comprehensive solutions that ensure the permeability of qualification systems. In line with this, the European Commission introduced the European Skills Agenda in June 2020 [2], which outlines essential measures for collective action, lifelong learning support, and skills investment. The agenda aims to establish collaborative models involving diverse stakeholders to facilitate effective upskilling and reskilling initiatives within the 14 identified ecosystems as part of the Industrial Development Strategy.

Research (Renold et al., 2016 [6]; Semigina & Balanyuk, 2021 [7]; Tan, Laswad. & Chua, 2022 [10]) underscore the importance of establishing strong linkages between education and employment, sharing power between relevant stakeholders, developing short-term courses (micro-credentials), and recognizing informal learning outcomes, making qualifications system transparent and adaptive.

In Ukraine, the Law "On Education" (adopted in 2017 with subsequent

amendments) [11] defines the term 'professional qualification' as 'a standardized set of competences and/or learning outcomes acquired by an individual, recognized or awarded/confirmed by the entity authorized by law and certified by the respective document. It enables the individual to perform all job functions defined by the corresponding occupational standard.' Additionally, the Law grants the innovative institutions in Ukraine, known as qualification centers, the right to award professional qualifications.

Objectives. This paper presents the Ukrainian experience of implementing new procedures for validating informal learning outcomes and awarding professional qualifications within recently established qualification centers. The analysis primarily focuses on the key steps involved in the awarding process. Furthermore, the paper discusses the challenges and potential areas for improvement in the procedures of awarding qualifications in relation to the ongoing Eurointegration processes.

Key results. As of June 6, 2023, Ukraine boasts 27 operational qualification centers spanning 11 regions, collectively issuing 1218 certificates that attest to professional qualifications. These centers have been established by various entities, including 16 by vocational education and training institutions, 1 by a research institute, and 10 by commercial enterprises or for-profit organizations.

The presence of qualification centers in Ukraine holds immense significance as they play a pivotal role in the recognition and validation of professional qualifications. These qualifications are crucial for individuals seeking career advancement opportunities and contribute to the overall growth and enhancement of the labor market.

Procedures of awarding professional qualifications in qualification centres are legally defined by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 956 on 15th September, 2021 [5]. The regulation outlines the specific steps, criteria, and requirements that qualification centers must follow when granting professional qualifications to individuals.

According to the legal regulations, the procedure for awarding/confirming professional qualifications consists of the following stages:

1. *Application Submission.* The candidate submits an application to the qualification center expressing their interest in having their professional qualification awarded or confirmed. The application is accompanied by relevant supporting documents, such as educational certificates, work experience records, or other evidence of acquired competencies.

2. *Review and Verification.* The qualification center reviews the application and supporting documents to assess the candidate's eligibility and the alignment of their qualifications with the occupational standards. An interview is conducted with the candidate regarding their acquired competencies and/or learning outcomes, as well as their knowledge of occupational safety, taking into account the profession and qualification.

3. *Decision on Assessment.* A decision is made regarding the feasibility of conducting the assessment procedure.

4. *Assessment.* The assessment procedure may involve reviewing the submitted documents, conducting interviews assessments, and assessing the alignment of skills and knowledge defined by the relevant occupational standard. The assessment procedure is performed using tools, equipment, instruments, and evaluation materials that align with the requirements of the standard and the awarding/confirmation procedure. The learning outcomes and/or acquired competencies are evaluated in accordance with the established procedures at certified workplaces, as regulated by the legislation, in training and production areas, educational simulators, or designated premises.

5. *Decision and Certification.* A decision is made based on the results of the

assignment/confirmation procedure. If the individual meets the required standards, they are issued a certificate of their qualifications. This certification serves as official validation of their competencies and qualifications within their respective fields.

The regulation does not specify the methods and tools of assessment but establishes a requirement that the entire awarding/confirmation procedure should be completed within a maximum of 25 working days.

To facilitate the assessment procedure, the qualification center establishes an *evaluation committee* comprising evaluators. It is crucial that the qualification level of committee members matches or exceeds the level of the professional qualification being sought by the candidate for awarding or confirmation. Additionally, each committee member is required to have a minimum of three years of work experience in the specific occupation or profession associated with the evaluated professional qualification. This ensures that the committee consists of qualified individuals with relevant practical knowledge and expertise [5].

To issue valid certificates, a qualification center must obtain accreditation from the National Qualifications Agency. According to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2021) regarding the accreditation process of qualification centers, it is mandatory for the award/validation procedure to be publicly accessible on the center's website [4].

The **Figure 1** presents a schematic representation of the prerequisites for the qualification centre functioning, its accreditation process, and stages involved in the awarding of professional qualifications as outlined in Ukrainian legislation [4; 5; 11].

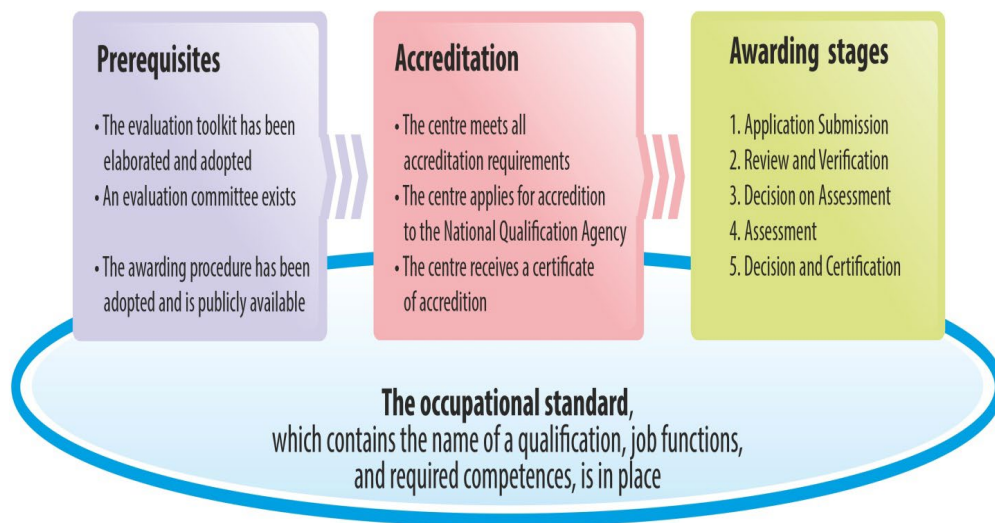


Fig. 1. The prerequisites, accreditation process, and stages involved in the awarding of professional qualifications by the qualifications centres in Ukraine

Source: Authors' generalization of Ukrainian legislation

The comparison between the newly introduced procedures in Ukrainian qualification centers [4; 5] and the European guidelines for validating non-formal and informal learning [1] as well as European horizontal practices [2; 8] reveals a significant level of conformity between the Ukrainian and EU approaches. Both the Ukrainian procedures and the European guidelines share a common objective, which is to recognize and validate the knowledge, skills, and competencies acquired through non-formal and informal learning. This recognition aims to bridge the gap between formal education and the labor market, promoting lifelong learning and enhancing individuals' employability.

One more area of conformity lies in the recognition of learning outcomes. Both the

Ukrainian procedures and the European guidelines emphasize the importance of assessing and validating the actual competencies and skills gained by individuals, rather than focusing solely on formal qualifications. This shift towards outcome-based assessment allows for a more comprehensive and inclusive approach to recognizing individuals' abilities and qualifications.

Additionally, both the Ukrainian and European frameworks emphasize the importance of quality assurance in the validation procedures. Ensuring the reliability and consistency of the assessment process is vital to maintain the credibility of the qualifications awarded. Regular monitoring, evaluation, and feedback mechanisms are crucial elements in both approaches to ensure the ongoing effectiveness and quality of the validation procedures.

The rapid appraisal of the gained experience in operating qualification centers in Ukraine highlights several challenges and areas for improvement that need to be addressed at various levels of the qualification system. These challenges and areas for improvement encompass both operational aspects within individual qualification centers and broader systemic issues within the national qualification framework.

At the operational level, one of the key challenges is ensuring consistent quality assurance across all qualification centers. This involves establishing robust mechanisms for monitoring and evaluating the assessment processes, ensuring standardization of assessment criteria, and maintaining the credibility and reliability of the qualifications awarded. Strengthening the quality assurance mechanisms can enhance the trust and confidence in the qualifications issued by the centers.

Another area for improvement is the digitalization of processes within qualification centers. Embracing digital technologies can streamline administrative tasks, facilitate online applications and assessments, and improve the accessibility and efficiency of the qualification procedures. Implementing digital platforms and tools can enhance the user experience for both candidates seeking qualification awards and the evaluation committees responsible for conducting assessments.

Introducing online testing options, especially for theoretical assessments, can offer flexibility and convenience to candidates. Conducting tests online enables individuals to take exams remotely, reducing the need for physical attendance and optimizing the assessment process. Online testing systems also ensure secure and standardized evaluations while providing immediate feedback to applicants. Additionally, the further digitalization of qualification center services aligns with the European green policy and contributes to enhancing digital skills [3; 9]. It may also provide a basis for integrating the Ukrainian database on professional qualifications with the ESCO database and the European Learning Model 3.0, facilitating data exchange and the recognition of credentials across various EU countries.

Transparency and public accessibility of information is another critical aspect that requires attention. Ensuring that the procedures, criteria, and outcomes of qualification awards are publicly available on the qualification centers' websites can promote transparency and foster trust among stakeholders, including individuals, employers, and educational institutions. Clear and accessible information about the qualification processes can help candidates make informed decisions and facilitate the recognition of qualifications by employers and other relevant bodies.

One more area of organizational improvement is related to the continuous professional development and capacity building for the evaluators involved in the awarding qualification processes. Providing training opportunities and sharing best practices, as suggested by CEDEFOP regulations [1], can enhance their expertise, ensure consistency in assessment practices, and keep them updated on evolving industry trends and demands.

Frequent knowledge exchange and collaboration among evaluators contribute to the improvement of assessment practices and the overall quality of qualification procedures.

At the systemic level, there is a need for ongoing collaboration and coordination between qualification centers, educational institutions, employers, and relevant government agencies. Strengthening these partnerships can help align the qualification processes with labor market needs, ensure the relevance of the awarded qualifications, and facilitate the smooth transition of individuals from education to employment.

From the National Qualifications Agency perspective, another crucial area for improvement is the legal alignment of procedures for awarding professional qualifications between qualification centers and educational institutions. Ensuring coherence and consistency in the assessment and recognition of qualifications across different entities is essential for promoting a seamless and integrated qualification system.

Additionally, continuous evaluation and feedback mechanisms should be established by the national-wide regulations to monitor the effectiveness and impact of the qualification system. Regular reviews and assessments can identify areas for improvement, address emerging challenges, and adapt the qualification processes to evolving skill demands and technological advancements.

Conclusions. The procedures of awarding qualifications in qualification centers in Ukraine are fundamental for ensuring the recognition and validation of professional competencies. These centers, through their application, assessment, verification, and certification processes, contribute significantly to individuals' career development and meeting the demands of the labor market. The establishment of new regulations and practices for awarding professional qualifications reflects the adaptive modernization of qualification systems, demonstrating a commitment to staying relevant in a changing landscape.

However, there is still room for refinement in streamlining procedures, enhancing standardization, embracing digitalization, and providing support for continuous professional development opportunities for evaluators. Addressing these areas of optimization will further strengthen the effectiveness and credibility of qualification centers in Ukraine.

References:

1. CEDEFOP (2015). European guidelines for validating of non-formal and informal learning. Retrieved from: <https://www.cedefop.europa.eu/en/publications/4054>.
2. European Commission (2020). Commission presents European Skills Agenda for sustainable competitiveness, social fairness and resilience. Retrieved from: <https://bit.ly/461BzIB>.
3. European Commission (2022). New Pact for Skills partnership to boost digital skills. Retrieved from: <https://bit.ly/3X39NaB>.
4. Kabinet Ministriv Ukrayiny (2021a). Deyaki pytannya akredytatsiyi kvalifikatsiynykh tsentriv [Some issues of accreditation of qualification centers]: Postanova vid 31 travnya 2017 r. № 373. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/986-2021-%D0%BF#Text>.
5. Kabinet Ministriv Ukrayiny (2021b). Pro zatverdzhennya Poryadku prysvoennya ta pidtverdzhennya profesiynykh kvalifikatsiy kvalifikatsiynymy tsentramy [On the approval of the Procedure for assigning and confirming professional qualifications by qualification centers]: Postanova vid 15 veresnya 2021 r. № 956. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/956-2021-%D0%BF>.
6. Renold, U., Caves, K., Bolli, T. & Buergi, J. (2016). From bright spots to a system: Measuring education-employment linkage in Colorado career and technical education. KOF Studien, 87. Retrieved from: <https://doi.org/10.3929/ethz-a-010795260>.
7. Semigina, T. & Balanyuk, Y. (2021). Formuvannya polityky shchodo profesiynykh kvalifikatsiy u konteksti hlobal'noyi osvity ta trudovoyi mobil'nosti [Formation of policy on professional

- qualifications in the context of global educational and labor mobility]. In: Modernizatsiya publichnoho upravlinnya v umovakh hlobal'nykh zmin svitovoho prostoru (pp. 109-136). Lviv-Torun: Liga-Press.
8. Semigina, T. (2020). Yevropeys'ka polityka shchodo vyznannya profesiynykh kvalifikatsiy: uroky dlya Ukrainy [European policy regarding the recognition of professional qualifications: lessons for Ukraine]. *Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M.P.Drahomanova. Seriya 22. Politychni nauky ta metodyka vykladannya sotsial'no-politychnykh dystsyplin*, 28, 5-14.
 9. Semigina, T., & Fedyuk, V. (2022). Tsyfrova kompetentnist' yak instrument rehulyuvannya rynku pratsi [Digital competence as a labor market regulation tool]. *Economy and Society*, 40. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-41>.
 10. Tan, L. M., Laswad, F. & Chua, F. (2022). Bridging the employability skills gap: going beyond classroom walls. *Pacific Accounting Review*, 34(2), 225-248.
 11. Verkhovna Rada of Ukraine (2023). Pro osvitu [On education]: Zakon vid 5 veresnya 2107 r. № 2145 (u redaktsiyi vid 2023 r.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕТАП МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ НАУКИ

Крулевський Антон Валентинович

ORCID ID: 0000-0002-9751-9938

аспірант кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу
Західноукраїнський національний університет, Україна

Світ розвивається надзвичайно швидко, а інформації стає все більше. Постійно відбуваються різноманітні зміни, особливо з використанням у нашому житті таких інструментів, як штучний інтелект, великі дані, блокчейн та багато інших. Ці зміни також стосуються і публічного управління, особливо публічного управління у сфері вищої освіти та науки.

Спостерігаючи ці зміни, можна виокремити те, що публічне управління в Україні потребує значної модернізації для забезпечення розвитку вищої освіти та науки у відповідності до сучасних умов розвитку світу. Це є актуальним питанням, оскільки від якості освіти та взаємодії держави і освітнього сектору залежить майбутнє розвитку України, суспільства та відповідно сфери науки як такої.

Для того, щоб запропонувати ефективні та актуальні напрями модернізації публічного управління у сфері вищої освіти в Україні, потрібно визначити недоліки та проблеми, які існують у наявній системі. Варто додати, що також здійснюються певні кроки у модернізації публічного управління у сфері вищої освіти в Україні на даний момент, проте ці кроки є надто повільними і не враховують усіх аспектів та потреб суспільства, а також не встигають за розвитком та вимогами сучасного світу. До причин, які здійснюють значний вплив на модернізацію публічного управління у сфері вищої освіти та науки в Україні можна віднести глобальні проблеми, такі як пандемія та повномасштабне вторгнення Росії в Україну, які у свою чергу також здійснюють вплив на економіку та загальний розвиток у державі та суспільстві. Зважаючи на це, можна також відзначити і іншу сторону цих подій, а саме усвідомлення того, що потрібна ефективна та свого роду інноваційна модернізація публічного управління у сфері вищої освіти для того, щоб відповідати сучасним вимогам та викликам сьогодення.

Окрім глобальних проблем, можна виокремити і локальні проблеми, що існують у сфері публічного управління та взаємодії з сферою вищої освіти та науки в Україні. Основними проблемами можна визначити наступні:

- недосконала законодавча база, що не враховує всіх аспектів розвитку освіти та науки в світі та в Україні зокрема. Тобто, є недоліки у викладенні та врахуванні аспектів впровадження та використання новітніх та інноваційних технологій, зокрема таких як штучний інтелект, великі дані, блокчейн та інші;
- неефективна система професійного навчання та підготовки кваліфікованих кадрів відповідно до сучасних вимог світу, як у сфері публічного управління, так і у сфері освіти і науки, що призводить до проблеми взаємодії публічного управління та вищої освіти в майбутньому;
- недосконала законодавча база у сфері інноваційної політики та недостатнє сприяння у розвитку інновацій зі сторони публічного управління та взаємозв'язку з сферою освіти і науки. Це полягає у тому, що немає ефективної системи, яка

спрямована на підтримку інноваційних проектів, наявність складнощів у процесі їх реалізації та тривалий і складний шлях від виникнення інноваційного проекту до його реалізації;

- проблеми у законодавчій базі, яка спрямована на комплексний підхід у взаємодії публічного управління, вищої освіти, науки та бізнесу [1,2].

Вищезазначені проблеми у публічному управлінні у сфері вищої освіти і науки в Україні здійснюють найбільший вплив у процесі розвитку та модернізації. Тому, формуючи стратегію розвитку та модернізації публічного управління, потрібно включити можливості вирішення зазначених проблем, що у свою чергу буде також перспективними напрямками модернізації публічного управління у сфері вищої освіти в Україні. До таких можливостей, можна віднести наступні:

- потрібно удосконалити законодавчу базу у напрямку вдосконалення взаємодії між державними органами, освітніми установами, та бізнесом шляхом визначення та закріплення основних засад їх взаємодії, форм здійснення співробітництва, а також розробити загальну стратегію розвитку цього співробітництва. Крім цього, варто також додати, що потрібно не забувати і про важливу роль децентралізації, тобто розробити законодавчу базу таким чином, щоб не значно обмежувати взаємодію та ставити у певні рамки, а заохочувати до конкуренції, впровадження інновацій та загального розвитку у різноманітних напрямках;

- звернути особливу увагу на можливість запровадження нових правил у напрямку етики у публічному управлінні та сфері освіти, що буде спрямована на дотримання принципів взаємоповаги та громадського контролю;

- розроблення нової системи навчання та мотивування працівників у сфері публічного управління та освіти і науки, яка буде спрямована на те, щоб заохочувати розвиватись, розробляти та впроваджувати нові інноваційні ідеї та ефективні рішення, а також в загальному покращувати кваліфікацію та відповідати сучасним світовим вимогам та викликам;

- покращення системи взаємодії між органами публічного управління, органами у сфері освіти, підприємствами, бізнесом та суспільством у напрямку прийняття певних управлінських рішень, створенні нових законодавчих актів та документів та у створенні стратегії розвитку сучасної науки, спостереженні і оцінюванні ефективності реалізації стратегій, управлінських рішень та оцінювання впливу на загальну якість взаємодії публічного управління, сфери освіти, науки та бізнесу;

- удосконалення законодавчої бази у напрямку розвитку та підтримки інноваційної діяльності з метою відповідності сучасним викликам;

- розвиток цифровізації у публічному управлінні у сфері вищої освіти і науки, що дозволить значно спростити більшість процесів, покращити та пришвидшити взаємодію і оперативність у прийнятті управлінських рішень та загальний розвиток і відповідність сучасним вимогам [2,3].

Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що публічне управління у сфері вищої освіти та науки в Україні має ряд значних проблем, що у свою чергу впливає на розвиток науки в Україні та відповідність наукового розвитку до світових стандартів та глобальних викликів, які постають перед світом загалом та Україною зокрема. Для вирішення цих проблем було запропоновано загальні можливості, які дозволять спрямувати розвиток публічного управління у правильному напрямку, збільшити ефективність та знайти нові можливості. Вирішення зазначених проблем дозволить ефективно застосовувати стратегію модернізації, відповідати сучасним вимогам та розвивати науку в Україні, а також

вносити вклад у розвиток світової науки.

Список використаних джерел:

1. Хмелюк В.С. (2022) Модернізація моделі публічного управління в Міністерстві освіти і науки України. Публічне урядування, (3(28)), 90-95. Вилучено з: <http://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/1301/1793>.
2. Огороднік М.І. (2023) Шляхи удосконалення механізму публічного управління у сфері освіти України. Grail of Science, (24), 113-118. Вилучено з: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/848/864>.
3. Коваль Г. & Попіль Ю. (2021) Державне управління якістю вищої освіти України в умовах модернізації: проблеми та шляхи удосконалення. Актуальні проблеми державного управління, (3(84)), 206-209. Вилучено з: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9320/1/%d0%9a%d0%be%d0%b2%d0%b0%d0%bb%d1%8c_%d0%9f%d0%be%d0%bf%d1%96%d0%bb%d1%8c.pdf.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ КАР'ЄРОЮ ПЕРСОНАЛУ

Іванова Валентина Іванівна

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубіцький Сергій Олегович

ORCID ID: 0000-0002-7691-8606

канд. пед. наук, професор, завідувач кафедри управління та освітніх технологій
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

У всьому світі сьогодні йде пошук більш оптимальних моделей управління. Досвід багатьох компаній показав, що інвестиції в нове обладнання не призводять до підвищення продуктивності праці, якщо не враховувати «людський фактор», тобто якщо відразу не вкладати величезні капіталовкладення в навчання персоналу, створення кадрового резерву, впровадження новітніх принципів організації праці. Для управлінського рівня, крім того, необхідно створити нову виробничу культуру, що включає принципи групової роботи (виробничої діяльності), реорганізувати підготовку та підвищення кваліфікації персоналу з орієнтацією на системну, комплексну організацію роботи з резерву кадрів, на оплату праці виходячи з виробничих потреб, стимулювання ініціативи та участі в процесі прийняття рішень, у тому числі спрямованих на підвищення якості обслуговування споживачів [1; 9].

У практиці управління персоналом останніх років чітко простежується зв'язка різних його моделей: американської, японської та західноєвропейської. Це процес інтернаціоналізації сучасного менеджменту. Важливим етапом у цьому процесі стало засвоєння ідей системного підходу, розробка різноманітних моделей організації, як системи, яка не тільки функціонує, а й розвивається, на основі чого сформувався новий підхід в управлінні персоналом [10].

Починаючи з 60-х років XIX століття на японських підприємствах почали поширюватися такі поняття, як «планування кар'єри персоналу» і «управління кар'єрою персоналу», які розглядалися в першу чергу через цінності, характерні для цього явища. На відміну від Сполучених Штатів, у Японії основними цінностями є гармонія та узгодженість. Якщо говорити про процес управління кар'єрою персоналу на підприємствах Японії, то для них характерним є довічне наймання, яке можна розглядати як організаційну форму планування кар'єрного просування працівників підприємства [2; 12].

На японських підприємствах, коли працівник приходить на підприємство влаштовуватися на роботу, його цікавить не те, яку посаду він обійме, його цікавить кар'єрний розвиток. Цю ситуацію розуміють як працівник, так і керівник, який повинен підтримувати планування та розвиток кар'єри всього персоналу підприємства [4; 7].

Необхідно відзначити особливість призначення працівника на ту чи іншу посаду. Це робиться з урахуванням терміну експлуатації підприємства. Практично всі керівні посади займають люди компанії. Після працевлаштування людина планує працювати на цьому підприємстві до пенсії. Існуюча система довічного найму на японських підприємствах значною мірою впливає на підвищення залученості персоналу та можливість утримання робочої сили.

Планування розвитку кар'єри персоналу на підприємствах Японії починається, коли співробітнику виповнюється 36 років, тобто працівник має досвід роботи і добре відомий керівництву підприємства. Тому планування і кар'єрний розвиток персоналу залежить від якості персоналу, тобто від його кваліфікації. Персонал японських компаній має можливість вивчати 5-6 спеціальностей, що сприяє розвитку персоналу та впливає на підвищення його продуктивності [2].

Основними критеріями, на підставі яких проводиться оцінка персоналу на японських підприємствах, є: професійні знання, активність, здатність до планування, рішучість, почуття відповідальності, вміння керувати, швидкість у роботі та ін. За результатами оцінки персоналу робляться висновки про кар'єрне просування працівників, встановлення кожному працівнику посадового окладу, необхідність підвищення кваліфікації [4].

Наприклад, у корпорації «Mitsubishi Heavy Industries» оцінка персоналу проводиться один раз на рік. Після чого, на основі результатів оцінки, виділяють тих співробітників, які показали досить високі результати праці порівняно з плановими показниками. Як свідчить практика, у даній корпорації після кожної оцінки персоналу таких співробітників виділяють близько 10% від усього персоналу підприємства. Далі співробітники, які відзначились, проходять «панельне інтерв'ю», під час якого присутнє вище керівництво корпорації. Результати вказаного інтерв'ю дають можливість вирішити питання про підвищення за посадою [12].

Плануванням кар'єри тих співробітників, які не відзначились під час оцінки, надалі займається служба персоналу, яка щорічно проводить оцінку персоналу підприємства. За результатами оцінювання персоналу складаються завдання, які давали би змогу працівнику краще виконувати свої обов'язки, ніж у минулому році.

Методами мотивації кар'єрного просування персоналу на японських підприємств є: зростання заробітної плати один раз у рік; виплати премій двічі на рік; просування по службі на основі досягнень та набутих знань [13].

Основним методом японської системи мотивації є ієрархія рангів, яка передбачає залежність кваліфікації працівника підприємства від займаної посади, тобто, чим вищий рівень освіти та кваліфікації працівника, тим вищий ранг.

Таким чином, на кар'єрний розвиток персоналу підприємств Японії впливає стаж, вік та кваліфікація. Основною формою планування кар'єри персоналу є система довічного найму, що передбачає співпрацю працівника протягом його трудового життя лише з одним підприємством.

Досвід управління кар'єрою в США показує, що головними цінностями суспільства є індивідуалізм, конкуренція і свобода. Що стосується планування кар'єри персоналу, то на підприємствах США створюються центри кар'єри, які надають допомогу персоналу шляхом консультацій і переконують його в необхідності планування і розвитку кар'єри. Основним пріоритетом функціонування центрів кар'єри є вивчення кар'єрних очікувань персоналу [10].

У Сполучених Штатах зарплати їхніх працівників на підприємствах є таємницею. Це пояснюється тим, що власник підприємства сам вирішує, яку заробітну плату отримує той чи інший працівник і яку міру цінності кожен працівник має на підприємстві, тобто це головна винагорода за виконану роботу.

Для того, щоб працівник підприємства досяг позитивного результату у своїй трудовій діяльності, він повинен виконувати свою роботу краще за всіх. Тому на підприємствах США персонал оцінюють за результатами виконаної роботи [4].

Керівництво американських підприємств розглядає конкуренцію як засіб заохочення підлеглих до просування по кар'єрі, оскільки чим нижча посада, тим

більше місць, а чим вища посада, тим менше місць. Коли працівник підприємства у своїй трудовій діяльності досягає найвищого рівня, тобто вершини в розвитку своєї кар'єри, він досягає високої прибутковості та продуктивності праці.

Керівництво американських підприємств вважає, що можна було б винагороджувати всіх, хто добре справлявся зі своєю роботою, але це не ефективний спосіб, оскільки не створюються умови для конкуренції, за яких можливе ефективне стимулювання працівників, тобто лише під час конкуренції ви можете досягти кращої продуктивності. Це пов'язано з тим, що кількість нагород обмежена, тому кожен буде прагнути отримати нагороду.

Конкуренція виступає як основний фактор мотивації працівників у США до кар'єрного просування. Проте конкуренція має свої недоліки, а саме:

- під час конкуренції на перший план ставиться будь-яким способом перемогти суперника. Ефективність праці, за даної умови, стає менш важливою, ніж змагання;
- працівник підприємства не розголошує інформацію іншим працівникам та шукає найраціональніші шляхи для того, щоб ефективно виконати певне завдання;
- морально-психологічний клімат на підприємстві передбачає існування недовіри між працівниками та керівниками;
- за умов конкуренції працівника цікавить суперник. Він шукає методи, якими можна помститись супернику за програш, тобто відбувається замкнене коло: «конкуренція – недовіра – образа – помста»;
- за умовами конкуренції є переможець і той, хто програв. Тому існує певна залежність того працівника, який отримав поразку, від переможця. Така залежність умовна, тобто вона виражається тільки відчуттями того, хто програв;
- основними умовами конкуренції є обережність та конформізм. Суперники обирають таку тактику поведінки, яка передбачає обережність. Це зумовлено тим, що якщо працівник підприємства майже дійшов до найвищої точки і все ж таки отримав поразку, то в такому випадку він отримає покарання. Гасло конкуренції: «основне це виграти, при цьому нічого не витратити» [13].

Аналізуючи конкуренцію між працівниками на підприємствах США, слід зазначити, що оптимальний варіант для виграшу – це виконувати накази керівництва, не приймати швидкі та ефективні рішення. При конкуренції головне бути як всі, залежати від керівництва. Дана тенденція має недолік, адже стає перепорою для розвитку новаторства у трудовій діяльності працівників.

Дослідження конкуренції на підприємствах США показали, що надмірна конкуренція має негативний вплив на підприємство та спричиняє ситуацію, за якої працівник заради своєї користі може знехтувати цілями діяльності підприємства [10].

Недоліки управління кар'єрою персоналу підприємств США полягають у тому, що корпорації функціонують таким чином, що працівник сприймає іншого працівника як суперника, а також помітне зниження цінності працівника в системі управління, тобто не чітко визначено місце людського фактору в управлінні підприємством.

Позитивною стороною управління кар'єрою персоналу на підприємствах США є наявність приватних консалтингових компаній, які надають послуги з планування та управління кар'єрою. Великої популярності набуло проведення семінарів з управління кар'єрою персоналу підприємства.

Країною, яка характеризується високим рівнем життя порівняно з іншими країнами, є Швеція. Однією з головних відмінностей у розвитку кар'єри працівника в Швеції, на відміну від інших країн, є те, що працівник має можливість навчатися і працювати одночасно. Ця тенденція позитивно впливає на розвиток професійних

здібностей, навичок та кар'єру працівників, що, у свою чергу, сприяє підвищенню їх кваліфікації та, відповідно, покращенню функціонування всього підприємства [6; 10].

Керівництво більшості машинобудівних підприємств Швеції надає великого значення професійному та кваліфікаційному розвитку персоналу. Тому витрачають на це великі гроші. Компанії у Швеції також можуть розраховувати на грант для підвищення кваліфікації співробітників від управління ринку праці.

Великі підприємства, які успішно працюють у ринкових умовах, планують кар'єру свого персоналу в залежності від особистих якостей. Для керівників, які вже займають керівні посади, для них на підприємствах розробляється індивідуальна програма розвитку.

Останнім часом на підприємствах Швеції використовується програма «6 сігма», учасникам якої гарантується кар'єрне просування не пізніше ніж через два роки, але за умови належного виконання своїх обов'язків. На підприємствах цієї країни широкого вжитку набув принцип, який передбачає мотивацію працівника і який стверджує, що будь-яка особа повинна мати можливість використовувати набуті знання та досвід для реалізації своїх цілей. Враховуючи вказаний принцип, необхідно сказати, що у Швеції, порівняно з іншими країнами, найвищий рівень доходів працівників [13].

Обов'язковими умовами, що сприяють кар'єрному розвитку працівників на шведських підприємствах є: забезпечення їхнього матеріального благополуччя та створення соціальних гарантій. Вказані умови сприяють формуванню соціального статусу працівників, тому головним завданням керівництва підприємств Швеції є запобігання проблемам матеріального забезпечення працівників, а у разі їх виникнення, сприяння швидкому розв'язанню [8].

Отже, система менеджменту Швеції передбачає стрімкий розвиток кар'єри працівників підприємства. Це виражено через соціальну спрямованість, визнання пріоритетності людського фактору в забезпеченні ефективного функціонування фірми. Керівники шведських підприємств дбають про своїх працівників. Вони забезпечують їм високу заробітну плату, соціальне забезпечення, безпечні умови праці, тобто дбати про своїх підлеглих - це є найголовніше завдання керівництва фірм.

Планування кар'єри персоналу розроблено на всіх підприємствах Франції. Прикладом може бути французька компанія Renault, де планування кар'єри працівників відбувається на основі Положення про планування кар'єри. Влаштуваючись на роботу, кожна людина знає свій можливий розвиток. Тому для кожного працівника складається індивідуальний план розвитку кар'єри. Для цього необхідно зібрати інформацію про працівника. Далі, після року роботи на підприємстві, керівник надає інформацію про кожного працівника [4].

Основними питаннями, які цікавлять службу розвитку персоналу, є: оцінка роботи кожного співробітника; визначення позитивних і негативних сторін роботи; визначення напрямку роботи. Мотивація персоналу французьких підприємств зумовлена високою заробітною платою, преміями, надбавками та матеріальною допомогою [12; 14].

Так, для французьких підприємств характерно приділяти значну увагу кар'єрному просуванню персоналу. Про це свідчать заходи щодо мотивації праці персоналу, розробка Положення про планування кар'єри, що передбачає створення індивідуальних планів розвитку кар'єри персоналу.

Планування кар'єри персоналу на німецьких підприємствах включає три рівні розвитку кар'єри персоналу: вертикальний, горизонтальний і високопрофесійний.

Цим питанням на підприємствах займається служба управління персоналом, яка складає плани розвитку кожного працівника підприємства. Крім індивідуальних планів розвитку кар'єри, підприємство розробляє плани заміщення посад на кілька років вперед [3].

Однією з основних функцій функціонування компаній у Німеччині є консалтинг. Раніше це вважалося непотрібним, але в сучасних економічних умовах це явище стрімко поширюється, адже саме консультування дозволяє планувати і розвивати кар'єру співробітників, підвищує самооцінку співробітників, сприяє зміцненню впевненості в собі, а це, у свою чергу, істотно впливає на продуктивність праці [4].

Стосовно умов, які створені на підприємствах Німеччини для розвитку кар'єри працівників, то головними з них є такі:

- під час виконання певної роботи працівнику надається можливість самостійності та самореалізації;
- на успішне та швидке просування сходинками кар'єрної піраміди та отримання фінансової винагороди впливають результати роботи працівника, тобто на підприємствах проводять оцінювання внеску кожного працівника у функціонування фірми;
- надання всіх необхідних умов для творчого розвитку особистості;
- кожен працівник має можливість брати участь у прийнятті рішень. Це створює сприятливі передумови для набуття досвіду, знань та навичок;
- існування взаємоповаги між колегами [10].

Вказані вище умови ефективно впливають на розвиток кар'єри працівника лише за умови дисципліни, кваліфікації персоналу та використання сучасної техніки та технології.

Що ж до мотивації персоналу з метою його стрімкого кар'єрного розвитку, то на підприємствах Німеччини використовуються такі методи: страхування життя, страхування здоров'я та безкоштовні обіди. В окремих випадках може надаватися мобільний телефон та автомобіль [11].

Що ж до системи кар'єрного просування працівників підприємств, то вона відбувається на основі двох принципів: послідовне підвищення з нижчої до вищої посади та підвищення професійної компетентності.

Охарактеризована система управління кар'єрою у Німеччині передбачає акцентування уваги на особливостях своєрідного характеру та менталітету німців.

В Англії людина може надіятись тільки на власні сили та плідну і зосереджену роботу. Вказані умови є характерними ознаками британського розуму. Плануванням кар'єри персоналу на підприємствах Англії займаються кар'єрні агентства. Вони надають допомогу при складанні індивідуальних планів розвитку кар'єри, визначають для людини сферу діяльності та можливі місця роботи [5].

Відмінністю кар'єрних агентств від кар'єрних центрів у США є те, що кар'єрні центри працюють в межах однієї компанії, а кар'єрні агентства допомагають у плануванні кар'єри, співпрацюючи з багатьма підприємствами. Працівник, який влаштувався на роботу, не сплачує грошову винагороду кар'єрному агентству. Це робить компанія, яка його працевлаштовує [10].

На практиці існують випадки, коли працівник дуже стрімко розвиває свою кар'єру, а підприємство немає можливості забезпечити даний розвиток. У даному випадку проводять співбесіду з людиною та за взаємною згодою розробляють кар'єрний план розвитку даного працівника, але до певного періоду. Після того, як підприємство не зможе забезпечувати кар'єрне зростання, працівник може звільнитися та має можливість працювати на іншому підприємстві, яке зможе

забезпечити його кар'єрне просування.

На підприємствах Англії створюється певне «ядро» постійних працівників високої кваліфікації. Також характерною ознакою для підприємств є те, що у разі необхідності для роботи можуть залучатись тимчасові працівники [12].

Якщо розглядати роботу, яку виконують постійні та тимчасові працівники, то слід зазначити, що між ними існує відмінність, адже постійні працівники займаються питаннями, які передбачають участь у прибутках підприємства, навчання, а також просування службовими сходами, тобто планують та створюють умови для розвитку своєї кар'єри.

Таким чином, постійні працівники виконують запланований комплекс робіт. Що стосується тимчасових працівників, то необхідно зазначити, що їхня підготовка відбувається за допомогою короткострокових курсів, тобто вони мають перевагу перед постійними працівниками – це неповна зайнятість [13].

Керівництво англійських підприємств переконане в тому, що необхідно скорочувати чисельність постійних працівників, однак при цьому вони не забувають і про продуктивність праці, тобто вони створюють умови для забезпечення високої якості продукції, набуття та передачі виробничого досвіду.

У цілому для мотивації персоналу на підприємствах Англії використовують такі заходи, як: зростання заробітної плати, виплата надбавок, премій, доплат, пенсійне та медичне страхування. Проте, вказані методи мотивації використовуються лише для постійних працівників підприємств.

Таким чином, у Великобританії розвиток кар'єри працівників підприємств відбувається під впливом національних традицій та розвитку синдикалізму у країні. Досить важливими перешкодами для розвитку англійської моделі планування та розвитку професійного просування персоналу є принципи створення профспілок та традиційний корпоративізм. Кар'єрне просування персоналу підприємств відзначається жорсткістю. Можливості переходу з одного відділу в інший дуже обмежені.

Таким чином, спільними рисами управління кар'єрою персоналу для вищезгаданих країн є: наявність особистих цінностей суспільства, характерних для конкретної країни; можливість кар'єрного росту співробітників підприємств; здійснення планування кар'єри персоналу та моніторинг його розвитку в межах підприємства; обов'язкове оцінювання працівників; проведення мотиваційних заходів для персоналу підприємств з метою сприяння швидкому кар'єрному розвитку персоналу. Як правило, це здійснюється шляхом зростання заробітної плати, виплати премій і доплат, надбавок, участі працівників у прибутках підприємства, медичного та пенсійного страхування.

У всіх країнах велика увага приділяється плануванню кар'єри персоналу підприємства. З цією метою розробляються індивідуальні кадрові плани та програми розвитку кар'єри, створюються консультаційні центри та агентства, які допомагають співробітникам у плануванні та розвитку кар'єри.

Що стосується мотивації персоналу, то в усіх країнах використовуються мотиваційні заходи. Це зростання заробітної плати, виплата премій, надбавок, грошового забезпечення, можливість самореалізації, пенсійне та медичне забезпечення. Всі ці методи позитивно впливають на кар'єрний розвиток персоналу підприємства.

Сьогодення постійно потребує змін та адаптації до них. Переважаючим фактором впливу на організацію бізнесу та досягнення його орієнтирів є ефективне управління персоналом. Досвід вітчизняних підприємств у цьому питанні не є

гнучким та особистісно орієнтованим, тому доцільно вивчати досвід зарубіжних країн у питанні управління персоналом та його діловою кар'єрою на підприємстві, починаючи з його адаптації з урахуванням психічних та організаційних характеристик, що забезпечать високу ефективність підприємницького сектору в Україні.

Список використаних джерел:

1. Базелюк В.Г., Кубіцький С.О., Михайліченко М.В., Михнюк С.В. (2022). Техніка управлінської діяльності : навчальний посібник. К.: Міленіум. 424 с.
2. Балановська Т.І., Гоголя О.П., Кубіцький С.О., Михайліченко М.В., Троян А.В. (2021). Управління організацією: навчальний посібник. К.: ФОП Ямчинський О.В. 464 с.
3. Гриньова В.М., Новікова М.М., Небилиця О.А. (2013). Управління кар'єрним зростанням персоналу підприємства: монографія. Харків: Видавництво ХНЕУ. 180 с.
4. Кулик Я.О., Чен Н.О. (2015). Вітчизняний та закордонний досвід управління персоналом. Вісник Черкаського університету. URL: file:///C:/Users/Elizabeth/Downloads/396-835-1-SM.pdf20.
5. Кубіцький С.О. (2010). Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах в схемах і таблицях: навчальний посібник. К.: НАКККиМ. 124 с.
6. Кубіцький С.О. (2002). Деякі аспекти оцінки якості підготовки конкурентоспроможного фахівця в Україні та за її межами. Науково-методичний збірник «Проблеми освіти». К.: Вид-во НМЦ ВО, Вип. 27. С.3-9.
7. Кубіцький С.О. (2015). Сучасні технології соціальної роботи: світовий досвід та тенденції розвитку в Україні: монографія. К.: Видавництво «Міленіум», 332 с.
8. Невмержицька С.М., Себта Г.В. (2017). Управління розвитком трудового колективу в сучасних умовах господарювання. Інфраструктура ринку. № 14. С. 232-236.
9. Олійник С.У. (2013). Теорія та практика менеджменту персоналу: підручник. Харків: Вид-во НУА. 376 с.
10. Романюк Л.М. (2006). Аналіз зарубіжного досвіду щодо формування стратегії розвитку персоналу та його використання на вітчизняних підприємствах. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. Вип. 9. С. 132-138.
11. Харчук А.А. (2012). Вітчизняний та зарубіжний досвід управління персоналом підприємства. Харків: ХНАМГ. 215 с.
12. Шостак Л.В., Болобан Є.О. (2018). Зарубіжний досвід управління персоналом. Приазовський економічний вісник. Вип. 3 (08). С. 94-99.
13. Юрчишин В. (2007). Зарубіжний досвід управління персоналом. Економічні науки. Вип. 5. С. 24-28.
14. Mykhniuk S.V., Kubitskyi S.O. (2021). Technology of prospective social workers' training on pedagogical interaction in the process of studying professional disciplines. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, IX (96), Issue: 245, 2021 Feb. P. 34-38.

ПОЛІТ-ЕЙДЖИЗМ ЯК ПЕРЕДУМОВА АКТИВНОСТІ І ПАСИВНОСТІ ПАРТНЕРСТВА ІНФАНТІВ І GERONTІВ: АКМЕОЛОГІЧНИЙ СИНТЕЗ

Юшин Сергій Олександрович

ORCID ID: 0000-0002-9874-4926

Д-р. екон. наук, професор

Україна

За Конституцією України, *людина* визнана *найвищою* соціальною цінністю (ст. 3), а *громадяни* мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом без жодних привілеїв чи обмежень (ст. 24). Тут важливо вказати також на те, що Конституція Української Народньої Республіки від 29.04.1918 р. (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) у багатьох позиціях співпадає з Конституцією України зразка 1996 р., але там у ст. 20-21 згадується “Активне і пасивне право участі у виборах, як до законодавчих органів УНР, так і до всіх виборчих органів місцевого і громадянського самоврядування”. Це ж саме ми бачимо у Конституції УСРР 1929 р. (*активне й пасивне* виборче право особи). Але у Конституції УРСР 1937 р. та подальших її версіях згадана складова виборчого права вже вилучена. Чому це так важливо?! Постанова Президії Верховної Ради № 8556 (1989 р.) свідчить, що в результаті *пасивності* виконкомів окремих Рад, виборчих комісій у виконанні покладених на них обов’язків серед кандидатів у депутати обласних Рад тільки один з десяти – представник *молоді*. З Вікіпедії ми дізнаємося, що СРСР з 1970-х років підпав під керівництво *геронтократії* (у 1952 р. середній вік членів Політбюро ЦК КПРС сягав 55 років, у 1964 р. – 61 рік, у 1980 р. – 70 років). Зрозуміло, що така *геронтократія* (“влада старців”; від грец. γέρωντος – стара людина і κράτις – влада) сприяла зниженню *активності* та підвищенню *пасивності* суспільства.

Що вражає, це те, що СРСР на своєму старті формувався на підвалинах саме *інфантократії* (влади наймолодших). Що ж, 29-річний С. Єсенін у 1924 р. зізнавався у своєму бажанні “Здрав штаны, Бежать за комсомолом”. 33-річний В. Маяковський у 1926 р. декларував: “Старый мир из жизни вырос, развевайте мёртвое в дым! Коммунизм – это молодость мира, и его возводит молодым”. 38-річний В. Лебедева-Кумача у 1936 р.: “*молодим* скрізь у нас дорога, *старим* скрізь у нас шана”. Як бачимо, з 1924 р. по 1936 р. (за 12 років) вік поетів зріс з 29 до 38 років (на 9 років). Ось так будь-яка система непомітно перетворюється з *інфантократії* на *геронтократію*. Але тоді нікому й на думку не спадало, що це гасло містить ознаки дискримінації за віком – *ейджизм* (від англ. ageism, від слова age – вік). Бо ж хіба не є дискримінацією *дорога без шани*, чи *шана без дороги*. Хоча, як попереджав Гіппократ: “життя коротке (лат. Vita brevis), тобто жоден *інфант* не збагне, як швидко перетвориться на *геронта*, бо “час летить, і усі ми непомітно старіємо” (лат. Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis).

Ч. Діккенз (“Дзвони”) проголошував: “Вгору, вгору, вгору; подряпаючись, чіпляючись; все вище, вище, вище!” Та У. Шекспір (“Король Лір”) поточнював: “Не хапайся за колесо, коли воно вниз котиться: шийо зловиш марно. Ось якщо воно вгору йде, тримайся за нього: сам нагорі будеш”. Тобто пам’ятай принцип “Через терни до зірок” (лат. Per aspera ad astra), а тому “поспішай повільно” (лат. Festina lente), враховуючи те, що “у речах є міра” (лат. Est modus in rebus). Недаремно Д. Дефо (“Робінзон Крузо”) пропонував власному синові принцип “золотої середини”: “мірило

справжнього щастя ... місце – середина, тобто те, що можна назвати вищим ступенем скромного життя, а воно, як свідчить його довгочасний досвід, краще за будь-яке інше в світі й найпридатніше для щастя, бо людина не знає злиднів та нестатків, тяжкої праці та страждань нижчих класів, її не бентежить пиха, розкоші, честолюбство та заздрощі вищих класів”.

За визначенням П.Т. Шардена, “людина – це *вершина* еволюції, *вершина* великого біологічного *синтезу*, яка найкраще вимірюється *безоднею*, над якою вона височить” [1, с. 124, 142, 337]. До певної міри це наслідок біблійну історію Буття, яка розгортається від творення “над безоднею” до створення *людини* для *панування* “над усею землею” [Бут. 1: 1-26]. Зрозуміло, що відносини *Творця* і створеної ним *людини* будувалися на засадах *старший-молодший*, де *молодший* (Адам) мав виконувати настанови *старшого*, який створив для нього ідеальні умови виживання та розвитку, додавши дуального *молодшого партнера* (Єву). Та роль *пасивних* виконавців для *молодших партнерів* виявилася нецікавою і вони виявили *активність*, тим порушуючи Еденське “*табу*” (Cedo majori. Лат. *Поступаюся старшому*). Це кредо кар’єриста: ініціатива карається. Біблійний Йосип нагороджений “*благословенням небес*, що на висоті, *благословенням безодні*, що долі лежить”, бо хоча він й вболівав за *старшого* сина (“оцей перворідний, поклади правицю свою на його голову!”), та *поступився батькові*, який незаперечно сказав: “*менший брат буде більший*”, [Бут. 48, 18-20; 49: 25].

Колізія “*батьки-діти*” існує, мабуть, стільки ж, скільки існує людство. На це звертав увагу ще Гомер: “Рідко, проте, до батьків бувають подібними діти. Гірші здебільше вони, а кращих таки небагато”. Гомер вказував й на колізію – за віком “*молодші-старші*” (νεωτέρω-γέροντα), де молодь ним розглядалася як “найчастіш нерозсудлива”, а тому хтось із старших може “похвалитись, що віком я старший між ними”, та “слухать старого звелів”, хоча Телемах виявляв непокору: “сів він на батьківським місці, старшина ж уся розступилась”; “не кожного слухати треба; Хоч я й молодший за тебе, а можу тебе камінцями Вигнати в поле, адже набагато я силою дужчий”. Проте, коли ситуація вимагала *партнерських* дій, Телемах чітко виконує накази Одісея, що дозволило їм (*синтез зусиль*) визволити дім від знахабнілих женихів. Отже, партнерство *інфантів* (молодших) і *геронтів* (старших) – передумова їх спільної перемоги.

Платон у своїй праці “Закони” стверджує, що “державу являє собою якесь вмістилище: добірні та найобдарованіші *молоді* люди з вартових займають його *вершину*; ці *молоді* вартові передають свої відчуття пам’яті, коли повідомляють *старшим* все те, що робиться в державі. *Старці*, яких ми порівняли з розумом, оскільки вони переважно міркують про багато значних речей, дають свої поради, користуються послугами *молодих* людей та їхніми порадами, і таким чином ті та інші спільно дійсно рятують всю державу в цілому” [2, с. 432]. Тут напрошується висновок, що Платон орієнтує *інфантів* і *геронтів* на єднання їх вікових переваг, які дозволяють *синтезувати* нові знання і старий досвід. Свою *діалектику* Платон розгортає у праці “Держава”, де він обов’язком держави визнає забезпечення подолання егоїзму обдарованих найкращими здібностями людей: “ми не дамо їм дозволу на те, що сьогодні їм дозволено. ... Щоб там, на *вершині*, вони лишились назавжди і не виявляли жодного бажання зійти знову вниз до тих в’язнів, аби розділити з ними їхні нелегкі клопоти й приймати від них почесні, незважаючи на те, чи багато вони важать, чи ні”, бо “у законі йдеться не про ошчасливлення якогось одного людського стану, щоб йому в державі велося краще, ніж іншим; закон має на меті утвердження добробуту для цілої держави; то силою, то переконанням згуртовуючи громадян, він робить так, щоб

вони одні одним приносили користь настільки, наскільки кожен спроможний бути корисним для спільного добра. Закон сам витворює таких мужів не для того, щоб потім дозволити їм розбрідатися куди хто захоче, а для того, щоб послуговуватись ними для зміцнення держави” [3, с. 214]. Дана теза Платона чітко орієнтує на *вертикальне партнерство* усіх станів держави.

За визначенням Арістотеля, “Держава – це зв’язок між людьми, схожими одне на одного, і мета цього зв’язку – забезпечити якомога краще існування”, з врахуванням того, що “в осіб, котрі беруть участь у зв’язку, “щось” неодмінно має бути спільним і однаковим, – байдуже, чи будуть при цьому одержувати рівні чи нерівні частки; цим спільним і однаковим може бути, наприклад, харчування, або володіння певними розмірами земельної власності, або щось подібне. Та коли з двох об’єктів один служить засобом, другий – метою, то між ними немає нічого спільного, за винятком тільки того, що один об’єкт грає при цьому *активну*, другий – *пасивну* роль (наприклад, усякий інструмент та робітник і вироблена цим інструментом та робітником продукція” [4, с. 192].

П.Т. Шарден стверджує: “Тепер у всій сфері Homo Sapiens – *синтез*. Але, зрозуміло, не скрізь однаково”. Діє не одне лише “збереження, а й звеличення елементів у вигляді конвергенції. У будь-якій області – чи йдеться про клітини тіла? чи про членів товариства? або про елементи духовного *синтезу* – здійснюється *диференційована єдність*”, де “між заключним етапом існування Землі та нинішнім етапом, ймовірно, простягається величезна тривалість, що відзначається *не уповільненням, а прискоренням* та остаточним розкриттям сил еволюції, *вершиною якої є людина*”, прогрес у “колективній та духовній формі насамперед. З моменту появи людини ми могли відзначити деяке уповільнення пасивних та соматичних трансформацій організму на користь свідомих та активних метаморфоз індивіда, взятого у суспільстві. *Штучне змінює природне*. Усна чи письмова передача доповнює пов’язані з генами (чи хромосомами) форми спадковості” [1, с. 322, 392]. Зазначена позиція П.Т. Шардена знайшла у ХХІ ст. подальший розвиток у дослідженні К. Шваба, який доводить, що нова технологічна революція як мінімум передбачає перетворення людства та орієнтування *партнерства* між суб’єктами на створення знань та людського капіталу для загальної користі, хоча ми вступаємо на незвідану територію, спостерігаючи зорю *перетворення людини*, яке не схоже ні на що з того, що людство переживало раніше, і де найважливішою проблемою також постає потенціал передбачення майбутнього, яким володіє *штучний інтелект* на основі процесів самонавчання [5, с. 9, 32, 125]. Отже, проблеми конвергенції фізичного, біологічного та духовного світів стають найбільш пріоритетними.

На вади саме *дорослого інфантилізму* вказував А. Коржибський: *дорослі інфанти* полюють за новими [емоціями, новими іграшками, будь то будинки, автомобілі, дружини], виявляють перебільшену самоповагу, погано переносять життєву відповідальність, не помічають своїх недоліків і звинувачують всіх і все, крім себе [6]. Тобто у *дорослих інфантів* порушена гармонія складових механізмів – екстравертизм/інтравертизм, імпульсивність/екстрапульсивність.

А. Ейнштейн вказує: “людина за своєю природою *апатична*. Якби не було потреби, то він би не думав, а діяв би як *автомат* за звичкою”, і нехай “коротке і обмежене трудове життя, хоч би як переважали в ньому помилки і блукання, все ж таки відібрати і викласти те, що на це заслуговує, – завдання нелегке. Коли людині 67 років, то вона не та, якою була у 50, 30 і 20 років. Будь-який спогад підфарбований тим, що представляє людина зараз, а нинішня думка може ввести в оману”. Тому “*нова* теорія виявляє як переваги, так і обмеженість *старої* теорії та дозволяє нам оцінити

старі поняття з більш глибокої точки зору; для порівняння ми можемо сказати, що створення *нової* теорії не схоже на руйнування *старої* комори та зведення на її місці хмарочоса. Воно швидше схоже на сходження на *гору*, яке відкриває нові та широкі види, що показують несподівані зв'язки між нашою відправною точкою та її багатим оточенням. Цієї *вершини*, з якої відкриваються широкі перспективи, ми досягли внаслідок відважного подолання перешкод на нашому шляху" [7, с. 188, 259-451]. Даний висновок А. Ейнштейна підтверджує результат дослідження Н.Н. Талеба, яким встановлений зв'язок науково-інноваційних досягнень (антикрихкості систем) з гармонією процесів, які циклічно здійснюються зверху-вниз та знизу-вгору [8].

Отже, проблема політ-ейджизму є за своєю сутністю міждисциплінарною. Вирішення окремих її складових може здійснюватися відповідними науковими дисциплінами, але для *синтеза* результатів досліджень найкращим чином може слугувати саме *акмеологія* – "наука про закономірності, умови, фактори і стимули, які сприяють або перешкоджають самореалізації зрілих людей у процесі самопросування до вершин професіоналізму та продуктивності діяльності творення". За визначенням українських вчених, "фундаментальна акмеологія, продовжуючи традиції все повніше охоплювати сфери вивчення людини, стає *синтезом* багатьох пізнань про людину, являючи собою маргінальну точку локального акме на перетині з іншими науками, водночас реалізуючи потребу в інтеграції і *синтезі* інших наукових напрямів". Процес самоідентифікації людини ("я дозріла", "я мудра – як *архетип* зрілості") стає доречний лише за наявності *партнера* по спілкуванню і взаємодії, одночасно характеризуючи граничні параметри етапів розвитку – *вершинного* (акме) та *низинного* (кате) з неодмінним переважанням *активного* абстрактного мислення над *пасивним* чуттєвим сприйняттям. Відповідно, *самоорганізація* людини – це безперервний, *діалектичний синтез* у траєкторії її розвитку руху від хаосу до порядку, від кате до акме, а також і у зворотний бік [9, с. 34, 50, 76, 104, 126].

За І.В. Каганцем: "наш світ улаштований так, що будь-яка масштабна ідея (релігійна, наукова, політична, мистецька, технологічна), система (особистість, корпорація, народ, цивілізація, раса, людство) у процесі свого розвитку має тенденцію проходити чотири фази: генерування та популяризація ідеї або її нового бачення ("дитинство"); створення експериментального зразка, діючого прототипу ("чернетки") та його перевірка в екстремальних умовах ("підлітковий вік", "молодість"); руйнування зразка (кризове випробування, "смерть"), критичний аналіз результатів експерименту ("психологічна криза"); *синтез* всього набутого досвіду шляхом переходу на вищий рівень, створення повноцінної моделі та її масове тиражування ("зрілість"). Системоутворюючим ядром для інтегрованої культури як системи цінностей кожної з фаз є один з чотирьох метафізичних *архетипів*, які дуже рідко виявляються у житті в чистому вигляді (зазвичай маємо їх поєднання у різних пропорціях), проте кожен з них прагне до повного домінування в індивідуальній/масовій свідомості [10, с. 106].

Висновки. Наведений вище матеріал дає підстави стверджувати наступне:

- * сучасна наука визнає людину вершиною великого біологічного синтезу, який відбувся у процесі подолання егоїстичних мотивів індивідів і формування партнерських відносин в структурно-функціональних ланках соціального буття;

- * проте в усі часи існує ризик політ-ейджизму, обумовлений періодичним домінуванням у суспільстві явищ геронтократії та інфантократії, які суттєво детермінують рівень активності/пасивності партнерства соціальних суб'єктів;

- * пошук конструктивної диспозиції у суспільній кратології між полярними її формами природно викликає потребу у конвергенції фізичного, біологічного і

духовного світів на основі саме діалектичного синтезу їх спільного розвитку;

* визначальну роль у системному вирішенні міждисциплінарної проблеми політ-ейджизму має відіграти акмеологія як синтез різновидових пізнань про людину, водночас реалізуючих інтеграцію і синтез інших наукових напрямів.

Список використаних джерел:

1. Шарден, П. Т. де. Феномен человека / Пер. с фр. М.: АСТ, 2002. 553 с.
2. Платон. Собр. соч в 4 т. Т. 4/Пер. с др.-греч.; М.: Мысль, 1994.
3. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. К.: Основи, 2000. 355 с.
4. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. О. Кислюка. К.: Основи, 2000. 239 с.
5. Шваб Клаус. Четвертая промышленная революция / Пер. с англ. М.: Форм, 2016. 208 с.
6. Коржибский А. Наука и психическое здоровье / Электронный ресурс <https://nlrclub.com.ua/books/>.
7. Эйнштейн А. Собр. научных трудов. В 4-х томах. Т.4. / Пер. с англ. М.: Наука, 1967. 599 с.
8. Талеб Н.Н. Антихрупкость. Как извлечь выгоду из хаоса / Пер. с англ. М.: Азбука-Аттикус, 2014. 768 с.
9. Фундаментальна акмеологія – наука ХХІ століття: монографія/редкол. В.О. Огнев'юк, В.М. Гладкова, Я.С. Фруктова. К.: Інтерсервіс, 2019. 206 с
10. Каганець І.В. Арієвський стандарт: Українська ідея епохи Великого Переходу. К.: Видавництво А.С.К., 2004. 384 с.

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМСТВА

Балинець Ірина Василівна

здобувач вищої освіти факультету економіки, менеджменту та права
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Бондарчук Людмила Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Постановка проблеми. Характерною рисою сучасного підприємства є значна увага керівників і менеджерів до стратегічних аспектів управління. Суть формування стратегічної поведінки підприємства полягає у визначенні напрямів розвитку, розробці системи заходів щодо ефективного наближення до обраного орієнтиру, а також в оцінці і контролі процесу реалізації вибраної стратегії. При цьому основне значення має поведінка та місце підприємства на ринку. Стратегічне управління на всіх його стадіях передбачає проведення аналізу навколишнього середовища підприємства, на основі якого визначаються стратегічні напрями розвитку.

Науковці дотримуються переважно єдиної точки зору, що стратегічний аналіз повинен охоплювати два самостійні напрямки: аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства. В умовах жорсткої конкуренції недостатньо проаналізувати лише вплив зовнішнього та внутрішнього середовищ у розрізі їх окремих підсистем, поставити діагноз щодо рівня конкурентоспроможності підприємства, треба обґрунтувати рівень впливу на подальший розвиток підприємства окремих факторів та їх груп. Тому дослідження основних підходів до стратегічного аналізу середовища підприємства та його складових є актуальним завданням і потребує свого вирішення.

Метою статті є дослідження методичних підходів до стратегічного аналізу середовища підприємства та обґрунтування значущості впливу факторів складових середовища на стратегічний вибір підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система стратегічного управління передбачає виділення ресурсів підприємства під стратегічні цілі, оцінку і стимулювання виробничих підрозділів. Розробка стратегії підприємства починається з визначення основних орієнтирів підприємницької діяльності, які у поєднанні з мотивацією визначають основні напрями розвитку підприємства і встановлюють цілі підприємства.

Стратегічний аналіз — це спосіб дослідження і перетворення бази даних, одержаних внаслідок аналізу середовища, на стратегію підприємства [3, с.8]. Основною метою стратегічного аналізу є оцінка основних факторів, що впливають на сьогоденне і майбутнє становище підприємства і визначення їх специфічного впливу на стратегічний вибір, інакше кажучи, пошук факторів стратегічного успіху підприємства.

Стратегічний аналіз ґрунтується на вивченні внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства, що передбачає виділення двох напрямів:

- вивчення загальної ситуації і конкуренції в галузі, де функціонує підприємство;
- вивчення ситуація всередині підприємства.

Аналіз середовища підприємства — це процес визначення критично важливих елементів зовнішнього і внутрішнього середовища, які мають вплив на досягнення цілей підприємством. Аналіз середовища виконує ряд важливих функцій в діяльності підприємства:

- з погляду стратегічного планування, покращує визначення найбільш важливих факторів, що впливають на економіку підприємства і його майбутнє;
- з погляду політики підприємства, допомагає йому створити про себе найбільш сприятливе враження;
- з погляду поточної діяльності, забезпечує інформацією, необхідною для кращого виконання виробничих функцій.

Середовище, в якому знаходиться і функціонує підприємство, розподіляється на такі складові (рис. 1):

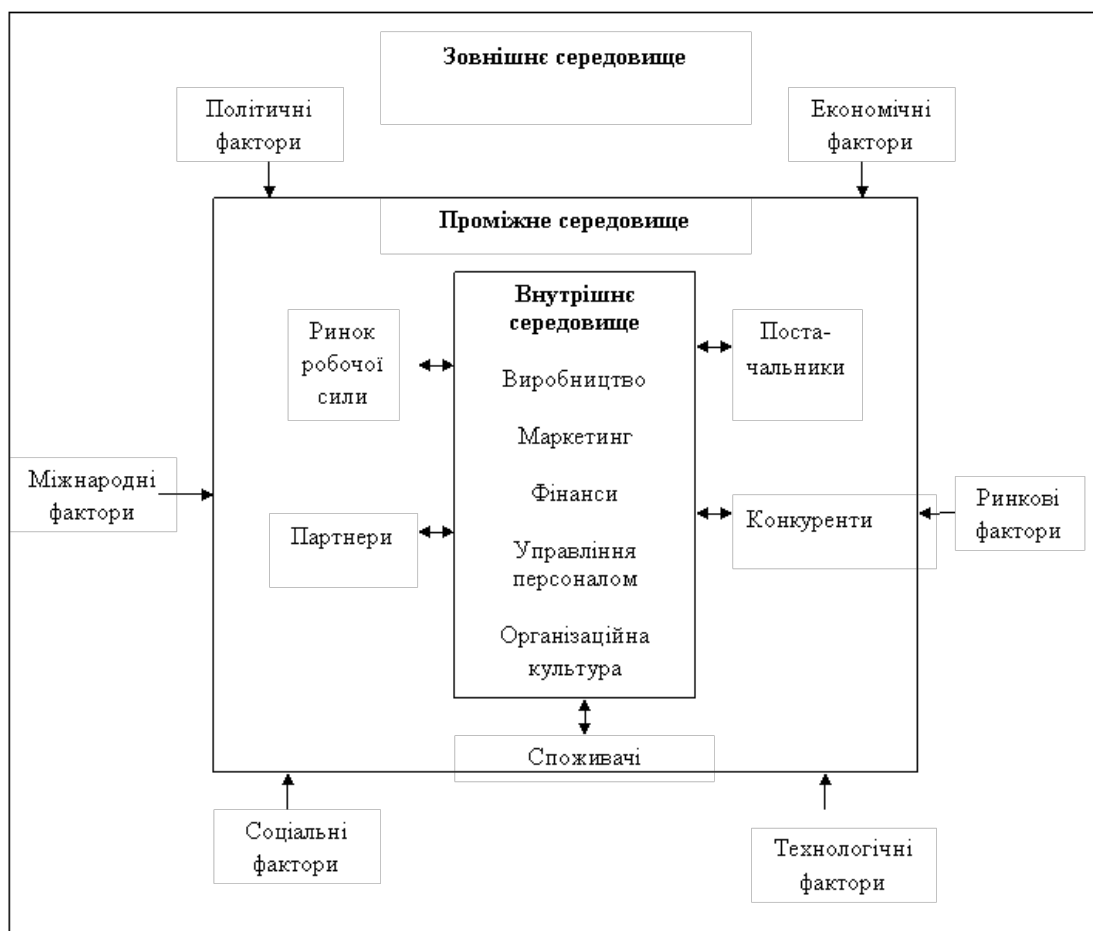


Рис. 1. Складові середовища підприємства та їх фактори

1. Внутрішнє середовище – це комплекс факторів усередині підприємства, які є результатом управлінських рішень.

2. Зовнішнє середовище – фактори, що знаходяться за межами підприємства. У зовнішньому середовищі виокремлюють макро- і мікросередовище.

Мікросередовище підприємства – це ті суб'єкти, з якими воно постійно і безпосередньо взаємодіє: споживачі, постачальники, конкуренти, партнери, ринок робочої сили. Мікрооточення має вплив на складові внутрішнього середовища підприємства, але, при цьому, існує і зворотній зв'язок – підприємство може впливати на фактори проміжного середовища.

Макросередовище підприємства – це фактори, які мають непряму дію на внутрішнє середовище, але які здійснюють значний вплив на його діяльність. До факторів макрооточення найчастіше відносять економічні, політичні, технологічні, соціальні, ринкові та міжнародні фактори.

Таким чином, процес дослідження навколишнього середовища передбачає вивчення трьох складових: зовнішнього середовища (макрооточення), проміжного середовища (мікрооточення), внутрішнього середовища підприємства.

Зовнішнє середовище є джерелом, що забезпечує підприємство ресурсами, необхідними для підтримки його внутрішнього потенціалу на належному рівні. Підприємство знаходиться в стані постійного обміну із зовнішнім середовищем, забезпечуючи тим самим собі можливість виживання. Завдання стратегічного управління полягає в забезпеченні такої взаємодії підприємства з середовищем, яке дозволяло б йому підтримувати свій потенціал на рівні, необхідному для досягнення його цілей, і тим самим давало б йому можливість виживати в довгостроковій перспективі.

Аналіз зовнішнього середовища є процесом, за допомогою якого розробники стратегії контролюють зовнішні по відношенню до підприємства фактори з метою передбачати потенційні загрози і можливості. Для дослідження зовнішнього середовища підприємства виділяють шість груп факторів: економіка, політика, ринок, технологія, міжнародне положення і соціальна поведінка.

Аналіз економічної складової макрооточення дозволяє зрозуміти те, як формуються і розподіляються ресурси. Вивчення економіки передбачає аналіз ряду показників: динаміки розвитку ринку і його насиченості, темпів інфляції, рівня зайнятості населення в цілому і в галузі, рівень доходів населення, процентної ставки за кредит, платіжного балансу, інвестиційної і податкової політики тощо. Для стратегічного управління при вивченні перерахованих показників і факторів інтерес мають не значення показників як такі, а те, які можливості для ведення бізнесу це дає. Аналіз економічних факторів повинен бути направлений на комплексну оцінку їх стану. В першу чергу, це фіксація рівня ризику, ступінь напруженості конкуренції і рівень ділової привабливості.

Політичні фактори – це фактори, які впливають на політичні погляди та поділяють людей на окремі політичні групи і знаходять вираження в діяльності та прийнятті рішень місцевими органами влади та уряду. При аналізі політичних факторів необхідно стежити за:

- угодами по тарифах і торгівлі між країнами;
- нормативними актами місцевих органів влади і центрального уряду;
- рівнем розвитку правового регулювання економіки;
- відношенням держави до антимонопольного законодавства;
- кредитною політикою місцевої влади;
- обмеженнями на отримання позик.

Ринкові фактори включають численні характеристики, які мають безпосередній вплив на ефективність роботи підприємства. При аналізі ринкових факторів досліджуються зміна демографічних умов; рівень доходів населення і їх розподіл; життєві цикли різних товарів і послуг; рівень конкуренції в галузі; частка ринку, яку займає підприємство; захищеність ринку урядом.

Щодо впливу технологічних факторів, зауважимо, що науково-технічні досягнення серйозно змінюють середовище функціонування підприємства. Науково-технічні новинки з'являються в дизайні, конструюванні моделей, розподілі і збуті, маркетингу, тим самим здійснюючи вплив на загальну стратегію підприємства. Нові

технології, нові вироби, безумовно, підсилюють конкуренцію.

Соціальні фактори зовнішнього середовища включають соціальні потреби і запити, що визначають життєдіяльність співробітників цього підприємства; питання, пов'язані з суспільним життям регіону, де розташовано підприємство. До соціальних факторів, що впливають на діяльність підприємства, відносяться:

демографічна ситуація в регіоні; вікова структура населення; середній рівень доходу і прожитковий мінімум; культурне середовище і моральні цінності, релігія; рівень освіти. В умовах економічної нестабільності саме в соціальному середовищі виникають багато проблем, що представляють велику загрозу для підприємства. Щоб ефективно вирішувати ці проблеми, підприємство як соціальна система повинно мінятися, пристосовуватися до зовнішнього середовища.

Зазначимо, що за допомогою аналізу зовнішнього середовища підприємство може скласти повний перелік загроз і можливостей, з якими воно стикається в цьому середовищі. Найбільш поширеними способами спостереження за станом зовнішнього середовища є аналіз матеріалів періодичних видань, участь в професійних конференціях; аналіз досвіду діяльності підприємства; проведення зборів і обговорень всередині підприємства.

Аналіз проміжного середовища підприємства направлений на вивчення стану складових зовнішнього середовища, з якими підприємство знаходиться в безпосередній взаємодії в процесі господарської діяльності.

Аналіз споживачів є найважливішим елементом аналізу факторів проміжного середовища підприємства, його завданням є вивчити споживачів, тобто надати характеристику тим, хто купує продукт, що реалізовується підприємством. Це дозволяє підприємству з'ясувати те, який продукт в найбільшій мірі сприйматиметься покупцями, на який обсяг продажів може розраховувати підприємство, якою мірою покупці прихильні до продукту цього підприємства, наскільки можна розширити коло потенційних покупців, що чекає продукт в майбутньому тощо. Дослідження споживачів включає наступні напрями:

1. Складання портрета споживача, що передбачає опис таких характеристик: соціально-економічні (доходи, професія та ін.); демографічні характеристики (вік, стать, освіта, сфера діяльності); психографічні характеристики (стиль життя, погляди та ін.); поведінкові характеристики (відношення до товару, сприйняття ціни, частота покупок в одному магазині).

2. Сегментація ринку – вивчення ринку і виділення найпривабливіших сегментів.

3. Аналіз моделей купівельної поведінки – місця придбання, фактори, що впливають на вибір товару, джерела інформації, які використовуються споживачем при виборі товару (послуги).

4. Виявлення смаків споживачів, їхнього відношення до певних продуктів, ступеня інформованості про них.

5. Аналіз цінових очікувань споживачів – визначення суми, в яку покупець оцінює запропонований йому товар.

Аналіз конкурентів направлений на виявлення сильних і слабких сторін конкурентів, на основі якого підприємство може розробити свою стратегію бізнесу. До конкурентів відносяться:

- внутрігалузові конкуренти, тобто підприємства, що виробляють аналогічну продукцію і що реалізують її на одному і тому ж ринку;
- підприємства, які виробляють товари-замінники;
- підприємства, які можуть увійти на ринок (потенційні конкуренти).

При проведенні аналізу конкуренції основним об'єктом дослідження є господарська галузь. Саме тому проміжне середовище ототожнюється з галуззю. Мета галузевого аналізу – визначення привабливості галузі та її окремих товарних ринків. Аналіз галузі передбачає наступні етапи:

- визначення економічних характеристик галузі;
- виявлення рушійних сил конкуренції;
- оцінка ступеня конкуренції;
- визначення ключових факторів успіху;
- оцінка ступеня привабливості галузі.

Для характеристики галузі можуть бути використані такі показники: масштаби конкуренції, темпи розмірів ринку і стадії життєвого циклу галузі, кількість конкурентів та їхні галузеві ринкові цілі, число споживачів і їхні фінансові можливості та ін.

При виявленні рушійних сил конкуренції виходять з наявності факторів зовнішнього середовища, дії яких визначають напрям та інтенсивність галузевих змін.

При оцінці ступеня конкуренції використовують модель п'яти сил конкуренції, розроблену М. Портером [5], яка передбачає такі фактори конкуренції:

1. Суперництво серед конкуруючих підприємств.
2. Конкуренція з боку товарів-замінників.
3. Загроза появи нових конкурентів.
4. Економічні можливості і торгові здібності постачальників.
5. Економічні можливості і торгові здібності покупців.

Значна дія перерахованих факторів обмежує можливості кожного підприємства встановлювати високі ціни і отримувати великі прибутки. Сильна конкуренція призводить до зниження прибутковості галузі.

Аналіз постачальників полягає у виявленні факторів в діяльності суб'єктів, що забезпечують підприємство сировиною, напівфабрикатами, енергією, інформацією, фінансами, від яких залежать ефективність роботи підприємства, собівартість і якість продукції, що випускається. При виборі постачальників важливим є вивчення їх діяльності і потенціалу, з метою налагоджування таких відносини з ними, які забезпечать підприємству максимум зусиль у взаємодії з постачальниками, оскільки вони можуть поставити підприємство в сильну залежність від себе. Конкурентна сила постачальників залежить від таких факторів:

- рівень спеціалізації постачальників;
- витрати, які може понести постачальник при заміні клієнтів;
- ступінь спеціалізації покупця в придбанні ресурсів;
- сконцентрованість постачальника на роботі з визначеними клієнтами;
- важливість для постачальника обсягу продажів.

При вивченні постачальників необхідно досліджувати вартість товару, що поставляється, і тенденції її зміни; гарантії якості товару, що поставляється; часовий графік постачання; розмір партії; пунктуальність і обов'язковість виконання договірних зобов'язань.

Аналіз ринку робочої сили направлений на те, щоб виявити його потенційні можливості в забезпеченні підприємства кваліфікованими кадрами, необхідними для вирішення ним поставлених завдань. Підприємство повинне вивчати:

- наявність на ринку праці необхідних підприємству кадрів певної кваліфікації, статі, віку та ін.;
- аналіз політики профспілок, держави, об'єднань наймачів у сфері зайнятості та

оплати праці;

- вивчення вартості робочої сили і динаміки її зміни.

Внутрішнє середовище підприємства – це частина загального середовища, яка знаходиться в межах підприємства і має постійний та безпосередній вплив на його господарську діяльність. Аналіз внутрішнього середовища передбачає виявлення стратегічної ситуації всередині підприємства, що характеризує поточний стан діяльності і використання виробничих і фінансових ресурсів.

Маркетинговий напрямок охоплює процеси, пов'язані з реалізацією продукції, і включає товарну стратегію, стратегію ціноутворення, стратегію просування товару на ринку, вибір ринків збуту і систем розподілу.

Аналіз процесів маркетингу передбачає дослідження таких об'єктів:

- частка ринку і конкурентоспроможність продукції підприємства;
- різноманітність асортименту і якість продукції;
- сервісне обслуговування населення;
- ефективність збуту, реклами і просування товарів;
- рентабельність товарів і послуг;
- концентрація продажів на декількох продуктах або покупцях;
- життєвий цикл товарів і можливість розширення продажів;
- канали розподілу: кількість, обхват, контроль;
- імідж і репутація товарів;
- цінова політика, гнучкість у встановленні цін.

Фінансовий напрямок включає процеси, пов'язані із забезпеченням ефективного використання і руху грошових коштів на підприємстві, аналіз і забезпечення належного рівня ліквідності і прибутковості; створення інвестиційних можливостей; вивчення можливості отримання короткострокових і довгострокових кредитів; використання альтернативних фінансових стратегій.

Напрямок управління персоналом передбачає виявлення резервів ефективного використання кадрового потенціалу підприємства; вивчення взаємодії менеджерів і працівників, створення і підтримку відносин між працівниками; наймання, навчання і просування кадрів; оцінку результатів праці і стимулювання.

Кожний із факторів зовнішнього або внутрішнього середовища повинен мати всебічну оцінку механізмів і результатів впливу. Крім того, слід враховувати, що виконавці і користувачі аналізу середовища можуть по-різному оцінювати явища та події, розробляти різноманітні заходи щодо поведінки підприємства в тих чи інших умовах. Проте, основним принципом є необхідність аналізувати зовнішнє, проміжне та внутрішнє середовища в їх взаємозв'язку та взаємозалежності. Кожне підприємство повинно розробляти методичні засади для аналізу власного внутрішнього середовища, які б характеризували його особливості. Стратегія підприємства повинна враховувати головні переваги бізнесу, які створюють підприємству унікальні можливості для вирішення поставлених завдань.

Висновки. Стратегічний аналіз є однією з функцій стратегічного управління. Суть його полягає в тому, що за результатами дослідження конкурентної динаміки галузі, можна передбачити, які кроки робити далі, що необхідно змінити, як використовувати ті або інші можливості, переваги, компетенції. Аналіз середовища є важливим для розробки стратегії підприємства процесом, який потребує дослідження дій, що відбуваються в середовищі, оцінки факторів і встановлення зв'язку між ними та сильними і слабкими сторонами підприємства, а також можливостями і загрозами зовнішнього середовища. Не знаючи середовища, підприємство не зможе існувати. Підприємство може або пристосуватися до умов, що

змінюються, або протидіяти їм, намагаючись змінити конкурентне середовище.

Отже, своєчасний і глибинний аналіз зовнішнього, проміжного та внутрішнього середовища підприємства з урахуванням впливу факторів дозволить керівникам та менеджерам ухвалювати рішення, які сприятимуть розвитку та процвітанню бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Василенко В.А., Ткаченко Т.І. Стратегічне управління. Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – 396 с.
2. Виханский О.С. Стратегическое управление: Учебник. - 2-е изд.. перераб. и доп. - М.: Гардарики, 1998. - 296 с..
3. Головка Т.В., Сагова С.В. Стратегічний аналіз: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. / За ред. М.В. Кужельного. - К.: КНЕУ, 2002. - 198 с.
4. Сарай Н. Стратегічний аналіз виробничого потенціалу та його роль в процесі формування стратегії розвитку підприємства / Н. Сарай // Економічний аналіз. – 2010. – №5. – С. 160-163.
5. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2007.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ ПЛАНУВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Онопрієнко Ірина Миколаївна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Лімарєв Сергій Володимирович

здобувач вищої освіти
Сумський національний аграрний університет, Україна

В сучасних умовах збереження населення, охорона та зміцнення здоров'я громадян є одним з ключових національних пріоритетів. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинило значне навантаження на систему охорони здоров'я країни не лише через значне руйнування медичних закладів, але й через збільшення попиту громадян на різні види медичної допомоги та послуг, які не були пріоритетними до війни. Значна міграція громадян та медичного персоналу також загострила проблему. Перебудова системи охорони здоров'я відповідно до сучасних українських реалій сприятиме ефективному відновленню людського капіталу, який є основою для відновлення України після війни. [1]

Пріоритетом зусиль з відновлення має стати трансформація системи охорони здоров'я відповідно до потреб цивільного населення та наявних державних ресурсів, щоб вона була здатна не лише надавати якісну та своєчасну медичну допомогу громадянам, а й реагувати на різні види надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я.

Галузь охорони здоров'я є однією зі сфер, які найбільше постраждали від війни. Станом на червень 2022 року повністю та частково зруйновано 118 медичних закладів, а також 633 медичні заклади були частково зруйновані (від 2% до 90% пошкоджень). Орієнтовна вартість збитків попередньо оцінюється приблизно в 35 мільярдів гривень.

Урядом розроблено Проект плану відновлення України, який передбачає відновлення галузі «Охорони здоров'я». Основною метою Плану відновлення системи охорони здоров'я є відновлення та розвиток системи охорони здоров'я з новою якістю та доступністю послуг для задоволення потреб населення. [1]

Для досягнення цієї мети План відновлення охорони здоров'я передбачає: "Відновлення та розвиток системи охорони здоров'я з новою якістю та доступністю послуг для задоволення потреб населення". [1,2]

Відповідно до цього плану передбачено дев'ять пріоритетів.

Посилення політики та інституцій для керівництва процесом відновлення.

Це включає: запровадження універсальних підходів та інструментів управління для забезпечення професійної автономії, стійкості та спроможності закладів охорони здоров'я; створення ефективної системи міжсекторальної співпраці, що забезпечує національний підхід до питань охорони здоров'я на основі затвердженої доказової політики; створення ефективних закладів охорони здоров'я, що забезпечують

публічну підзвітність включаючи створення ефективної системи управління; зміцнення політики та інституцій, які керують процесом відновлення.

2. Забезпечити фінансову стабільність системи охорони здоров'я шляхом запровадження гнучких методів фінансування в секторі охорони здоров'я, розширення програм гарантованого медичного обслуговування та розвитку ринку добровільного медичного страхування.

3. Відновлення та трансформація мережі закладів охорони здоров'я на засадах госпітального планування з метою забезпечення надання базових медичних послуг шляхом розширення послуг первинної медичної допомоги, запровадження моделі мультидисциплінарної команди на рівні первинної медичної допомоги та впровадження багаторічних контрактів між Національною службою здоров'я України та закладами охорони здоров'я.

4. Посилення медичних послуг для задоволення особливих потреб людей. (включає розвиток реабілітації; розвиток індивідуальних та громадських послуг з охорони психічного здоров'я; розвиток травматологічних, ортопедичних, опікових та реанімаційних послуг; удосконалення пакетів програм медичного страхування, які враховують потреби ветеранів війни та осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій).

5. Зміцнення та покращення кадрового потенціалу системи охорони здоров'я. Впроваджувати заходи з інтеграції медичної освіти та досліджень у сучасний міжнародний контекст; планувати та забезпечувати медичний персонал у кількості та структурі, що відповідають потребам системи; створювати умови для забезпечення професійного благополуччя медичної робочої сили.

6. Зміцнення систем громадського здоров'я та готовність до надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я: забезпечення функціонування компетентної системи громадського здоров'я для збереження та зміцнення здоров'я населення, профілактики захворювань, своєчасного виявлення та реагування на виклики у сфері охорони здоров'я, створення механізмів координації в системі громадського здоров'я; забезпечення рівного та адекватного доступу пацієнтів до безпечних та якісних компонентів донорської крові включає забезпечення функціонування національної системи крові для гарантування своєчасного доступу.

7. Розвиток електронної охорони здоров'я та посилення кібербезпеки шляхом створення єдиного інформаційного простору охорони здоров'я з національною та транскордонною інтероперабельністю та наскрізними процесами і послугами; забезпечення інфраструктури та технічних умов для надання якісних медичних послуг з використанням інформаційно-комунікаційних систем на всіх рівнях; забезпечення користувачів повними даними про стан їхнього здоров'я шляхом створення зручних та прозорих механізмів доступу до цієї інформації та управління нею.

8. Зміцнення систем управління якістю на національному та місцевому рівнях, це передбачає розробку та впровадження елементів системи забезпечення якості медичної допомоги на національному рівні та на рівні медичного закладу.

9. Відновлення фармацевтичного сектору, покращення доступу до лікарських засобів та гармонізація лікарських засобів для забезпечення їх належного використання.

Таким чином, стратегічні напрями управління та адміністрування планування в закладах охорони здоров'я передбачають планування процесів впровадження організаційних перетворень сфери охорони здоров'я, які стануть ключовим етапом

для покращення діяльності органів управління та закладів охорони здоров'я, вони будуть направлені на задоволення суспільних потреб населення. [3]

Список використаних джерел:

1. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>.
2. Планування діяльності закладів охорони здоров'я на 2023 рік – відповіді експертів на поширені запитання. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15970>.
3. Особливості стратегічного планування в сфері охорони здоров'я в громадах. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13828>.

СЕКЦІЯ VI. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ЛІНІЯ РОЗМЕЖУВАННЯ: ПЕРЕЙТИ ЧИ ЗАЛИШИТИСЯ (ІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНСЬКОГО ДОСВІДУ У СОЦІАЛЬНУ РОБОТУ В УКРАЇНІ)

Столярик Ольга

ORCID ID: 0000-0003-1105-2861

докторка філософії із соціальної роботи, асистентка

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Семигіна Тетяна

ORCID ID: 0000-0001-5677-1785

докторка політичних наук, професорка, членкиня

Національне агентство кваліфікацій, Україна

Постановка проблеми. Соціальна робота в Україні, яка недавно почала процес свого розвитку та професіоналізації, зіткнулася з неочікуваним викликом в лютому 2022 року – повномасштабним вторгненням країни-агресора, росії. Це викликало нові соціальні конфлікти, пов'язані з загрозою безпеці, здоров'ю та життю українського суспільства, екологічним тероризмом та насильством. Втім, війна в Україні, спровокована росією, триває вже з 2014 року, і застарілі патерналістські підходи до надання соціальних послуг найбільш вразливим групам, таким як ветерани/ветеранки та їх сім'ї, досі не в змозі задовольнити їх реальні потреби (Семигіна, 2022 [2]; Semigina, Kachmaruck & Karagodina, 2021 [9]).

Метою нашої роботи є ідентифікація та аналіз проблем та викликів, з якими зіштовхнулася соціальна робота в Україні в контексті війни та участі ветеранів та ветеранок у збройному конфлікті. Робота спрямована на розкриття недоліків та незадоволених потреб у наданні соціальних послуг цільовій групі, зокрема ветеранам/ветеранкам та їх сім'ям.

Виклад основних результатів. Значна частина послуг, які зараз надаються в Україні, базується на підходах, які не враховують перспективу клієнтів – ветеранів/ветеранок та членів їхніх сімей. Це призводить до замовчування або відсутності уваги до досвіду колишніх учасників бойових дій та їхніх родин, що посилює дихотомію та «лінію розмежування» між тими, хто повернувся з війни, і суспільством. Такі підходи підвищують напругу, соціальну стигматизацію, відчуття прірви між минулим «довоєнним» життям та майбутнім комбатантів, почуття сорому за участь у екстремістській чи насильницькій діяльності, злочинів проти людства, розуміння своєї «інакшості» (Basham, 2008 [4]; Bowling & Sherman, 2008 [5]; Williamson, 2006 [11]).

Для України це посилюється ще й гібридним форматом війни (Semigina, 2019[8]), в якій значну роль відіграють негативні інформаційні наративи, зокрема, щодо українських військовослужбовців. Ці наративи містять стигматизаційні

механізми, які посилюють імідж ветерана як такого, котрий пережив травматичний досвід і може нести загрозу середовищу, тому потребує допомоги. Водночас і самі ветерани, внаслідок наративів, можуть відчувати, що їхнє повернення до соціального життя слугує своєрідним нагадуванням для цивільного населення про війну та наслідки, пов'язані із нею.

На нинішньому етапі в Україні формується така соціальна робота, яка спрямована на відновлення психічного здоров'я ветеранів та ветеранок, поліпшення якості їхнього життя та показників фізичного та соціального благополуччя, зосереджена на усуненні наслідків травматичного досвіду та декомпресії (Балаж, 2023 [1]). Однак, досі не враховується «озброєна свідомість ветерана» та змінені знання, отримані через участь у збройному конфлікті. Ветеранський досвід залишається «консервованим» через нездатність соціальних працівників та суспільства в цілому інтегрувати його в змінене соціальне середовище, спричинене війною.

Програми декомпресії, які надаються в Україні в даний час і тривають не більше двох тижнів, не сприяють «роззброєнню» свідомості ветеранів та ветеранок від наслідків участі у збройному конфлікті, а натомість нав'язують моделі та стратегії копію, де цей досвід розглядається як травма або патологія, яку потрібно лікувати (Wheeler & Bragin, 2007 [10]). Посттравматичний стресовий розлад, який нав'язують ветеранам, виступає у ролі публічного наративу, який визначає ставлення до нього суспільства, посилюючи негативну чи позитивну стигматизацію. Воєнний досвід визнається, як такий, котрий неодмінно потрібно усунути. Розщеплення ветерана та його досвіду сприяє приховуванню або вигнанню реальних страхів, тривоги чи потреб, що може мати відтерміновані наслідки.

Дослідження засвідчують важливість визнання як самим ветераном та його родиною, так і суспільством, в яке він повертається, набутого під час участі у збройному конфлікті травматичного досвіду. Усвідомлення ветераном та його сім'єю власної участі у насильницькій чи екстремістській діяльності як у ролі активного учасника чи свідка, так і спостерігача, може стати викликом та породити прагнення приховати цю реальність. Прийняття – ключова умова успішного процесу повернення до цивільного життя. За таких умов стає реальним очищення свідомості учасників збройних конфліктів та їх зцілення. Саме на такі аспекти орієнтована військова соціальна робота за кордоном (Canfield & Weiss, 2015 [6]; Wooten, 2015 [12]).

Однак, це лише одна з перешкод та викликів, з якими стикається соціальна робота в Україні. Відсутність соціальної підтримки ветеранських сімей на всіх етапах участі у війні, від моменту мобілізації та перебування на передовій до процесу реінтеграції та повернення додому, а також бюрократизація процесу отримання соціальних послуг і недостатня комплексність та системність підходу, а також гендерний дисбаланс у наданні послуг ветеранам і ветеранкам – все це ускладнює процес «роззброєння» колишніх учасників війни (Столярик & Семігіна, 2023 [3]; Franklin, 2009 [7]). Окрім того, експерти, що надають послуги ветеранам, можуть відчувати професійну деформацію внаслідок нерозуміння особливостей професійної допомоги учасникам збройних конфліктів. З одного боку, у них може виникати враження, що їхніх фахових знань бракує для надання допомоги, оскільки вони не можуть зрозуміти сповна досвід участі у воєнних діях. З іншого, ветерани відчуватимуть себе не почутими, прагнутимуть до інтеграції із собі подібними, а відтак і до сегрегації ветеранської спільноти.

Для поліпшення якості життя ветеранів/ветеранок та їх сімей, зниження соціальної стигми та побудови гармонійного відновленого суспільства, в якому ветерани/ветеранки можуть інтегруватися та реалізовувати свій потенціал, потрібна

розробка та реалізація комплексних соціальних програм, які орієнтовані на врахування потреб та перспектив ветеранів/ветеранок та їхніх сімей. Основний фокус уваги спирається на модель зміни свідомості ветерана через побудову клієнтської перспективи у вигляді наративу, який зв'язує їх попередній життєві знання з набутим досвідом участі у збройному конфлікті та з їхніми уявленнями про бажане майбутнє. Важливо забезпечити відкрите визнання ветеранського досвіду та його інтеграцію в суспільство, забезпечити гендерну рівність у наданні послуг та соціальну підтримку ветеранським сім'ям.

На часі – розвиток в Україні військової соціальної роботи та підготовки відповідних фахівців, бажано з числа екскомбатантів. Формування військової соціальної роботи в Україні повинно спиратися на колективний воєнний досвід українського суспільства та ментальність, розуміння унікальності військової та ветеранської культури та її широкого політичного і соціального контексту, військової ідентичності окремого ветерана чи ветеранки, знання особливостей процесів роззброєння, демілітаризації та реінтеграції колишніх учасників збройних конфліктів.

Висновки. Критичне осмислення поточної практики соціальної роботи з ветеранами та ветеранками російсько-української війни дає підставити для твердження про необхідність зміни підходу до декомпресії та визнання ветеранів як активних учасників процесу роззброєння свідомості. Це дозволить сприяти їхньому позитивному переходу до цивільного життя, зменшенню соціальної стигми та ліквідації «лінії розмежування», розриву між ветеранами/ветеранками та суспільством.

Список використаних джерел:

1. Балаж, М. С. (2023). Ерготерапія військовослужбовців та ветеранів із посттравматичним стресовим розладом: огляд літератури. *Health & Education*, (2), 46-52.
2. Семігіна, Т. (2022). Уроки війни, (не) вивчені вітчизняною соціальною роботою. Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень. Матеріали III Міжнар.ї наук. конф. (с. 47-49). Київ: МЦНД.
3. Столярик, О. & Семігіна, Т. (2023). Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/-нок та членів їхніх сімей. *Social Work and Education*, 10(1), 63-77.
4. Basham, K. (2008). Homecoming as safe haven or the new front: Attachment and detachment in military couples. *Clinical Social Work Journal*, 36(1), 83-98.
5. Bowling, U., & Sherman, M. (2008). Welcoming them home: Supporting service members and their families in navigating the tasks of reintegration. *Professional Psychology: Research and Practice*, 39(4), 451-458.
6. Canfield, J., & Weiss, E. (2015). Integrating military and veteran culture in social work education: Implications for curriculum inclusion. *Journal of Social Work Education*, 51(sup1), 128-144.
7. Franklin, E. (2009). The emerging needs of veterans: A call to action for the social work profession. *Health & Social Work*, 34(3), 163.
8. Semigina, T. (2019). Frustrations or moving forward? Ukrainian social work within the 'hybrid war' context. *European Social Work Journal*, (22/3), 446-457.
9. Semigina, T., Kachmaryck, A., & Karagodina, O. (2021). Analysing social needs of the Ukrainian ex-combatants: Looking on the lived experience. *Path of Science*, 7(6), 3001-3011.
10. Wheeler, D. P., & Bragin, M. (2007). Bringing it all back home: Social work and the challenge of returning veterans. *Health & Social Work*, 32(4), 297-300.
11. Williamson, J. (2006). The disarmament, demobilization, and reintegration of child soldiers: Social and psychological transformation in Sierra Leone. *Intervention: The International Journal of Mental Health Psychosocial Work and Counseling in Areas of Armed Conflict*, 4(3), 185-205.
12. Wooten, N. R. (2015). Military social work: Opportunities and challenges for social work education. *Journal of Social Work Education*, 51(sup1), 6-25.

СЕКЦІЯ VII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

DIGITAL OBJECTS OF COPYRIGHT

Liubov Alberda

Student

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Scientific Adviser: Iryna. V. Hrynychak

Assistant of the department of intellectual property, information and corporate law

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Language Adviser: Anetta L. Artsyshevska

Associate Professor, Candidate of Philological Sciences

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Introduction. At the current stage of development of civilization, copyright objects, namely digital objects, due to the growing usage of computer and information technologies in all spheres of social relations, occupy an important place in every state, as well as in Ukraine. The peculiarity of digital objects of copyright in our country is that they are considered to be one of the most important factors necessary for the economic development and the creation of a more modern and conscious society. Therefore, proper legal regulation of copyright objects in the digital environment is requisite so that people do not have problems with the distribution of their own intellectual achievements, particularly with their transfer, sale or purchase. The problem related to the legality of the actions mentioned above is quite crucial and relevant in today's realities and does not find its final solution in legal doctrine, but it has quite a lot of interesting details and arguments that are worth considering.

Objectives. The main goal of the research is to determine the concept, legal nature and kinds of digital copyright objects, highlight their core features, investigate the issue of legal protection of these objects and their current legislation on this issue and their significance.

Despite the existence of various approaches, regarding the types of copyright objects that can be used in the digital environment, we agree with Leonid Tarasenko [3] to single out among the most important ones the following: a website (as an original complex work), computer programs, images, drawings (including web design) and diverse audiovisual works. Definitions of "website", "computer program", "work" (as well as its varieties), "audiovisual work", and other key concepts are given in the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights"[2], which plays a key role in the regulation of the legal status of these objects in national legislation.

Scrutinizing the Privacy Policies of Google, Facebook and Instagram we manifested some disadvantages. The main drawback of Instagram is its right to freely sell data without the author's consent. At the same time, Instagram does not become the right owner of the materials posted on this network and, accordingly, does not bear any responsibility for their content. In addition, Instagram receives a license (permission) from customers to use their posts, data and photos, including outside the service. Such social network as Facebook,

perhaps, is the most frivolous among social networks in terms of protecting the user's copyright. Facebook reserves the right to save and use any materials posted by users, including author's posts. This social network stores and uses all the mentioned above materials at its own discretion.

According to domestic legislation, the two main methods of copyright protection against violations can be distinguished: 1) a complaint filed under the procedure provided by the Law [2] to the offender, demanding to stop the violation; 2) every person has the right to apply to the court for the protection of the intellectual property right (Article 16 of the Civil Code of Ukraine) [1].

NFT or non-fungible tokens are a huge component of several elements, namely: video games (computer games), Internet sites, multimedia works, and other recent investments of IT scientists in the field of the digital environment. The key characteristics of the NFT, are the following. First of all, NFT is a way of expressing (the existence) of an object of copyright. Therefore, a tokenized work (photo, video, painting, drawing, music, etc.) is subject to copyright if originality is present. Secondly, NFT is, at the same time, a digital certificate (which contains information about an object) that is "attached" to any "digital goods" (image, video, audio, etc.). NFT, to some extent, replaces the Certificate of Authorship or the contract for the acquisition of exclusive rights to the work. Thirdly, NFT is a unit of data in a "digital book" called a blockchain, where each NFT can represent a unique digital item, and therefore each one is not interchangeable. The blockchain itself provides technical protection for the copyright object that is tokenized by the author (another copyright subject). However, the blockchain does not verify the authenticity of the objects and does not specify the author at the entrance. Thus, disputes regarding the authorship of such NFT works are possible if the tokenization is carried out by a person who is not the author and does not own copyrights.

Conclusion. Summing up, it should be pointed out that the development of digital content in Ukrainian society is an important regulator of relations between citizens. However, the legislation needs to be amended in the field of digital copyright objects - it needs supplements and clarifications. So, for example, the Draft Law "On Digital Content and Digital Services" should be supported by the Parliament and come into force to improve the legal regulation of digital content. Having made an overview of quantitative approaches to the definition and legal nature of NFT, in our opinion, the object of copyright is not the NFT itself - but the NFT work, that is, the work fixed in a specific digital tokenized form.

References:

1. Цивільний кодекс України //Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003 р. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022. // Верховна Рада України. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#top>.
3. Тарасенко Л.Л. Об'єкти авторського права у цифровому середовищі. Вісник Львівського університету. Серія юридична. –2019 – № 68 – С.231–239 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/334035754_OBJECTS_OF_COPYRIGHT_IN_THE_DIGITAL_ENVIRONMENT.

EVIDENCE AND BURDEN OF PROOF IN CASES REGARDING THE ESTABLISHMENT OF THE FACT OF COHABITATION OF A MAN AND WOMAN WITHOUT MARRIAGE REGISTRATION

Anastasiia Martseniuk

Higher Education Student at the Faculty of Law
Vasyl Stus Donetsk National University, Ukraine

Supervisor: Iryna Atamanchuk

Ph.D., Associate Professor, Department of Civil Law and Procedure
Vasyl Stus Donetsk National University, Ukraine

In recent years, the number of couples in Ukraine who live together without officially registering their marital status has increased, creating new challenges in protecting their rights and ensuring the fulfillment of their obligations. However, there is no specific law that regulates the status of an unregistered couple and recognizes their rights. As a result, judicial practice regarding the establishment of the fact of cohabitation of a man and a woman without marriage registration becomes complicated. Among the scholars who have worked on this issue are legal experts such as V.P. Honcharova, O.V. Danilenko, Yu.V. Zaitsev, S.V. Kozlova, M.O. Kravchenko, M.V. Stavnychuk, and many others. Despite the existence of the institution of de facto marital relations for a considerable period of time, and the significant number of cases considered by the courts to establish the relevant fact (cohabitation as a family), the question of examining evidence and burden of proof in cases regarding the establishment of the fact of cohabitation of a man and a woman remains relevant.

The objective of the research is to analyze the provisions of the current legislation of Ukraine and judicial practice and determine the circumstances that need to be proven by the parties in cases regarding the establishment of the fact of cohabitation of a man and a woman without marriage registration.

According to Article 21 of the Family Code of Ukraine, marriage in our country is recognized as the legal union of a woman and a man registered in the state registration office of civil status acts. Living together as a couple without marriage is not a basis for acquiring rights and obligations of marriage [1].

However, Article 74 of the same Code states that if a woman and a man live together as a couple but are not married to each other or to anyone else, the property acquired by them during their cohabitation is jointly owned by them, unless otherwise specified in a written agreement between them. The provisions of Chapter 8 of the Family Code apply to the property that is subject to joint ownership by a woman and a man who are not married to each other or to anyone else [1]. It is important to note that no one in a "de facto" marriage should be in an officially registered marriage with a third party, which is an essential condition. Unfortunately, this condition was absent in the previous version of Article 74 of the Family Code, leading to a competition between registered and "de facto" marriages and a lack of consistent approach in judicial practice.

Let's consider the practice of European Union countries regarding the legal regulation of de facto marital relations. For example, the Civil Code of France dedicates only one article to cohabitation (concubinage). Article 515-8 of the French Civil Code establishes that

cohabitation is a de facto union characterized by shared living with elements of stability and continuity between persons of different or the same sex who live together [2]. Specific provisions regarding cohabitants, similar to spouses or registered partners, are also included in the Social Security Code. For instance, Article L 434-8 contains a provision related to the right to survivor's benefits in case of the death of a cohabitant due to an accident [3].

According to the case law of the Supreme Court, establishing the fact of cohabitation between a man and a woman without marriage registration requires proving three essential facts before the court. These facts include their shared residence, the existence of a common household, and the emergence of mutual rights and obligations inherent in a marital relationship. Shared residence refers to the continuous factual cohabitation of the man and woman at one address, the preservation of their majority of belongings at that residence, including daily household items, and their perception of this place of residence as their primary one.

Temporary separations do not affect the fact of establishing cohabitation between a man and a woman without marriage registration if they live together at other times, maintain a common household, and have mutual rights and obligations inherent in a marital relationship. A couple is considered a family even when the husband and wife do not reside together due to education, work, medical treatment, the need to care for parents, children, or other valid reasons [6].

Shared household entails the joint management of a household by the woman and man, the existence of a shared budget, expenses, acquisition of property for common use, including through joint funds and shared labor, joint participation in the maintenance and repair of the residence, shared meals, caring for each other/providing mutual assistance, and so on.

In such cases, it is necessary to establish and prove the totality of established circumstances and relations because, on their own, facts such as close personal relationships between the man and woman, their joint presence at holidays, money transfers, periodic joint vacations, or cohabitation at one address, registration at that address without other indications, cannot indicate that established marital relations inherent in a marriage exist between the man and woman [7]. This statement is consistent with the legal position expressed by the Grand Chamber of the Supreme Court in its ruling of July 3, 2019, in case No. 554/8023/15-ц, repeatedly supported by the Supreme Court in rulings of December 12, 2019, in case No. 466/3769/16, and January 24, 2020, in case No. 490/10757/16-ц, and others. Furthermore, according to established case law, witness testimonies and shared photographs alone cannot be the sole basis for establishing the fact of cohabitation between a man and a woman without marriage registration [8].

Therefore, summarizing, we note that the issue of establishing the fact of cohabitation between a man and a woman without marriage registration is important and relevant for modern society. Analyzing the legislation of EU countries, it can be stated that there is no uniform approach to the legal regulation of the institution of de facto marital relations there. As for our country, de facto marital relations are not recognized by law. However, the Family Code contains provisions (Article 74) regarding property acquired during the period of shared residence of a "couple" who are not married to each other or in any other marriage. The fact of cohabitation as a family without marriage registration can be established by a court decision. Analysis of case law allows us to conclude that the successful resolution of the case depends on proving the totality of established circumstances and relations because mere facts, such as close personal relationships between a man and a woman or periodic joint vacations, do not necessarily indicate the presence of marital relations between them.

Courts also propose a list of admissible and acceptable evidence, which is not exhaustive.

References:

1. Family Code of Ukraine: Law of Ukraine dated January 10, 2002, No. 2947-III. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2002. No. 21-22. Art. 135.
2. Code civil des Français (Consolidated version as of July 27, 2017). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idArticle=LEGIARTI000027431993&idSectionTA=LEGISCTA000006136117&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20170727> (Accessed: April 10, 2023).
3. Code de la sécurité sociale des Français (Consolidated version as of November 6, 2017). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006073189> (Accessed: April 10, 2023).
4. Törvény a Polgári Törvénykönyvről 2013. évi V. URL: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300005TV (Accessed: April 11, 2023).
5. Civil Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated March 18, 2004, No. 1618-IV. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2004. No. 40-41. Art. 492.
6. Resolution of the Supreme Court dated September 23, 2021, in case No. 204/6931/20.
7. Resolution of the Supreme Court dated November 30, 2022, in case No. 757/23617/15-ц.
8. Resolution of the Supreme Court dated December 12, 2019, in case No. 466/3769/16-ц.

ГЕНЕЗА ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА ЄС

Стеців Роман Степанович

Магістр права

Львівський національний університет ім. Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Микієвич Михайло Миколайович

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри європейського права

Львівський національний університет ім. Івана Франка, Україна

Враховуючи закріплення в статті 102 Конституції України незворотність європейського курсу нашої держави, а також будучи кандидатом в члени Європейського Союзу (далі – ЄС), видається зрозумілим інтерес до механізму функціонування ЄС загалом, так і окремих його інститутів.

Окрім того однією з причин євроінтеграції є високі стандарти захисту прав людини, закономірним є вивчення функціонування системи захисту прав людини в ЄС. Серед таких інститутів виділяється громадянство ЄС. Хоча на перший погляд і видається, що він аналогічний до національного, але його природа є комплексною, а тому потребує вивчення.

Зміст інституту громадянства ЄС становить широкий обсяг прав для осіб, які його набувають. Відтак Договором про функціонування ЄС визначено, що громадяни Союзу мають права й обов'язки, передбачені у Договорах, серед іншого:

1. право на вільне пересування та проживання на території держав-членів;
2. право обирати та бути обраним до органів місцевого самоврядування та до Європейського Парламенту в будь-якій державі-члені у випадках, коли громадянин мешкає не в країні державної приналежності, на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави;
3. право на отримання консульської та дипломатичної допомоги від консульських та дипломатичних установ інших держав-членів у країнах, де не представлена держава-член, громадянином якої є відповідна особа, на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави;
4. право на звернення до Європейського Парламенту, Європейського Омбудсмана та інституцій і дорадчих органів Союзу будь-якою офіційною мовою ЄС та отримання відповіді цією ж мовою, та інші [1].

Ідея юридичного закріплення єдиного міждержавного громадянства висловлювалася задовго до заснування Європейського Союзу та попередніх організацій. У різних проектах об'єднання європейських держав, які були запропоновані В. Пенном, Б. Беллерсоном, Ш. де Сен-П'єром, Ж.-Ж. Руссо та іншими у Новому часі, виникало питання про єдність їх народів у контексті нагальної потреби забезпечення миру в Європі. У цей період були запропоновані прогресивні ідеї, зокрема відомий філософ І. Кант у своїй праці "До вічного миру" (1795 р.) аргументував необхідність не лише єдності європейських держав, але й глобалізації правових інститутів та прав людини. Зокрема, він доводить важливість визнання права «всесвітнього європейського громадянства»: «Ідея права всесвітнього громадянства є не фантастичне або безглузде уявлення про право, а необхідне доповнення неписаного кодексу державного і міжнародного права до публічного права людини взагалі, і тому до вічного миру».

Крім того, окремими філософами (наприклад, А. Сен-Сімоном) відстоювалася думка щодо необхідності запровадження наднаціональних інституцій, які виступлять

гарантами забезпечення мирного співіснування держав, деякі з яких будуть формуватися шляхом прямого волевиявлення громадян Європи, що забезпечить основу правової єдності континенту [2, с. 335].

Учені мають різні погляди на громадянство Європейського Союзу. Є.В. Ткаченко інтерпретує запровадження громадянства ЄС як крок у напрямку федеративного державного устрою. За його думкою, громадянство ЄС має більше ідеологічне значення, ніж юридичне обґрунтування. «...Якщо люди бачитимуть у Європі співтовариство народів, а не тільки держав, у інтеграції з'являться міцні корені» [2, с. 18].

Дещо іншої точки зору дотримується О. Журавка, який указує, що «...ЄС є регіональною міжнародною організацією, а не державним утворенням, а тому в даному випадку складно говорити про громадянство у прямому його розумінні...» [4, с. 13].

У правовій науці існує кілька підходів до розуміння правової сутності громадянства Європейського Союзу. Основні підходи можна узагальнити наступним чином:

Перший підхід полягає у прямому зв'язку між особою та національною державою-членом Європейського Союзу. Цей підхід відображає класичні погляди та підходи до розуміння правової сутності цього явища. Громадянство визначається як спеціальний правовий або політико-правовий зв'язок між особою та державою. У рамках указанного підходу в одному випадку зміст такого правового зв'язку особи з державою зводиться до сукупності прав і обов'язків особи, визначених державою - членом ЄС, в іншому випадку - до наявності взаємних (держави і особи) юридичних прав і обов'язків, що відповідає розумінню громадянства як «правовідносин, суб'єктами яких виступають особа і держава» [2, с. 335].

Існує ще один поширений підхід, відповідно до якого громадянство розглядається як приналежність особи до держави. Відповідно до нього говориться про правову або політико-правову приналежність, постійну правову приналежність та інші аспекти, завдяки яким громадянин держави-члена Європейського Союзу підпадає під суверенітет цієї держави, а сама держава, з свого боку, забезпечує їх захист як в межах країни, так і за її межами.

Третій підхід - синтез двох попередніх. В цьому випадку громадянство розглядається як юридичний зв'язок між особою та державою з ознаками приналежності особи до держави. Деякі визначення розуміють громадянство як стан особи в державі або навіть як членство особи в державі.

Також є підхід, що характеризується спробою розширення правової сутності громадянства на міжнаціональний та міждержавний рівень у рамках регіонального інтеграційного об'єднання - квазіфедерації. Зіставлення громадянства Союзу і громадянства держави-члена дає право стверджувати, що між ними існує певна ієрархія, де громадянство держави - члена ЄС основне, а громадянство інтеграційного утворення додаткове (субсидіарне). Причому залежність громадянства ЄС від громадянства держави члена виявляється й у тому, що громадянство інтеграційного об'єднання нині саме по собі існувати не може. Крім того, осіб, які є одночасно громадянами ЄС і громадянами держав-членів цього інтеграційного утворення, не можна вважати біпатридами, оскільки про подвійне громадянство можна говорити лише за наявності «рівних», незалежних один від одного громадянств двох і більше держав.

Загалом, проаналізувавши позиції учених, я погоджуюся з думкою М. Кесслера, який зазначає, що громадянство це виключно формальна категорія, яка «не позначає

нічого, окрім належності особи до держави, на основі якої, у свою чергу, уже виникають певні внутрішні і міжнародні права та обов'язки, які в її зміст не входять». Під національною належністю (громадянством) особи учений розуміє знаходження особи під суверенітетом держави, що належить їй, незалежно від факту фізичної присутності громадян у даний момент у даній державі [5, с. 27].

Також слід зазначити, що при розробці концепції громадянства Європейського Союзу "творці" Маастрихтського договору більше керувалися власними переконаннями і уявленнями, ніж відомими і загальновизнаними правовими конструкціями. Вони вважали, що запровадження єдиного європейського громадянства стане новим поштовхом для інтеграційних процесів на континенті і стане активною силою в "оновленій" Європі, забезпечивши реальний захист прав і свобод людини. Тому впровадження громадянства Європейського Союзу на той момент мало більш політичне значення, ніж правове.

На думку фахівців, справжнє значення положень Маастрихтського договору про громадянство Європейського Союзу полягає сьогодні не в їх безпосередньому змісті, а, перш за все, в тому, що вони змогли позначити перспективу на майбутнє. У зв'язку з цим, той очевидний потенціал, який закладений в єдиному загальноєвропейському громадянстві, не варто недооцінювати [6, с. 80].

Громадянство ЄС – опора в першу чергу політичної влади. Якщо Союз претендує на статус «держави», федерації або конфедерації, то, відповідно, без громадян він існувати не може. Якщо є громадяни, то існує і політика, в якій прямо або побічно ці громадяни беруть участь [7, с. 17]

Підсумовуючи вищевикладене, можна визнати, що запровадження громадянства Європейського Союзу є великим кроком у напрямку політичної інтеграції. Це надає безпосередній правовий зв'язок між громадянами держав-членів ЄС і Європейським Союзом, створюючи умови для реалізації ідеї єдності народів, не лише як високоінтегрованої організації держав-членів, але й як союзу народів. Це свідчить про сміливість Євросоюзу та держав-членів ЄС на шляху до спільного майбутнього та гарантує права та свободи громадян в Європі.

Список використаних джерел:

1. Консолідовані версії договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/С 83/01) : хрестоматія / упоряд. Б. В. Бабіна. – О. : Фенікс, 2012. – 294 с.
2. Довгий В. А. Громадянство Європейського Союзу як особливий правовий феномен / В. А. Довгий // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 334–338.
3. Ткаченко Є. В. Правовий статус громадян Європейського Союзу / Є. В. Ткаченко // Юрист України. – 2011. – № 1(14). – С. 17-23.
4. Журавка О. В. Міжнародно-правова характеристика інституту громадянства : дис. канд. юрид. наук: 12.00.11 / О. В. Журавка ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: б.в., 1999. – 203 с.
5. Кулабухова А. В. Інститут громадянства Європейського Союзу (загальнотеоретичне дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А. В. Кулабухова ; наук. кер. І. В. Яковюк; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2016. – 213 с.
6. Беляев М.А. Взаимное признание как условие легитимности права и фактор социокультурной интеграции. Правовая культура. 2015. № 4. С. 75-82.
7. Шайхутдинова Г.Р. Гражданство Европейского Союза: учеб.-метод. пособие. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2017. 40 с.

ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ, СВОБОД ТА ІНТЕРЕСІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ: СУТНІСТЬ, КРИТЕРІЇ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

Драч Дар'я Леонідівна

здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Науковий керівник: Мамедова Світлана Маліківна

д-р. філос. в галузі права, доцент кафедри цивільного права і процесу
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Судовий захист цивільних прав та інтересів вважається одним із найбільш поширених та результативних. Важливою складовою досягнення завдань цивільного судочинства є вибір ефективного способу судового захисту цивільних прав, свобод та інтересів (далі – ЕССЗЦПСІ). Новітні дослідження цієї тематики здійснювали О.Й. Качмар, М.Л. Коханська, Н.С. Мамченко, Л.І. Рогач, Д.С. Спесівцев, М.М. Хоменко, А.В. Шабалін та інші науковці. Однак проведені раніше наукові розробки присвячені переважно європейській, а не національній, практиці, що і обумовлює актуальність обраної теми.

Як відомо, сутність будь-якого поняття виражається в його функціях. У науковій літературі сформувалися такі підходи до вираження функціонального навантаження ЕССЗЦПСІ, що дозволяють розглядати його як: 1) властивість; 2) критерій; 3) право; 4) чинник; 5) гарантію; 6) наслідок; 7) принцип.

Так, Д.С. Спесівцев вважає, що ЕССЗЦПСІ є однією з його властивостей, яка може мати різні якісні характеристики, причому ця властивість належить саме до категорії належності і є комплексним і якісною характеристикою відповідного поняття [1]. Дійсно, така характеристика способу судового захисту вказує на ознаку юридичної спроможності цього способу забезпечити певний сприятливий правовий результат у вигляді досягнення цілей юридичного захисту цивільного права чи інтересу.

Крім того, ефективність обраного засобу юридичного захисту з практичної та законодавчої точки зору є головним критерієм його обрання, а протилежний підхід суперечитиме принципу верховенства права [2]. Ця позиція цілком узгоджується із судовою практикою, а також сприяє формуванню ефективної стратегії захисту цивільних прав та інтересів, адже ЕССЗЦПСІ є індикатором для прогнозування перспектив судового процесу у конкретній справі.

Далі, як стверджує О.М. Дроздов, важливим елементом доступу до правосуддя є право на ЕССЗЦПСІ, яке дозволяє вимагати в суді відшкодування за порушення своїх прав [3]. Це вказує на створення передумов для справедливого та дієвого правосуддя, орієнтованого на цілковите й реальне відновлення порушених, оспорюваних чи невизнаних прав, свобод та інтересів.

ЕССЗЦПСІ є і чинником формування особливостей правозастосування в цивільному судочинстві: зокрема, І.Ф. Коваль обрання ЕССЗЦПСІ вважає чинником ефективності захисту прав та інтересів, впровадження принципу верховенства права, адже ЕССЗЦПСІ, перш за все, є правовим засобом досягнення мети захисту [4]; М.Л. Коханська звертає увагу на те, що ЕССЗЦПСІ формулюється у позовній вимозі, від

якої залежить судова діяльність у справі та доказування [5]; а М.М. Хоменко зазначає, що ЕССЗЦПСІ є однією з умов дієвості механізму цивільно-правового регулювання [6]. Справді, вірно обраний ЕССЗЦПСІ є своєрідним забезпечувальним інструментом дотримання основних правових вимог під час виникнення, зміни та припинення цивільних та цивільно-процесуальних, та й загалом правових відносин, що є запорукою ефективності права як такого.

Серед іншого, М.Л. Коханська сутність ЕССЗЦПСІ тлумачить і як процесуальну гарантію прав та інтересів учасників справи та права на справедливе судочинство, яка має регулятивні та охоронні функції [7]. З цієї точки зору ЕССЗЦПСІ виступає юридично забезпеченим засобом реалізації правомірних очікувань потерпілої особи, належної процедури цивільного судочинства та підтримання режиму законності й правопорядку.

Одним із найбільш поширених підходів до розуміння ЕССЗЦПСІ є його ототожнення із певним наслідком, який може виражатися у: 1) ефективному захисті як меті правосуддя (О.Й. Качмар) [8]; 2) припиненні порушення, відновленні порушеного права, забезпеченні відшкодування завданої шкоди тощо (Д.С. Спесівцев) [1]. Цей підхід орієнтований на прогнозування майбутнього результату, а саме – визначення способу його прояву та встановлення можливості його настання як такого.

Нарешті, К.М. Пільков переконаний, що судова система сама перед собою встановила вимогу про ЕССЗЦПСІ, фактично піднявши його до рівня одного з принципів судочинства [9]. Безперечно, така думка заслуговує на увагу, адже ґрунтується на завданнях цивільного судочинства, перелічених у ч. 1 ст. 2 ЦПК України [10], проте, зважаючи на зміст ч. 3 ст. 2 ЦПК України, такий принцип є непоіменованим і належить скоріше до підходу, що заснований на ототожненні ЕССЗЦПСІ із певним наслідком.

Слід зосередитись і на поточній судовій практиці щодо сутності ЕССЗЦПСІ. Зокрема, в рішенні Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 18 травня 2023 року у справі № 204/10714/22 мотивувальна частина містить вказівку на те, що під ЕССЗЦПСІ слід розуміти такий, що спричиняє потрібні результати, наслідки, матиме найбільший ефект; таким чином, метою ЕССЗЦПСІ є забезпечення поновлення порушеного права, адекватність наявним обставинам [11]. У постанові Верховного Суду від 2 травня 2023 року у справі № 383/66/21 суд посиляється на те, що захист порушеного права особи має бути ефективним, тобто повинен здійснюватися з використанням такого способу захисту, який може відновити, наскільки це можливо, відповідні права, свободи й інтереси позивача [12]. З огляду на ці правові позиції судів, судова практика базується на підході, в основі якого – розуміння ЕССЗЦПСІ як наслідку, що заслуговує на схвалення.

Критерії ЕССЗЦПСІ є системою ознак (вимог), сукупна наявність яких вказує на належність обраного способу судового захисту до ефективного.

На думку І.Ф. Коваль, загальними критеріями ЕССЗЦПСІ є, зокрема, його відповідність правовій природі і змісту права або інтересу, що порушені, характеру дій, якими вони порушені, наслідкам, що спричинені цим порушенням, меті, якої бажає досягти позивач, та можливість його примусової реалізації [4]. Ці критерії можна узагальнити оптимальністю ЕССЗЦПСІ.

О.О. Кот вважає, що ЕССЗЦПСІ повинен приводити до фактичного реального відновлення прав позивача, а ще елементом такої ефективності є його практична здійсненність, у тому числі у примусовому порядку [13]. Тож, ефективний спосіб захисту – явище правової реальності.

М.Л. Коханська переконана, що в основу оцінки ЕССЗЦПСІ повинні бути покладені цілі звернення до суду, або цілі захисту [5], а ще ЕССЗЦПСІ відображається через вимоги своєчасності, неупередженості та справедливості [7], тобто каузальність та належність процедури судочинства.

К.М. Пільков акцентує увагу, що ефективність оцінюється лише з позиції інтересів особи, яка зазнала порушення: суд визначає, чи призведе застосування цього способу до відновлення права або чи здатне воно компенсувати порушене право; інтереси відповідача та інших осіб при цьому не враховуються [9]. Тож, правові позиція та становище позивача мають пріоритет.

У судовій практиці ж судді враховують наступні критерії ЕССЗЦПСІ. При оцінці обраного позивачем способу захисту потрібно враховувати його ефективність, тобто спосіб захисту має відповідати змісту порушеного права, характеру правопорушення, та забезпечити поновлення порушеного права (постанова Харківського апеляційного суду від 18 травня 2023 року у справі № 638/13593/21) [14]. Крім того, має бути забезпечено відповідність ЕССЗЦПСІ спричиненим цими діями наслідкам (постанова Великої Палати Верховного Суду від 5 червня 2018 року у справі № 338/180/17) [15].

Також розроблено чимало наукових позицій щодо правил обрання ЕССЗЦПСІ. Зокрема, І.Ф. Коваль наполягає на тому, що правила обрання способу захисту мають враховувати, з одного боку, інтереси потерпілого суб'єкта, а з іншого боку – необхідність дотримання прав інших осіб щодо законності, передбачуваності, співрозмірності застосовуваних до них заходів державно-примусового впливу [4]. Відтак, має бути забезпечено баланс інтересів потерпілого та правопорушника.

Д.С. Спесівцев стверджує, що за можливості застосування одного з декількох або одночасно декількох ЕССЗЦПСІ ефективним способом або комбінацією способів вважається спосіб (чи їх комбінація), здатний забезпечити досягнення найбільш комплексного результату. За можливості застосування способу захисту, здатного забезпечити повне відновлення порушеного права, застосуванню підлягає саме такий спосіб, а не той, що може забезпечити лише часткове його відновлення [1]. З цього слідує, що слід обирати ЕССЗЦПСІ, достатній за конкретних обставин справи.

М.М. Хоменко вбачає шляхом полегшення такого вибору визначення у договорі способу захисту, відмінного від прямо передбаченого законодавством, що має на меті реалізацію права на ЕССЗЦПСІ [6], що сприятиме правовій визначеності становища сторін у разі порушення чиїх-небудь прав.

Водночас важливе значення має і практика застосування ЕССЗЦПСІ, яка, передусім, формується на основі відповідних норм законодавства. Так, згідно з ч. 1 ст. 5 ЦПК України здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законом або договором. Ч. 2 ст. 5 ЦПК України встановлює, що у випадку, якщо закон або договір не визначають ЕССЗЦПСІ особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону.

З цього приводу І.Ф. Коваль зазначає, що обов'язковими умовами застосування судом способу захисту, який не передбачений законом, є: 1) відсутність у законі або договорі ЕССЗЦПСІ; 2) несуперечність обраного способу захисту закону; причому особа, яка звертається за захистом, має в кожному разі доводити, що всі закріплені законом або договором способи захисту не є ефективними для захисту її порушеного права або інтересу [4]. Знову ж таки, принцип змагальності сторін актуальний і в цьому разі.

М.Л. Коханська переконана, що вже на стадії підготовчого провадження суддя має визначитися з питанням про ефективність/неефективність способів захисту права, які визначені законом. Крім того, суд не має визначати ЕССЗЦПСІ замість позивача, тобто виходити за межі позовних вимог у разі, якщо обраний позивачем спосіб захисту не є ефективним [5]. Тож, ЕССЗЦПСІ застосовується з суворим дотриманням принципу диспозитивності.

К.М. Пільков прослідковує, що суд кваліфікує обраний позивачем спосіб захисту, однак саме на позивача покладено обов'язок його обрати та негативні наслідки обрання неефективного способу. До того ж, автор вказує на оформлення в українському праві комплексного інституту права способів захисту, або ремедіального права. Суди часто відмовляють у задоволенні позову з мотивів неефективного способу захисту паралельно з висновками про відсутність порушеного права або й без такого висновку. Другим проявом цього є закладення у процесуальне законодавство елементів поглинання судовим рішенням прав позивача, щодо яких виник спір [9].

Варто зважати і на усталену судову практику щодо застосування ЕССЗЦПСІ. Так, в рішенні Саратського районного суду Одеської області від 18 травня 2023 року у справі № 513/93/22 суд вказує на те, що при розгляді справи суд має з'ясувати: чи передбачений обраний позивачем спосіб захисту законом або договором; чи передбачений законом або договором ЕССЗЦПСІ позивача; чи є спосіб захисту, обраний позивачем, ефективним для захисту його порушеного права/інтересу у спірних правовідносинах. Якщо суд зробить висновок, що обраний позивачем спосіб захисту не передбачений законом або договором та/або є неефективним для захисту порушеного права/інтересу позивача, у цих правовідносинах позовні вимоги останнього не підлягають задоволенню. Однак, якщо обраний позивачем спосіб захисту не передбачений законом або договором, проте є ефективним та не суперечить закону, а закон або договір, у свою чергу, не визначають іншого ЕССЗЦПСІ, то порушене право/інтерес позивача підлягає захисту обраним ним способом [16].

Зрештою, ЕЗЦПСІ позивача у цивільному процесі можливий за умови, що такі права, свободи чи інтереси справді порушені, а позивач використовує цивільне судочинство саме для такого захисту, а не з іншою метою. Така правова позиція сформована Верховним Судом у постанові від 10 травня 2023 року № 205/1783/20 [17].

Наостанок, доцільно розглянути питання щодо наявної практики відмови судів у задоволенні позовів з мотивів обрання позивачем неефективного способу судового захисту. Ми погоджуємось із доволі поширеною думкою науковців, що така практика ускладнює становище позивачів; подовжує судовий розгляд; не вирішує спір по суті; не сприяє дотриманню принципу процесуальної економії. Проте слід визнати, що така тенденція має легітимну мету – забезпечення захисту порушених, оспорюваних чи невизнаних прав, свобод та інтересів у дійсно ефективний спосіб, а також впливає із норм чинного процесуального законодавства. Підтримуючи ідею важливості й необхідності ЕССЗЦПСІ, вважаємо, що поліпшити ситуацію можливо шляхом доповнення ч. 2 ст. 5 ЦПК України абзацом другим такого змісту:

«У разі схвалення позивачем визначеного судом у своєму рішенні ефективного способу захисту порушеного, невизнаного або оспорюваного права, свободи чи інтересу особи, яка звернулася до суду, шляхом оголошення в судовому засіданні відповідної заяви, суд продовжує розгляд справи в межах цього ж судового провадження з урахуванням визначеного у судовому рішенні й схваленого позивачем ефективного способу захисту порушеного, невизнаного або оспорюваного права,

свободи чи інтересу».

Переконані, що таке формулювання забезпечить швидкість та результативність здійснення правосуддя, а ще позбавить позивачів необхідності звертатися до суду з окремим позовом в рамках нового провадження.

Отже, ЕССЗЦПСІ – комплексна матеріально-процесуальна юридична категорія, яка позначає такий спосіб судового захисту, що є оптимальним, достатнім і таким, що здатний забезпечити досягнення правового результату у вигляді повного відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та інтересів; відшкодування завданих збитків та нормальний розвиток конкретних цивільних правовідносин. Виокремлено підходи до вираження функціонального навантаження ЕССЗЦПСІ, в основному з яких, підтримуваному судовою практикою, аналізована категорія розглядається як наслідок.

Систематизовано розроблені юридичною наукою критерії ЕССЗЦПСІ, а також з'ясовано, що в національній судовій практиці ключовими критеріями є відповідність ЕССЗЦПСІ змісту порушеного права; характеру правопорушення; спричиненим цим діянням наслідкам та поновлення порушеного права.

Під час обрання ЕССЗЦПСІ має бути забезпечено баланс інтересів потерпілого та правопорушника; слід обирати ЕССЗЦПСІ, який є достатнім за конкретних обставин справи; договірні норми сприяють правовій визначеності становища сторін у разі порушення чиїх-небудь прав, свобод або інтересів.

Практика застосування ЕССЗЦПСІ формується на основі відповідних норм законодавства і реалізується таким чином, що спершу суд з'ясовує відповіді на уніфіковані питання, а потім встановлює наявність спеціальних умов – факт порушення права та мету його захисту.

На нашу думку, мета відмови судом в задоволенні позовних вимог на підставі обрання неефективного способу захисту є легітимною і відповідає вимогам законодавства, але істотно ускладнює досягнення завдань цивільного судочинства. З огляду на це запропоновано доповнити ч. 2 ст. 5 ЦПК України абзацом другим, що може стати основою для подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Спесівцев Д.С. (2020) Ефективність способу судового захисту суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно. Юридичний вісник, (4), 110, 113, 112.
2. Обрання способу захисту порушеного права власності. Практичні аспекти ухвалення судових рішень (2020) Вилучено з: <http://surl.li/hsncz>.
3. Дроздов О.М. (2021) Європейські основи доступу до правосуддя. Вилучено з: <https://unba.org.ua/publications/print/6654-evropejs-ki-osnovi-dostupu-do-pravosuddya.html>.
4. Коваль І.Ф. (2019) Реалізація принципу верховенства права при застосуванні способів захисту прав та інтересів. Правничий часопис Донецького університету, (2 (38)), 26–28, 32, 31, 30.
5. Коханська М.Л. (2019) Ефективність способів захисту прав у цивільному судочинстві. Порівняльно-аналітичне право, (6), 133, 134.
6. Хоменко М.М. (2016) Ефективність способів захисту цивільних прав та інтересів у практиці ЄСПЛ. Юридична Україна, (5–6), 45, 51.
7. Коханська М.Л. (2019) Процесуальні засоби забезпечення ефективності цивільного судочинства (автореф. дис. ... канд. юрид. наук). Харків, Україна, 10, 11, 9.
8. Качмар О.Й. (2022) Ефективне правосуддя. Вилучено з: <https://vkr.ua/publication/efektivne-pravosuddya>.
9. Пільков К.М. (2022) Способи захисту прав у суді: проблеми сучасної гібридної моделі. Юридичний науковий електронний журнал, (11), 307, 309, 308, 312.

10. Цивільний процесуальний кодекс України (Кодекс України) (2004) № 1618-IV. Офіційний вісник України, (16), ст. 1088.
11. Рішення Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська (2023) Єдиний державний реєстр судових рішень, (204/10714/22). Вилучено з: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110936531>.
12. Постанова Верховного Суду (2023) Єдиний державний реєстр судових рішень, (383/66/21). Вилучено з: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110599377>.
13. Кот О.О. (2017) Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики (монографія). Київ, Україна, 329.
14. Постанова Харківського апеляційного суду (2023) Єдиний державний реєстр судових рішень, (638/13593/21). Вилучено з: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110934218>.
15. Постанова Великої Палати Верховного Суду (2018) Єдиний державний реєстр судових рішень, (338/180/17). Вилучено з: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74963905>.
16. Рішення Саратовського районного суду Одеської області (2023) Єдиний державний реєстр судових рішень, (513/93/22). Вилучено з: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110928614>.
17. Постанова Верховного Суду (2023) Єдиний державний реєстр судових рішень, (205/1783/20). Вилучено з: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110849696>.

ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК ТА ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Вольський Руслан Олександрович

курсант навчальної групи СР-142, Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Жеглінська Тетяна Олегівна

старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

24 лютого 2022 року в Україні почалася повномасштабна війна, яка поставила під загрозу права мільйонів дітей та жінок: вони змушені стати біженцями, жити в умовах постійних обстрілів, а у деяких окупанти відібрали найцінніше – право на життя.

Загальна декларація прав людини та громадянина, Міжнародні пакти про права людини, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та інші міжнародні документи укладають принципи та норми відносно прав людини в основному в умовах миру. Все ж таки протягом всієї історії людства мир на землі стабільно обривався війнами. Саме тому вже на зорі цивілізації з'явилася ідея захисту людини від нещастя воєнного стану.

Ще задовго до становлення формальних держав, в ситуаціях, коли були війни між племенами, кланами або прихильниками різних вождів не спрямовувалася на повне знищення ворога, почали виникати правила, спрямовані на зменшення насильства та його наслідків.

Гарантії захисту прав і свобод жінок в умовах збройного конфлікту базуються на системі норм, принципів та вимог, різноманітних правових та організаційних механізмів. Ці механізми та процедури призначені для забезпечення соціально-правової захищеності особи і створення найсприятливіших умов для реалізації конституційно закріпленого статусу людини в умовах збройного конфлікту. Важливо звернути увагу на міжнародні нормативно-правові акти, які регулюють положення жінок під час воєнних конфліктів [1].

Триваюча збройна агресія російської федерації проти України з особливою гостротою поставила на порядок денний питання захисту прав дитини в умовах воєнного стану. В першу чергу мова йде про захист дітей від фізичного та психологічного насильства. При цьому необхідно вказати на те, що загарбники свідомо порушують вимоги статей 5 та 38 Конвенції ООН про права дитини, що передбачають невід'ємне право дитини на життя та повагу, норми міжнародного гуманітарного права, що мають відношення до дітей. Абсолютно нестерпним є те, що кожного дня в результаті збройного протистояння з агресором збільшується кількість загиблих українських дітей [1].

Існує необхідність застосування всіх можливих міжнародних правових механізмів, які існують у сфері захисту прав дітей, і основу яких складають наступні міжнародно-правові акти: Конвенція ООН про права дитини (1989), Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році), Женевські конвенції про захист жертв війни (1949), Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977), низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками тощо. І хоча нормативно-правова база з цього питання є досить широкою, однак, на думку Л. Могілевської,

залишається безліч питань щодо практичного застосування їх норм під час війни [2, с. 432]. Погоджуючись з цією думкою, вважаємо за необхідне проаналізувати діяльність різних міжнародних органів та організацій, які покликані вирішувати питання захисту прав дітей під час війни. Для реалізації цієї кампанії було створено веб-сайт, чат-бот та сторінки в соціальних мережах, щоб забезпечити доступність інформації та допомогти якомога більшій кількості дітей [2].

Також представництво дитячого фонду ООН в Україні надає і грошову допомогу сім'ям з дітьми, а саме: багатодітним родинам, які мають трьох і більше дітей до 18 років, з яких принаймні одна дитина не досягла двох років, та які мають двох і більше дітей до 18 років, з яких принаймні одна дитина з інвалідністю [3].

У підсумку, можна зробити висновок, що права дітей та жінок відіграють ключову роль у будівництві демократичного та правового суспільства. Ці права є невід'ємною складовою загальних прав людини і мають велике значення для забезпечення справедливості, рівності та гідності всіх членів суспільства.

Незважаючи на те, що права дітей та жінок нерідко порушуються в результаті конфліктів, зокрема війн, які веде російська федерація, наша держава зробила великі зусилля, щоб удосконалити законодавство та сприяти реалізації цих прав. Влада активно діє в напрямку забезпечення та захисту прав дитини та жінок, розробляючи та впроваджуючи спеціальні програми та закони.

Законодавство, що стосується прав дітей, включає норми, що регулюють охорону їхнього здоров'я, освіти, соціальний захист та захист від будь-якого насильства або зловживання. Такі заходи спрямовані на створення безпечного та благополучного середовища для зростання та розвитку дітей.

Список використаних джерел:

1. Луцан АВ. Захист прав жінок в умовах збройних конфліктів. 2022.
2. Лукіянова М.Д., В.С. Дорош. Проблеми захисту прав дитини в умовах війни. Організаційний комітет. 2023. с. 308.
3. Магда С.О. Захист прав дітей в умовах воєнного стану. Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Право 20 2015. с. 88-92.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОПАГАНДИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЗА СТ. 111-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Шульженко Надія Володимирівна

канд. юрид. наук, доцентка, старша наукова дослідниця відділу дослідження проблем кримінального права, асистентка кафедри кримінального права
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Крот Марина Анатоліївна

аспірантка

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Після повномасштабного вторгнення виникла необхідність внесення змін до чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України). Так, згідно із Законом № 2108-IX від 03.03.2022 року його доповнено статтею 111-1 «Колабораційна діяльність». Перелік діянь, які складають об'єктивну сторону досить широкий, розпочнемо із розгляду ч. 3 ст. 111-1 КК України.

Так, ч. 3 ст. 111-1 КК України передбачає відповідальність за здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти [1]. Вивчивши КК України, можна дійти висновку, що поняття «пропаганда у закладах освіти» є новим у кримінальному законодавстві, тож його слід розглянути детальніше.

Розпочнемо із характеристики термінів, вказаних у диспозиції ч. 3 ст. 111-1 КК України. Пропаганда мала місце в усі історичні часи та активно використовувалось для досягнення поставлених цілей. Її способи і методи змінювались відповідно до часу. Варто зазначити, що масове використання пропаганди найчастіше спостерігається в періоди війни чи військових конфліктів, коли перед багатьма державами світу поставала проблема нестачі економічних, політичних, фінансових ресурсів для досягнення перемоги [2, с. 120]. Пропаганда завжди має на меті здійснення прихованого впливу на свідомість людей та нав'язування «потрібної» точки зору. Найбільш масовий ефект пропаганди спостерігається в тоталітарних та авторитарних режимах. Яскравим прикладом були нацистський режим у Німеччині, пропаганда в СРСР, а нині ми можемо спостерігати інформаційну політику поширення ідей так званого «руського миру» [3, с. 154]. Пропаганда - це форма комунікації, спрямована на маніпулювання свідомістю конкретно визначеного суб'єкта з метою формування у нього певних уявлень і позицій [2, с. 121].

На перший погляд здавалося б, що діяння такого виду у далекому минулому і з сучасними ресурсами доступу до інформації здійснювати пропаганду стає все складніше. Але країна-агресор довела зовсім протилежне. Важливу роль у цьому відіграють особи, які співпрацюють з ворогом на окупованих територіях, зокрема законодавець передбачив у ч. 3 ст. 111-1 КК України відповідальність за пропаганду у закладах освіти. Ця норма є бланкетною, тому слід зазначити, що саме слід розуміти

під таким поняттям як «заклад освіти».

П. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017 р. передбачає, що заклад освіти – юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність. П. 17 ч. 1 ст. 1 цього Закону вказує, що освітня діяльність – діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті [4]. Державні стандарти загальної середньої освіти – це вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувача загальної середньої освіти відповідного рівня. Документи визначають загальний обсяг навчального навантаження та форми державної атестації здобувачів освіти на відповідному рівні загальної середньої освіти, характеристики змісту навчання, принципи організації освітнього процесу, систему управління змістом освіти, змістові лінії та очікувані результати навчання за освітніми галузями. Державні стандарти розробляються на теоретичному і світоглядному фундаменті класичної та сучасної педагогіки України і світу, на основі аналізу впровадження провідних українських та світових інноваційних практик в освіті задля реалізації головної цілі загальної середньої освіти. Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору, самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності [5]. Дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, можуть полягати у вчиненні будь-яких актів поведінки з виконання та втілення вимог до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти того чи іншого рівня, що розроблені державою-агресором. Тобто йдеться про забезпечення відповідності певного рівня освіти стандартам освіти держави-агресора через участь в розробленні навчального плану або/та освітньої програми (відповідних складників цих документів), їх затвердження, надання вказівок щодо реалізації. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони для зазначених видів дій у межах ідеологічного та культурно-освітнього колабораціонізму є місце злочину, яким визначено заклади освіти [6, с. 13].

Як висновок зауважимо, що український законодавець широко описав диспозицію ч. 3 ст. 111-1 КК України, чим ускладнив чітке розуміння складу кримінального правопорушення. А тому можемо однозначно стверджувати, що це діяння є небезпечним, оскільки несе загрозу для інтелектуального розвитку та свідомості для майбутнього покоління, тому потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n3862>.
2. Шевців М. Б., Гончарук К. А. Пропаганда як соціально-політичне явище: проблеми розуміння URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/1/31.pdf>.
3. Дрابع С. С. Пропаганда та її види. шляхи протидії пропаганді. Аналітично-порівняльне правознавство : електрон. наук. фах. вид. / Ужгород. нац. ун-т. Ужгород, 2022. № 1. С. 153–157. с. 154 Режим доступу: <https://bit.ly/3NUuuQx>.
4. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n8>.
5. Державні стандарти. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>.
6. Є. Письменський, Р. Мовчан Правове забезпечення протидії російській військовій агресії в Україні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 2. С. 8-16.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Вовчина С.О.

аспірант кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін
Інститут права та суспільних відносин Університету «Україна», м. Київ, Україна

У створенні та функціонуванні правової держави велике значення має правова культура. Рівень правової культури визначається процесами демократизації, формування громадянського суспільства та правової держави, які базуються на принципах гуманності та соціальної справедливості, з наголосом на важливості прав та свобод людини. Тому виявлення ознак високої правової культури є не просто показником активності громадян, а також свідченням нового рівня свідомості про права серед населення країни.

Правова культура – це невід’ємна частина загальної культури народу, що є відображенням рівня розвитку конкретного суспільства. Такий зв’язок з правом обумовлений особливостями функціонування нормативно-регулятивної системи держави, оскільки він охоплює всі сфери життєдіяльності людини, фактично зумовлюючи її поведінку в суспільстві.

Правова культура – це особливе соціальне явище, яке можна сприйняти як якісний правовий стан і особистості, і суспільства. Як правило, у наукових колах теоретичне визначення правової культури представлено у вузькому та широкому розумінні. На думку деяких науковців, правова культура у широкому розумінні – це правова культура суспільства, яка охоплює всі правові цінності, у тому числі закони, розвинену законодавчу техніку, правову науку, розвинену юридичну освіту, досконалу юридичну практику та стабільний правопорядок. А правова культура у вузькому значенні – це культура окремої особи, яка включає певний рівень правосвідомості, якісне оволодіння вміннями і навичками правомірної поведінки [1].

Правова культура у своєму роді є відображенням сформованого ставлення правового суб’єкта до права, яке формується з його оцінок правової реальності і проявляється у правовій поведінці самого суб’єкта, що оцінюється з точки зору дотримання норм права. Проте власні оцінки можуть бути як позитивними так і негативними, у зв’язку з цим правову культуру суб’єкта можна розрізняти як позитивну чи негативну [2]. Зокрема, правова культура як явище загальнолюдського розуміння має рівні власного відображення: низький рівень правової культури не збігається з вимогами суспільства до поведінки суб’єкта права, заснований на його маргінальній або конформістській правосвідомості; належний рівень правової культури відображає переважно правові цінності суспільства та його вимоги до суб’єкта права; високий рівень правової культури, заснований на розвиненій правосвідомості та соціально активній поведінці.

Високий рівень правової культури – це необхідна умова розвитку демократичного суспільства.

Однак формування необхідного рівня правової культури – це довгий цілеспрямований процес, який може бути досягнутий певною системою заходів, вкладених у інтеграцію і свідомість правових норм, принципів та ідей, які мають цінності для національної правової культури.

Коли ми звертаємо увагу на сферу свідомості, то торкаємося певної області виховання, оскільки у найзагальнішому вигляді виховання – це процес, що

спрямований на якісну зміну свідомості людини. І тут слід зазначити, що зміни, які відбуваються у свідомості людини в сфері права, здійснюються перш за все засобами правового виховання.

Рівень правової культури та її сутнісні характеристики залежать від різних факторів, як індивідуальних, так і соціально значущих, що призводить до різних станів правової культури у різних країнах. У разі низького рівня правової культури та недостатньо ефективних заходів для його підвищення можуть створитися умови для правових деформацій, коли право свідомо ігнорується або ставиться зневага до нього.

Правова культура також має вплив на моральну культуру, сприяючи формуванню високих моральних якостей особи. Це обмінний процес, оскільки, як правильно підкреслюється у вітчизняній літературі, знання та розуміння сутності, соціального значення правових явищ, таких як право, правосуддя, законність, правова відповідальність, а також непохитна переконаність у необхідності суворого дотримання норм права сприяють зміцненню розуміння основних принципів та категорій моралі в свідомості людини.

Список використаних джерел:

1. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність. Х.: Право, 2008. С. 89.
2. Макаренко Л.О. Правова культура: теоретико-методологічні основи дослідження: монографія. Київ: Парламентське видавництво, 2019. 576 с.

ПРАВОВІДНОСИНИ МІЖ СПАДКОЄМЦЯМИ У СПАДКОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Колесник Володимир Андрійович

Курсант навчально-наукового інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Логінова Марина Вікторівна

Викладач кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Неабиякий відбиток на розвиток спадкового права України мають національні звичаї, традиції, моральні утвердження. Національні звичаї, традиції та моральні утвердження мають значний вплив на розвиток спадкового права в Україні. Спадкове право охоплює велику кількість цивільно-правових норм, які спрямовані на регулювання спадкових правовідносин. Зокрема, воно стосується переходу прав та обов'язків від спадкодавця до спадкоємців, визначення кола осіб, які можуть бути спадкоємцями за заповітом або за законом, виключення осіб з права на спадкування та права на обов'язкову частку спадкоємців, а також встановлення порядку складання та скасування заповіту.

Проте норми, зібрані в VI книзі Цивільного кодексу України, не повністю врегульовують відносини в сфері спадкування, оскільки існують значні прогалини, які потребують заповнення. Ці прогалини є основою для проведення реформи спадкового законодавства в цілому, з метою його удосконалення та сучасного відповідання потребам суспільства.

Реформування спадкового законодавства буде спрямоване на заповнення цих прогалин та вдосконалення правил спадкування. Це може включати в себе розширення кола осіб, які можуть бути спадкоємцями, уточнення процедури складання та скасування заповіту, а також зміни щодо визначення обов'язкової частки спадкоємців.

За визначенням Ю.Ф. Беспалова, спадкові правовідносини - це «комплекс юридичних зв'язків, заснованих на нормах спадкового права, що виникають між заповідачем, спадкоємцями та іншими особами, які беруть участь у реалізації спадкових прав, зміст яких становлять права та обов'язки зазначених осіб». Це означає, що спадкові правовідносини виникають на основі спадкового права та включають у себе взаємодію між заповідачем, спадкоємцями та іншими учасниками спадкування.

Згідно з Н.І. Залишком, спадкові правовідносини є "врегульованим нормами спадкового права суспільним ставленням, спрямованим на передачу прав та обов'язків спадкодавця до його спадкоємців у порядку універсального правонаступництва". Автор також визнає існування процесуальних спадкових правовідносин.

Розглянемо особливості спадкових правовідносин як різновиду цивільних правовідносин.

По-перше, спадкове правовідносини є врегульованими нормами спадкового права суспільним ставленням. Зазначені правовідносини є єдиними і не можуть бути поділені на етапи чи види, оскільки жодні цивільні правовідносини неспроможні

існувати у такому вигляді. Г.С. Лиманський вказує на те, що при реалізації спадкових правовідносин можуть виникати й інші відносини [2].

По-друге, спадкові правовідносини мають особливу спрямованість – заміна спадкодавця спадкоємцями у тих відносинах, які не припиняються смертю спадкодавця. Зазначене обґрунтовується тим, що спадкові правовідносини пов'язані з універсальним правонаступництвом, у якого відбувається перехід прав і обов'язків від правопередника до правонаступників. Спадкові правовідносини мають на меті забезпечити правонаступництво, реалізація спадкоємцем права на прийняття спадщини призводить до досягнення зазначеної мети.

Можливість застосування спадкоємцями договірної форми врегулювання спадкових відносин закріплена у книзі 6 ЦК України, що є базовим елементом диспозитивності у спадковому праві. Аналіз норм цивільного законодавства України дозволяє виділити такі договори у сфері спадкування як:

Договір про зміну черговості одержання права на спадкування (ст. 1259 ЦК України);

Договір про зміну розміру частки у спадщині (ч. 2, 3 ст. 1267 ЦК України);

Договір про поділ спадкового майна (ст. 1278 ЦК України);

Договір про задоволення спадкоємцями вимог кредитора спадкодавця (ч. 2 ст. 1282 ЦК України);

Договір про тлумачення заповіту (ч. 1 ст. 213 ЦК України) та інші [3].

Підсумовуючи і спираючись на вищезгадані положення, сформулюємо поняття спадкових правовідносин. Отже, під спадковим правовідносинами слід розуміти врегульовані нормами спадкового права суспільні відносини, зумовлені смертю спадкодавця, спрямовані на забезпечення правонаступництва у правовідносинах, які припинилися його смертю, у вигляді реалізації права успадкування у встановлений законом термін особами, покликаними до успадкування.

Список використаних джерел:

1. Ю.Ф. Беспалов, О.А. Єгорова. Настільна книга судді по справах про спадкування: навчально-практичний посібник., 2013. 65 с.
2. Кірик А. Ю. Поняття гарантій прав спадкоємців у спадковому праві України. Університетські наукові записки 5. 2020. 77 с.
3. Аванесян Г. М., Р. О. Басенко. Цивільне право України (Загальна частина). 2020. 243 с.

СІМЕЙНІ КОНФЕРЕНЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Коваль Ольга Миколаївна

ORCID ID: 0000-0003-1509-7258

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри приватного та публічного права
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Лактіонова Анастасія Олександрівна

здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Київського національного університету технологій та дизайну, Україна

Сімейні конференції у контексті кримінальних справ є однією з стратегій вирішення конфліктів і знаходження компромісних рішень, які застосовуються в ряді юрисдикцій. Ці конференції можуть слугувати альтернативою судовим слуханням у специфічних типах кримінальних випадків. Вони представляють собою форму ресторативної юстиції, яка спрямована на вирішення конфліктів, відновлення стосунків та соціальної гармонії, розроблення взаємоприйнятних планів дії та розробку компромісних рішень. Ці конференції зосереджуються на відновленні, а не на покаранні, та віддають перевагу співпраці над конкуренцією.

Основною ідеєю сімейних конференцій є активне залучення сторін кримінального процесу (таких як жертва, обвинувачений, родичі, адвокати, соціальні робітники та інші сторони, що мають інтерес до справи) до обговорення деталей та пошуку взаємоприйнятних рішень. Конференція може відбуватися за присутності медіатора або фасилітатора, який допомагає сприяти позитивному діалогу та підтримує сторони у досягненні консенсусу.

Сімейні конференції мають на меті активне включення людей, які були безпосередньо зачеплені злочином, у процес прийняття рішень. Це може допомогти в поліпшенні комунікацій, відновленні взаємин та зниженні ризику подальших конфліктів. Протягом конференції можуть бути обговорені різноманітні аспекти, включаючи відшкодування втрат, компенсаційну роботу, угоди щодо поведінки, та інші варіанти вирішення ситуації.

Важливо зазначити, що сімейні конференції не застосовуються до всіх категорій кримінальних справ і не в усіх юрисдикцій. Вони переважно використовуються у випадках, що стосуються ювенальної преступності або сімейних конфліктів, де включення родинного середовища може мати позитивний ефект.

Основні принципи сімейних конференцій у кримінальному правосудді включають:

Участь родини та близьких: включення до процесу рішення родини та близьких жертви, підозрюваного або засудженого, а також інших сторін, які мають інтерес до справи.

Рівність учасників: забезпечення однакових можливостей для всіх присутніх на конференції виразити свої погляди, обговорити проблеми та участь у процесі прийняття рішень.

Конфіденційність: забезпечується приватність дискусій, що відбуваються під час сімейних конференцій, якщо це не є в протиріччі з законом.

Добровільність: участь у сімейних конференціях має бути волонтерською, і всі учасники повинні мати право відмовитись від участі.

Взаємний респект та слухання: створення атмосфери взаємного поваги, де учасники можуть вислухати один одного та вільно висловлювати свої думки.

Станом на сьогодні, українське законодавство не має спеціального закону, який би регулював сімейні конференції у кримінальному провадженні. Проте, деякі положення про проведення сімейних конференцій можна знайти в різних нормативних актах.

Кримінальний процесуальний кодекс України включає положення про альтернативні способи вирішення кримінальних справ, включаючи медіацію та інші методи, які можуть бути застосовані для вирішення конфліктів у сімейному колі.

Сімейний кодекс України також включає положення про підтримку у вирішенні сімейних конфліктів та можливість використання медіації в сімейних справах. Таким чином, сімейні конференції можуть проводитися в рамках медіаційного процесу.

Закон України "Про медіацію" встановлює загальні принципи медіації, які можуть бути застосовані в сімейних справах, включаючи ситуації, пов'язані з кримінальними провадженнями.

Слід відзначити, що сімейні конференції в кримінальному провадженні - це відносно новий напрямок в альтернативній юстиції, тому розробка окремого законодавства, що б регулювало їх проведення, може потребувати додаткового дослідження та змін в існуючому законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Резолюція ООН «Про основні принципи програми відновного правосуддя у кримінальних справах» від 24 липня 2002р./ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.commonground.org.ua/dld/RJU_bulletin/RJU.Vol.1-2.content_ukr.html.
2. Землянська В.В. Запровадження відновних підходів: зміна погляду на кримінальне судочинство./В.В. Землянська// Журнал «Право України». –2015. – №10. – С.154–156.
3. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: [монографія]/ В.Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 2019. – 512 с.
4. Information interventions as a new dimension of Ukraine's cyber-vulnerability IV Diorditsa, AA Telestakova, OM Koval, OA Nazarenko... - Linguistics and Culture Review, 2021.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Криворот Данило Сергійович

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Жеглінська Тетяна Олегівна

Старший викладач кафедри теорії та історії держава та права
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

У Конституції України визначено, що Україна – соціальна держава. Її мета – це створення гідного життя та свободи дії людини. Тобто. держава зобов'язана визнавати, дотримуватись і захищати права та свободи людини. До сфер суспільного життя, в яких встановлені Конституційні соціальні гарантії, належать:

- сфера охорони праці
- здоров'я людей
- державна підтримка сім'ї
- материнство, батьківство та дитинство
- інваліди
- військові
- старі громадяни та ін [1].

Соціальний захист – це функція суспільства, що дозволяє забезпечувати його членам такі умови, які відповідають загально визнаним соціальним правам людини, а також при виникненні соціальних ризиків, допомоги у поліпшенні становища. Соціальний ризик можна визначити як певну умову чи подію, що призвела до тимчасової чи постійної втрати здібностей людини до праці. До соціальних ризиків може відноситись: хвороба, утримання дітей, вагітність, інвалідність, старість, втрата роботи, втрата годувальника, отримання травми, внаслідок якої людина позбавляється можливості продовжувати свою професійну діяльність, так само до соціальних ризиків можна віднести ситуації не соціального характеру, наприклад, природні катаклізми, війни та інші. Особливістю соціального захисту є і те, що це матеріальні блага надаються не на обмін на трудову діяльність. Він має на увазі під собою допомогу особам, які не можуть її отримати самотійно або які не можуть отримати її в повному розмірі.

Сам собою соціальний захист має включати комплекс заходів охоронного і правозахисного характеру. Це 2 юридичні терміни на підставі яких можна зробити висновок, що держава прагне не тільки допомогти нужденним, але й не допустити того рівня життя населення, який гостро потребував би соціального захисту. Розвиток різних елементів соціального захисту в Україні відбувається нерівномірно, як наслідок немає точно-сформованого поняття соціального захисту.

При визначенні цього поняття часто використовують такі слова як «діяльність», «захід», «захист», «дії», «заходи». У ході аналізу поняття виділяють об'єкт та суб'єкт соціального захисту, а також уточнюють смислові особливості поняття та розглядають його у широкому та вузькому сенсах, цільові установки, функціональне навантаження, механізм здійснення соціального захисту та обставини, що викликають необхідність здійснення цієї діяльності. Це свідчить, що це соціальне

явище складне і багатогранне [2].

Поняття соціального захисту та соціального забезпечення між собою практично однакові. Деякі автори навіть не бачать різниці між цими поняттями. Наприклад, у промислових країнах обидва ці поняття визначаються як сукупність законодавчо закріплених правових та соціально-економічних гарантій громадянам, що забезпечує прийнятний рівень життя.

З іншого боку, також є випадки повного ототожнення понять «соціальний захист» і «соціальне забезпечення». Тут є кілька поглядів визначення соціального захисту. У першому випадку воно сприймається як ширше поняття на відміну від соціального забезпечення, т.к. тут передбачаються як гарантії із соціального забезпечення, так й гарантії з правами людини. З іншого боку, соціальний захист розглядається як соціальне забезпечення, яке розуміється широко.

У соціальному захисті виділяють грошові та негрошові форми.

Прикладом грошової форми соціального захисту може бути вчасно виплачена заробітна плата і правильна її організація, трудова пенсія, соціальна пенсія.

Негрошова форма виявляється найбільш беззахисним групам населення, в якості певного обслуговування, безкоштовного харчування, психологічної допомоги.

Військовослужбовці Збройних Сил України мають вагоме значення у забезпеченні оборони України та захисті її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності, а також забезпеченні державної безпеки. Ці незламні герої виконують найважливіші функції держави, демонструючи відвагу, вірність і відданість своїй Батьківщині.

Українські військовослужбовці призвані боротися за мир і стабільність в країні, відстоювати національні інтереси та запобігати будь-якій загрозі зовнішнього вторгнення. Їх відвага і самопожертва неоціненні у важких умовах зони конфлікту, де вони знаходяться, захищаючи мирних громадян від ворожих атак та захоплення.

У сучасних умовах соціальний захист – це встановлена державою система певних заходів та заходів, спрямованих на створення прийнятних умов життєдіяльності для громадян, соціальних гарантій, у тому числі забезпечення потреб різних груп населення [3]

Якщо розглядати соціальний захист у широкому сенсі слова, можна сказати, що соціальний захист є основною функцією держави, забезпечує права людини у сфері соціального забезпечення [4], гарантованих послуг об'єктами соціальної інфраструктури.

У вузькому значенні слова соціальний захист є забезпечення матеріальних і культурних благ, здатних задовольнити інтереси та потреби особистості.

Необхідно наголосити на тому, що суб'єкти в системі соціального захисту представлені громадянами, державними органами, організаціями та установами. Об'єкти, які входять у систему соціального захисту – це соціальні, матеріальні і духовні блага, за допомогою яких можливо повною мірою чи частково забезпечити необхідні потреби громадян.

Соціальний захист військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, та членів їх сімей є функцією держави та передбачає реалізацію їх прав, пільг, гарантій та компенсацій органами державної влади.

У статті 17 Конституції України вказується, що держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

У ст. 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» описується про такі права, пільги та соціальні гарантії: «з приводу

продовольчого, речового та іншого матеріального забезпечення; про безоплатну кваліфіковану медичну допомогу у військово-медичних закладах охорони здоров'я, що надається державними або комунальними закладами охорони здоров'я за рахунок Міністерства оборони України» [5].

Однією з найважливіших складових соціального захисту військовослужбовців є їх медичне забезпечення. Воєнний стан спричинив значне зростання кількості поранених та хворих на війні, тому уряд України зробив все можливе, щоб забезпечити якісне та своєчасне медичне обслуговування військовослужбовців. Військові лікарні отримали значне фінансування, а кваліфікація медичного персоналу була значно підвищена.

Військовослужбовці та члени їх родин, що живуть в Україні в умовах воєнного стану, потребують додаткового соціального захисту. Забезпечення соціального захисту для військовослужбовців та їх родин є важливим завданням держави в умовах воєнного конфлікту, оскільки вони знаходяться в ризикованому становищі та зазнають значних матеріальних та психологічних труднощів [4].

Додатковий соціальний захист може включати пільги, гарантії, компенсації та інші заходи, які забезпечують соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей.

Реалізація цих заходів сприятиме покращенню життя військовослужбовців та їх родин, а також збільшенню мотивації військовослужбовців захищати свою країну.

Список використаних джерел:

1. Смирнова І.І. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. Економічний вестник Донбасу 3 (61). 2020. с.205-212.
2. Тимофєєва М.І. Сутність соціального захисту населення. 2016.
3. Гринько Р.В., А.Ф. Мота, С.А. Петреченко. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. право. 2022. с. 161.
4. Семів Л. К., Клос В. Р. Соціальний захист військовослужбовців: проблемні питання в соціологічній оцінці. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2018. Вип. 5. С. 110–116.
5. Малишко І.В. Соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей в умовах війни. 2023.

ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТА ДРІБНОГО ВИКРАДЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА

Козігон Богдан Олександрович

аспірант

Київський міжнародний університет, Україна

Суб'єктом адміністративного правопорушення визнається особа, яка може нести адміністративну відповідальність. У літературі відповідальність суб'єкта адміністративного права обґрунтовано сприймається як прояв його правосуб'єктності. Здатність відповідати за скоєне адміністративне правопорушення пов'язують із поняттям «деліктоздатність». Закон, щодо кожного окремого виду юридичної відповідальності, визначає обов'язкові ознаки, яким повинен відповідати суб'єкт правопорушення. Так, ознаки адміністративної деліктоздатності суб'єкта адміністративного правопорушення закріплені в Кодексі України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (КУпАП).

Відповідно до ст. 12 КУпАП адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку [6]. Ця ознака в поєднанні з осудністю особи (здатність особи усвідомлювати свої дії або керувати ними) утворює юридичну характеристику загального суб'єкта адміністративного правопорушення, яка цілком застосовна і до суб'єкта складу дрібного викрадення чужого майна. На відміну від юридичної характеристики соціальна характеристика суб'єкта дрібного викрадення чужого майна представляє безперечний інтерес, оскільки може в передбачених законом випадках враховуватися при виборі конкретного заходу адміністративного стягнення, використовуватись у сфері запобігання та протидії правопорушенням. Розглянемо соціальний портрет осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності за ст. 51 КУпАП в 2022 році.

Проведений нами аналіз показав, що дрібне викрадення чужого майна має «чоловіче обличчя». Переважна більшість осіб, які скоїли зазначене правопорушення були чоловіками – 3529 осіб (78,3 % від загальної кількості осіб притягнутих до адміністративної відповідальності). Частка жінок – 21,7 % (978 осіб).

У віковій характеристиці осіб, які скоїли дрібне викрадення чужого майна, була виявлена пріоритетна вікова група – особи від 20 до 30 років. Кожне десяте дрібне викрадення скоєне особами віком від 30 до 40 років, кожне п'яте – особами віком від 40 до 50 років. Особи старші за 60 років, зазвичай пенсіонери та особи з інвалідністю, склали менше 5,8 % від загальної кількості осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності за ст. 51 КУпАП.

Майже всі особи, притягнуті до адміністративної відповідальності не мали конфлікту із законом в минулому, раніше не притягувалися до адміністративної відповідальності за дрібне викрадення чужого майна, не були засуджені.

Для соціальної характеристики суб'єктів дрібного викрадення чужого майна має значення зайнятість. 80 % всіх притягнутих до відповідальності за дрібне викрадення чужого майна склали безробітні або працездатні, які на момент скоєння правопорушення не працювали і не навчалися. Це тривожний симптом, що свідчить, як про неблагополучний стан з працевлаштуванням в Україні, так і про негативні тенденції його розвитку. Нагадаємо, що кількість безробітних в державі, згідно з Інфляційним звітом Національного банку України [5], в 2022 році становила 25-26 %

від загальної кількості економічно активного населення.

В літературі відзначається, що безпрецедентне зростання числа вимушених переселенців, неможливість розв'язання більшістю з них елементарних побутових проблем (пошук житла, роботи, навчальних закладів для дітей), пов'язаних із значними фінансовими витратами, в умовах недостатньої підтримки держави призводить до зростання соціальної злочинності [1, с. 41]. Що стосується долі внутрішньо переміщених осіб серед всіх притягнутих до адміністративної відповідальності в 2022 році за дрібне викрадення чужого майна, то вона мізерна (правопорушення скоїло лише дві особи).

Вивчення сімейного стану осіб, які скоїли дрібне викрадення чужого майна, свідчить, що лише половина з них є особами сімейними (одруженими/заміжними). Зазначений стан речей пояснюється тим, що здебільшого дрібне викрадення чужого майна здійснюють молоді люди (від 20 до 30 років), які не встигли завести власну сім'ю.

Таким чином, характеристика суб'єкта дрібного викрадення чужого майна передбачає юридичний та соціальний аспект. Юридична характеристика суб'єкта дрібного викрадення чужого майна немає виражених особливостей. Суб'єктом дрібного викрадення є осудна особа, яка досягла на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку. Соціальна характеристика осіб, притягнутих до відповідальності за ст. 51 КУпАП, виходячи з аналізу судової статистики, дозволила виявити наступні соціальні групи (вразливі в деліктологічному плані): найчастіше дрібні викрадення чужого майна скоюються чоловіками, у віці до сорока років, працездатними, які не працюють і не навчаються або безробітними. Вважаємо, що в профілактиці дрібного викрадення чужого майна доцільно звертати увагу саме на ці групи деліктологічного «ризик».

Список використаних джерел:

1. Бабець І. Г. & Руда О. І. (2020). Вплив вимушеної внутрішньої міграції на соціальну безпеку регіонів України. Соціально-правові студії. 1 (7). 38–46.
2. Габрелян А. Ю. (2021). Адміністративна відповідальність в галузі охорони здоров'я. Матеріали конференцій МЦНД. Вилучено з: <https://doi.org/10.36074/mcnd-19.03.2021.law-gov.03>.
3. Габрелян А. Ю. (2021). Вектор розвитку України: дилема вибору. Матеріали конференцій МЦНД. Вилучено з: <https://doi.org/10.36074/mcnd-19.02.2021.lawgov.02>.
4. Габрелян А. Ю. (2020). Об'єкт правопорушення передбаченого ст. 181-1 КУпАП. Journal «ScienceRise: Juridical Science». 3 (13). 27–33.
5. Інфляційний звіт. (2023). Вилучено з: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2023-roku>.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення. № 8073-X. (1984). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА УКРАЇНИ

Власенко Анатолій Сергійович
магістр лісового господарства

Цифрова трансформація охоплює різноманітні сфери суспільного життя. Найбільш вдалим напрямом у цифровізації стала сфера адміністративних послуг та публічного адміністрування в Україні. Не оминула діджиталізація і лісову галузь, що є позитивним кроком для розвитку як галузі, так і держави, зокрема через вихід на міжнародний ринок.

Постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2022 р. «Деякі питання реформування управління лісової галузі» передбачає, що Державне агентство лісових ресурсів має вжити заходів щодо забезпечення цифрової трансформації сфери лісового та мисливського господарства [1]. Крім того, цією ж постановою здійснено реформування лісгосподарської галузі через утворення державного спеціалізованого господарського підприємства «Ліси України».

Серед цифрових продуктів, які вже зараз є доступними можна назвати такі як «ДроваЄ» та «Лісорубний квиток». Це ті адміністративні послуги, що надаються в рамках цифровізації проекту е-Ліс.

Якщо звернутися до досвіду зарубіжних держав, то цифрові технології у лісовому господарстві існують у Польщі, Швеції та інших державах Європи.

У ході проекту «Rosewood 4.0» польські лісництва перейшли до автоматизованих методів оцінки запасів деревостану та фіксації інших показників. Поляки вважають, що у порівнянні з іншими країнами Європи, у їхньому лісовому господарстві використовується дуже багато цифрових технологій. А також наголошують, що на основі цифрових даних можна приймати виважені рішення та економити кошти, а використання цифрових технологій сприятиме сталому веденню лісового господарства. Тож один із чинників успішної цифровізації польського лісового господарства – ранній старт впровадження діджитал-проектів у порівнянні з іншими країнами Європи. Ще одна запорука цифрового успіху – своєчасна підготовка фахівців до роботи «у цифрі» [2].

Сьогодні шведські лісопромислові компанії активно інвестують у цифрові технології для поліпшення управління якістю виробництва та оптимізації ланцюжків поставок. Застосування аналітики, штучного інтелекту та ІТ-управління процесами стає стратегічно важливими інструментами, що впливають на стале лісокористування та торгівлю деревиною [3].

Протягом останніх років Держлісагентство запустило низку інноваційних проектів з діджиталізації, які дійсно варті підтримки. Адже цифровізація – це не просто якісний облік та детінізація ринку, це безпека і зменшення ризиків лісових пожеж, що є питанням глобального масштабу. За словами очільника ДП «Ліси України» Ю. Болоховця, серед перспектив у діджиталізації існують такі:

- створення 3D-карти лісів, яка дасть змогу автоматично збирати дані про деревину (породний склад, діаметр та висоту);
- модернізація системи обліку деревини;
- технологія дистанційного зондування за допомогою лазерних імпульсів (LIDAR) [4].

Захист довкілля, в тому числі і лісової галузі, – це пріоритетне завдання як

держави, так і кожного члена суспільства. Анонсовано 12 проектів цифрової трансформації в цьому напрямі. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України спільно з Міністерством цифрової трансформації України працюватимуть над цифровою трансформацією за проектами: біологічного і ландшафтного різноманіття (е-ПЗФ); водного господарства (е-Вода); лісового господарства (е-Ліс); рибного господарства (е-Рибалка); раціонального використання надр (е-Надрокористування); поводження з відходами (е-Відходи); державного нагляду у сфері охорони навколишнього природного середовища (е-Контроль); моніторингу довкілля (е-Довкілля); охорони атмосферного повітря (е-Повітря); стратегічної екологічної оцінки (е-СЕО); оцінки впливу на довкілля (е-ОВД); поводження з пестицидами та агрохімікатами (е-Пестициди) [5].

На думку Заверюхи М.М., діджиталізація в лісовій галузі знаходиться лише на початковому етапі, але вже є позитивний вплив від таких інновацій. В першу чергу, за допомогою таких застосунків покращується комунікація між громадянами та органами державної влади і органами місцевого самоврядування, та, головне, є можливість виявляти та фіксувати всі злочини проти довкілля, які чинить окупант на нашій землі з метою подальшого стягнення з рф всіх завданих Україні збитків [6, с. 159].

Треба відмітити, що процес цифровізації публічного адміністрування у різних державах буде значною мірою відрізнятися. Адже на нього впливає безліч факторів. Серед них: фінансові ресурси, рівень цифровізації держави загалом, цифрова грамотність населення та інші. Сьогодні цифрові технології визначають рівень розвитку держави, розширюють комунікацію, підвищують рівень довіри громадян до влади. Ефективне використання цифрових технологій сприятиме підвищенню економічного та інноваційного показників рівня держави у світі.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання реформування управління лісової галузі: постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2022 р. № 1003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.06.2023 р.).
2. Цифрові перспективи. URL: <https://www.openforest.org.ua/183238/> (дата звернення: 18.06.2023 р.).
3. Швеція в час цифрових трансформацій. URL: <https://www.openforest.org.ua/186201/> (дата звернення: 18.06.2023 р.).
4. Цифровізація українських лісів завдяки допомозі ПРООН. URL: https://lb.ua/blog/yurii_bolokhovets/531323_tsifrovizatsiya_ukrainskih_lisiv.html (дата звернення: 18.06.2023 р.).
5. План цифрової трансформації країни. URL: <https://cern.com.ua/2021/02/18/plan-tsifrovoyi-transformatsiyi-krayini/> (дата звернення: 18.06.2023 р.).
6. Заверюха М.М. Щодо питання діджиталізації лісової галузі в умовах воєнного часу. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 504 с.

ЩОДО ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Кульчицький В.В.

аспірант кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Слюсаренко С.В.

канд. юрид. наук, доцент кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування, м. Київ, Україна

В сучасному інформаційному суспільстві розвиток технологій та поширення цифрового контенту ставлять під загрозу права власників інтелектуальної власності. У таких умовах судовий захист об'єктів інтелектуальної власності набуває особливої важливості, що вимагає детального аналізу сучасного стану, виявлення проблем та розгляду перспектив розвитку цієї сфери. Дана теза має на меті проаналізувати основні аспекти судового захисту об'єктів інтелектуальної власності, ідентифікувати ключові проблеми та запропонувати шляхи вдосконалення існуючої системи.

Значення судового захисту об'єктів інтелектуальної власності є надзвичайно важливим для забезпечення ефективного використання та захисту прав інтелектуальної власності. Судовий захист виступає як головний механізм захисту прав власників інтелектуальної власності та сприяє створенню стабільного та справедливого середовища для інноваційного розвитку та креативності. [2]

Якщо ширше розкрити тему доцільності судового захисту, то варто зауважити, що, по-перше, судовий захист забезпечує власникам прав на об'єкти інтелектуальної власності можливість відстоювати свої права та вимагати компенсацію у разі порушення цих прав іншими особами. Він є інструментом, який дає можливість реагувати на порушення авторських прав, патентних прав, прав на товарні знаки та інші права інтелектуальної власності. Судовий захист забезпечує відновлення порушених прав та встановлення відповідних санкцій щодо порушників. По-друге, судовий захист сприяє стимулюванню інноваційного розвитку і технологічного прогресу. Власники інтелектуальної власності, маючи гарантований судовий захист своїх прав, почуваються впевнено та мають стимули для інвестицій у дослідження та розробки нових продуктів і технологій. Вони можуть розраховувати на те, що їхні права будуть захищені, що сприяє розкриттю потенціалу інновацій та збільшенню конкурентоспроможності. По-третє, судовий захист інтелектуальної власності визначає правову стабільність та рівень довіри в бізнес-середовищі. Вона створює умови для розвитку довгострокових партнерських відносин між підприємствами та іншими суб'єктами, які базуються на взаєморозумінні, дотриманні прав та чесності. Бізнес-спільнота може бути впевнена, що їхні інтелектуальні активи будуть захищені, що сприяє розвитку довіри, співпраці та інвестицій. [4]

Судовий захист відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного використання та захисту прав інтелектуальної власності об'єкти якої є цінним активом для багатьох суб'єктів, включаючи інноваційні компанії, авторів, винахідників та творців [1]. Без ефективного судового захисту, ці права можуть бути порушені, що може призвести до нанесення шкоди власникам інтелектуальної власності та загрози інноваційному прогресу [2]. Судовий захист відіграє роль стимулюючого фактора для інновацій, оскільки він забезпечує власникам

інтелектуальної власності впевненість у їх правах та заохочує їх до подальшого вкладання зусиль у творчий процес [3]. Судова система має важливе значення у розгляді питань інтелектуальної власності, оскільки суди вирішують спори, пов'язані з порушенням прав інтелектуальної власності, встановлюють факти порушень, застосовують відповідні санкції та забезпечують виконання рішень [4]. Прийняття судових рішень з питань інтелектуальної власності базується на законодавстві та високій кваліфікації суддів, що спеціалізуються в цій галузі. Застосування судового захисту інтелектуальної власності має велике значення не лише на внутрішньому рівні, але й у міжнародному контексті, оскільки ратифікація та виконання міжнародних договорів з охорони інтелектуальної власності сприяє встановленню міжнародних стандартів захисту прав та сприяє розвитку світової інноваційної спільноти [5].

Окремо варто проаналізувати сучасний стан судового захисту об'єктів інтелектуальної власності, який викликає значний інтерес в даній галузі. Дослідження показують, що існують певні виклики і проблеми, які впливають на ефективність судового захисту цих прав. Згідно з дослідженням Петренка О.М. [1], одним із основних викликів є тривалість судових процедур у справах про порушення прав інтелектуальної власності. Це пов'язано зі складністю технічних, наукових та юридичних аспектів таких справ, а також з недостатньою кваліфікацією суддів у цій галузі. Варто зазначити що відсутність спеціалізованих судів для розгляду питань інтелектуальної власності також ускладнює процес розгляду справ. Також, згідно з монографією Литвиненка В.М. [2], існує проблема недостатнього розуміння сутності та значення інтелектуальної власності у суспільстві. Це може призводити до неправильного сприйняття та порушення прав інтелектуальної власності, а також до зменшення популярності судового захисту. На нашу думку, освітня діяльність та просвітницькі кампанії з метою підвищення освіченості громадськості щодо важливості інтелектуальної власності є необхідними для зміни усвідомлення в суспільстві. Крім того, міжнародні договори такі, як Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) [5], впливають на судовий захист об'єктів інтелектуальної власності. Цей договір встановлює мінімальні стандарти захисту прав інтелектуальної власності та визначає правила для врегулювання суперечок і порушень. Його реалізація в національному законодавстві сприяє створенню єдиного міжнародного стандарту судового захисту.

Якщо зупинитися на темі недоліків, то варто зауважити що проблеми, пов'язані з судовим захистом об'єктів інтелектуальної власності, є дуже актуальними в зазначеній сфері. Дослідження та джерела, які розглядають дану проблематику, вказують на деякі виклики, що впливають на ефективність судового захисту прав інтелектуальної власності. Згідно з дисертацією Мельника В.О. [6], однією з найпоширеніших проблем є відсутність спеціалізованих судів, які б мали достатні знання та кваліфікацію в галузі права інтелектуальної власності. Це може призводити до неправильного розгляду справ і прийняття неадекватних рішень, які не враховують особливостей інтелектуальної власності. Також, згідно зі статтею Іванова С.М. [7], існує проблема відсутності єдиної практики застосування законодавства у справах інтелектуальної власності. Рішення різних судів можуть суперечити одне одному, що ускладнює прогнозування результатів судових процедур і створює правову невизначеність. Крім того, зазначена у монографії Григор'єва М.В. [8], проблема виконання рішень суду є серйозним викликом. Недостатня ефективність механізмів примусового виконання рішень може позбавляти правовласника можливості отримати реальну компенсацію за

порушення його прав.

Зазначивши недоліки судового захисту об'єктів інтелектуальної власності слід сказати, що існують й перспективи його вдосконалення, що є важливим аспектом розвитку правової системи. Дослідження та джерела, які розглядають це питання, надають рекомендації та ідеї щодо покращення ефективності судового захисту прав інтелектуальної власності. Згідно з монографією Соловйової О.В. [9], однією з перспектив є створення спеціалізованих судів, які б мали достатні знання та експертизу в галузі права інтелектуальної власності, що дозволить забезпечити компетентне розглядання справ і прийняття обґрунтованих рішень. Також, за висновками статті Петренка О.М. [10], важливо розвивати єдину практику застосування законодавства у справах інтелектуальної власності, а систематичний аналіз судових рішень і створення прецедентної практики допоможуть уникнути розбіжностей і створити єдиний підхід до застосування правових норм. Крім того, зазначена у дисертації Морозова В.А. [11], розробка ефективних механізмів примусового виконання рішень є важливою перспективою. Вдосконалення процедур виконання рішень суду та підсилення контролю за їх виконанням сприятимуть забезпеченню реального захисту прав власників інтелектуальної власності.

На сам кінець можемо зазначити що забезпечення ефективного судового захисту об'єктів інтелектуальної власності є важливим завданням у сучасному інформаційному суспільстві. Необхідність впровадження змін та вдосконалення існуючої системи стає необхідністю для забезпечення справедливості, захисту інновацій та стимулювання розвитку, що в свою чергу відкриває шляхи вирішення проблем судового захисту об'єктів інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. Петренко О. М. Право інтелектуальної власності. "Ін Юре". 2020.
2. Гончар, Л. В. Захист прав інтелектуальної власності в Україні. 2019.
3. Степаненко, А. М. Інтелектуальна власність та її правовий захист: монографія. 2020.
4. Литвиненко В. М. Судовий захист прав інтелектуальної власності. "Юрінком Інтер". 2018.
5. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text.
6. Мельник В.О. Організаційно-правові засади судового захисту об'єктів інтелектуальної власності: дис. канд. юрид. наук. 2018.
7. Іванов С.М. Особливості судового захисту прав інтелектуальної власності: проблеми та перспективи. Право і безпека. 2019. № 3(34). С. 110-115.
8. Григор'єв М.В. Судовий захист прав інтелектуальної власності: теорія і практика. Харків: Право. 2017.
9. Соловйова О.В. Судовий захист прав інтелектуальної власності: проблеми та перспективи: монографія. Київ: Юридична думка. 2019;
10. Петренко О.М. Судовий захист прав інтелектуальної власності: удосконалення законодавства та судової практики. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юр. науки. 2018. № 905. С. 99-107.
11. Морозов В.А. Проблеми виконання судових рішень з питань інтелектуальної власності: дис. канд. юрид. наук. 2015.

СЕКЦІЯ VIII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДЛЯ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА РЕАЛІЇ

Тимофєєв Володимир Павлович

ORCID ID: 0000-0002-6805-8933

старший викладач кафедри ТСП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Тінін Дмитро Геннадійович

ORCID ID: 0000-0002-8593-1706

старший викладач кафедри ТСП, майор поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Через військову агресію російської федерації та повномасштабне вторгнення в життя українців виникло багато змін, які також внесли корективи у підготовку військових, поліцейських, а також здобувачів вищої освіти в правоохоронній системі. З виникненням військового стану на території України змінилися деякі завдання та умови роботи в правоохоронних структурах.

Наприклад, об'єднана штурмова бригада «Лють» - це воєнізований підрозділ поліції нового зразка. Серед особового складу обрано вольових та вмотивованих воїнів, готових захищати Україну та нищити ворога на всіх напрямках. Такі поліцейські самі по собі стануть комбатантами, тобто захисниками Батьківщини, але виконуватимуть не зовсім властиві для них функції [1].

Проведення штурмових дій (штурм окупованих населених пунктів, проведення «зачисток», звільнення територій які окуповані ворогом), знешкодження диверсійно-розвідувальних груп і незаконних збройних формувань ворога по своїй суті визначає можливість ведення вогню та отримання поранень. Виконання цих завдань працівниками поліції є дуже ризикованим, адже завдання, які вони будуть проводити вже є наближені до роботи Збройних сил України. Це підтверджує факт, що діяльність таких підрозділів буде здійснюватися більше по військовим стандартам, ніж поліцейським.

За таких обставин необхідно вдосконалювати свої навички домедичної допомоги та виробляти навички тактичної медицини для досконалого виконання завдання на деокупованих територіях, а також під час штурмів окупованих територіях у складі поліцейських підрозділів. Така підготовка повинна бути направлена на відпрацювання індивідуальної техніки стрільби із зміною зброї, екстреною заміною магазинів та усунення затримок при стрільби, навчання стрільбі з місця по цілі, яка з'являється на обмежений час, з відходом з лінії вогню,

відпрацювання прийомів й способів ведення вогню по цілям та злагодженості дій в складі групи [2].

Також постає питання про розробку додаткових методів навчання враховуючи специфіку воєнного стану та особливості роботи відповідних підрозділів на окупованих та де-окупованих територіях [3].

Службові ситуації, в яких можуть опинитися, мають велику вірогідність конфліктів та їх ескалації, навіть «вогневого контакту» з правопорушником. Для навчання поліцейських дуже важливим є розділ тактичної медицини, який навчає базовим навичкам надання само- та взаємодопомоги в умовах бойових дій, що спрямовано передусім на усунення попереджувальних причин смерті, за принципами, що враховують загрозу від бойових дій чи активного стрільця. Сумнозвісні випадки загибелі поліцейських під час виконання ними завдань щодо забезпечення правопорядку свідчать про потребу обов'язкової інтеграції в їх підготовку та діяльність стандартів стосовно надання невідкладної допомоги в різних тактичних ситуаціях. У цьому разі очевидно є необхідність інтеграції в навчання і діяльність співробітників поліції загальноприйнятих у світі стандартів надання невідкладної допомоги в різних ситуаціях [4].

TCCC (Tactical Combat Casualty Care) – як військова тактична допомога пораненим – стала основою визнаних міжнародною спільнотою методик з надання домедичної допомоги в умовах воєнного стану (так званих парамедичних технік). Зокрема, наразі вона також адаптована для підрозділів правоохоронних органів як тактична екстрена медицина – ТЕСС. Обидві вони включають адаптацію міжнародного досвіду з використання цивільно-військових органів та систем оперативного управління при подоланні медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій з визначенням задіяних сил та засобів. ТССС та ТЕСС обидві використовуються в навчанні та в професійній діяльності відповідних підрозділів в Україні. Водночас у чинному законодавстві та профільних нормативно-правових актах розглядувані стандарти не легалізовані. Зокрема, й тому, що Україна не стала членом ані Євросоюзу, ані країною-членом НАТО [5].

Прилаштування такої тактичної підготовки матиме позитивну динаміку, а в кінцевому результаті формуватиме імідж сучасного поліцейського, забезпечить бажання сучасної молоді до обрання професії поліцейського та слугуватиме важелем для формування довіри населення до професійності таких правоохоронців [6, с. 173; 7, с. 94].

Приходимо до висновку, що варіанти використання досвіду іноземних держав у вирішенні питання підготовки фахівців в тактичній медицині можуть забезпечити бажаний результат, але важливою проблемою є доопрацювання законодавства, а також деяких методів навчання і підготовки військовозобов'язаних та поліцейських в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Тінін Д. Статус українського поліцейського в умовах воєнного стану у випадку невиконання наказу про вихід з оточення або окупації (теоретичний аспект). Правовий часопис Донбасу. Випуск № 4(81) 2022. Частина 1. Донецький державний університет внутрішніх справ, 2022. – 214 с., с. 204-208. DOI <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-204-208>. <https://ljd.dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/03/38.pdf>.
2. Тимофєєв В.П. Вогнева підготовка працівників МВС України та інших воєнізованих формувань в умовах воєнного стану / В.П. Тимофєєв, Є.О. Макруха, А.Є. Булдакова // Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану : матеріали Регіон. наук.-практ. конф.

- (м. Дніпро, 30 черв. 2022 р.). – Дніпро: ДДУВС, 2022. – С. 77-78
<https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10437/1/31.pdf>.
3. Гунько, К., & Тінін, Д. (2022). КОЛО ПОВНОВАЖЕНЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ. Матеріали конференцій МЦНД, (16.12.2022; Вінниця, Україна), 106–107. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/363>.
 4. Біліченко В.В Сучасний стан тактичної медицини як показник основ тактичної підготовки сучасних працівників національної поліції України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. №4. С. 312-316. https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/02/NV4/Макет_НВ_4-2021_мягк-312-316.pdf.
 5. Бодирев Д.А Військова медицина в секторі безпеки і оборони України. Міжнародна практична наукова конференція (ДДУВС, 11.03.2022) С. 40-41.
 6. Тінін, Д.Г. ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ. Шановні учасники міжнародної конференції!, 134. // Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (5 листопада 2021) / упор.: Г.Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 172 с. https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4008/1/05_11_2021.pdf#page=134.
 7. Гриб, Б., & Тінін, Д. (2023). ПОРІВНЯННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ. Матеріали конференцій МЦНД, (05.05.2023; Вінниця, Україна), 93–95. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/553>.

ДЕЯКІ ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІД ЧАС ПЕРЕМІЩЕННЯ МАЛИХ ГРУП З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ В РУКАХ

Тимофєєв Володимир Павлович

ORCID ID: 0000-0002-6805-8933

старший викладач кафедри ТСП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Тінін Дмитро Геннадійович

ORCID ID: 0000-0002-8593-1706

старший викладач кафедри ТСП, майор поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Тактика переміщень в групах зі зброєю в руках є важливою складовою частиною ефективності вогневого контакту. Вона передбачає сплановані та координовані рухи групи в рамках бойової операції з метою досягнення поставлених цілей та завдань. Основною метою тактики переміщень є забезпечення безпеки групи, збереження життя та досягнення переваги над противником.

В такій ситуації боротьба за життя кожного військовослужбовця має стати пріоритетним для досягнення перемоги, а в такий спосіб кожен військовий або правоохоронець, особливо поліцейський, може здійснити свій внесок у захист України [1, с. 204].

Під час тактики переміщень в групах зі зброєю в руках, кожен член групи повинен бути усвідомленим відповідно до виконуваної своєї ролі, а також виконуваного ним завдання. Для виконання поставлених завдань та досягнення позитивного результату потрібно дотримуватися деяких принципів, а саме:

1. Координація. Члени групи повинні працювати разом як одне ціле. Вони повинні мати загальне розуміння мети та плану дій, взаємодіяти та спілкуватися між собою, щоб уникнути плутанини та помилок.

2. Камуфляж та використання прикриття. Група повинна вміло використовувати природні та штучні прикриття для захисту від противника та забезпечення невидимості. Це може включати використання терену, рослинності, будівель або інших об'єктів для приховання своїх рухів та мінімізації ризику виявлення.

3. Комунікація. Ефективна комунікація між членами групи є ключовою для успішної тактики переміщень. Це включає використання звукових і зорових сигналів, команд та жестів для передачі інформації про рухи, загрози та потребу в діях.

4. Збереження відстані та формації. Група повинна дотримуватися встановленої відстані та формації під час переміщення. Це дозволяє забезпечити безпеку та попередити можливі випадки вогневої травми через неправильне маніпулювання зі зброєю.

5. Спостереження та реакція. Члени групи повинні постійно спостерігати за оточуючим середовищем, виявляти можливі загрози та швидко реагувати на них. Це включає виявлення потенційних противників, пасток або несприятливих умов, а також прийняття відповідних заходів для захисту групи та досягнення мети.

6. Рух уперед і захист. Під час тактики переміщень в групах зі зброєю в руках, члени групи повинні вміло поєднувати рух уперед з ефективним захистом. Це

означає, що вони повинні вміти переміщатися активно та швидко, одночасно забезпечуючи захист своїх позицій і здатність реагувати на можливі загрози [2, с. 60].

7. Контроль над територією. Група, яка переміщується зі зброєю в руках, може мати за мету контроль над певною територією. Це може включати патрулювання, здійснення блокування або зайняття позицій з метою стратегічного контролю над певною територією. Група повинна дотримуватися плану дій та ефективно співпрацювати, щоб досягти своїх цілей.

8. Реагування на ситуації. У бойових умовах ситуації можуть раптово змінюватися. Група повинна бути готовою швидко адаптуватися до нових умов і реагувати на зміни. Це включає реакцію на атаки противника, евакуацію поранених, організацію оборони або відступ у випадку небезпеки.

9. Взаємодія з іншими групами. У деяких ситуаціях може бути потрібна спільна дія груп зі зброєю в руках. Взаємодія та координація з іншими групами, такими як підрозділи підтримки, розвідувальні групи або інші бойові одиниці, може забезпечити успішне виконання завдань та досягнення стратегічних цілей.

Тактика переміщень в групах зі зброєю в руках є складним процесом, який вимагає планування, тренувань та дисципліни. Вона допомагає забезпечити безпеку та ефективність бойових операцій, забезпечуючи групі перевагу над противником [3, с. 37; 5, с. 6; 7].

В умовах сьогодення професійна спрямованість передбачає розуміння і внутрішнє сприйняття цілей і завдань професійної діяльності. Зміни, котрі відбуваються у змісті професійної спрямованості, знаходять своє відображення в тому, що зміцнюють мотиви, котрі пов'язані з професійною діяльністю, викликають покликання до прагнення у добросовісному виконанні власних службових обов'язків, бажанні показати себе в якості кваліфікованого фахівця та досягати успіхів в роботі, посиленні почуття відповідальності [4, с. 101; 6, с. 94].

У зв'язку з вищевикладеним приходимо до висновку, що тактика переміщень в групах зі зброєю в руках є важливою складовою бойових дій, яка вимагає планування, тренувань та спільної роботи. Вона допомагає забезпечити безпеку, ефективність та успішне досягнення поставлених завдань. Координація, комунікація, використання прикриття та спостереження є ключовими елементами тактики під час переміщення. Члени групи повинні бути готові до реагування на зміни ситуації та взаємодіяти з іншими групами. Відповідна підготовка та вміння працювати разом дозволяють групі ефективно функціонувати та досягати успіху в різних бойових ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Тінін Д. Статус українського поліцейського в умовах воєнного стану у випадку невиконання наказу про вихід з оточення або окупації (теоретичний аспект). Правовий часопис Донбасу. Випуск № 4(81) 2022. Частина 1. Донецький державний університет внутрішніх справ, 2022. – 214 с., с. 204-208. DOI <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-204-208>. <https://ljd.dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/03/38.pdf>.
2. Арсененко О., Кринець О., Чукреев П., Гриньов І. Педагогічні засоби відновлення фізичної працездатності поліцейських. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2020. Вип. 2 (25).- С. 60.
3. Бондаренко В.В., Худякова Н. Ю., Давигора Ю. І., Русанівський С. В. Формування професійних умінь і навичок у майбутніх правоохоронців під час фахової підготовки. Освіта та розвиток обдарованої особистості. № 4. 2020. С. 37.
4. Тінін, Д. (2022). ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ», (July 8, 2022; Paris, France), 101–103. <https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.027>.

5. Тінін Д., Антипова А. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ ПОРЯДКУ ТА СПОСОБУ ВЕДЕННЯ БОЮ В УМОВАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ. Молодий вчений. 2022. № 8 (108). С. 5–7. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-8-108-2>.
6. Гриб, Б., & Тінін, Д. (2023). ПОРІВНЯННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ. Матеріали конференцій МЦНД, (05.05.2023; Вінниця, Україна), 93–95. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/553>.
7. Тінін, Д. Г. ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ. Шановні учасники міжнародної конференції!, 134. // Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (5 листопада 2021) / упор.: Г.Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 172 с. https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4008/1/05_11_2021.pdf#page=134.

ЗЛОЧИННІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАСОБИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Дьякова Юлія Володимирівна
студентка, Юридичний факультет
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Літвінова І.Ф.
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права і процесу, Юридичний факультет
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

З невинним розвитком суспільства та держави все актуальнішими стають і проблеми, пов'язані із вчиненням неповнолітніми кримінальних правопорушень. З кожним роком проблема підліткової злочинності набуває все більш гострого характеру, а кримінальні правопорушення неповнолітніх стають все більш жорстокими та цинічними. Жорстокість проникає всюди: в життя, сім'ю, культуру, освіту та багато інших сфер, в яких ми активно беремо участь. Саме жорстокість є одним із показників погіршення морального здоров'я особи.

Правопорушення неповнолітніх посідає не останнє місце серед кримінологічних досліджень. Це і не дивно, оскільки майже кожне десяте зареєстроване правопорушення вчиняється саме неповнолітнім. Також, важливо відмітити, що саме у такому віці починають свою «кар'єру» майже всі злочинці. Як зазначає Годнюк Л. М.: «30–36 % неповнолітніх скоюють злочини разом із дорослими, 60–75 % – у складі групи недалеко від місця проживання чи навчання, 10–15 % вчиняють суспільно небезпечні дії у стані алкогольного сп'яніння» [1, с. 25].

До основних причин виникнення підліткової злочинності можна віднести наступні фактори:

- насильство в сім'ї, знущання з боку батьків, однолітків, вчителів та інших осіб впливають на психічний стан дитини, та породжують в ній бажання захистити себе та відновити справедливість;
- несприятлива ситуація у сім'ї справляє руйнівний вплив на соціалізацію особистості;
- негативний вплив засобів масової інформації, художніх фільмів та деякої низькоякісної літератури формують у дитини вузький, обмежений та дуже часто агресивний кругозір;
- відсутність самостійності, що розвиває схильність підпадати під негативний вплив людей, груп, пов'язаних із злочинною діяльністю;
- відсутність належного правового виховання, яке б породжувало у неповнолітніх розуміння того, що таке кримінальне правопорушення та яка відповідальність може наставати.

Сметаніна Н. В. та Граб Т. В., в свою чергу, причини злочинності неповнолітніх поділяють на три основні групи:

1. Біологічні фактори, які зумовлені впливом органічних і фізичних елементів.
2. Соціальні фактори: обставини, події, умови, міри, процеси і так далі, що впливають на життя суспільства, громадян, зокрема дітей і підлітків.
3. Психологічні фактори – це характер міжособистісних відносин та особливості характеру цієї людини [2, с. 174].

Можна зробити висновок, що неповнолітній вік характеризується несформованим до кінця психологічним та фізіологічним станом, відсутністю досвіду

соціального спілкування, невмінням правильно та адекватно оцінити навколишню ситуацію, аналізувати оточуючих людей. Все це робить неповнолітніх морально слабкими та схильними до вчинення кримінальних правопорушень.

За своєю природою кримінальні правопорушення, які вчиняють неповнолітні, все більше починають носити насильницький та егоїстичний характер. Значна частина вчинюваних злочинів відноситься до категорії тяжких та особливо тяжких. Злочини, які вчиняють дорослі особи, такі як розбій, вимагання, тяжкі тілесні ушкодження, бандитизм все більше набирають популярності серед підлітків. Найпоширенішим злочином серед неповнолітніх на сьогоднішній день є крадіжка.

Типовою ознакою підліткової злочинності стає те, що вона набуває більш організованого характеру. Основними причинами такого об'єднання є перераховані вище фактори, які сформували у підлітка нездорове ставлення до суспільства, бажання самоствердження та відновлення так званої «справедливості».

На думку Сич К. І., якщо не вживати заходів для боротьби та профілактики злочинності неповнолітніх, у найближчому майбутньому суспільство зіткнеться з такими наслідками, як: «депопуляція; зменшення кількості зареєстрованих шлюбів на тлі розлучення; зниження народжуваності; збільшення кількості людей, які виховуються в неповних сім'ях» [3, с. 354]

На наш погляд, для вирішення цієї проблеми необхідно вжити певних заходів, а саме:

Направити державну політику, роботу державних органів влади та установ, громадські організації на боротьбу та профілактику злочинності неповнолітніх.

1. Проводити обов'язкове правове виховання дітей, починаючи із самого малого віку, щоб дитина у підлітковому віці вже чудово розуміла всю відповідальність за кримінальні правопорушення. Також, не слід забувати про батьків та залучати їх до правового виховання, роз'яснювати їм, як внутрішні сімейні відносини можуть вплинути на майбутнє їхньої дитини.

2. Нормалізація умов життя і виховання неповнолітніх, оздоровлення соціального середовища [4, с. 98].

3. Співпраця працівників поліції з адміністрацією і педагогами навчальних закладів із метою проведення профілактичних бесід, читання лекцій не лише школярам і студентам, а й педагогам. Сім'я, на жаль, самотужки впоратися з проблемою правильного, законслухняного виховання дитини не в змозі. [4, с. 98].

4. Генетичні та психологічні чинники відіграють суттєву роль у формуванні підліткової злочинності. Тому важливо надати належну увагу дітям з самого раннього віку, щоб виявити у них схильності до порушень закону. Для дітей, які виявляють нахил до негативної поведінки, необхідно забезпечувати професійну психологічну підтримку, що сприятиме подоланню труднощів підліткового періоду. Крім того, важливо створити сприятливе навчальне та виховне середовище, в якому діти зможуть бачити приклад правильної поведінки в суспільстві та розуміти, яким має бути здорове суспільство.

Список використаних джерел:

1. Годнюк М. Л. Сучасні тенденції злочинності неповнолітніх. Університетські кримінально-правові та кримінологічні читання. Харків, 2017. С. 24-29.
2. Сметаніна Н. В., Граб Т. В. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх: сучасні тенденції. Право і суспільство. 2018. С. 173-179.
3. Сич К. І. Тенденції злочинності неповнолітніх: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Суми, 2020. С. 352-354.
4. Дундич Л. В. Проблема злочинності серед неповнолітніх в Україні та заходи запобігання їй. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція, 2019. № 42. Том 2. С. 96-99.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ПРОКУРАТУРИ В ПРОЦЕСАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Подкопаєв Сергій Васильович

доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені
академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, Україна

У листопаді 2022 року, під час засідання міжвідомчої робочої групи, що займається питанням розроблення плану реформування органів правопорядку, як частини сектору безпеки й оборони України, Генеральний прокурор назвав однією з стратегічних задач такої реформи цифровізацію та впровадження електронної системи управління кримінальними провадженнями [1]. Раніше, у Стратегії розвитку прокуратури на 2021–2023 роки, затвердженій наказом Генерального прокурора від 16 жовтня 2020 року № 489, запровадження системи електронного кримінального провадження та інших інформаційних технологій визначено в якості одного із засобів забезпечення досягнення стратегічних пріоритетів розвитку прокуратури, що розглядається в контексті «удосконалення методів і заходів забезпечення високого рівня якості реалізації конституючих функцій прокуратури» (п. 2.1.2.1 Стратегії) [2]. Тим самим підкреслюється прямий зв'язок між впровадженням сучасних інформаційних технологій і підвищенням результативності та ефективності діяльності прокуратури.

Слід звернути увагу, що конкретні кроки, спрямовані на розробку та впровадження системи електронного кримінального провадження були зроблені ще до доповнення Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) в 2021 році ст. 106¹ (Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування) [3]. Так, першим кроком до впровадження системи електронного кримінального провадження в країні було створення з 20 листопада 2012 року (на виконання п. 22 Перехідних положень КПК України) Єдиного реєстру досудових розслідувань. Завдяки цьому переведено в електронний формат початок досудового розслідування, запроваджено фіксацію, прийнятих у кримінальному провадженні процесуальних дій та рішень, у тому числі з можливістю прикріплення копій документів в електронному вигляді. Власником і розпорядником цієї системи є держава в особі Офісу Генерального прокурора [4].

У подальшому, наказом Генерального прокурора України від 13 березня 2018 року № 41, з метою забезпечення єдності інформаційного поля органів кримінальної юстиції та підвищення ефективності взаємодії між сторонами кримінального провадження в Генеральній прокуратурі України, була створена робоча група з розробки заходів щодо запровадження електронного кримінального провадження. Перед нею постало завдання з підготовки відповідного плану заходів [5].

Відмітимо, що фактично відповідні робочі групи (як відомчі, так і міжвідомчі) останнім часом створювалися кожним із Генеральних прокурорів, що може бути пов'язано з особливостями протікання процесу реформи прокуратури в країні, зміною керівництва системи прокуратури тощо.

Для підготовки пропозицій щодо шляхів запровадження електронного кримінального провадження наказом Генерального прокурора від 21 лютого

2020 року № 104 створено міжвідомчу робочу групу з питань запровадження електронного кримінального провадження. Перед нею стояли завдання щодо підготовки та ухвалення концепції запровадження електронного кримінального провадження; сприяння підготовці технічного завдання, розробки та запровадження в роботу електронного кримінального провадження [6].

Такі ж завдання були покладені і на міжвідомчу робочу групу з питань запровадження електронного кримінального провадження, створену наказом Генерального прокурора від 12 січня 2021 року № 2 [7]. Результатом її роботи стала підготовка проекту Концепції запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування, єдиної для усіх органів досудового розслідування. Даний проєкт Концепції донедавна розглядався в якості стратегічного документа та перебував на вивченні в галузевих підрозділах Офісу Генерального прокурора, відповідних органах досудового розслідування, а спільно з ДП «Інфотех» розроблювалося технічне завдання для реалізації його положень.

Поряд із цим, спільним наказом Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) та Офісу Генерального прокурора від 24 листопада 2021 року затверджено Тимчасове положення про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «іКейс» та розпочато спільну дослідну експлуатацію системи в НАБУ і Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (далі – САП) Офісу Генерального прокурора [8]. Невдовзі, спільним наказом НАБУ, Офісу Генерального прокурора, Ради суддів України та Вищого антикорупційного суду від 15 грудня 2021 року розпочато використання цієї системи в НАБУ і САП та затверджено Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «іКейс» [9].

І нарешті наказом Генерального прокурора від 12 грудня 2022 року № 279 в Офісі Генерального прокурора була утворена нова робоча група, на яку покладено завдання забезпечити підготовку концепції цифрової трансформації процесів організації роботи органів прокуратури та досудового розслідування, а також підготовку проєктів нормативних документів для впровадження цієї концепції.

Підсумовуючи можна констатувати, що до останнього часу в органах прокуратури існувало декілька процесів, пов'язаних із розробкою (або впровадженням) системи електронного кримінального провадження:

1) пілотний запуск системи управління кримінальним провадженням (*eCase*) (з 30 квітня 2020 року) у САП (а також у НАБУ та Вищому антикорупційному суді) [10]. Розробка цієї системи розпочалася ще у 2019 році за технічної, експертної та фінансової підтримки Антикорупційної ініціативи Європейського Союзу в Україні (EUACI), а 16 грудня 2021 року детективи НАБУ та прокурори САП зареєстрували перше кримінальне провадження в *eCase* [11]. Ця система побудована на базі вже готових модулів пропрієтарного програмного продукту вірменської компанії Synergy [12];

2) опрацювання проєкту Концепції запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування, єдиної для усіх органів досудового розслідування (крім НАБУ), розробленого міжвідомчою робочою групою створеною згідно наказу Генерального прокурора від 12 січня 2021 року № 2 [13], розробку технічного завдання на основі якої здійснювало ДП «Інфотех»;

3) опрацювання проєкту Концепції системи електронного кримінального провадження (єдиної електронної Системи управління кримінальними провадженнями «СМЕРЕКА» – *С.П.*), розробленого консалтинговою компанією CIVITTA на замовлення Консультативної місії Європейського Союзу (EUAM

Ukraine) [14]. Вона розглядається як найбільш вірогідна для впровадження система, а робота над нею продовжується.

Список використаних джерел:

1. В Офісі Генпрокурора обговорили підготовку стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки й оборони України. 17.11.2022. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/v-ofisi-genprokurora-obgovorili-pidgotovku-strategichnogo-planu-reformuvannya-organiv-pravoporyadku-yak-castini-sektoru-bezpeki-i-oboroni-ukrayini>.
2. Стратегія розвитку прокуратури на 2021–2023 роки: затверджено наказом Генерального прокурора 16 жовтня 2020 року № 489. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/strategiya-rozvitku-prokuraturi-na-2021-2023-roki>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: затверджено наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n11>.
5. Про утворення робочої групи з розробки заходів щодо запровадження електронного кримінального провадження: наказ Генерального прокурора України від 13 березня 2018 року № 41. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&c=download&file_id=204339.
6. Про створення міжвідомчої робочої групи з питань запровадження електронного кримінального провадження: наказ Генерального прокурора від 21 лютого 2020 року № 104. URL: https://www.gp.gov.ua/userfiles/1_nakaz_104_vid_21_02_2020.docx.
7. Про створення міжвідомчої робочої групи з питань запровадження електронного кримінального провадження: наказ Генерального прокурора від 12 січня 2021 року № 2. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&c=download&file_id=210920.
8. Тимчасове положення про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «iКейс»: затверджено наказ Національного антикорупційного бюро України, Офісу Генерального прокурора від 24 листопада 2021 року № 164/378. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&c=download&file_id=214899.
9. Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «iКейс»: наказ Тимчасово виконуючого повноваження Директора Національного антикорупційного бюро України, Генерального прокурора, Голови Ради суддів України, Голови Вищого антикорупційного суду від 15 грудня 2021 року № 175/390/57/72. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&c=download&file_id=215240.
10. Кримінальні провадження в Україні переводять в електронний формат. 06.04. 2020 р. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ugolovnye-proizvodstva-ukraine-perevodyat-1586169699.html>.
11. НАБУ та САП зареєстрували перше кримінальне провадження в системі eCase: URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/nabu-ta-sap-zareyestruvaly-pershe-kryminalne-provadhennya-v-systemi-ecase>.
12. CIVITTA. Концептуальна записка. 2022. С.7.
13. Про створення міжвідомчої робочої групи з питань запровадження електронного кримінального провадження: наказ Генерального прокурора від 12 січня 2021 року № 2. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&c=download&file_id=210920.
14. CIVITTA. Концептуальна записка. 2022. 12 с.; Розробка системи електронного кримінального провадження для Офісу Генерального прокурора. Липень 2022. CIVITTA. Alkalon. EUAM Ukraine. 14 с.

СЕКЦІЯ ІХ. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТАКТИЧНОЇ ТА ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тимофєєв Володимир Павлович

ORCID ID: 0000-0002-6805-8933

старший викладач кафедри ТСП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Тінін Дмитро Геннадійович

ORCID ID: 0000-0002-8593-1706

старший викладач кафедри ТСП, майор поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Захист нашої держави на сьогоднішній день являється пріоритетним напрямом діяльності всіх правоохоронних структур. Зміни, котрі відбуваються у змісті професійної спрямованості, знаходять своє відображення в тому, що зміцнюють мотиви, котрі пов'язані з професійною діяльністю, викликають покликання до прагнення у добросовісному виконанні власних службових обов'язків, бажанні показати себе в якості кваліфікованого фахівця та досягати успіхів в роботі, посиленні почуття відповідальності [1, с. 108].

Сучасні поліцейські стикаються з різноманітними викликами та загрозами в умовах сьогодення. Серед основних проблем тактичної та вогневої підготовки поліцейських в Україні потрібно виокремити: сучасні терористичні та диверсійні загрози, конфлікти з громадянами, застосування заходів примусу, а особливо вогнепальної зброї, інформаційна безпека, недостатність професійних навичок для роботи з сучасним озброєнням та новим викликом через збройну агресію, та інше.

В умовах сьогодення професійна спрямованість передбачає розуміння і внутрішнє сприйняття цілей і завдань професійної діяльності. Зміни, котрі відбуваються у змісті професійної спрямованості, знаходять своє відображення в тому, що зміцнюють мотиви, котрі пов'язані з професійною діяльністю, викликають покликання до прагнення у добросовісному виконанні власних службових обов'язків, бажанні показати себе в якості кваліфікованого фахівця та досягати успіхів в роботі, посиленні почуття відповідальності [2, с. 101].

На сьогоднішній день для професійного навчання поліцейських розвинених країн властивий прикладний характер освіти, невід'ємний зв'язок здобутих знань та навичок із повсякденною правоохоронною діяльністю. При цьому професійна освіта проводиться у раціональні та обґрунтовані терміни і включає в себе засвоєння теоретичної та практичної частини, їх належне поєднання [3, с. 165].

Серйозною проблемою тактичної та вогневої підготовки поліцейських є нестача

боєприпасів та сучасного озброєння. Поліцейські часто мають працювати зі застарілим озброєнням та обмеженою кількістю боєприпасів, що створює небезпеку для відбиття нападу у разі загрози їх життю та здоров'ю [4]. Недостатнє фінансування з боку держави також може стати перешкодою для приведення підготовки поліцейських у відповідність до сучасних реалій.

Сучасною проблемою стала психологічна підготовка поліцейського до роботи в стресових та критичних ситуаціях. Поліцейські повинні бути підготовлені до швидкої та ефективної реакції на випадки насильства та інших небезпек, що можуть виникнути у процесі їхньої роботи. Психологічні тренінги та підтримка психологів можуть бути корисними для підготовки поліцейських до роботи в стресових умовах. Однак, психологічна готовність поліцейського може бути досягнута не лише психологічними тренінгами, але й створенням відповідних умов для відпочинку [4].

Через велику кількість вогнепальної зброї та вибухонебезпечних предметів останнім часом спостерігається значне зростання кількості злочинів, пов'язаних з їх використанням. У багатьох випадках зброя використовується проти працівників Національної поліції України, які повинні мати відповідну професійну підготовку щодо застосування вогнепальної зброї та протистояння озброєним злочинцям. Переважна кількість зброї та вибухонебезпечних предметів створює небезпеку не лише для правоохоронців, але й для цивільного населення. Отже, потрібно залучати громадськість до формування в їх освіті обізнаності про небезпечні фактори від вибухонебезпечних предметів [5].

Сучасною проблемою стала неможливість роботи поліцейського для ведення бою в польових умовах. Це обумовлюється аспектами тактики ведення бою в основному в умовах міста та забудови, в той час як військова тактика відрізняється суттєво від поліцейської. Отже, для забезпечення підготовки такого поліцейського потрібно проводити заняття з автоматичною зброєю на полігонах. Дана проблема обумовлена відсутністю часу та зайвих боєприпасів для проведення занять на полігонах [6, с. 5].

Сучасна концепція сьогоденної Національної поліції України передбачає партнерство, довіру, спілкування та діалог між поліцією та громадянами. А отже, професіоналізм поліцейського будуватиме довіру населення до такої правоохоронної системи. Крім того, довіра громадян до Національної поліції, як до правоохоронної системи, безпосередньо залежить від успіху поліції у сфері захисту громадян, а також від рівня взаємодії громадськості з правоохоронними органами [7, с. 134].

Приходимо до висновку, що в сучасних умовах для правоохоронців дедалі важливим аспектом стає якість професійної підготовки. Це стосується не лише вогневої та тактичної підготовки, але й психологічної, зокрема, підготовки до спілкування з громадянами в конфліктних ситуаціях. Також, важливо забезпечити поліцейських необхідними ресурсами та підтримкою, щоб вони могли виконувати свої обов'язки якісно та безпечно. Усі ці заходи сприятимуть покращенню роботи правоохоронних органів та забезпеченню правопорядку в Україні.

Список використаних джерел:

1. Гунько, К. О., & Тимофеев, В. П. ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ЇМ. Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу, 108. <http://pli.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-29.09.pdf#page=108>.
2. Тінін, Д. (2022). ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»,

- (July 8, 2022; Paris, France), 101–103. <https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.027>.
3. Тимофєєв В.П., Волков Ю.М. Проблеми забезпечення навчання майбутніх працівників національної поліції. Актуальні проблеми державотворення, право творення та правозастосування. Матеріали наукового семінару ДДУВС (08.12.2017 року). URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2975/1/33.pdf>.
 4. Тінін Д. Удосконалення умов праці поліцейського в умовах сьогодення. The 15 th International scientific and practical conference “Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects”(August 14-16, 2022) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2022. 426 p. <https://reposit.uni-sport.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/4356/MODERN-SCIENTIFIC-RESEARCH-ACHIEVEMENTS-INNOVATIONS...-14-16.08.22%20%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20301.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=410>.
 5. Гриб, Б., & Тінін, Д. (2023). ПОРІВНЯННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ. Матеріали конференцій МЦНД, (05.05.2023; Вінниця, Україна), 93–95. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/553>.
 6. Тінін Д., Антипова А. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ ПОРЯДКУ ТА СПОСОБУ ВЕДЕННЯ БОЮ В УМОВАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ. Молодий вчений. 2022. № 8 (108). С. 5–7. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-8-108-2>.
 7. Тінін, Д. Г. ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ. Шановні учасники міжнародної конференції!, 134. // Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (5 листопада 2021) / упор.: Г.Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 172 с. https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4008/1/05_11_2021.pdf#page=134.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Тінін Дмитро Геннадійович

ORCID ID: 0000-0002-8593-1706

старший викладач кафедри ТСП, майор поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Мислива Оксана Олегівна

ORCID ID: 0000-0002-0181-9603

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри ТСП, підполковник поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

На сьогодні наша країна перебуває в умовах воєнного стану. Це зумовлено повномасштабним воєнним вторгненням російської федерації на території нашої держави. В наслідок цього вторгнення певна частина України перебуває в тимчасовій окупації. Однак, наразі військові дії ведуться не тільки методом застосування військової техніки, а й за допомогою інформаційних технологій.

Телебачення, прямі ефіри, традиційні, новітні засоби масової інформації та соціальні мережі являються плацдармом для ведення інформаційної війни.

У зв'язку з цим виникає необхідність розробки нової інформаційної політики, яка ефективніше створюватиме захист інформаційного простору нашої держави та українського суспільства.

З метою досягнення відповідних результатів, Президентом України було підписано Указ N152/2022, яким введено в дію Рішення РНБО України «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану».

Основною ціллю цього Указу являється об'єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, програмне наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач на єдиній інформаційній платформі стратегічної комунікації. Це зменшить потік дезінформації на території нашої держави та покращить рівень інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека – це багатогранна сфера діяльності, в якій тільки системний та комплексний підхід може привести до успіху. Обсяг проблем, пов'язаних з використанням інформаційних систем, можна розділити на категорії: забезпечення доступності, цілісності та конфіденційності інформаційних ресурсів і допоміжної інфраструктури [1, с. 196].

Вплив та зомбування російською пропагандою спідкає українців скрізь у повсякденному житті. Особливо гостро це питання стоїть на тимчасово окупованих територіях. Нав'язування думки країни-агресора та не правдива інформація дуже швидко розлітається за допомогою засобів масової інформації. ЗМІ є основними засобами, через які ворог намагається здійснити вплив на усвідомлення та оцінку ситуації населення нашої країни. Як показують сучасні реалії, масштабні інформаційні атаки, боти та фейкові витвори є ефективними інструментами для заплутування, залякування, маніпулювання та паніки. Ця проблема виникла через відключення українського телебачення, обмеження доступу до українських сайтів на цих територіях та демонстрації неправдивої інформації. Ці дії ворогу необхідні для примушування населення до співпраці. На тимчасово окупованих територіях часто постає питання співпрацювати чи не співпрацювати з окупантами? [2; 3; 6].

Відсутність доступу до офіційних джерел інформації породжує такі думки населення та змушує шукати правду.

Отже, на сьогодні в умовах воєнного стану воєнні дії є не лише на лініях зіткнення, а й на інформаційному фронті. Пропаганда, фейкові новини, залякування населення, все це способи підриву єдності нашого народу та спроба знищення української культури [5].

В умовах сьогодення питання інформаційного захисту населення на тимчасово окупованих територіях, а також інформаційної освіченості про події у країні, створює необхідність пошуку альтернативних рішень та роботи команди ІТ-професіоналів. Саме зараз російська пропаганда працює майже цілодобово, а кібер атаки здійснюються майже кожен годину. Отже, необхідно дослідити та створити дієві методи інформаційної безпеки населення на тимчасово окупованих територіях, досягти мовленнєвого порозуміння [4, 7].

Приходимо до висновку, що на тимчасово окупованих територіях потрібно забезпечити зв'язок населення з підконтрольною українській владі територією. Така обставина формуватиме довіру населення на таких ділянках, створюватиме відчуття необхідності та захищеності, надасть надію. Адже, найближчим часом населення, яке залишилось на тимчасово окупованих територіях, повинні повернутись до української родини, а це означає непорушність українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Виздрик В.С., Мельник О.М. Інформаційна безпека в Україні: сучасний стан. International scientific journal «Grail of Science». 17.02.2023. с.196-202. URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/867/883>.
2. Гунько, К., & Тінін, Д. (2022). КОЛО ПОВНОВАЖЕНЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ. Матеріали конференцій МЦНД, (16.12.2022; Вінниця, Україна), 106–107. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/363>.
3. Тінін, Д. (2022). ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ», (July 8, 2022; Paris, France), 101–103. <https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.027>.
4. Тінін, Д. Г. ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ. Шановні учасники міжнародної конференції!, 134. // Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (5 листопада 2021) / упор.: Г.Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 172 с. https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4008/1/05_11_2021.pdf#page=134.
5. ДЖАФАРОВ, Р. Ф. БОРОТЬБА З ІНФОРМАЦІЙНОЮ ВІЙНОЮ В ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ. Друкується згідно з рішенням оргкомітету за дорученням Харківського національного університету внутрішніх справ від 30.07.2022 № 34, 200. С. 200-202. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5bce4379-3731-4cac-89a3-a885625b0fd9/content#page=200>.
6. Гунько, К., & Тінін, Д. (2022). ОСОБЛИВОСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ. Матеріали конференцій МЦНД, (16.12.2022; Вінниця, Україна), 119–121. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/364>.
7. Савенко, Г. Б., Тінін, Д. Г., & Тимофєєв, В. П. (2022, June). ПРОБЛЕМА МОВНОГО ПИТАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО ЧАСУ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР. In The 3 rd International scientific and practical conference—Modern research in world science (June 12-14, 2022) SPC—Sci-conf.com.ua, Lviv, Ukraine. 2022. 1867 p. (p. 1827). https://www.researchgate.net/profile/M-Rumiantsev/publication/361865011_MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-12-140622/links/62c91c3d3bbe636e0c4ded01/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-12-140622.pdf#page=1827.

ПОРЯДОК ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Тимофєєв Володимир Павлович

ORCID ID: 0000-0002-6805-8933

старший викладач кафедри ТСП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Тінін Дмитро Геннадійович

ORCID ID: 0000-0002-8593-1706

старший викладач кафедри ТСП, майор поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

У лютому 2022 року, під час початку повномасштабного вторгнення російської федерації, Національна поліція України разом з іншими силами оборони виявила велику хоробрість і гідність у захисті нашої країни. Вона активно протистоїть триваючим спробам російського агресора захопити Україну. З самого початку військового вторгнення, поліція продемонструвала свою стійкість та ефективність, оперативно реагуючи на надзвичайні події. Це стало для неї новою реальністю, з якою вона зіткнулася.

Частка технічних засобів, які забезпечували контроль за ситуацією, припинила свою роботу. Це включало камери спостереження на вулицях, системи фіксації правопорушень, охоронні сигналізаційні системи, освітлення на вулицях і навіть електропостачання в населених пунктах. У поліцейських виникла неясність щодо правил поведінки у випадку збройної агресії на території їхньої діяльності з боку оснащених військових формувань країни-агресора.

Згідно з законодавством у сфері оборони, поліцейські входять до складу сил національного спротиву, але не враховується, які саме засоби вогневого ураження можуть бути доступні поліцейським. Значить, вони не мають і ніколи не мали засобів для протистояння важкій бронетехніці. «Проте чимало «недолугих експертів» закидали працівникам поліції відсутність з їхнього боку збройного спротиву агресору, адже поліція – це озброєне формування. Чомусь ніхто не намагається змушувати ветеринара лікувати людей, хоча він же лікар», зазначив науковець Гусаров С.М. [1]. Багато випадків виникало, коли органи влади, включаючи поліцію, ставали без керівництва або ключових фахівців через їх відхід з робочих місць та евакуацію на безпечніші території разом із своїми сім'ями.

Поліція, як система, заслуговує на визнання, і ми високо цінуємо внесок кожного поліцейського у забезпеченні належного функціонування цієї системи в складних і небезпечних умовах. Однак, ефективність та результативність роботи поліції можна й потрібно постійно вдосконалювати. Особлива увага повинна бути приділена питанням, пов'язаним з роботою поліції на деокупованих територіях, зокрема їх взаємодії з громадою. Співпраця та партнерство є ключовими принципами поліцейської діяльності, які реалізуються через відповідні форми і методи роботи поліцейських, а також комунікацію з муніципальною владою та населенням територіальних громад. Встановлення активної співпраці з населенням на деокупованих територіях має велике значення як для надання необхідної підтримки та допомоги мешканцям, так і для отримання важливої інформації, яка сприяє проведенню стабілізаційних заходів, наприклад, виявленню колаборантів, посібників

держави-агресора, зброї, вибухових речовин та інших небезпечних предметів. Проте варто зауважити, що робота поліції на деокупованих територіях в основному обмежується комунікацією з окремими громадянами, які постійно проживають або опинилися на цих територіях з різних причин.

У разі тимчасової окупації територій виникає вибір, чи співпрацювати з окупантами, чи навпаки не співпрацювати та уникнути статусу колаборанта. Україна прийняла Закон, який встановлює кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність. Аналізуючи цей закон, можна зрозуміти, що всі злочини, передбачені ним, базуються на добровільній дії громадян, які воліють співпрацювати з країною-агресором на шкоду Україні [2].

Додатково, Закон України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України" визначає, що тимчасово окупована територія є невід'ємною частиною України, на яку поширюються Конституція, закони України та міжнародні договори. Отже, на таких територіях повинні діяти поліція та інші органи влади згідно з установленими законами. Отже, з метою забезпечення громадської безпеки та порядку на тимчасово окупованих територіях, поліція має продовжувати свою діяльність відповідно до наказів та керівництва районних управлінь, не змінюючи суті своєї роботи [3; 4; 6].

Окрім питань щодо покращення якості та ефективності виконання правоохоронними органами своїх завдань на деокупованих територіях, важливим аспектом є забезпечення належного контролю за законністю дій самої поліції, зокрема щодо осіб, які підозрюються у вчиненні дій проти Українського народу і держави. Незважаючи на воєнний стан, особливі обставини та умови життя, необхідно дотримуватись верховенства права, законності та загальноприйнятих суспільних цінностей. Жодні обставини не можуть виправдовувати порушення цих принципів і цінностей або бездіяльність з боку правоохоронних органів [5; 7].

Отже, для вирішення зазначених питань, пов'язаних з діяльністю поліції на тимчасово окупованих та деокупованих територіях, необхідно провести глибоку та осмислену роботу залучених науковців і зацікавленої громадськості щодо розробки нових методів роботи поліцейських, які дозволять їм виконувати свої обов'язки в умовах змінених викликів. Український народ працює над перемогою і тим, щоб уникнути подібних ситуацій у майбутньому.

Проте, з урахуванням отриманого досвіду, важливо вже сьогодні розробити:

1. план дій та інструкції для поліцейських у випадку окупації території ворогом;
2. структуру та зміст посадових інструкцій поліцейських таким чином, щоб у разі непередбаченої або незапланованої відсутності будь-якого керівника структурного підрозділу поліції, орган поліції міг продовжувати виконувати свої функції;
3. наукову концепцію, яка передбачатиме широке залучення громадськості, включаючи зброю, до забезпечення публічної безпеки у випадку оголошення воєнного стану або іншого подібного правового режиму в державі.

Список використаних джерел:

1. Гусаров, С. М. Робота органів поліції України на деокупованих територіях / Гусаров Сергій Миколайович // Проблеми сучасної поліцейстики : тези доп. III наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 11 трав. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». – Вінниця : ХНУВС, 2023. – С. 25-30.
2. Тінін Д. Статус українського поліцейського в умовах воєнного стану у випадку невиконання наказу про вихід з оточення або окупації (теоретичний аспект). Правовий часопис Донбасу. Випуск № 4(81) 2022. Частина 1. Донецький державний університет

- внутрішніх справ, 2022. – 214 с., с. 204-208. DOI <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-204-208>. <https://ljd.dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/03/38.pdf>.
3. Гунько, К., & Тінін, Д. (2022). КОЛО ПОВНОВАЖЕНЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ. Матеріали конференцій МЦНД, (16.12.2022; Вінниця, Україна), 106–107. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/363>.
 4. Гунько, К., & Тінін, Д. (2022). ОСОБЛИВОСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ. Матеріали конференцій МЦНД, (16.12.2022; Вінниця, Україна), 119–121. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/364>.
 5. Тінін, Д. Г. ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ. Шановні учасники міжнародної конференції!, 134. // Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (5 листопада 2021) / упор.: Г.Я. Савчин, У.О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 172 с. https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4008/1/05_11_2021.pdf#page=134.
 6. Тінін Д., Антипова А. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ ПОРЯДКУ ТА СПОСОБУ ВЕДЕННЯ БОЮ В УМОВАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ. Молодий вчений. 2022. № 8 (108). С. 5–7. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-8-108-2>.
 7. Тінін, Д. (2022). ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ», (July 8, 2022; Paris, France), 101–103. <https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.027>.

ПРОБЛЕМИ МОВНОГО ПИТАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОЧАТОК СУПРОТИВУ ПОЧИНАЄТЬСЯ З КОЖНОГО, А НЕ ЛИШЕ З КОМБАТАНТА

Тінін Дмитро Геннадійович

ORCID ID: 0000-0002-8593-1706

старший викладач кафедри ТСП, майор поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

З лютого 2022 року Україна перебуває в стані війни через повномасштабне вторгнення російської федерації. Ворог окупує території нашої країни, мотивуючи це тим, що вони прийшли нас «Асвабадить». Результати даного «руського миру» принесли величезні жертви, геноцид та знецінення українського життя. В даному аспекті досить потужною зброєю українського суспільства являється державна мова, на чому в даний час зосереджується особлива увага [1].

Українська мова – основа конституційного ладу, запорука ідентичності нації, невід’ємний атрибут держави, що зберігає свою історичну спадкоємність від давньокіївської доби. Наша мова історично дуже часто підлягала репресіям. Про це говорять Емський указ, Валуєвський циркуляр і т.д. Український народ за право говорити своєю мовою боровся дуже довго. Та зараз, нарешті, згідно ст. 10 Конституції України державною мовою визнається українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Так ми змогли на конституційному рівні закріпити українську мову на державному рівні.

Історично скалось, що різні сторони нашої країни розмовляють на діалектах, суржику чи російській мові. Однак, таке мовне різноманіття викликало серйозну проблему [1; 2; 3]. Та це питання не стояло б так гостро, як би не сталось військового вторгнення країни агресора.

Росія з 2014 року маніпулює питанням мови. За таким сценарієм вони окупували АР Крим, Луганську та Донецьку області під гаслом «захистим російськомовний народ» [4; 6].

Сьогодні знову постає питання використання російської мови. Коли російська федерація веде війну проти нашої держави та намагається знищити нашу культурну спадщину, все більше виникає випадків суперечок щодо не доречності використання мови агресора не лише на робочих та в публічних місцях, але й в осередках життя повсякденності.

В умовах воєнного стану ми можемо спостерігати як наш народ намагається все більше ідентифікувати українську мову. Багато хто відмовляється говорити російською та навчається української. В країнах пострадянського простору, де багато хто розуміє та володіє російською мовою, зараз принципово її не використовують через безпідставну агресію. Законодавство нашої держави також продовжує мовну політику. Так, сфера обслуговування, освіта, державна влада, діловодство та інші сфери життя зараз повинні здійснюватись державною мовою. Як приклад, державні службовці повинні мати сертифікати з володіння державною мовою [5; 7].

Серед інших чинників, в умовах війни розмовляти російською мовою, означає допомагати ворогу, полегшувати спосіб отримання та розшифровки інформації. Навіть коли ми в соціальних мережах дивимось російських блогерів, акторів і т.д. ми приносим цим людям гроші, які потім вони сплачують як податки, з яких утримується ворожа армія. Коли ми говоримо мовою агресора в соціальних мережах, в повсякденному житті, ми самі того не бажаючи, допомагаємо агресору, підтверджуючи необхідність цієї мови на території України.

Наразі, в нашій країні є тимчасово окуповані території. Визначення тимчасово окупованих територій дає Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Також цей Закон говорить про те, що там й надалі діє Конституція та закони України, а також міжнародні договори [4; 6].

Говорити на державній мові на цих територіях дуже небезпечно. Адже російські військові, які знаходяться на території України не розуміють нашу державну мову. Так, вони погрожують населенню фізичною розправою за використання української мови, але розмовляючи на державній ми можемо заплутати ворога та зберегти важливу інформацію. Наприклад, на блок постах ворога, коли показуєш ворогу паспорт громадянина України, багато хто з російських солдат не розуміє, що там написано.

Одним з військових надбань необхідності української мови в повсякденному житті стали такі прості потужні слова, як «паляниця», «суниця», «гелікоптер» та ін. Мовний діалект присутній певному соціуму на визначеній території перебування, а це має дуже потужний ефект для виявлення диверсійних груп. Та й взагалі, під час війни потрібно забезпечувати захист інформації за будь-яких обставин, що призведе до унеможливлення використання ворожої мови [3; 5].

Підсумовуючи потрібно сказати, що на сьогодні наша країна знаходиться в умовах війни. російська федерація з 2014 року використовує мовний аспект як спосіб маніпулювання. Наразі питання використання ворожої мови стоїть дуже гостро. Та якщо розмовляти мовою агресора зараз, то це може бути допомогою ворогу. Не обачне висловлювання чи повідомлення якоїсь інформації може допомогти ворожій армії нищити території нашої держави. Тому зараз необхідно боротись з випадками використання мови агресора не лише на законодавчому рівні. Навіть окуповані території являються лише тимчасово окупованими, до них повернеться українська державність, та починати чинити супротив потрібно з себе та свого повсякденного життя.

Список використаних джерел:

1. Савенко, Г. Б., Тінін, Д. Г., & Тимофєєв, В. П. (2022, June). ПРОБЛЕМА МОВНОГО ПИТАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО ЧАСУ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР. In The 3 rd International scientific and practical conference—Modern research in world science (June 12-14, 2022) SPC—Sci-conf.com.ua, Lviv, Ukraine. 2022. 1867 p. (p. 1827). https://www.researchgate.net/profile/M-Rumiantsev/publication/361865011_MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-12-140622/links/62c91c3d3bbe636e0c4ded01/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-12-140622.pdf#page=1827.
2. Тінін, Д. Г. ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ. Шановні учасники міжнародної конференції!, 134. // Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (5 листопада 2021) / упор.: Г.Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 172 с. https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4008/1/05_11_2021.pdf#page=134.

3. Тінін, Д. (2022). ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ», (July 8, 2022; Paris, France), 101–103. <https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.027>.
4. Гунько, К., & Тінін, Д. (2022). КОЛО ПОВНОВАЖЕНЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ. Матеріали конференцій МЦНД, (16.12.2022; Вінниця, Україна), 106–107. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/363>.
5. ДЖАФАРОВ, Р. Ф. БОРОТЬБА З ІНФОРМАЦІЙНОЮ ВІЙНОЮ В ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ. Друкується згідно з рішенням оргкомітету за дорученням Харківського національного університету внутрішніх справ від 30.07.2022 № 34, 200. С. 200-202. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5bce4379-3731-4cac-89a3-a885625b0fd9/content#page=200>.
6. Гунько, К., & Тінін, Д. (2022). ОСОБЛИВОСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ. Матеріали конференцій МЦНД, (16.12.2022; Вінниця, Україна), 119–121. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/364>.
7. Тінін Д. Удосконалення умов праці поліцейського в умовах сьогодення. The 15 th International scientific and practical conference “Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects”(August 14-16, 2022) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2022. 426 p. <https://reposit.unisport.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/4356/MODERN-SCIENTIFIC-RESEARCH-ACHIEVEMENTS-INNOVATIONS...-14-16.08.22%20%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20301.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=410>.

СЕКЦІЯ Х. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

ІМУНОФЕРМЕНТНИЙ АНАЛІЗ (ІФА): СУТНІСТЬ, РОЛЬ, ЗНАЧЕННЯ, ПЕРЕВАГИ, НЕДОЛІКИ

Сидорчук Павло Сергійович

здобувач вищої освіти

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Україна

Науковий керівник: Воронкова Юлія Сергіївна

ORCID ID: 0000-0002-4079-8294

канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри екології
та технологій захисту навколишнього середовища

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Україна

Імуноферментний аналіз (скорочено ІФА, англ. Enzyme-linked immunosorbent assay, ELISA) - лабораторний імунологічний метод якісного або кількісного визначення різних низькомолекулярних сполук, макромолекул, вірусів та ін.

В основі ІФА лежить *специфічна реакція антиген-антитіло*. Теоретичні основи ІФА спираються на сучасну імунохімію і хімічну ензимологію, знання фізико-хімічних закономірностей реакції антиген-антитіло, а також на основні принципи аналітичної хімії [1 - 6].

ІФА є одним з напрямків, що найбільш активно розвивається і широко використовується в клінічній біохімії та лабораторній діагностиці. Через розмаїття об'єктів дослідження існує велика кількість варіантів цього методу для визначення: від низькомолекулярних сполук, пептидних та стероїдних гормонів, фармакологічних препаратів, пестицидів до вірусів і бактерій, і навіть до інших антитіл; різноманіття принципів зв'язування і різноманіття умов проведення ІФА.

За одним лише варіантів реєстрації ферментативної активності можливе застосування фотометричних, флуориметричних, біо- і хемілюмінесцентних методів.

До теперішнього часу розроблено велику кількість різних варіантів проведення ІФА, що мають як принципові, так і другорядні відмінності.

Увесь процес імуноферментного аналізу умовно можна розділити на декілька основних етапів:

- 1) формування специфічного комплексу «антиген-антитіло»;
- 2) введення в утворений комплекс мітки;
- 3) візуалізація зв'язаної мітки.

Стосовно способу виконання всі варіанти ІФА можна розділити на дві групи: 1) системи, що не потребують розділення компонентів реакційної суміші (*гомогенні методи*); 2) системи, для яких розділення необхідне (*гетерогенні методи*).

Гетерогенний ІФА в мікропланшетному варіанті

Для здійснення аналізу ефективності комплексоутворення необхідно провести повну очистку комплексів від вільних компонентів. Це завдання виявилось легко вирішити, якщо один з компонентів пари антиген-антитіло міцно зв'язати

(імобілізувати) на твердому носії.

Використання імобілізації антитіл на твердому носії дало початок методам твердофазного (гетерогенного) ІФА. Гетерогенний (твердофазний) ІФА в мікропланшетному варіанті набув найбільшого поширення в тест-системах для клінічних лабораторних досліджень. Для твердої фази використовують поверхню лунок полістиролового мікропланшета, на який адсорбовані відомі антигени або антитіла (імуносорбент). В ході специфічної реакції імуносорбенту з обумовленими в досліджуваному зразку антитілами або антигенами утворюються імунні комплекси, які виявляються фіксованими на твердій фазі. Субстанції, які не брали участі в реакції, а також надлишки реагентів, видаляються при багаторазовому промиванні. Така схема дозволяє спростити процес ефективного поділу компонентів реакції [1 - 6].

Існує *прямий й непрямий гетерогенний ІФА*.

Прямий гетерогенний ІФА

У прямому імуноферментному аналізі внесений матеріал (антиген) закріплюється під час інкубації на поверхні чистих лунок. Кількість досліджуваного матеріалу детектується за допомогою антитіл до виявлення антигену, з'єднаних із специфічною міткою, що забезпечує ферментативну реакцію.

Структура аналізу.

Біологічний матеріал (кров, букальний зішкріб зі слизової, мазки) поміщається в чисті лунки на деякий час (зазвичай 15-30 хвилин), достатньо, щоб антигени могли приклеїтися до поверхні лунок. Далі в лунки додають антитіла до виявленого антигену. Це означає, що виявляючи антигени, наприклад, сифілісу, додаються антитіла проти антигенів сифілісу. Дану суміш досліджуваного матеріалу і антитіл залишають на деякий час (від 30 хвилин до 4-5 годин), щоб антитіла змогли знайти і зв'язатися з відповідним антигеном. Чим більше в біологічній пробі антигенів, тим більше антитіл зв'яжеться з ними. Оскільки антитіла додаються в надлишку, то не всі вони зв'яжуться з антигенами, а якщо антигену взагалі немає в пробі, то, відповідно жодне антитіло не зв'яжеться з антигеном. Для того, щоб прибрати «зайві» антитіла, вміст з лунок виливають (або вимивають методом декантації). В результаті цього всі «зайві» антитіла прибираються, а залишаються ті, які зв'язалися з антигенами, оскільки антигени «приклеєні» до поверхні лунок.

Наступний етап - ферментативна реакція. У промиті лунки додають розчин з ферментом і залишають на 30-60 хвилин. Даний фермент має спорідненість до речовини (специфічної мітці), з яким зв'язані антитіла. Фермент каталізує реакцію, в результаті якої ця специфічна мітка (субстрат) перетворюється в забарвлену речовину (продукт).

Оскільки додана специфічна мітка зв'язана з антитілами, значить, концентрація пофарбованого продукту реакції дорівнює концентрації антитіл, а концентрація антитіл дорівнює концентрації антигенів [1 - 6].

Непрямий гетерогенний ІФА

У непрямому імуноферментному аналізі використовують антитіла до виявленого антигену, з'єднані зі специфічною міткою. Ця специфічна мітка і є субстратом ферментативної реакції.

За типом імунохімічної взаємодії на першій стадії аналізу серед гетерогенних методів розрізняють *неконкурентний* і *конкурентний варіанти аналізу*.

Якщо в системі присутні тільки аналізовані з'єднання і відповідні йому центри зв'язування (антиген і специфічні антитіла), то метод є *неконкурентним*.

Якщо ж на першій стадії в системі одночасно присутні аналізована речовина і її

аналог (мічена ферментом аналізоване з'єднання або аналізоване з'єднання, іммобілізованих на твердій фазі), конкуруючі за обмежену кількість центрів специфічного зв'язування, то метод є *конкурентним* [1 - 6].

Гомогенний ІФА

У 1972 р. учені розробили новий підхід з проведенням всього аналізу *без твердої фази*. Метод отримав назву *гомогенного ІФА* (англ. «ЕМІТ» - enzyme multiplied immunoassay technique) і був заснований на обліку відмінностей каталітичних властивостей ферментної мітки у вільному вигляді і в імунохімічному комплексі. На основі даного підходу були розроблені набори для визначення широкого кола токсичних, наркотичних і лікарських засобів. Істотною перевагою ЕМІТ-аналізу є можливість використання малих обсягів аналізованого зразка (5-50 мкл) і висока швидкість визначення (2-5 хв), обумовлена відсутністю стадії поділу вільного і міченого аналізованого з'єднання. До недоліків методу слід віднести меншу чутливість, ніж в гетерогенному ІФА (~ 1 мкг/мл), і можливість визначення тільки низькомолекулярних антигенів [1 - 6].

Безумовно, метод ІФА, як будь-які імунохімічні методи аналізу, може давати хибно позитивні і помилково негативні результати.

Наприклад, хибно позитивні результати при визначенні антитіл до різних інфекцій можуть виникати за рахунок ревматоїдного фактору, що представляє собою імуноглобулін М проти власних імуноглобулінів G людини; за рахунок антитіл, що утворюються при різних системних захворюваннях, порушеннях обміну або прийомі лікарських препаратів; у новонароджених такі хибно позитивні реакції можуть виникати за рахунок утворення в організмі дитини М-антитіл до імуноглобуліну G матері.

Помилково негативні результати при визначенні антитіл можуть бути обумовлені станами імунодефіциту, а також технічними помилками при постановці реакції [1 - 6].

Але, за рахунок безсумнівних переваг, а саме:

- зручності в роботі;
- швидкості;
- об'єктивності за рахунок автоматизації обліку результатів;
- можливості дослідження імуноглобулінів різних класів (що важливо для ранньої діагностики захворювань та їх прогнозу) в даний час ІФА є одним з основних методів лабораторної діагностики.

Метод ІФА може застосовуватися для діагностики:

- вірусних захворювань (ВІЛ-інфекції, вірусних гепатитів, цитомегаловірусної інфекції, вірусу Епштейн-Барр, герпетичної інфекції, коронавірусної хвороби);
- для діагностики інфекцій, що передаються статевим шляхом (сифілісу, хламідіозу, трихомоніазу, гонореї, уреаплазмозу);
- рівня гормонів в ендокринології;
- аутоантитіл та маркерів онкологічних захворювань в онкології;
- загального IgE та специфічних IgE антитіл в алергології.
- лікарських препаратів, наркотиків у біологічних зразках.
- білків сироватки крові (феритину, фібрoneктину та ін).

Список використаних джерел:

1. Іванська, Н.В. (2005). Практичний посібник з імуноферментного аналізу. К.: Діапроф-Мед.
2. Філіпова, Т.О., Гудзенко, Т.В., Галкін, М.Б., Зінченко, О.Ю., Ямборко, Г.В. & Русакова, М.Ю.

- (2018). Імунологічні методи: метод. вказівки до проведення лабораторних занять з курсу «Імунологія». Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова.
3. Chaudhari, G.N., Kavil, S.P. & Ullal, D.P. (2014). An overview on ELIAS techniques for analyte detection to new levels: a review. *Inter J of Multidisciplinary Edu Res* (3, 6 (1)). 172-206.
 4. Suleyman Aydin (2015). A short history, principles, and types of ELISA, and our laboratory experience with peptide/protein analyses using ELISA. *Peptides*. (72) 4-15. <https://doi.org/10.1016/j.peptides.2015.04.012>.
 5. Waritani, T. (2017). An ELISA protocol to improve the accuracy and reliability of serological antibody assays. *Methods X*. (4). 153-165. <https://doi.org/10.1016/j.mex.2017.03.002>.
 6. Mandy Alhajj; Muhammad Zubair; Aisha Farhana (2023). Enzyme Linked Immunosorbent Assay. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books / NBK555922>.

СЕКЦІЯ XI. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ НА ВПРОВАДЖЕННЯ СОРТІВ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО СЕЛЕКЦІЇ ДДСДС НААН В ГОСПОДАРСТВАХ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ

Вінюкова Ольга Борисівна

ORCID ID: 0000-0002-3058-7274

канд. екон. наук, завідувач сектору маркетингу та економічних досліджень
Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція НААН, Україна

Удовиченко Світлана Миколаївна

ORCID ID: 0000-0003-1839-2308

канд. екон. наук, старший науковий співробітник, завідувач
сектору інтелектуальної власності та правового забезпечення
Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція НААН, Україна

Бондарева Ольга Браунівна

ORCID ID: 0000-0002-8128-8485

канд. техн. наук, старший науковий співробітник, учений секретар
Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція НААН, Україна

В умовах війни у донецькому регіоні дуже постраждав механізм трансферу інноваційної продукції. Сільськогосподарські підприємства обмежили свою діяльність або зовсім її згорнули, тому майже припинили купувати насіннєвий матеріал та використовувати інші наукові напрацювання, що значно обмежило налагоджені трансферні зв'язки [1].

Втримати позиції на ринку насіннєвої продукції та інноваційних розробок аграрної науки в Донецькій області є важливим завданням Донецької державної сільськогосподарської дослідної станції НААН. Це має сприяти повноцінній діяльності виробників продукції та стабілізувати виробництво зернових культур на достатньому рівні для забезпечення потреб регіону.

Одним з основних напрямків наукових досліджень ДДСДС НААН є селекція ячменю ярого. На сьогодні в Державному Реєстрі сортів зареєстровано 12 сортів донецької селекції. Сорти ячменю ярого донецької селекції вирізняються агроекологічною пластичністю, толерантністю до впливу тривалих ґрунтових посух, тому вирощуються в господарствах області на значних площах.

Найбільшим попитом у виробників зернової продукції користуються сорти ячменю ярого Аверс, Сталий, Бравий, Щедрик. Менший попит був на сорти Донецький 14, Реприз та Східний. У 2021 маркетинговому році майже весь об'єм насіння було продано.

Проведені в 2022 року маркетингові дослідження щодо впровадження

біоекономічних інновацій, а саме сортів ячменю ярого власної селекції ДДСДС НААН, в господарствах різних форм власності показали, що через військові дії відсоток продажу насіння ячменю ярого суттєво знизився. Продаж основного обсягу насіння відбувся ще до повномасштабного нападу РФ. З листопада 2021 року до 22 лютого 2022 року було реалізовано 41,54 т насіння ячменю ярого. Ще 9,6 т насіння було реалізовано у березні 2022 року та наостанок 10 т у квітні. Загальний обсяг склав – 61,14 т насіння ячменю ярого донецької селекції репродукцій РР2 та супереліта, що більше ніж на 37 % менше минулорічних показників.

Планування виробництва обсягу та генерацій насіння залежить від попиту товаровиробників. Виходячи з минулорічних показників попиту та обсягів продажів було вироблено відповідне за сортами, генераціями та кількістю насіння ячменю ярого (табл. 1), але через військові дії та негативні наслідки, які вони спричинили для виробників – попит значно знизився.

Таблиця 1

Реалізація насіння ячменю ярого ДДСДС НААН, 2022 р.

Сорт	Кількість виробленого насіння, т	Кількість проданого насіння, т	Відсоток проданого до виробленого, %
Донецький 14	4,93	4,70	95,34%
Східний	2,43	2,40	98,77%
Аверс	24,90	17,04	68,44%
Щедрик	14,78	7,80	52,78%
Сталий	24,34	13,20	54,24%
Бравий	24,80	12,00	48,39%
Реприз	9,93	4,00	40,29%
Степовик	5,01	-	0%
Резерв	1,05	-	0%

[авторська розробка]

Через зростання логістичних витрат цього року більшість покупців були з Донецької області. Треба зазначити, що шість покупців навіть не забрали придбане насіння. Також слід відмітити, що найбільш реалізовано вже добре відомі сільгоспвиробникам сорти.

Через різницю в ціні між РР2 та суперелітою, найбільшим попитом користується саме генерація супереліта. Проте, по деяким сортам, обидві генерації реалізовано майже в однакових об'ємах (Щедрик – 4,8 т та 3,0 т відповідно; Реприз – 5,0 т та 7,0 т відповідно; Бравий – по 2,0 т) (табл. 2).

Таблиця 2

Генерації вирощеного та проданого насіння ячменю ярого, 2022 р.

Сорт	Вироблено насіння, т		Продано насіння, т	
	РР2	с/е	РР2	с/е
Донецький 14	1,6	3,33	1,6	3,1
Східний	2,43	-	2,4	-
Аверс	7,1	4,8	5,1	11,94
Щедрик	4,8	9,98	4,8	3,0
Степовик	1,24	3,77	-	-
Сталий	3,2	21,14	0,2	13,0
Бравий	6,5	18,3	5,0	7,0
Реприз	3,2	6,73	2,0	2,0
Резерв	1,05	-	-	-

[авторська розробка]

Географія розповсюдження насіння ячменю ярого в поточному році суттєво

скоротилася та була представлена лише трьома областями. Через значне зростання вартості логістичних послуг більшість насіння була реалізована в межах Донецької області. Ще до початку військових дій постійні клієнти з інших областей (Дніпропетровська, Харківська області) встигли зробити замовлення. Двоє клієнтів з Дніпропетровської області навіть здійснили оплату, проте через високу вартість доставки та складнощі з пошуком перевізника – насіння досі залишається на складі. Клієнти з Харківської області – відмовилися від покупки. Слід зазначити, що додалися покупці з Львівської області (табл. 3).

Таблиця 3

Географія продажу насіння ячменю ярого селекції ДДСДС НААН, 2022 р.

Область	Сорт	Об'єм	
		тон	%
Донецька – 66,14%	Донецький 14	4,1	87%
	Східний	2,4	100%
	Аверс	12,94	76%
	Щедрик	7,8	100%
	Сталий	3,2	24%
	Бравий	6,0	50%
	Реприз	4,0	100%
Дніпропетровська – 17,50%	Бравий	6,0	50%
	Аверс	4,1	24%
	Донецький 14	0,6	13%
Львівська – 16,36%	Сталий	10,0	76%

[авторська розробка]

Обсяг насіння ячменю ярого, придбаний агровиробниками Дніпропетровської (17,50 %) та Львівської (16,36 %) областей, був майже однаковий. У Львівській області був затребуваний виключно сорт Сталий.

Війна надала українському суспільству значну увагу та підтримку США, Канади, Японії, країн ЄС та міжнародної спільноти. Велику допомогу Станції у забезпеченні процесу трансферу високоякісної насінневої продукції 96 товаровиробникам Донецької області надала Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО) за програмою «Надзвичайна продовольча безпека та допомога сільськогосподарським товаровиробникам, які постраждали від конфлікту в Донецькій області» [2]. В рамках проєкту OSRO/UKR/204/JPN за фінансової підтримки ФАО та уряду Японії агровиробникам було надано 200 т насінневого матеріалу пшениці озимої. Зокрема, у 2022 році ФАО спрямувало \$ 2,4 млн на закупівлю насіння овочів, насіння зернових та картоплі для українських аграріїв на всій території країни.

Список використаних джерел:

1. Війна в Україні: збитки агросектору та перспективи їх відшкодування. (2023). Вилучено з <http://agro-business.com.ua/agro/u-pravovomu-poli/item/25895>.
2. Вплив війни на сільське господарство: ООН представила оцінку нагальних потреб агросектору та сільського населення. (2023). Вилучено з <https://minagro.gov.ua/news/>.

СЕКЦІЯ XII. ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

НОВІ ВИДИ СОЛОДКИХ КИСЛОМОЛОЧНИХ НАПОЇВ З ВИКОРИСТАННЯМ СИРОПІВ ЛІКУВАЛЬНО- ПРОФІЛАКТИЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Гачак Юрій Романович

ORCID ID: 0000-0003-1028-1910

кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри
технології молока і молочних продуктів

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького, Україна*

Михайлицька Ольга Романівна

ORCID ID: 0000-0002-3727-1088

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри
технології молока і молочних продуктів

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького, Україна*

Ваврисевич Ярослава Степанівна

кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри біологічної та загальної хімії

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького, Україна*

Дудко Владислав Ростиславович

здобувач вищої освіти факультету харчових технологій та біотехнологій

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького, Україна*

Щур Марта Іванівна

здобувач вищої освіти факультету харчових технологій та біотехнологій

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького, Україна*

Анотація. Вивчено можливість використання сиропів «Горіх» і «Мигдаль» у технології кисломолочних напоїв з маслянки. Розроблено рецептури кисломолочних напоїв із застосуванням сиропів, кількість яких залежала від виду сиропу та складала відповідно 8 % для сиропу «Горіх» і 9 % для сиропу «Мигдаль». Встановлено, що вид сиропу впливає на формування органолептичних та фізико-хімічних характеристик кисломолочних напоїв. Підтверджено, що використання сиропів «Горіх» і «Мигдаль» у технології кисломолочних напоїв з маслянки розширює асортимент вітчизняної продукції лікувально-профілактичного спрямування.

У сучасних умовах на молокопереробних підприємствах під час перероблення молока за традиційними технологіями одержують у значній кількості вторинні молочні ресурси. Варто зазначити, що знежирене молоко, маслянка та молочна сироватка ще не повністю використовуються повноцінно і раціонально, в тому числі при створенні продуктів геродієтичного призначення.

Стійка тенденція до «старіння» населення нашої планети протягом останніх десятиліть вимагає особливої уваги геронтологів усього світу. На жаль, для України це явище супроводжується зниженням загальної чисельності населення і збільшенням у пристарілих людей кількості патологій, зумовлених процесом старіння, що досить часто стає причиною передчасної смерті [1]. У зв'язку з цим варто зазначити, що створення харчових продуктів для людей літнього віку на основі вторинних молочних ресурсів є цілком виправдане, адже компоненти молока і молочних продуктів (вітаміни, мінеральні речовини та білок) певною мірою проявляють геропротекторні властивості, а їх невелика вартість дає можливість знизити собівартість розроблених продуктів [2].

Вторинна молочна сировина є дешевою та залишається в досить великих кількостях на будь-якому маслоробному виробництві. Маслянка, як вторинний технологічний продукт, містить комплекс біологічно активних речовин при мінімальній енергетичній цінності та незначній кількості атерогенних речовин. Це дозволяє вважати маслянку цінним біологічним харчовим продуктом.

У результаті технологічної обробки в маслянку переходить основна частина білків молока. Під час багаторазової технологічної дії (сепарування, маслоутворення та ін.) відбувається диспергування білків маслянки, що сприяє їх кращому засвоєнню. Високий біологічний цінності маслянки сприяє її амінокислотний склад. Білки маслянки містять 18 амінокислот, у тому числі лізин, метіонін, цистин та ін., що володіють вираженими протисклеротичними властивостями. Корисні властивості білків підсилюються поєднанням їх з комплексом вітамінів, які знаходяться в маслянці. Особливістю маслянки є висока степінь дисперсності жиру, що міститься у ній. Це полегшує процеси емульгування і омилення жиру парними жовчаними кислотами (холевою, глікохролевою та таурохролевою) і підвищує засвоюваність, яка досягає 94–96 %. У маслянці міститься до 5 % лактози. При надходженні лактози пригнічується життєдіяльність гнильної мікрофлори кишечника внаслідок зміни рН середовища [3].

Одним з основних напрямків промислової переробки маслянки є виробництво напоїв, у тому числі кисломолочних і з наповнювачами. Таким чином, використання маслянки для виготовлення напоїв буде сприяти не лише одержанню додаткового прибутку в результаті реалізації повноцінного продукту, збагаченого рослинними біодобавками, але й вирішенню такої важливої на сьогодні проблеми харчових підприємств, як комплексне перероблення сировини, і, безпосередньо пов'язаної з нею проблеми охорони навколишнього середовища [2].

Аналізуючи джерела, виявлено, що велика увага приділяється виготовленню напоїв із вторинної молочної сировини [4–9].

У роботі [4] запропоновано технологію нового кисломолочного напою з маслянки з використанням природних пребіотиків – біологічно цінного комплексу *Spirulina platensis*.

Запропоновано при виробництві кисломолочного напою з маслянки використовувати стабілізатор молочної основи – низькометоксильований пектин у кількості 0,4 % до маси сировини. Такий прийом дозволяє покращити структурно-механічні властивості кисломолочних продуктів і сприяє поліпшенню життєдіяльності лактобактерій. Пектин виконує роль не тільки стабілізатора структури, а й функціонального інгредієнта, який має здатність зв'язувати та

виводити з організму іони важких металів та радіонукліди [5].

Розроблено технологію ферментованих молочних продуктів зі зниженим вмістом лактози для харчування людей з лактазною недостатністю на основі суміші молока знежиреного та маслянки [6, 7].

Метою нашої роботи було дослідження використання сиропів «Горіх» та «Мигдаль» при виробництві кисломолочної маслянки.

Виробництво солодких кисломолочних напоїв з маслянки із використанням сиропів «Горіх» та «Мигдаль» проводили резервуарним способом. Для цього як наповнювачі у сквашену нормалізовану суміш при постійному перемішуванні додавали сиропи «Горіх» та «Мигдаль».

Сироп «Горіх» (ТУУ 15.3-301133094-003-2003) містить глюкозу, фруктозу, екстракт лісового горіха, ароматизатор натуральний, воду питну і сорбат калію. Енергетична цінність 100 г сиропу становить 257 ккал. Сироп володіє оригінальним пряним смаком та легким, освіжаючим м'ятним відтінком. Користь лісових горіхів полягає у позитивному впливові на нервову систему та діяльність головного мозку. При регулярному вживанні горіхів підвищується розумова активність, організм стає більш стійким до стресових ситуацій завдяки високому вмісту Магнію. Лісовий горіх є потужним антиоксидантом, що оновлює клітини і захищає від вільних радикалів. Горіх виявляє зміцнюючу дію на судини, бере участь у побудові органів та систем організму, нормалізує гормональний фон організму і сприяє зміцненню зубної емалі та кісток скелета. Лісовий горіх є профілактичним засобом проти аритмії, атеросклерозу та патологій крові. Він знижує прояви варикозу і тромбофлебіту, знімає набряки, сприяє виведенню токсинів. Лісовий горіх – хороше джерело білків та незамінних жирних кислот.

Сироп «Мигдаль» (ТУУ 15.3-30133094-003-2003) є джерелом вітамінів і мікроелементів. Вітамін Е, що міститься в мигдалі, відзначається потужними антиоксидантними властивостями, здатними запобігти негативному впливу на організм вільних радикалів, які сприяють пошкодженню клітин. Мигдаль – ефективний допоміжний засіб при лікуванні сечокам'яної хвороби, допомагає виводити пісок з нирок, очищає кров.

Технологічний процес виготовлення кисломолочної маслянки передбачав внесення закваски прямого внесення «*in vivo*», що містить корисні живі бактерії, які входять до складу нормальної мікрофлори людини: *Streptococcus thermophiles*, *Lactobacillus delbrueckii ssp. Bulgaricus*, *Lactobacillus acidophilus*, *Bifidobacterium lactis*. Тривалість ферментації становила 6 год. за температури 40–42 °С до кислотності продукту 75–85 °Т. Після завершення процесу сквашування продукт швидко охолоджували до температури 4 °С та зберігали протягом 24 год.

Проведено дві серії досліджень. У першій серії розробляли промислову рецептуру солодких кисломолочних напоїв з маслянки, в другій – вивчали органолептичні та фізико-хімічні показники. Під час досліджень підбирали найоптимальніші дози фітосиропів для виробництва кисломолочної маслянки.

Проведення оцінки якісних показників досліджуваних кисломолочних напоїв відбулося згідно загальноприйнятих методик. Органолептичні показники (зовнішній вигляд, структуру, консистенцію, смак, запах та колір) маслянки оцінювали відповідно до ТУУ 15.5-19492247-004-2003. Напої кисломолочні. Укр.ЦСМ з допомогою органів відчуття [10]. Титровану кислотність кисломолочного напою визначали класичним титриметричним методом (ГОСТ 3624–92). Арбітражним методом визначали вміст сухої речовини і вологи (ГОСТ 3626–73). Масову частку білка визначали методом формольного титрування (ГОСТ 25179–90), масову частку вуглеводів – йодометричним методом (ГОСТ 8764–73). Визначення масової частки жиру проводили кислотним методом (ГОСТ 5867–90), енергетичної цінності –

розрахунковим методом.

Для виробництва напоїв слід використовувати маслянку, одержану при виробництві вершкового масла, кислотністю не більше 19 °Т, густиною не менше 1,027 г/см³.

У результаті проведених експериментів встановлено оптимальні рецептури кисломолочних напоїв з маслянки із використанням як солодких наповнювачів нових вітчизняних сиропів «Горіх» та «Мигдаль» (табл. 1).

Таблиця 1

**Рекомендовані рецептури на маслянку кисломолочну
(м.ч.ж. 2,5 %) традиційного виробництва та солодку
із використанням сиропів «Горіх» та «Мигдаль»**

Назва складників	Маслянка кисломолочна (м.ч.ж. 2,5 %) традиційна	Маслянка кисломолочна із сиропом «Мигдаль»	Маслянка кисломолочна із сиропом «Горіх»
Маслянка (м.ч.ж. 0,5 %)	854,67	842,51	852,67
Вершки (м.ч.ж. 35 %)	59,23	59,39	59,23
Стабілізаційна система для кисломолочних напоїв «Хамульсіон»	6,0	8,0	8,0
Сироп «Мигдаль»	–	90	–
Сироп «Горіх»	–	–	80
Цукор	80	–	–
Закваска безпосереднього внесення	0,1	0,1	0,1
Всього	1000	1000	1000

Технологічна діаграма виробництва маслянки кисломолочної із застосуванням сиропів «Горіх» та «Мигдаль» наведена рис. 1. Технологічний процес виробництва передбачає проведення органолептичної оцінки маслянки, визначення фізико-хімічних показників, підігрівання маслянки до температури 43±2 °С, очищення маслянки, нормалізацію за масовою часткою жиру до 2,5 % молочними вершками. Суміш необхідно гомогенізувати при температурі 65–70 °С під тиском 15–17 МПа та пастеризувати при температурі 92±1 °С з витримкою 5 хв. Далі суміш слід направити в резервуар для кисломолочних продуктів для охолодження і заквашування препаратами прямого внесення «*in vivo*».



**Рис. 1. Технологічна діаграма виготовлення маслянки
кисломолочної із використанням сиропів**

Після завершення сквашування та охолодження до згустку потрібно додати попередньо підготовлену систему «Хамульсiон». У сквашену стабілізовану суміш внести при постійному перемішуванні підігріті до 40–45 °С фітосиропа «Горіх» або «Мигдаль» у кількостях згідно рецептури (табл. 1). Готові напої охолодити, ретельно перемішати та розфасувати. Зберігання готових продуктів слід проводити при температурі 6–8 °С.

Одержані кисломолочні напої з маслянки з фітосиропами «Горіх» та «Мигдаль» мають нормативні органолептичні показники, наведені в табл. 2, а фізико-хімічні характеристики готових кисломолочного напою «Горіховий» з маслянки наведені у табл. 3.

Таблиця 2

**Органолептичні показники кисломолочного напою «Горіховий»
з маслянки (м.ч.ж. 2,5 %) з сиропами «Горіх» та «Мигдаль»**

Назва показників	Назва продуктів		
	Маслянка кисломолочна традиційна	кисломолочний напій «Горіховий» з сиропами	
		«Горіх»	«Мигдаль»
Зовнішній вигляд і консистенція	Однорідна без крупинок рідина, що нагадує сметану, допускається незначне виділення сироватки	Однорідна, сметаноподібна рідина	Однорідна, сметаноподібна рідина
Смак і запах	Чистий, кисломолочний, допускається незначний кормовий присмак	Чистий, кисломолочний, свіжий, легкий присмак горіха	Чистий, свіжий, кисломолочний, легкий присмак горіха, солодкий
Колір	Молочно-білий з голубуватим відтінком, рівномірний по всій масі	Кремовий чи світло-коричневий, рівномірний по всій масі	Світло-кремовий, рівномірний по всій масі

Таблиця 3

**Фізико-хімічні характеристики кисломолочних напоїв
з маслянки з сиропами «Горіх» та «Мигдаль»**

Назва продуктів	Масова частка, %			Енергетична цінність, ккал/100 г	Кислотність, °Т	Пероксидаза («+», «-»)
	жиру	білка	вуглеводів			
Маслянка кисломолочна традиційна	2,5	2,9	10,9	78	82,0	–
Маслянка кисломолочна з сиропом «Горіх»	2,52	2,92	11,08	84	88,0	–
Маслянка кисломолочна з сиропом «Мигдаль»	2,00	2,94	11,2	86	94,0	–

Таким чином, за результатами комплексу проведених досліджень рекомендовано сиропи як солодкі наповнювачі у технології кисломолочних напоїв з маслянки з метою розширення вітчизняного асортименту продукції лікувально-профілактичного спрямування. Дана розробка захищена патентом.

Висновки. Отже, на основі проведених експериментальних досліджень розроблені та запропоновані для промислового впровадження рецептури солодкого кисломолочного напою з маслянки та з сиропами «Горіх» та «Мигдаль». Кисломолочні напої пропонується виготовляти резервуарним способом.

Список використаних джерел:

1. Дідух Г.В. & Дідух Н.А. (2006) Технологія питних молочних напоїв геродієтичного призначення. Молочное дело, 44 с.
2. Дідух Н.А. & Дідух Г.В. (2009) Інноваційна технологія виробництва неферментованих молочних напоїв геродієтичного призначення. Наукові праці Одеської національної академії харчових технологій, 36 (2), С. 126–129. Вилучено з: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Np_2009_36\(2\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Np_2009_36(2)_35).
3. Цісарик О.Й., Михайлицька О.Р., Сливка Н.Б. & Турчин І.М. (2014) Технологія молочних продуктів з вторинної сировини: навчальний посібник. Львів, Ліга-Прес, 350 с.
4. Власенко І.Г., Семко Т.В. & Іваніщева О.А. (2022) Технологія кисломолочного напою з вторинної молочної сировини. Науковий вісник Таврійського державного агротехнологічного університету ім. Д. Моторного, Вип. 12, том 2, С. 215–228. DOI: <https://doi.org/10.31388/sbtsatu.v12i2.320>. Вилучено з: <http://ir.vtei.edu.ua/card.php?id=27628>.
5. Стеценко Н.О. (2019) Використання маслянки для виробництва оздоровчого напою з комбінованим складом сировини. Scientific discoveries: projects, strategies and development: Collection of scientific papers «Λ'ΟΓΟΣ» with Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, October 25, 2019. Edinburgh, UK: European Scientific Platform, Vol. 1, P. 88–89. Вилучено з: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/files/journals/4/issues/23/public/23-58-PB.pdf#page=89>.
6. Мінорова А.В., Даниленко С.Г., Рудакова Т.В., Крушельницька Н.Л., Моїсєєва Л.О. & Наріжний С.А. (2021) Біотехнологічні аспекти застосування штамів з β-галактозидазною активністю у виробництві ферментованих молочних продуктів. Продовольчі ресурси, № 16, С. 117–134. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2021-16-12>.
7. Мінорова А.В., Романчук І.О., Даниленко С.Г., Рудакова Т.В., Крушельницька Н.Л., Потемська О.П. & Наріжний С.А. (2022) Підбір та дослідження ефективності заквашувальних препаратів з підвищеною β-галактозидазною активністю. Продовольчі ресурси, Т. 10, № 19, С. 88–98. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-19-10>.
8. Гачак Ю.Р., Наговська В.О., Михайлицька О.Р. & Сливка Н.Б. (2015) Нові кисломолочні напої з маслянки. Новітні науково-технічні рішення в харчовій промисловості: Матеріали міжнародної науково-технічної конференції, 2–3 березня 2015 р., Львів, 2015, С. 177–179.
9. Сливка Н.Б., Михайлицька О.Р. & Турчин І.М. (2016) Розроблення технології ферментованих напоїв на основі сироватки. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, Львів, Том 18, № 2 (68), С. 153–156. DOI: <https://doi.org/10.15421/nvlvet6832>.
10. ТУУ 15.5-19492247-004-2003. Напої кисломолочні. Укр. ЦСМ, 2003, 200 с.

СЕКЦІЯ XIII. ГІРНИЦТВО ТА НАФТОГАЗОВА ІНЖЕНЕРІЯ

РЕГРЕСІЙНИЙ АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ ТРУБОПРОВОДУ

Красівський Олег Михайлович

здобувач вищої освіти інституту нафтогазової інженерії
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Науковий керівник: Дорошенко Юлія Іванівна

ORCID ID: 0000-0002-7196-9383

кандидат технічних наук, доцент кафедри
транспортування та зберігання енергоносіїв

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Застосування методів регресійного аналізу в наукових дослідженнях є надзвичайно необхідним, адже регресійний аналіз - розділ математичної статистики, присвячений методам аналізу залежності однієї величини від іншої. Регресійний аналіз використовується в тому випадку, якщо відношення між змінними можуть бути виражені кількісно у виді деякої комбінації цих змінних. Отримана комбінація використовується для передбачення значення, що може приймати цільова (залежна) змінна, яка обчислюється на заданому наборі значень вхідних (незалежних) змінних. У найпростішому випадку для цього використовуються стандартні статистичні методи, такі як лінійна регресія. На жаль, більшість реальних моделей не вкладаються в рамки лінійної регресії. Тому необхідні комплексні методи для передбачення майбутніх значень. Функція, що описує залежність умовного середнього значення результативної ознаки у від заданих значень аргументів, називається функцією (рівнянням) регресії. Для точного опису рівняння регресії необхідно знати умовний закон розподілу результативного показника у. У статистичній практиці таку інформацію отримати зазвичай не вдається, тому обмежуються пошуком підходящих апроксимацій для функції, заснованих на вихідних статистичних даних. У рамках окремих модельних припущень про тип розподілу вектора показників може бути отриманий загальний вигляд рівняння регресії

$$f(x) = M\left(\frac{y}{x}\right)x = (x_1, x_2, \dots, x_k). \quad (1)$$

Мета регресійного аналізу:

1. Визначення ступеня детермінованості варіації критеріальної (залежної) змінної предикторами (незалежними змінними).
2. Пророкування значення залежної змінної за допомогою незалежної.
3. Визначення внеску окремих незалежних змінних у варіацію залежної.

Регресійний аналіз не можна використовувати для визначення наявності зв'язку між змінними, оскільки наявність такого зв'язку і є передумова для застосування аналізу.

Проведемо комплекс розрахунків і дослідимо який фактор має найбільший

вплив на коефіцієнт ефективності.

На основі проведених досліджень можна зробити висновок, що найбільше змінюється коефіцієнт ефективності при зміні початкового тиску та продуктивності, а температура ґрунту суттєвого впливу не має.

Проведені дослідження дозволяють записати рівняння регресії для досліджень (рис.1, рис. 2).

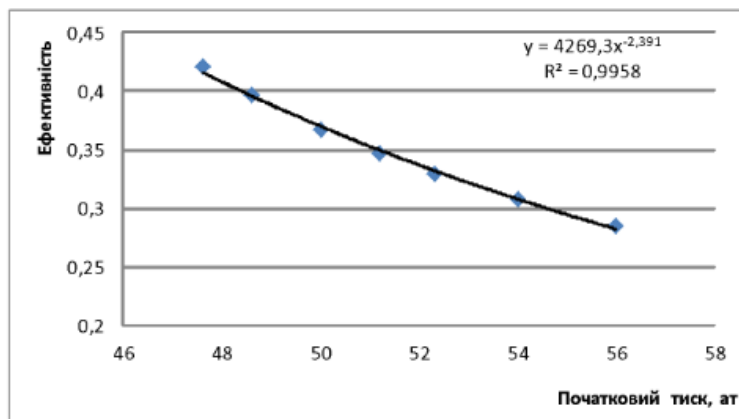


Рис. 1. Зміна коефіцієнта ефективності від початкового тиску

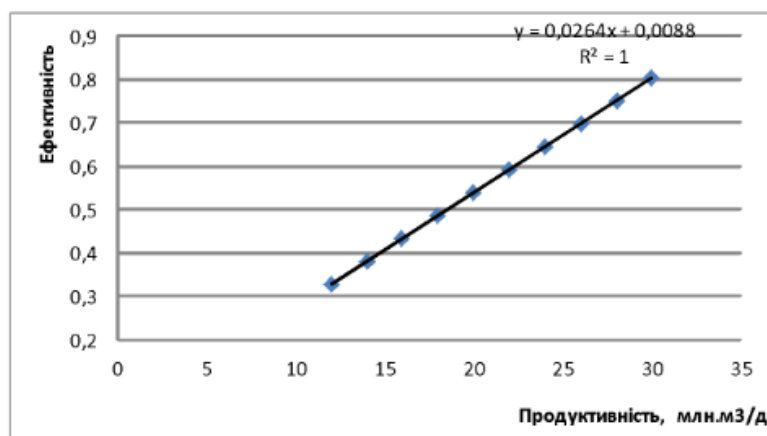


Рис. 2. Зміна коефіцієнта ефективності від продуктивності

Висновки.

Проаналізувавши отримані графічні залежності можна зробити висновок, що у випадку зменшення продуктивності ефективність використання трубопроводу також зменшується. При збільшенні початкового тиску у трубопроводі спостерігається ситуація протилежна.

Список використаних джерел:

1. Bratakh M.I., Toporov V.G., Romanova, V.V. (2016). Enhanced hydrocarbon recovery. The course of lectures. Kh., 108.
2. Bratakh M.I., Toporov V.G., Varavina O.P. (2015). Gas processing technology. The course of lectures. Kh., 152.
3. Lansford L., Vallance D. (n.d.). Oxford English for careers, Student Book: Oil and gas – 1. Oxford University, 138.
4. Devichev V.V., Ionin D.A. (1986). Analysis of effectiveness and periodically pigging of transmission gas pipelines. Natural gas transportation. Moscow, 64-70.

СЕКЦІЯ XIV. ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

ПОРІВНЯННЯ КІНЕМАТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ДВОХ СХЕМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДВОКООРДИНАТНОГО МЕХАНІЗМУ ПАРАЛЕЛЬНОЇ СТРУКТУРИ

Кропівний Олександр Олександрович

ORCID ID: 0000-0002-6445-092X

аспірант

Центральноукраїнський національний технічний університет, Україна

Гречка Андрій Іванович

ORCID ID: 0000-0003-1188-7412

канд. техн. наук, доцент, завідувач кафедри
машинобудування, мехатроніки і робототехніки

Центральноукраїнський національний технічний університет, Україна

Кириченко Андрій Миколайович

ORCID ID: 0000-0002-4335-9588

Д-р. техн. наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи
Центральноукраїнський національний технічний університет, Україна

Механізми паралельної структури з вихідним органом, що виконаний як ланка поворотного шарнірного паралелограму [1, 2], викликають особливий інтерес завдяки своїй простоті та можливості побудови обладнання для трикоординатної обробки з використанням додаткового пристрою подачі [3]. В попередній роботі [4] було розглянуто кінематичні залежності механізму [5], в якому шарніри штанг змінної довжини кріпляться не до нерухомої станини, а до поворотних важелів, кут повороту яких узгоджений з поворотом шарнірного паралелограму з вихідним органом. Викликає особливий інтерес порівняння зазначених двох схем виконання механізму з метою визначення різниці у величині переміщень вихідного органу при одних і тих же величинах зміни довжин приводних штанг.

Встановлені у роботі [4] математичні залежності прямої кінематичної задачі для механізму паралельної структури з поворотним кріпленням шарнірів штанг змінної довжини дозволяють визначити координати розташування вершини інструменту. Для збереження відповідності порівняних механізмів пропонується визначити аналогічні математичні залежності з внесенням необхідних змін у схему розв'язку прямої кінематичної задачі: застопорити важелі S у положенні, в якому вони будуть продовженням віддалень K центра повороту поворотного важеля кріплення шарніру штанги змінної довжини відносно центра повороту шарнірного паралелограма з вихідним органом. Така схема показана на рис. 1.

Опис схеми аналогічний наведеному у роботі [4]. На вказаній схемі приймаємо

розташування осі X суміщеним з вектором подачі робочого столу, на якому розміщена деталь, що обробляється. Додатнім напрямком цієї осі буде такий, за якого рух робочого столу буде відбуватися від поворотного шарнірного паралелограму. Вісь Z , як прийнято, спрямуємо вздовж осі шпинделя з додатнім напрямком від площини робочого столу. Відповідно вісь Y спрямуємо перпендикулярно до осей X і Z з утворенням правої декартової системи координат. Початок прийнятої системи координат розмістимо у точці перетину осі обертання поворотної стійки, яка є паралельною осі шпинделя у шарнірному паралелограмі, з площиною робочої поверхні стола. Увесь механізм приймаємо симетричним відносно осі Z .

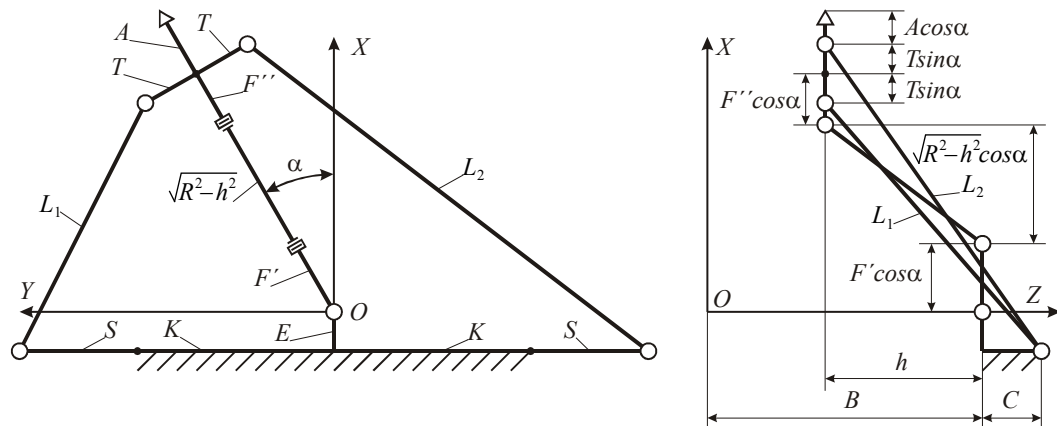


Рис. 1. Схема до розв'язку прямої кінематичної задачі з нерухомими відрізками S

Довжини штанг змінної довжини позначимо як L_1 і L_2 . Плече шарнірного паралелограма, що поєднує поворотну стійку і шпиндельний вузол, розбиваємо на дві частини, позначивши F ту складову плеча, яка залишатиметься паралельною площині робочого столу. Відповідно R позначимо частину плеча між двома петлями. Оскільки петлі не суміщені з осями шпиндельного вузла і поворотної стійки, то виходить, що складова F розкладається на дві частини, де F' відповідає частині, що прикріплена до поворотної стійки, F'' – до шпиндельного вузла.

Як правило, конструкція механізму передбачає, що центри шарнірів штанг змінної довжини, що кріпляться до шпиндельного вузла, не збігаються в одну точку та знаходяться на певному віддаленні від площини, що проходить через осі поворотної стійки і шпинделя. Довжину такого віддалення позначимо T . Кут повороту шарнірного паралелограма відносно осі Z у площині XOY позначимо α . Додатній напрямку кута α співпадає з додатнім напрямком осі Y . Відрізок E відповідає виносу осі поворотної стійки відносно площини, що проходить через відрізки K і S . Величиною h позначимо зміщення центру шарніру кріплення штанги змінної довжини на шпиндельному вузлі відносно положення, коли складова плеча R буде рівнобіжною площині XOY . Відрізок A відповідає відстані від осі шпинделя до точки перетину відрізків T з площиною, яка проходить через згадану вісь та вісь поворотної стійки.

Запишемо рівняння для визначення довжини L_1 :

$$L_1^2 - (h + C)^2 = \left(K + S - T \cos \alpha - \left(\sqrt{R^2 - h^2} + F \right) \sin \alpha \right)^2 + \left(\left(\sqrt{R^2 - h^2} + F \right) \cos \alpha + E - T \sin \alpha \right)^2. \quad (1)$$

Після перетворень, аналогічних у роботі [4], маємо:

$$L_1^2 - (h + C)^2 = (K + S)^2 + 2(K + S)T \cos \alpha + T^2 - 2(K + S)(\sqrt{R^2 - h^2} + F) \sin \alpha + (\sqrt{R^2 - h^2} + F)^2 + 2E(\sqrt{R^2 - h^2} + F) \cos \alpha + E^2 - 2ET \sin \alpha. \quad (2)$$

Запишемо рівняння для визначення довжини L_2 :

$$L_2^2 - (h + C)^2 = (K + S - T \cos \alpha + (\sqrt{R^2 - h^2} + F) \sin \alpha)^2 + ((\sqrt{R^2 - h^2} + F) \cos \alpha + E + T \sin \alpha)^2. \quad (3)$$

Після перетворень, аналогічних у роботі [4], маємо:

$$L_2^2 - (h + C)^2 = (K + S)^2 - 2(K + S)T \cos \alpha + T^2 + 2(K + S)(\sqrt{R^2 - h^2} + F) \sin \alpha + (\sqrt{R^2 - h^2} + F)^2 + 2E(\sqrt{R^2 - h^2} + F) \cos \alpha + E^2 + 2ET \sin \alpha. \quad (4)$$

Порівнявши рівняння (2) і (4) та перенісши в праву частину кожного з них ті члени, які мають однакові величину і знак, прирівняємо їх ліві частини отримаємо залежність між $\sin \alpha$ та величиною h :

$$\sin \alpha = \frac{L_2^2 - L_1^2}{4((K + S)(\sqrt{R^2 - h^2} + F) + ET)}. \quad (5)$$

Підставляємо вираз (5) до рівняння (1). Враховуючи залежність $\cos^2 \alpha = 1 - \sin^2 \alpha$, отримуємо тотожність для знаходження величини h :

$$L_1^2 - (h + C)^2 = \left(K + S - T \sqrt{1 - \left(\frac{L_2^2 - L_1^2}{4((K + S)(\sqrt{R^2 - h^2} + F) + ET)} \right)^2} - \frac{(L_2^2 - L_1^2)(\sqrt{R^2 - h^2} + F)}{4((K + S)(\sqrt{R^2 - h^2} + F) + ET)} \right)^2 + \left((\sqrt{R^2 - h^2} + F) \sqrt{1 - \left(\frac{L_2^2 - L_1^2}{4((K + S)(\sqrt{R^2 - h^2} + F) + ET)} \right)^2} + E - \frac{(L_2^2 - L_1^2)T}{4((K + S)(\sqrt{R^2 - h^2} + F) + ET)} \right)^2. \quad (6)$$

Аналітичний розв'язок рівняння (6) відносно h ускладнений, тому будемо користуватися числовими методами розв'язку.

Визначена величина кута α дозволить легко розрахувати координату вершини інструменту вздовж осі Y на рівні величини заниження h :

$$y = (\sqrt{R^2 - h^2} + F + A) \sin \alpha.$$

Визначення величини h дає можливість розрахувати координату вершини інструменту вздовж осі Z :

$$z = B - h.$$

Переміщення робочого столу повністю відповідає координаті вздовж осі X .

Після розв'язку прямої кінематичної задачі можна оцінити різницю в величинах координати Δy (рис. 2) горизонтального переміщення вихідного органу і величини Δh (рис. 3) вертикального його переміщення при одночасній зміні довжин штанг L у випадку функціонування механізму з поворотом плечей S на кут α та зі сталим їх положенням колінеарно відрізкам K .

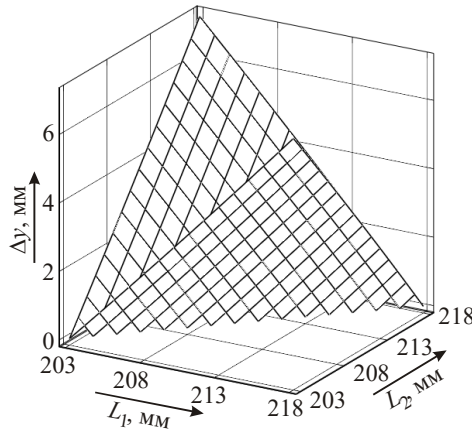


Рис. 2. Різниця Δy горизонтального переміщення вихідного органу від зміни довжин штанг L_1 і L_2

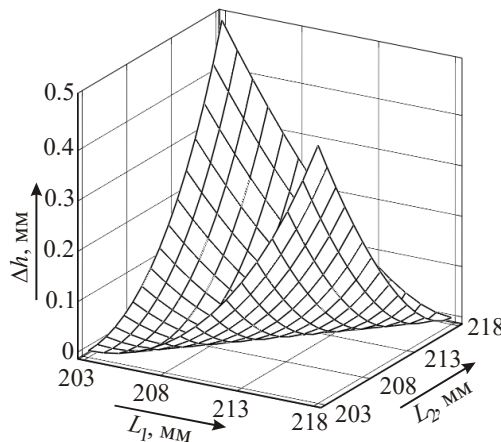


Рис. 3. Різниця Δh вертикального переміщення вихідного органу від зміни довжин штанг L_1 і L_2

З графіків на рисунках 2 і 3 видно, що додатковий поворот плечей S забезпечує більшу величину переміщень шпindelного вузла у порівнянні зі сталим положенням зазначених плечей. Особливо це стосується горизонтального переміщення вихідного органу вздовж осі Y , де різниця доходить до 7 мм при діапазоні зміни штанг в 15 мм. Різниця у вертикальному переміщенні вихідного органу майже непомітна і становить всього до 0,5 мм за аналогічного діапазону зміни штанг. При збільшенні діапазону зміни довжин штанг різниця в переміщеннях шпindelного вузла за представлених схем реалізації механізму зростатиме ще більше. За однакових значень довжин штанг, коли за кожної з представлених схем реалізації механізму плечі S будуть колінеарними відрізкам K , різниці у переміщеннях вихідного органу немає, що підтверджує правильність математичних викладок.

Список використаних джерел:

1. Кузнецов Ю.Н., Дмитриев Д.А., Диневич Г.Е.. Компонировки станков с механизмами параллельной структуры / Под ред. Ю.Н. Кузнецова. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2010. 471 с.
2. Xin-Jun Liu, Jinsong Wang. Parallel Kinematics: Type, Kinematics, and Optimal Design. Springer Science & Business Media, 2014. 309 p.
3. Верстат: пат. на кор. мод. 35361 Україна: МПК В23В 41/00. № у 2008 05562; заявл. 29.04.2008; опубл. 10.09.2008, Бюл. № 17.
4. Кропивний О.О. Кінематичні залежності двокоординатного механізму паралельної структури з поворотним кріпленням шарнірів штанг змінної довжини / О.О. Кропивний, А.І. Гречка, А.М. Кириченко, К.К. Щербина // Центральноукраїнський науковий вісник. Технічні науки: зб. наук. пр. – Кропивницький: ЦНТУ, 2022. – Вип. 5 (36). – Ч. 2. – С. 22-30.
5. Верстат з паралельною кінематикою : пат. на кор. мод. 148653 Україна : МПК В23В 41/00. № у 2021 01754 ; заявл. 05.04.2021 ; опубл. 01.09.2021, Бюл. № 35.

СЕКЦІЯ XV. АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

РОЗРОБКА ПОРТАТИВНОГО ПК НА БАЗІ RASPBERRY PI З МОЖЛИВІСТЮ ПІДКЛЮЧЕННЯ РІЗНИХ ІНТЕРФЕЙСІВ

Водяницький Михайло Андрійович

здобувач вищої освіти факультету автоматичних і комп'ютеризованих технологій
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Гурін Дмитро Валерійович

ORCID ID: 0000-0002-2272-5227

старший викладач кафедри КІТАМ

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Сьогодні комп'ютери – це невід'ємна частина життя багатьох людей. Ми використовуємо їх для роботи, спілкування, розваг та багатьох інших цілей. Протягом багатьох років комп'ютери розвивалися та покращувалися, забезпечуючи все більш високу продуктивність, мобільність та функціональність. Традиційні настільні та портативні комп'ютери, планшети та смартфони – всі вони є частиною сучасного світу обчислювальної техніки. Без комп'ютера складно уявити життя сучасної людини, і тому продовження розвитку цієї технології залишатиметься важливим завданням.

Одна із галузей використання комп'ютерів – це промисловість. Звичайні персональні комп'ютери не підходять для інтенсивного використання, через високі вимоги до надійності, температурного діапазону роботи, міцності конструкції та низькому опору пилу та вологості. Для таких задач компанії, що спеціалізуються на промисловій мікроелектроніці, пропонують промислові версії.

Це спеціально розроблені комп'ютери, які призначені для використання в різних промислових галузях, таких як автоматизація виробництва, медичні технології, транспорт та інші. Основна відмінність промислових комп'ютерів від стандартних ПК полягає у їхній високій стійкості до різних негативних впливів і підтримка промислових стандартів [1].

Рішення від компаній Advantech, Siemens, Beckhoff, Phoenix Contact, Kontron, AAEON, та багато інших, загалом орієнтовані на велике виробництво. Для середнього та малого сегменту їх рішення мають занадто високу ціну і потребують окремих спеціалістів для налаштування та підтримки роботи. Окрім того, вони погано пристосовані для модифікації та змін конфігурації.

Для невеликих виробництв та аматорських проєктів, найбільш функціональним варіантом буде використання одноплатних ПК. Завдяки розвитку мікроелектроніки, сучасні процеси, що встановлюються на такі системи, надають достатню потужність для рішення більшості задач за невелику ціну.

Найбільш поширеним в розвитку цього сегменту комп'ютерів надала компанія Raspberry Pi Foundation. Їх продукт від початку позиціонувався як проста та дешева

систему для вивчення інформатики, основ мікроелектроніки та програмування. Це швидко призвело до створення великої кількості плат розширення та додаткових модулів, що створювалися самою спільнотою.

Результатом такого розвитку стала система Compute Module. Вона представляє собою рішення для вирішення невеликих промислових задач малого та середнього бізнесу. Виглядають як маленькі плати на які вбудовані лише процесори та модулі бездротового зв'язку. Існують дві версії, на базі моделей Pi 3 та Pi 4. Compute Module 3 виглядає як планка ОЗУ та підключається за допомогою SO-DIMM роз'єму [2]. Compute Module 4 використовує два 100-контактних мезонінних роз'ємів Hirose DF40C-100DS-0.4V [3].

Compute Module не може працювати без так званих «плат розробника» - I/O Board. Вони ж у свою чергу можуть розроблятися сторонніми розробниками, що надає змогу створити будь яке рішення. Компанія пропонує свою плату але вона має великої кількості промислових портів вже з'явилися рішення із вбудованими ізольованими портами RS-232, RS-485, I2C ті інші. Прикладом може слугувати плата PigearNano [4](рис. 1).



Рис. 1. Плата PigearNano

Для того аби вибрати правильну модель I/O Board, або розробити свою, необхідно створити структурну схему майбутнього пристрою (рис. 2).

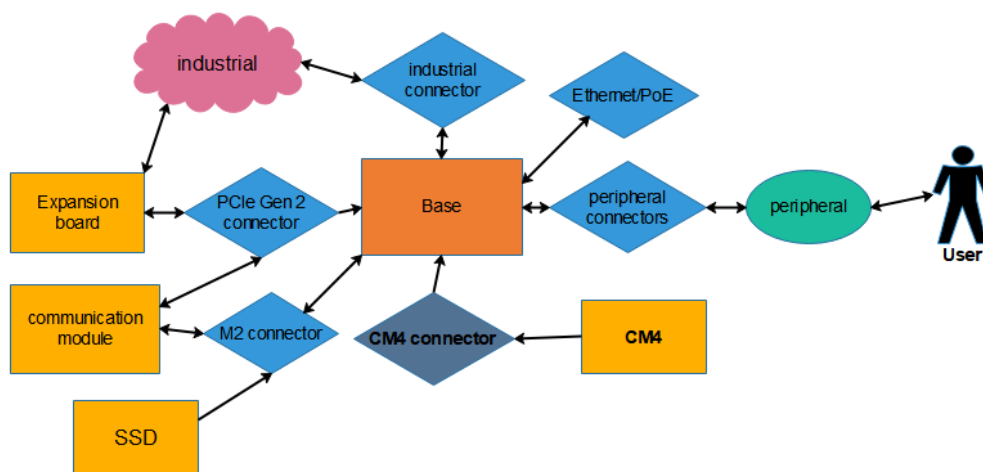


Рис. 2. Структурна схема промислового ПК

Основні компоненти на структурній схемі можуть бути розділені на дві основні групи: роз'єми та зовнішні пристрої.

Роз'єми:

- M2 (M2 connector) – роз'єм що дозволяє підключення твердотілих накопичувачів так модулів 4/5G;
- PCIe Gen2 (PCIe Gen2 connector) – роз'єм що є спрощеним варіантом повно габаритної комп'ютерною шини PCIe x16. Дозволяє підключати деяку кількість плат;
- індустріальні (industrial connector) – спеціальні роз'єми, що найчастіше використовують у промисловості, можуть бути вбудовані у плату або підключатися до неї окремо;
- периферійні (peripheral connectors) – використовуються для підключення пристроїв зчитування та вводу інформації;
- роз'єм CM4 (connector CM4) – сто піновий роз'єм що використовується лише для підключення CM4;
- мережа (Ethernet/PoE) – роз'єми що використовуються для підключення до мережі інтернет.

Зовнішні пристрої:

- плата розширення (Expansion board) – пристрій що використовується для розширення можливостей ПК за допомогою розширення кількості портів;
- комунікація (communication module) – пристрій для розширення можливостей комунікації за допомогою модулів Wi-Fi, Bluetooth, 4G/5G LTE;
- комп'ютерний модуль (CM4) – плата із процесором та модулями зв'язку;
- зовнішній накопичувач (SSD) – пристрій для збільшення доступної пам'яті;
- периферія (peripheral) – модулі для взаємодії користувача з комп'ютером, за допомогою екрану, клавіатури, мишки, камери.

Також на схемі представлений:

- користувач (User) – оператор системи;
- предмет впливу (industrial) – збірний образ промислових задач, що потрібно виконати оператору за допомогою системи;
- база (Base) – основа промислового ПК на базі Raspberry Pi, що представляє собою плату I/O Board.

Висновки. ПК пройшли довгий шлях еволюції, починаючи з громіздких і гуркітливих комп'ютерів, які займали цілі кімнати, до сучасних компактних і потужних пристроїв, що розміщуються на наших столах. Зі зростанням вимог промисловості та появою нових завдань стало необхідно розробляти спеціалізовані комп'ютерні системи, що відповідають конкретним потребам і вимогам.

Малий та середній бізнес не може дозволити собі рішення від великих компаній, тому для них найкращим варіантом буде використання одноплатних комп'ютерів від Raspberry Pi Foundation. Побудова власної системи на базі Compute Module 4 дозволить поєднати високу продуктивність, гнучкість налаштування, доступність ціни, широкі можливості модифікації системи за рахунок додаткових модулів та плат розширення.

Список використаних джерел:

1. What is an Industrial PC and Where Can it be Used?. Вилучено з: <https://www.dsl-ltd.co.uk/what-is-an-industrial-pc/>.
2. Raspberry Pi Compute module 3. Вилучено з: <https://evo.net.ua/ru/raspberry-pi-compute-module-3-16gb/>.
3. Raspberry Pi Compute module 4. Вилучено з: <https://evo.net.ua/raspberry-pi-compute-module-4-cm4108032-sc0286/>.
4. PiGear Nano: Nano-ITX Raspberry PI Compute Module 4 Carrier Board. Вилучено з: <https://www.uugear.com/product/pigear-nano/>.

СЕКЦІЯ XVI. ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

АНАЛОГОВІ ТА ЦИФРОВІ СИТЕМИ: АНАЛІЗ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

Тимощук Віталій Дмитрович

здобувач вищої освіти факультету прикладних
інформаційних технологій та електроінженерії

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

Козуб Максим Володимирович

здобувач вищої освіти факультету прикладних
інформаційних технологій та електроінженерії

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

Науковий керівник: Тимощук Дмитро Іванович

старший викладач кафедри кібербезпеки

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

Аналогові та цифрові системи – це два основних типи електронних систем, що використовуються для обробки та передачі сигналів. Хоча вони виконують подібні функції, вони мають деякі відмінності в своїх принципах роботи, що робить їх придатними для різних завдань.

Аналогові системи працюють з неперервними сигналами, тоді як цифрові системи працюють з дискретними сигналами. Аналогові сигнали можуть приймати будь-яке значення в заданому діапазоні, тоді як цифрові сигнали можуть приймати лише певні дискретні значення. Це означає, що аналогові системи мають вищу точність вимірювання, але цифрові системи мають більшу стійкість до шумів та інших перешкод.

Однією з переваг цифрових систем є їхній високий рівень компактності та легкості обробки даних. Цифрові сигнали можна легко зберігати та передавати в цифровому форматі, що дозволяє зменшити обсяг зберігання і забезпечити швидку передачу. Цифрові сигнали зазвичай кодуються за допомогою двійкових чисел (бітів), що дозволяє легко зберігати, обробляти та передавати дані. Крім того, цифрові системи забезпечують більш високий рівень безпеки та захисту інформації, оскільки цифрові дані можна зашифрувати та захистити від несанкціонованого доступу.

Розглянемо приклад аналогового сигналу. Візьмемо звичайний потенціометр на 5 кОм, та підключимо його до аналогового піна A0 мікроконтролера Arduino Uno. Запустивши функцію “Serial Plotter Tool”, можна побачити графік, який змінюється відносно поставленого положення на потенціометрі, у межах 0-1023 (рис.1). Arduino має вбудований аналого-цифровий перетворювач (ADC), який дозволяє вимірювати аналогові сигнали, такі як напруга на потенціометрі, і перетворювати їх на цифрові значення, які можуть бути оброблені мікроконтролером.

ADC на Arduino може вимірювати напругу від 0 до 5 В, яка подається на

аналоговий пін. Для перетворення аналогового сигналу на цифрове значення ADC використовує принцип дискретизації. Для цього вхідна напруга збільшується поступово з 0 до максимальної висоти, і на кожному кроці вимірюється значення напруги, яке потім пропорційно перетворюється на цифрове значення. У випадку Arduino це значення буде від 0 до 1023, оскільки внутрішній ADC має 10-бітний розрядність, що дозволяє розділити діапазон від 0 до 5 В на 1024 рівні.

На тому ж Arduino Uno можна розглянути цифровий сигнал, наприкладі звичайної кнопки, підключеної до цифрового піна D2, яка видає сигнал 0 або 1, подаючи струм 0 або 5 В, таким чином можна побачити графік, який змінюється відносно положення кнопки (рис. 2).



Рис.1



Рис.2

Аналогові системи мають свої переваги. Вони можуть бути більш ефективні для обробки сигналів в реальному часі, особливо в задачах, пов'язаних з обробкою звуку та відео. Крім того, аналогові системи можуть мати менший рівень складності та бути менш вимогливими до обладнання, що робить їх більш доступними та менш витратними для виробництва та експлуатації.

Аналогові системи широко використовуються в музичній технології, телевізійній техніці, радіо та інших пристроях, які працюють зі звуком та зображенням. У свою чергу, цифрові системи використовуються в телекомунікаціях, комп'ютерах, мобільних пристроях, системах безпеки та інших галузях, де необхідно передавати та обробляти інформацію швидко та надійно.

Отже, відмінність між аналоговими та цифровими системами полягає у способі обробки сигналів. Кожен з цих типів систем має свої переваги та недоліки, і вибір між ними залежить від потреб та вимог конкретної ситуації.

СЕКЦІЯ XVII. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

РОЗРОБКА ЗАСТОСУНКІВ НА МОВІ FLUTTER ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ БЕЗПЕКИ

Павленко К.І.

бакалавр кафедри кібербезпеки та програмного забезпечення
Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Розробка додатку на Flutter дозволяє створювати зручний та ефективний інтерфейс для користувачів з різних платформ. Застосування Flutter дозволяє зменшити час розробки та спростити процес тестування, що забезпечує якість та стабільність додатку.

Актуальність цієї проблеми полягає у тому, що зростаюча популярність мобільних додатків та збільшення обсягу оброблюваної інформації збільшує ймовірність вразливості додатків до кібератак. У зв'язку з цим, забезпечення безпеки мобільних додатків стає важливою задачею для розробників.

Забезпечення конфіденційності даних є однією з найбільш важливих складових безпеки, тому розробники повинні використовувати найбільш ефективні методи шифрування та захисту персональних даних користувачів.

Захист Flutter додатку передбачає використання різноманітних методів безпеки, таких як шифрування даних, використання HTTPS-з'єднань та аутентифікація користувачів.

Крім того, розробники повинні регулярно оновлювати додаток, виправляючи виявлені помилки та вразливості, щоб забезпечити стабільну та безпечну роботу додатку.

Тут необхідно засвоїти, що слід пам'ятати не тільки про мобільний додатки, але й про WEB сторінки, оскільки Flutter є кросплатформною мовою програмування.

У разі розробки Flutter додатків для веб-платформи, важливо забезпечити безпеку веб-сервера та бази даних, використовуючи механізми автентифікації та авторизації, що зменшить ризики злому та витоку даних.

При розробці Flutter додатків для iOS та Android, важливо дотримуватись вимог до безпеки відповідної платформи, такі як використання криптографії, підпису коду, захисту від витоку даних та інших важливих механізмів.

Захист Flutter додатків можна покращити за допомогою використання механізмів моніторингу та аналізу безпеки, які дозволяють виявляти потенційні уразливості та помилки в додатку.

Для забезпечення безпеки Flutter додатків можна використовувати механізми автоматичного тестування та валідації коду, які дозволяють виявляти та усувати помилки та вразливості перед релізом додатку.

Захист Flutter додатків можна покращити шляхом використання безпечних бібліотек та фреймворків, які дозволяють зменшити кількість помилок та потенційних вразливостей.

Крім того, важливим етапом захисту додатку є навчання користувачів правилам

безпеки, таким як захист паролів та уникнення підозрілих посилань та відправок електронної пошти.

Отже, безпека Flutter додатків є критично важливою для забезпечення захисту користувачів та їхньої особистої інформації. Для досягнення найвищого рівня безпеки додатків, необхідно використовувати стандарти безпеки програмного забезпечення, використовувати безпечні бібліотеки та фреймворки, проводити моніторинг та аналіз безпеки, використовувати механізми автоматичного тестування та валідації коду. Дотримання цих принципів допоможе забезпечити надійний захист Flutter додатків та знизити ризики вразливостей та атак з боку злоумисників.

Список використаних джерел:

1. Захист додатків на Flutter [Електронний ресурс]. - URL: <https://docs.flutter.dev/security>.
2. Flutter Security – Follow These 10 Security Tips To Prevent Security Risks [Електронний ресурс]. - URL: <https://www.appsealing.com/flutter-security/>.

СЕКЦІЯ XVIII. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОДИНИЦЬ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ МЕТОДОМ DEA

Іванов Сергій Миколайович

ORCID ID: 0000-0002-3994-280X

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри
математичного моделювання та статистики
КНЕУ ім. В. Гетьмана, Україна

Data Envelopment Analysis (DEA) як метод оцінки ефективності виробництва був запропонований в кінці сімдесятих років 20-го століття. В даний час він став одним з найбільш важливих інструментів прийняття рішень та оцінки ефективності діяльності різних виробничих та невиробничих підрозділів та об'єктів загалом. DEA використовується в різних сферах діяльності: при оцінці рівня громадської безпеки [1], при оцінці ефективності лікарняного сервісу [2], фінансової ефективності страхових компаній [3], систем розподілу енергії [4] і в багатьох інших.

В основі методу лежить ідея М. Фаррелла (1957) щодо визначення межі ефективності виробництва [5]. DEA знайшов визнання в 1978 р. після публікації статті [6]. Подальший розвиток методу призвів до створення нових моделей, таких як мультиплікативні (1982, 1983), ВСС (1984), адитивні (1985) тощо.

Усі моделі стосуються проблем економіки та менеджменту, та їхня реалізація дає корисні результати. Орієнтація моделей різна: вони можуть бути орієнтовані на вхід (ресурси), вихід (досягнуті результати), на вхід та вихід одночасно. В них може враховуватися зростаюча, спадна чи постійна норми віддачі на масштаб (return to scales), що має місце у виробництві, з узагальненням у разі безлічі виходів. За допомогою моделей визначається межа ефективності, яка може набути форми кусково-лінійної функції, кускової лінійно-логарифмічної, кускової функції Кобба-Дугласа з узагальненням для ситуацій, коли має місце безліч входів і безліч виходів у процесі виробництва. Моделі допускають використання нескінченно малих (неархімедових) величин, можуть бути орієнтовані на зниження рівня «входу» чи збільшення рівня «виходу» задля досягнення ефективності.

Постановка задачі. Розглядаються n одиниць прийняття рішень (ОПР), які мають бути оцінені з точки зору їхньої ефективності. Кожна ОПР споживає різну кількість m входів (ресурсів), щоб отримати t різних виходів (результатів використання ресурсів). Інакше, j -а ОПР споживає кількості $X_j = \{x_{ij}\}$ входів ($i = \overline{1, m}$) і виробляє кількості $Y_j = \{y_{rj}\}$ виходів ($r = \overline{1, t}$). Дані величини отримані шляхом спостережень за реальними об'єктами. Для них ми припускаємо, що $x_{ij} > 0$ і $y_{rj} > 0$. У цих термінах матриця виходу розмірністю $(t \times n)$ визначається через Y , а матриця входу розмірністю $(m \times n)$ визначається через X . Кожна j -а ОПР, що використовується для порівняння ефективності її функціонування, споживає ті ж самі входи і виробляє

ті ж самі виходи, хоча й у різних кількостях. Для заданої виробничої множини (X та Y) необхідно визначити, яка ОПР ефективно функціонує, а яка ні.

Моделі DEA допомагають знайти підмножини з n ОПР, які визначають частини поверхні оболонки (тобто границю), що відповідають ефективно функціонуючим ОПР. Геометрична форма кожної поверхні оболонки встановлюється типом використовуваної DEA-моделі. Щоб бути ефективною, точка P_j , яка відповідає j -й ОПР, повинна лежати на цій поверхні. ОПР, які не лежать на поверхні, вважаються неефективними, і за допомогою DEA-методу визначаються джерела і рівень даної неефективності. Метод DEA використовує міру ефективності Парето для кожної ОПР для того, щоб визначити, чи є вона ефективною чи ні. З метою визначення ефективності у методі DEA прийнято розраховувати спеціальні відношення, які можуть бути різної форми, залежно від орієнтації моделі.

Візьмемо для кожного входу ваги v_i ($i = \overline{1, m}$), а для кожного виходу – w_r ($r = \overline{1, t}$). Якщо модель орієнтована на вхід (що означає, що метою аналізованих ОПР є максимальне зниження рівня входу для того, щоб досягти ефективності при заданому рівні виходу), то форма відношення має бути наступною:

$$\frac{\sum_{r=1}^t w_r y_{rj}}{\sum_{i=1}^m v_i x_{ij}}, \quad \forall j = \overline{1, n}.$$

Чисельник відношення можна розглядати як «віртуальний вихід», оскільки ваги перетворюють t рівнів виходу в єдиний скаляр. Аналогічно, знаменник відношення може розглядатися як «віртуальний вхід» і, отже, загальне відношення зводиться до скалярної міри ефективності. ОПР₀ може вважатися ефективною тоді і лише тоді, коли вона досягає значення одиниці у відношенні

$$\frac{\sum_{r=1}^t w_r y_{r0}}{\sum_{i=1}^m v_i x_{i0}} = \max \left\{ \frac{\sum_{r=1}^t w_r y_{rj}}{\sum_{i=1}^m v_i x_{ij}} \mid j = \overline{1, n} \right\}. \quad (1)$$

Інакше, значення відношення, яке менше одиниці, говорить про те, що функціонування відповідної ОПР демонструє відносну неефективність відносно ефективно працюючої ЕПР₀. Отже, ефективність будь-якої ОПР може бути виміряна як максимальне відношення зважених виходів до зважених входів за обмежень, що відображають діяльність інших ОПР (інакше відношення буде необмеженим).

DEA-метод використовує у виразі (1) дані спостережень за входами x_{ij} і виходами y_{rj} як константи і підбирає значення ваг входів і виходів таким чином, щоб максимізувати загальну ефективність 0-ї ОПР по відношенню до діяльності інших. Це призводить до формулювання цільової функції (тут і далі одиниця прийняття рішень, для якої розраховується відношення, має індекс 0):

$$\max Z_0 = \frac{\sum_{r=1}^t w_r y_{r0}}{\sum_{i=1}^m v_i x_{i0}}. \quad (2)$$

Зважаючи на те, що жодна ОПР не може мати оцінку відносної ефективності більше одиниці, вводяться обмеження типу «не більше, ніж одиниця»:

$$\frac{\sum_{r=1}^t w_r y_{rj}}{\sum_{i=1}^m v_i x_{ij}} \leq 1, \quad \forall j = \overline{1, n}, \quad (3)$$

$$v_i > 0, \quad i = \overline{1, m}; \quad w_r > 0, \quad r = \overline{1, t}. \quad (4)$$

Модель (2)-(4) розглядається окремо для кожної ОПР, що забезпечує отримання оптимальних наборів ваг. Ваги в цільовій функції вибираються таким чином, щоб максимізувати значення відношення для кожної конкретної ОПР при обмеженні типу

«не більше, ніж одиниця». Ці обмеження забезпечують знаходження таких оптимальних ваг для 0-ї ОПР, при яких оцінка ефективності не перевищить одиниці ні для цієї ОПР, ні для будь-якої іншої. Оцінка ефективності, яка отримується за допомогою моделі (2)-(4), узгоджується з граничними можливостями діяльності об'єкту. Величина її, рівна одиниці, передбачає, що і спостережувана, і потенційна діяльність об'єкта збігаються. У цьому випадку кажуть, що відповідна ОПР є «найкращою у діяльності». Там, де спостерігається діяльність гірша за потенційну, відповідна ОПР отримує оцінку ефективності менше одиниці. Це означає, що її діяльність слабша за ту ОПР, якій відповідають найкращі показники і, отже, вона відносно неефективна.

Аналогічно може бути розглянуте й інше відношення, орієнтоване на вихід:

$$\frac{\sum_{r=1}^t v_i x_{ij}}{\sum_{i=1}^m w_r y_{rj}}, \quad \forall j = \overline{1, n}.$$

У сенсі орієнтації на вихід було б резонно максимізувати кількість виходів за заданих кількостях входів. Це призводить до формулювання наступної цілі:

$$\min F_0 = \frac{\sum_{r=1}^t v_i x_{i0}}{\sum_{i=1}^m w_r y_{r0}} \quad (5)$$

Ця функція має бути обмеженою:

$$\frac{\sum_{r=1}^t v_i x_{ij}}{\sum_{i=1}^m w_r y_{rj}} \geq 1, \quad \forall j = \overline{1, n}, \quad (6)$$

$$v_i > 0, \quad i = \overline{1, m}; \quad w_r > 0, \quad r = \overline{1, t}. \quad (7)$$

Моделі (2)-(4) і (5)-(7) не можуть бути використані в практичних розрахунках оцінки ефективності, оскільки вони мають важкорозв'язні нелінійні та неопуклі властивості. Так, перетворення нелінійної моделі (2)-(4) на лінійну зроблене шляхом прирівнювання знаменника цільової функції моделі до одиниці [6]. З цього випливає наступне формулювання:

$$\max Z_0 = \sum_{r=1}^t w_r y_{r0} \quad (8)$$

за обмежень

$$\sum_{r=1}^t w_r y_{rj} - \sum_{i=1}^t v_i x_{ij} \leq 0, \quad j = \overline{1, n}, \quad (9)$$

$$\sum_{r=1}^t v_i x_{i0} = 1, \quad (10)$$

$$v_i > 0, \quad i = \overline{1, m}; \quad w_r > 0, \quad r = \overline{1, t}. \quad (11)$$

Розглянута модель є лінійною. Вона обмежує зважену суму входів за допомогою одиниці та максимізує зважену суму виходів 0-ї ОПР, підбираючи відповідні значення v_i та w_r . Слід зазначити, що ваги входів та виходів у моделі суворо позитивні. Щоб задовольнити цим вимогам, обмеження

$$v_i > 0, \quad i = \overline{1, m}; \quad w_r > 0, \quad r = \overline{1, t}$$

повинні бути замінені наступним чином:

$$\left. \begin{aligned} v_i &\geq \varepsilon, \quad i = \overline{1, m} \\ w_r &\geq \varepsilon, \quad r = \overline{1, t} \end{aligned} \right\}$$

де ε – нескінченно мала або неархімедова константа зазвичай порядку 10^{-5} або 10^{-6} . З огляду на це модель запишеться наступним чином:

$$\max Z_0 = \sum_{r=1}^t w_r y_{r0} \quad (12)$$

за обмежень

$$\sum_{r=1}^t w_r y_{rj} - \sum_{i=1}^m v_i x_{ij} \leq 0, j = \overline{1, n}, \quad (13)$$

$$\sum_{r=1}^t v_i x_{i0} = 1, \quad (14)$$

$$\left. \begin{aligned} -v_i &\leq -\varepsilon, i = \overline{1, m} \\ -w_r &\leq -\varepsilon, r = \overline{1, t} \end{aligned} \right\} \quad (15)$$

Аналогічної трансформації може бути піддана і модель (5)-(7):

$$\min F_0 = \sum_{r=1}^t v_i x_{i0}, \quad (16)$$

за обмежень

$$\sum_{r=1}^t v_i x_{ij} - \sum_{r=1}^t w_r y_{rj} \geq 0, j = \overline{1, n}, \quad (17)$$

$$\sum_{r=1}^t w_r y_{r0} = 1, \quad (18)$$

$$\left. \begin{aligned} v_i &\geq \varepsilon, i = \overline{1, m} \\ w_r &\geq \varepsilon, r = \overline{1, t} \end{aligned} \right\} \quad (19)$$

Моделі (12)-(15) та (16)-(19) носять назву моделей CCR за першими літерами прізвищ авторів¹.

Моделі CCR використовують границю із постійним рівнем віддачі («вхід-вихід» та «вихід-вхід») для визначення неефективних ОНР:

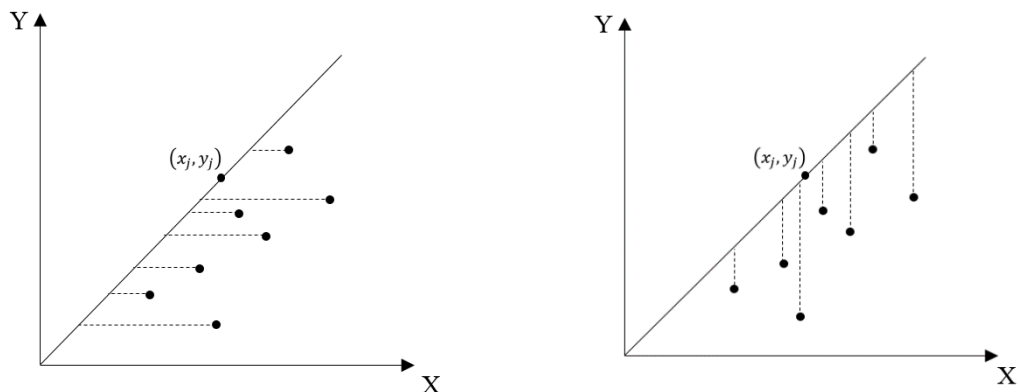


Рис. 1. Поверхні оболонок для моделей CCR, орієнтованих на вхід (ліворуч) та на вихід (праворуч) на прикладі одного входу та одного виходу

За допомогою моделей вибирається та ОНР (може бути декілька), що забезпечує максимальне відношення виходу до входу (мінімальне відношення входу до виходу). Наприклад, відношення для задачі, орієнтованої на вхід, інтерпретується як максимальна середня продуктивність та визначає віддачу ефективно працюючої ОНР. Границя з постійним рівнем віддачі є необмеженим променем, що починається в точці перетину осей координат і проходить через точку з максимальною середньою продуктивністю. Точка з координатами (x_j, y_j) , яка лежить на промені, відповідає ефективно працюючій ОНР. Решта ОНР, координати яких знаходяться або праворуч (орієнтація на вхід), або нижче (орієнтація на вихід) променю є неефективно працюючими. Відстані від відповідних точок до променю відображають ступінь

¹ Charnes A., Cooper W.W., and Rhodes E. [6]

неефективності.

У випадку моделі з орієнтацією на вхід для того, щоб бути ефективною, відповідна ОПР має споживати меншу кількість входу, ніж вона фактично споживає. Кількісно це може бути оцінено за допомогою виразу:

$$x_{ij}^{efficient} = Z_j^* \cdot x_{ij}^{real},$$

де Z_j^* – значення цільової функції в оптимальному рішенні для j -ї ОПР (менша за одиницю, інакше j -а ОПР вважалася би ефективною).

У випадку моделі з орієнтацією на вихід для того, щоб бути ефективною, відповідна ОПР має виробляти більшу кількість виходу, ніж вона фактично виробляє за наявних ресурсів. Кількісно це може бути оцінено за допомогою виразу:

$$y_{rj}^{efficient} = Z_j^* \cdot y_{rj}^{real},$$

де Z_j^* – значення цільової функції в оптимальному рішенні для j -ї ОПР (більша за одиницю, інакше j -а ОПР вважалася би ефективною).

Загалом, ОПР вважається ефективною при орієнтації на вихід тоді і тільки тоді, якщо вона вважається ефективною і при орієнтації на вхід за тих самих вихідних даних.

При побудові розглянутих моделей ССР в якості форми поверхні ефективного функціонування об'єкта розглядається необмежений промінь, який відповідає умові постійної віддачі на масштаб (constant return to scales – CRS). Однак, часто виникають ситуації, коли необхідно врахувати можливість зміни рівня віддачі на масштаб у разі нарощування виробничого потенціалу об'єкта, що досліджується. Такий підхід забезпечує побудову ефективною виробничою поверхні зі змінним рівнем віддачі (variable return to scales – VRS), який має місце на різних сегментах виробничої поверхні. Приклад поверхонь із різними рівнями віддачі на масштаб наведено на рис. 2. Оскільки допустимими є зростаюча віддача та віддача, що знижується, то границя може включати неефективні точки з позиції постійної віддачі, такі як В (ОПР зі зростаючою віддачею) або D і E (ОПР з рівнем віддачі, що знижується), які, проте, відповідають технічно ефективним для цього рівня функціонування (рівня потужності) ОПР. Як результат – ми маємо кусково-лінійну границю ABCDE.

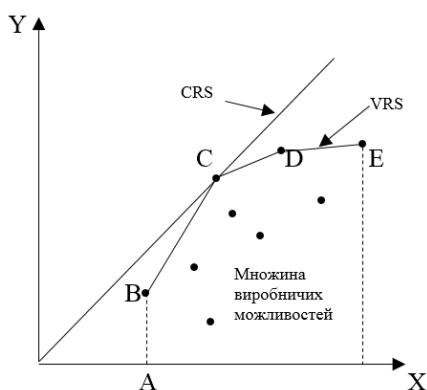


Рис. 2. Різні типи рівнів віддачі

Рівень віддачі змінюється від відрізка поверхні до відрізка, кожен із яких представляє розв'язок обмежень задачі. Для комбінацій значень входу та виходу, менших, ніж у ефективної ОПР (тобто вздовж відрізка BC), має місце зростаючий

рівень віддачі. Відрізки, що відображають вищі рівні виробництва, мають рівень віддачі, що знижується. Ефективна з точки зору віддачі ОПР_с (точка С) включена як до числа ефективних з погляду постійного (CRS), так і змінного (VRS) рівнів віддачі. Насправді вона представлена точкою на перетині границь із зростаючим рівнем і таким, що знижується.

Математичні моделі, які дозволяють визначитися з ефективними та неефективними ОПР виглядають наступним чином.

Модель, орієнтовна на вхід:

$$\max Z_0 = \sum_{r=1}^t w_r y_{r0} + u_0 \quad (20)$$

за обмежень

$$\sum_{r=1}^t w_r y_{rj} - \sum_{i=1}^m v_i x_{ij} + u_0 \leq 0, j = \overline{1, n}, \quad (21)$$

$$\sum_{r=1}^t v_i x_{i0} = 1, \quad (22)$$

$$\left. \begin{aligned} -v_i &\leq -\varepsilon, i = \overline{1, m} \\ -w_r &\leq -\varepsilon, r = \overline{1, t} \end{aligned} \right\} \quad (23)$$

$$u_0 - \text{не обмежена на знак.} \quad (24)$$

Саме змінна u_0 дозволяє реалізувати в моделі зняття умови необмеженості променю.

Модель, орієнтована на вихід:

$$\min F_0 = \sum_{i=1}^m v_i x_{i0} + g_0, \quad (25)$$

за обмежень

$$\sum_{i=1}^m v_i x_{ij} - \sum_{r=1}^t w_r y_{rj} + g_0 \geq 0, j = \overline{1, n}, \quad (26)$$

$$\sum_{r=1}^t w_r y_{r0} = 1, \quad (27)$$

$$\left. \begin{aligned} v_i &\geq \varepsilon, i = \overline{1, m} \\ w_r &\geq \varepsilon, r = \overline{1, t} \end{aligned} \right\} \quad (28)$$

$$g_0 - \text{не обмежена на знак.} \quad (29)$$

Наведені моделі (16)-(20) та (21)-(25) носять назву моделей ВСС².

В адитивній моделі, запропонованій у [8], порівняно з моделлю ВСС, відсутні оцінки входу та виходу і немає конкретної орієнтації (на вхід чи вихід). Вона орієнтована і на вхід, і на вихід одночасно і оперує тією ж самою формою ефективної поверхні оболонки, як і модель ВСС з різними типами віддачі. На відмінність від моделей ВСС, адитивні моделі оперують так званою інтегральною мірою ефективності (або $L1$ -мірою), яка враховує обидва види неефективності: за входом і за виходом.

Окрім розглянутих, в методі DEA використовуються і мультиплікативні моделі. Вони дозволяють будувати лінійно-логарифмічну та кускову поверхню Кобба-Дугласа. Використовуються два типи мультиплікативних моделей: інваріантна та варіантна. Мультиплікативна інваріантна модель була запропонована А. Чарнсом, У. Купером, Л. Сейфордом і Дж. Стуцем у 1983 р. Вона є результатом застосування адитивної моделі до логарифмів у вихідних даних. Таким чином, інтерпретація мультиплікативної моделі аналогічна адитивній, з тією лише зміною, що вона оперує

² Banker R.D., Charnes A., and Cooper W.W. [7]

трансформованим до логарифмів простором. Варіантна мультиплікативна модель виходить із інваріантної шляхом виключення з неї обмеження опуклості. Ця модель спочатку була розроблена та запропонована тими ж авторами у 1982 р.

Таким чином, метод DEA оцінює лише відносну ефективність – ефективність щодо даних, що розглядаються. Він не дає (і не може дати) оцінки абсолютної ефективності. Якщо моделі CCR задають жорсткі умови для вимірювання ефективності ОНР, то моделі ВСС, адитивна і мультиплікативна усувають цю «жорсткість» шляхом використання віддачі на масштаб, що змінюється. Вибір конкретного виду моделі DEA визначається винятково властивостями рівня віддачі, геометрією поверхні оболонки (з визначенням, який із заходів ефективності використовується) та проекцією ефективності, тобто маршрутом від неефективних ЄНР до ефективної границі.

Список використаних джерел:

1. Martin Flegl, Eva Selene Hernández Gress, A two-stage Data Envelopment Analysis model for investigating the efficiency of the public security in Mexico. *Decision Analysis Journal*. 6 (2023) 100181. URL: <https://doi.org/10.1016/j.dajour.2023.100181>.
2. Diogo Cunha Ferreira, José Rui Figueira, Salvatore Greco, Rui Cunha Marques, Data Envelopment Analysis models with imperfect knowledge of input and output values: An application to Portuguese public hospital. *Expert Systems With Applications*. 231 (2023) 120543. URL: <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2023.120543>.
3. Karolina Smęteka, Danuta Zawadzka, Agnieszka Strzelecka, Examples of the use of Data Envelopment Analysis (DEA) to assess the financial effectiveness of insurance companies. *Procedia Computer Science*. 207 (2022). 3924–3930. URL: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2022.09.454>.
4. Marcelo Azevedo Costa, Cláudio Vítor Maquiné Salvador, Aline Veronese da Silva, Stochastic Data Envelopment Analysis applied to the 2015 Brazilian energy distribution benchmarking model. *Decision Analysis Journal*. 3 (2022) 100061. URL: <https://doi.org/10.1016/j.dajour.2022.100061>.
5. Farrell M.J. The measurement of productive efficiency. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A*. 120 (1957), p. 253-290. URL: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/5118108/mod_resource/content/1/Farrell%201957.pdf.
6. Charnes A., Cooper W.W., and Rhodes E. Measuring the efficiency of decision making units. *European Journal of Operational Research*. 2 (1978). 429-444. URL: <https://personal.utdallas.edu/~ryoung/phdseminar/CCR1978.pdf>.
7. Banker R.D., Charnes A., and Cooper W.W. Some models for estimating technical abs scale inefficiencies in data envelopment analysis. *Management Science*. 30. No. 9 (1984). 1078-1092. URL: <https://doi.org/10.1287/mnsc.30.9.1078>.
8. Charnes A., Cooper W.W., Golany B., Seiford L.M., and Stutz J. Foundations of Data Envelopment Analysis for Pareto-Koopmans efficient empirical production functions. *Journal of Econometrics*. 30 (1985). 91-107. URL: [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(85\)90133-2](https://doi.org/10.1016/0304-4076(85)90133-2).

СЕКЦІЯ ХІХ. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ТЕЛЕГРАМ-БОТ, ЩО ВИКОРИСТОВУЄ СТЕГАНОГРАФІЧНІ АЛГОРИТМИ ДЛЯ ПРИХОВУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ЦИФРОВИХ ЗОБРАЖЕННЯХ

Коршенко Владислав

Студент, дипломник 1-го курсу магістратури, Факультет комп'ютерних наук, кафедра безпеки інформаційних систем і технологій
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Громико Ігор Олексійович

кандидат технічних наук, доцент, керівник проекту, професор кафедри безпеки інформаційних систем і технологій, Факультет комп'ютерних наук, кафедра безпеки інформаційних систем і технологій
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Анотація. У даній статті представлено результати роботи над проектом "Телеграм-бот, що використовує стеганографічні алгоритми для приховування інформації в цифрових зображеннях". Описано аналіз існуючих рішень у галузі стеганографії та обґрунтовано вибір платформи Телеграм для реалізації проекту. Описано основні функції та можливості розробленого телеграм-боту, включаючи процес приховування та вилучення повідомлень з зображень. Також зазначено обмеження поточної версії телеграм-боту та перспективи подальшого розвитку програмного забезпечення. Керівник проекту ознайомив зі змістом роботи працівників силових структур держави в частині корисних елементів. Робота визнана корисною.

Ключові слова. Телеграм-бот, стеганографічні алгоритми, приховування інформації, цифрові зображення, безпечна комунікація, конфіденційність.

1. Вступ.

Кібербезпека є однією з найважливіших сфер сучасного світу, яка стає все більш актуальною в контексті військових операцій. Вона необхідна не лише для боротьби з хакерами та кіберзлочинцями, але й для досягнення перемоги в збройних конфліктах. З відкритих програм телебачення прозвучало, що і Збройні Сили України (ЗСУ), і ворожі сили використовують однотипні прилади зв'язку, що створені на заводах західної Європи. Станом на даний момент, деякі «польові» радіостанції для ЗСУ, держава-агресор може вільно придбати через фірми-прокладки. Це вказує на те, що обидві сторони можуть прослуховувати один одного, що створює серйозні потенційні загрози для безпеки військової інформації.

Саме тому поява закритих (захищених) каналів зв'язку, до яких не мають доступу ворожі сили, стає важливим завданням. Створення таких каналів зв'язку є надзвичайно актуальною проблемою, яка вимагає розробки нових технологій та підходів. Один із потенційних методів вирішення цієї проблеми полягає в

застосуванні стеганографічних алгоритмів для приховування інформації в цифрових зображеннях.

Метою даної магістерської роботи є розробка та створення телеграм-боту, який використовує стеганографічні алгоритми з метою приховування інформації в цифрових зображеннях. Основний сенс роботи полягає у створенні ефективного програмного застосунку, що забезпечує конфіденційність передачі інформації та є простим і зручним у користуванні. Результати цього дослідження можуть мати велике значення для забезпечення безпеки комунікаційних систем, а також для підвищення їх ефективності в умовах сучасних кіберзагроз.

2. Методи.

2.1. Аналіз існуючих рішень

У процесі аналізу існуючих програмних рішень для стеганографічного приховування інформації в зображеннях з метою організації закритих каналів зв'язку, було виявлено ряд програм, що вирішують цю проблему, але з обмеженою ефективністю та функціональністю.

Одним зі способів приховування інформації в зображеннях є використання спеціалізованих сайтів, які дозволяють приховати текстові повідомлення в цифрових зображеннях. Такі рішення частково вирішують проблему стеганографії, але вони мають свої обмеження та недоліки. Один із головних недоліків полягає у необхідності використання довільних каналів зв'язку для передачі зображення із прихованим повідомленням. Це створює певний ризик виявлення і перехоплення даного повідомлення.

2.2. Опис вимог

У процесі розробки телеграм-боту були встановлені основні критерії для вибору програмних рішень. Ці критерії враховували вимоги до безпеки та простоти користування.

Першим і найважливішим критерієм була конфіденційність передачі інформації. Приховування даних в зображеннях повинно забезпечувати високий рівень безпеки та недоступність для сторонніх осіб.

Другим критерієм була анонімність користувачів. Застосунок повинен забезпечувати можливість взаємодії між користувачами без необхідності розголошувати їх особисту інформацію.

Третім критерієм була криптостійкість. Алгоритми, що використовуються для обміну повідомленнями, мають бути стійкими до розшифрування та атак з боку противника.

Нарешті, останнім критерієм була простота користування. Розроблений програмний застосунок повинен бути легким у використанні, навіть для недосвідчених користувачів, щоб забезпечити зручну і ефективну комунікацію.

З урахуванням вищезазначених критеріїв, було прийнято рішення про використання месенджеру Телеграм, як платформи для розробки боту. Цей вибір був обґрунтований низкою факторів, що позитивно впливають на захищеність даних та анонімність користувачів.

По-перше, Телеграм використовує криптографічний протокол MTProto для забезпечення конфіденційності передачі даних. Крім того, месенджер має відкритий вихідний код API (прикладного програмного інтерфейсу), що дозволяє розробникам створювати безпечні програмні рішення для комунікації.

По-друге, практика показала, що більшість військових використовують смартфони для обміну тактичною та особистою інформацією, зокрема у месенджері Телеграм. Враховуючи цей факт, створення боту на цій самій платформі усуває

необхідність завантаження стороннього програмного забезпечення та час, що зазвичай потрібен для його освоєння.

Стеганографічні алгоритми, що лягли в основу алгоритму, були розглянуті у рамках дисципліни, що викладав видатний вчений України Кузнецов О.О.

2.3. Опис програмних рішень

Програмна реалізація була виконана мовою програмування Java з використанням фреймворку Spring. Ця комбінація дозволяє ефективно створювати додатки з мікросервесною архітектурою. Обрана архітектура дозволяє в майбутніх версіях ПЗ винести стеганографічні алгоритми в окремий мікросервіс. Це може бути корисним при потребі в розміщені стеганографічного шифратора та дешифратора на окремому сервері в цілях створення додаткового шару безпеки.

Для взаємодії ПЗ і месенджеру Телеграм був використаний TelegramBotsAPI – прикладний програмний інтерфейс, що створений розробниками самого месенджеру. Цей інтерфейс містить програмні методи, що дозволяють налагодити прийом даних від користувача, а саме вибір режиму роботи ПЗ, текст для приховування, зображення-контейнер, та відправку зворотних даних, таких, як список доступних дій, зображення-контейнер із прихованим текстом, повідомлення про помилку.

Для розгортання ПЗ на сервері була використана система контейнеризації Docker, що дозволяє суттєво спростити сам процес розгортання.

Важливою перевагою створеного програмного застосунку є те, що процеси приховування і вилучення повідомлення відбуваються на одному сервері, де розміщений бот, а не є окремим додатком, що потрібно завантажувати на смартфон. Таким чином алгоритм приховування інформації доступний лише на цьому сервері, що унеможливорює використання реверс-інжинірингу для аналізу вихідного коду застосунку.

В процесі комунікації користувача із ПЗ, дані рухаються наступним ланцюжком:

А) Від користувача на сервер Телеграм;

Б) із серверу Телеграм на сервер з розгорнутим ПЗ;

В момент виконання як кроку А, так і кроку Б, дані користувача захищені протоколом MTProto, а отже передаються у зашифрованому вигляді.

Додатковим шаром безпеки є те, що передача даних відбувається не відразу на сервер ПЗ, а через проміжний сервер самого месенджеру Телеграм. Це заважає потенційним зломисникам дізнатись IP адресу серверу, на якому працює стеганографічний шифратор та дешифратор у складі ПЗ.

2.4. Опис стеганографічних рішень

У створеній версії ПЗ, використовується класичний стеганографічний алгоритм LSB (Least Significant Bit). Його суть полягає у використанні найменш значущих бітів кольорів пікселів зображення.

При використанні кодування кольору пікселя за схемою RGB, яскравість кожної кольорової компоненти загального кольору приймає значення від 0 до 255. Якщо перевести відповідне значення в двійкову систему можна побачити, що максимально можлива кількість розрядів числа дорівнює 8. Алгоритм LSB змінює лише один або два останніх біти, що в результаті дає зміну яскравості або самого кольору в межах 3-4%. Така зміна непомітна оку людини.

Перевагами цього алгоритму є простота реалізації, вкрай низька вірогідність візуального детектування змін зображення та великий об'єм даних на контейнер.

Недоліками використаного алгоритму є вразливість до детектування повідомлення та геометричних атак (стискання, зміна орієнтації зображення).

Причиною цих недоліків є те, що алгоритм LSB приховує інформацію у

просторовій області зображення.

В наступній версії ПЗ буде використано алгоритм Куттер-Джордана-Боссена, що приховує інформацію в частотній області зображення. Такий підхід дозволить захистити дані від геометричних атак, підвищить стійкість до детектування повідомлення та дасть можливість працювати з різними форматами зображень.

3. Результати.

Результати роботи над проектом під назвою "Телеграм-бот, що використовує стеганографічні алгоритми для приховування інформації в цифрових зображеннях" дозволили створити функціональний телеграм-бот. Його основна мета полягає в можливості приховування текстової інформації в зображеннях з подальшим їх використанням для безпечної комунікації в месенджері Телеграм.

Користувачеві надається зручний інтерфейс, який дозволяє приховати повідомлення всього за кілька простих кроків. Після запуску бота, користувач може обрати опцію "Приховати текст" з головного меню, відправити обране зображення, що стане контейнером для повідомлення, та відправити саме повідомлення. Результатом є зображення з прихованим текстом, яке можна негайно переслати або відправити в потрібний чат у месенджері.

До важливої уваги представляється два зображення.



Рис. 1. Порожнє зображення-контейнер



Рис. 2. Зображення-контейнер із вкладеним

Рисунок 1 - не містить жодних текстових повідомлень, а Рисунок №2 містить повний текст гімну України: «Ще не вмерла України ні слава, ні воля. Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля. Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці, Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці. Душу й тіло ми положим за нашу свободу, І покажем, що ми, браття, козацького роду».

Як ви бачите, - візуально перше та друге зображення не відрізняються один від

одного.

Процес вилучення прихованого повідомлення також відбувається у тому ж боті. Для цього користувач повинен запустити бота, обрати опцію "Вилучити текст" з головного меню і надіслати зображення, що містить приховану інформацію. Результатом буде отримання прихованого повідомлення.

Прототип програмного забезпечення має деякі обмеження в даній версії. Зокрема, алгоритм працює лише з зображеннями у форматі .png і дозволяє приховати до 4096 символів у одному зображенні через технічні обмеження платформи. Однак, ці недоліки будуть виправлені у наступних версіях програмного забезпечення.

4. Обговорення.

Один з аспектів обговорення стосується контекстуальності фотографій, які використовуються як контейнери для приховання повідомлень. Запропоновано, щоб відправлені зображення органічно вписувалися в контекст діалогу. Наприклад, якщо обрано зображення квітів, рекомендується супроводжувати його коментарем, що стосується саме квітів (наприклад: "Подивись, які гарні квіти"). Це допоможе зберегти природність спілкування, що в свою чергу дозволить приховати факт обміну важливою інформацією від третіх осіб навіть у випадку втрати смартфона.

Крім того, для запобігання порушення авторських прав на зображення, рекомендується використовувати фотографії, зроблені самим користувачем за допомогою камери смартфона. Це дозволить уникнути можливих проблем із використанням чужих матеріалів і забезпечить правильне використання зображень у контексті комунікації.

Надалі, вже ведеться розробка наступної версії програмного забезпечення. В цій версії планується вдосконалення стеганографічного алгоритму, що забезпечує стійкість до стиснення файлів. Також, перед вбудовуванням інформації буде застосовуватись шифрування, що підвищує рівень безпеки. У додаток до формату .png, будуть підтримуватись і формат .jpg для забезпечення більшої гнучкості при виборі зображень.

5. Висновки.

Розроблений програмний застосунок забезпечує створення закритих каналів зв'язку з високим рівнем захисту даних та зручною комунікацією для військових та інших користувачів. Використання стеганографічних алгоритмів та месенджеру Телеграм створює надійну основу для приховування інформації в цифрових зображеннях і забезпечує надійну комунікацію, значно зменшуючи ризик виявлення та перехоплення повідомлень.

Це відкриває нові можливості для забезпечення безпеки та приватності комунікації, а також створює підґрунтя для подальших досліджень у галузі стеганографії та кібербезпеки.

Список використаних джерел:

1. Suri, J. S., Shivani, S., & Agarwal, S. (2018). Handbook of Image-Based Security Techniques. Taylor & Francis Group.
2. Yahya, A. (2018). Steganography Techniques for Digital Images. Springer.

СЕКЦІЯ XX. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

PROCESS OF NOMINATION OF AGRICULTURAL TERMINOLOGY IN ENGLISH

Романюк Ольга Михайлівна

здобувач 1 р.н. другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
035 Філологія (переклад включно), перша англійська, групи ФіЛАН-22001мз
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Науковий керівник: Личук Марія Іванівна

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри
романо-германських мов і перекладу
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

The article is devoted to the definition and current problems of agricultural terms and their difficulties in formation. Four ways of forming terms in the nomination process were noted. The most productive ways of forming the terms of agrarian discourse are determined.

Technical and scientific terms, representing a significant part of the vocabulary of the national language, is a particularly interesting field of lexicon and, moreover, the most important component of politics, economics, culture and all types of professional activity. The end of the 20th and the beginning of the 21st century is characterized by a new stage of scientific and technical progress, called the information revolution and information explosion, therefore the problem of term and terminology becomes one of the leading ones in linguistics.

The purpose of the research is to analyze the peculiarities of the process of nomination of agricultural terminology in English language.

The nomination process is giving names to subjects, phenomena belonging to a certain field of knowledge, using special terms and term combinations. In order to become a linguistic unit, the meaningful side of the term should be combined with some sound form, that is, the formation of the term as a unity of sound and meaning [2, p. 110]. There are four methods of term formation in the nomination process:

1. Morphological;
2. Semantic;
3. Syntactic;
4. Borrowing [1].

I. The morphological method consists of:

- 1) affixation;
- 2) affixless;
- 3) abbreviation;
- 4) addition.

There are three types of affixation:

- a) prefixation;
- b) suffixation;

c) prefix-suffix method.

a) Prefixation is the addition of prefixes to both simple and derived terms:

a + field = afield; a + bloom = abloom;

a is the prefix meaning "condition";

dis is a prefix meaning "start of action" and "incomplete action carried out within a short period of time": dis + bud = disbud - to cut off the buds;

under is a prefix with the meaning "to deprive of something": under + (thresh + ing) = under threshing;

under is a prefix meaning "insufficiency": thresh, -ing is a suffix meaning "action" of threshing.

b) Suffixation is adding suffixes to both simple and derived terms:

Late +ness = lateness – late maturity; late - ness - suffix meaning "state"; humus + ness = humusness; -ness is a suffix meaning "quality".

Suffix meaning "person", "actor": in English: masculine: er/-or- farmer - cultivator; ist-pastoralist – herdsman, agriculturalist – specialist in agriculture.

c) Prefix-suffix method is a simultaneous addition of a suffix and a prefix to the original term:

a + pic + al = apical; ab + err + ant = aberrant – aberrant that deviates from the norm.

The affixless method is of two types:

I. Conversion.

II. Suffixless itself.

I. Conversion is the formation of new terms as a result of the transition of terms from one grammatical class to another: dwarf - a dwarf plant; dwarf streak; to streak - to sow grain (crops) with a streak.

There are three types of conversion:

1. Substantiation is the formation of nouns from verbs and adjectives. In English:

a) V-N thresh (n); to thresh (v).

b) (V+D)-N to follow up (v); follow-up (n).

2. Verbalization is formation of verbs from nouns and adjectives.

N – V harrow - to harrow; mellow – to mellow.

Semantic relations in types:

1) a) V-N

I. Action – its process:

to crush - crush; to grind – grind.

II. Action – its result:

to get - get; to take - take.

6) V+D-N

III. Action - result of action:

to pull down - pulldown.

IV. Action - its process.

to cut back - cutback.

V. Action - action tool:

to cut out – cutout.

VI) N-V

I. A specific object - an action carried out with its help: a scythe - to scythe; a hoe - to hoe.

II. Substance - action: dung - to dung.

III. The subject – its characteristic:

a shepherd - to shepherd, a hive -to hive.

IV. Result of action - action: a graft – to graft.

3) Abbreviation is formation of terms by shortening: DOP [day old pullet].

Only nominative term combinations can be abbreviated.

4). Addition.

a) Addition of full word stems: farm + yard - farmyard; Hard + rind - hard-rind (about pumpkin, watermelon);

b) Addition of full and shortened word stems: hatch + ibator [incubator] – hatchibator;

c) Addition of shortened word stems: agr [agricultural] + a + lature [legislature] – agramlature;

2) Semantic method is formation of terms by changing the meanings of simple words. This method of term formation differs from other methods. If in other cases a new form is created anew to express a new concept, then here the new meaning is inserted into the old form. Term formation by changing the meaning is characterized by the fact that the object of term formation always has some common feature with the subject or phenomenon, the name of which is used as a term: a nursery (a plant or animal breeding place).

3) Syntactic method. The combination of terms consists of the main - core term and dependent words (components): winter + sowing - winter sowing; fodder + lime - fodderlime; manured+ fallow – manured fallow.

The core term can be in:

a) preposition: to sow in rows; sound in wind and in limb.

b) imposition: field coefficient of permeability.

c) postposition: irrigated cropping.

Some core terms function simultaneously in several sectoral terminologies.

4. Borrowing is enriching the language through the interchange of terms: agriculture: "agr" – "field" Gr./Lat. "cultura" – "processing"; Latin "inbreeding" - "forced self-pollination (of plants) or closely related mating."

Borrowings from some languages can be single, and from others they can form more or less numerous groups.

1. From Celtic:

Bin – bunker, silage pit; hog(g) – hog – pig; sheep; mattoc – mattock-hoe; assa - donkey, assen – female donkey - ass - donkey.

2. From Scandinavian:

Husbonda – man, husband – manager of an estate or farm.

3. From Latin:

Fertility - fertilis - fertility; humus – land, soil – humus – humus; floriculture – floris-color and flower growing.

4. Morphemes from Greek (usually together with Latin form hybrid terms): lactoscope (Latin) lac – milk and (Greek); skoped – lactoscope; hydramower (Greek) hydor - water and English; mower - mower with a hydraulic drive herbology (lat.).

5. From French:

Enfleurage; mar cottage - marketing; manege - riding school; vigneron - grape grower.

6. From German:

Culturtechnics inzucht - inzucht; kuhlerde – calcareous material; edelmist - manure prepared according to Krantz's method guile farming Guile - liquid manure - agriculture using guile trellis - Spalier - trellis; wurzel - fodder beet.

7. From Spanish:

Cerrado - cerrado (savanna); maize-maiz – maize-corn.

8. From Italian:

Pergola - pergola voltinism - the ability of the mulberry silkworm to produce from one

to several generations per year.

It is worth mentioning that the terminological vocabulary of modern English is based on neo-Latin. Certain word-forming processes, a set of word-forming elements, productive in a scientific language, are fixed in it.

Usually term elements hold a regular place in the word structure. They keep their meaning. For example, terms such as atmosphere, biosphere, rhizosphere, laimosphere, pedosphere have a constant component - sphere, which in all terms keeps its semantic meaning – (spháira) sphere.

Word-forming elements are convenient and compact, have accuracy, capacity, and ambiguity. It is also necessary to mention one more of their advantages - they are neutral, devoid of stylistic colouring, do not cause a negative emotional attitude, because they do not allow ambiguity and associations.

The numerous use of structurally complex lexemes in various types of communication is manifested against the background of the general tendency of the language towards the mandatory distribution of its functions in society. The transition of words from one category of parts of speech to another is one of the characteristic trends in the evolution of the compositionology of the modern English language, and since the development of parts of speech is expressed in the functioning of lexemes in the process of communication, the semantic, morphological and syntactic characteristics of words also change.

The meaning of the term has a linguistic motivation, which can be of two types:

1. Term-educational (internal form of the term).

2. Lexeme (significance, differentiation) [1].

1. The internal form of the term reveals a certain feature taking into account the naming that took place [3, c. 109]. Terms, depending on the degree of motivation, are divided into 3 groups:

a) motivated;

b) unmotivated;

c) partially motivated;

a) Motivated terms have a clear internal form.

Fleshy – fattened; flesh + y (suffix with the meaning "property", "quality") - fleshy.

Motivated terms convey their meaning by pointing to other nouns already present in the language and derive their meaning from the terms that motivate them. Motivated terms appear as secondary units determined by other language signs. They are known to us because we are familiar with these primary designations.

b) Unmotivated terms are those whose internal form has been lost. [3]

1) simple terms: gowan – daisy; spent beer - bard;

2) complex terms: foal foot – coltsfoot;

3) term combination: bagged senior – cornflower; Tottenham pudding - sterilised concentrated food waste;

4) onomasia terms:

Angora - Angora breed of fluffy rabbits;

5) borrowed terms:

Bonsai - bonsai (a Japanese method of growing houseplants of dwarf trees);

c) Partially motivated hold an intermediate link between the motivated and unmotivated terms: governments - animals branded before slaughter.

Abbreviations, the motivation degree of which has not yet been finally determined, can be included in this group: HYVP [High-Yielding Varieties Program] is the program for breeding high-yielding varieties of agricultural crops. LU [livestock unit] is a conditional unit of livestock of), AAS -Academy of Agricultural Sciences.

2) Lexeme motivation is a set of semantic differential features revealed when comparing terms belonging to the same lexical-semantic group or category. Significance indicates the place of a term in a network of "similarity"/"dissimilarity" relations established by contrasting terms similar to any relation.

In our research, we pay attention to word formation. Complex and complex-suffixed words are defined as "secondary" (derivative) units of direct or indirect nomination, the direct components of which are both the combinatorics of at least two non-affixal morphemes, and the combination of these root morphemes and a word-forming affix, which are modelled as semantic structures that serve a segmented description of the signified object, process or phenomenon, since they explicitly indicate the class of objects and its feature separately, but the indication of the nature of the relationship between the onomasiological basis and the onomasiological feature may remain unexpressed (implicit); at the same time, in the composite and parasynthetic lexeme, the morphological indicators of syntactic relations are eliminated, which distinguishes them from motivating judgments and syntactic constructions, since in the syntactic whole, the signs are grammatically designed in accordance with the morphological rules of the English language."

It is worth mentioning that in the English language the processes of word formation are correlated with the tendencies towards multi-word names, nominalization, dense naming, as well as with the universal trend of languages to save linguistic material, the so-called "composite explosion", which is expressed in various functional areas and, in particular, in scientific and technical language.

Word formation plays an important role in the lexical-semantic system of the English language, as it is one of the powerful sources of vocabulary development and replenishment due to the arsenal of available functional-structural units. This way of word formation has reached greater development in the modern era - the era of rapid growth of complex concepts in various areas of human communication, socio-economic and political life.

Thus, the most productive ways of term formation of agricultural discourse in the process of nomination are morphological and syntactic methods. The most common types of morphological method in English are affixation, conversion, and addition. The main source of borrowing is the Latin language.

References:

1. Герман Л. В., Ільєнко О. Л. Особливості англійської агрономічної термінології URL: <http://lgaki.com.ua/l-v-german-o-l-ilienkomharkiv-osoblivosti>.
2. Ісаєва О. С. Терміни і термінотворення як важливі компоненти професійно-орієнтованої лексики [Електронний ресурс] / О. С. Ісаєва, М. Ю. Шумило // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. Філологічна. 2012. Вип. 27. С. 23-24. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_27_8.
3. Кіслухіна М. В. Структурно-семантичні особливості англійських субстантивних термінів (на матеріалі підмови мікробіології). Діахронічне, типологічне і контрастивне дослідження германських, романських і слов'янських мов (семантика й словотвір): Матеріали міжнародної наукової конференції 24-25 квітня 2001 / відп. ред. В. Д. Каліущенко. Донецьк: ДонНУ, 2001. С. 109-113.
4. Олійник А.Д. Англо-український глосарій термінів аграрної екології та екобіотехнології / А. Д. Олійник, Л. Л. Ритікова. Київ: Вид. центр НАУ, 2008. 960 с.
5. Тішечкіна К. Особливості перекладу сільськогосподарських термінів. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна. Вип. 39. 2013. С. 110-112.

ЗАРОДЖЕННЯ ФРАНКОМОВНОЇ АНТИЛЬСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Путівцева Наталія Костянтинівна

кандидат філологічних наук, старший викладач

кафедри романо-германської філології

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Творчість франкомовних авторів заморських департаментів є справжньою мозаїкою, яка несе відбитки різних континентів. Адже на цих територіях зустрілися різні народи і культури, які співіснували, перетиналися, змішувалися протягом століть. Цей феномен, спричинений процесом колонізації, породив літературну творчість, на яку надихала складна, навіть трагічна історія, і слово стало засобом спротиву і виразом непокори. Саме слово було покликано пом'якшити біль, полегшити тілесні муки і душевні страждання. Усна народна творчість згодом набула письмової літературної форми завдяки таланту митців, які не побоялися заявити про існування маленьких народів, яких нехтувала офіційна історія. Оригінальність франкомовних письменників заморських департаментів полягає у багатогранності їх культур. Вони стали для Франції справжнім відкриттям і збагатили французьку культуру.

Літературний розвиток французьких Антиль – Мартиніки і Гваделупи – починається наприкінці XIX – початку XX ст. Головним фактором спільності антильських франкомовних літератур були їхні генетичні зв'язки й контакти з французькою культурою та схожість історичного розвитку: довгий час вони мали статус французьких колоній. Центральним напрямом літературного розвитку Мартиніки і Гваделупи першої третини XX ст. була так звана екзотична поезія, представники якої орієнтувалися, головним чином, на творчість парнасців. Родоначальником цього напрямку вважають Данієля Талі (Daniel Taly, 1879-1949), який оспівував красу антильської природи і відтворював її у досить стриманих образах, без зайвої емоційної окраски [1, с. 381-383]. Самі назви поетичних збірок Данієля Талі свідчать про незмінність тематики його творчості: «Сад Тропіків» («Le Jardin des Tropiques»), «Морські й заморські пісні» («Chansons de mer et d'outre-mer»), «Пісні Атлантики» («Chants de l'Atlantique») і «Під небом тропіків» («Sous le ciel des Tropiques»). Талі поєднує описи тропічного раю із зображенням трагічних моментів антильської історії, якими він вважає не торгівлю людьми або рабство, як це згодом робитимуть поети 1930-40-х рр. – періоду антиколоніальної боротьби, а винищення колонізаторами індіанського населення Карибського регіону. Це зближує Талі з представниками іншого напрямку – регіоналістської поезії, яка є близькою екзотичній тенденції, але, окрім краси антильської природи, описує також місцеві звичаї, побут, народні традиції, що свідчить про становлення культурної самосвідомості. Поети-регіоналісти іноді навіть використовують креольську мову при написанні віршів. Найвідоміші представники цього напрямку – гваделупський поет Жільбер де Шамбертран (Gilbert de Chambertrand, 1890-1984) та мартиніканець Жільбер Грасіан (Gilbert Gratiant, 1895-1985).

Пізніше, коли ідея боротьби проти політики асиміляції досягає апогею, поети екзотичного і регіоналістського напрямів піддаються жорсткій критиці з боку прихильників відокремлення антильської літератури від французької традиції.

Переломний момент у розвитку франкомовної антильської літератури настав у 30-х роках XX століття. Перебуваючи під французьким впливом, майже стовідсоткове негритянське населення французьких Антиль тяжіло до «африканської батьківщини»:

«у процесі колонізації корінне населення Карибського басейну було винищено і значною мірою замінено африканцями. Чорні інтелектуали з цих французьких карибських колоній почали визначати свою культурну ідентичність в історичних та культурних зв'язках з Африкою, а не з Францією» [2].

Культурні зв'язки антильських франкомовних країн (Мартиніки, Гваделупи, Гвіани, Гаїті) завжди були дуже тісними, а починаючи з 1930-х років, в епоху широкої консолідації народів чорної раси в боротьбі проти колоніального гніту, ще більше укріпилися. Їхня історія має багато спільного, що зумовлено статусом колоній, а з 1946 року – заморських департаментів Франції (крім Гаїті). З кінця XIX сторіччя, коли саме й розпочався літературний розвиток Мартиніки та Гваделупи, простежується спільність світоглядів антильських франкомовних письменників, яких об'єднували соціальні й культурні проблеми, насамперед протидія асиміляційній політиці, що породжувала у жителів заморських департаментів Франції комплекс меншовартості. У 30-х роках XX століття «основною метою антильської творчої інтелігенції стало розмежування з французькою літературною традицією шляхом звернення до африканського компоненту антильської культури» [1, с. 383].

У цей період у Парижі починають видаватися журнали, які відіграють значну роль у зміні світогляду чорношкірих людей і в еволюції образу негра: у 1927 році з'являється «Ля Вуа де негр» («La Voix des nègres»), що дослівно перекладається з французької як “голос негрів”; за ним сліднують «Ля Рас негр» (фр. «La Race nègre» – “негритянська раса”) та «Ля Ревю дю монд Нуар» (фр. «La Revue du monde Noir» – “журнал чорного світу”). Останній був заснований у 1931 році мартиніканками Полетт і Джейн Нардаль (Paulette et Jane Nardal), гаїтянином Лео Сажу (Léo Sajous) та гваделупцем Ме Жан-Луї (Me Jean-Louis). Цей журнал виходив двома мовами – англійською та французькою – і мав на меті сприяти відродженню традиційних африканських цінностей та обговорювати різні теми, які стосувалися негрської цивілізації [4, с. 25].

Роком пізніше молоді мартиніканські поети Рене Меніль (René Ménil), Жюль-Марсель Монро (Jules-Marcel Monnerot) та Етьєн Леро (Étienne Léro) створюють журнал «Лежітім Дефанс» (фр. «Légitime Défense» – “законний захист”) [1, с. 387], де жорстко критикують клас креольської буржуазії, вихідцями з якого вони самі були. Автори приділяють велику увагу соціальній тематиці і намагаються розвінчати екзотичний образ жителів Антил. У риториці журналу відчувається вплив французьких сюрреалістів, якими захоплювалися автори видання. Через підривний характер статей «Лежітім Дефанс» був заборонений на вимогу Міністерства колоній Франції, але він зіграв важливу роль у народженні самобутньої антильської літератури.

У 1934 році антильські студенти, які навчаються у Парижі, засновують «Л'Етюд'ян мартініке» (фр. «L'Étudiant martiniquais» – “мартиніканський студент”), який згодом, через приєднання до роботи над журналом африканської молоді, буде перейменований у «Л'Етюд'ян нуар» (фр. «L'Étudiant noir» – “чорний студент”). Авторами видання були майбутні відомі поети й письменники чорного світу – мартиніканці Еме Сезер (Aimé Césaire) і Жільбер Грасіан (Gilbert Gratiant), сенегальці Леопольд Седар Сенгор (Léopold Sédar Senghor) і Біраго Діоп (Birago Diop), гвіанець Леон-Гонтран Дамас (Léon-Gontran Damas). Вони замислюються над гострими соціальними проблемами сучасності, закликають протистояти політиці асиміляції, вперше намагаються визначити “негрську сутність”. Через брак фінансування публікація «Л'Етюд'ян нуар» була перервана у 1936 році. З 1941 по 1945 рр. видається журнал «Тропик» («Tropiques»), заснований Еме Сезером і Рене Менілем, у якому

продовжується осмислення антильської ідентичності, розпочате у «Лежітім Дефанс» і у «Л'Етюд'ян нуар» [4, с. 26].

Після Другої світової війни змінюється загальна політична ситуація, в колоніях назріває жага до радикальних змін, а у Франції з'являється журнал і видавництво «Презанс африкен» (фр. «Présence africaine» – «африканська присутність»), що друкує твори чорних письменників усіх французьких колоній, і цими митцями цікавляться авторитетні французькі видавництва; помітно збільшується число літераторів і в африканських, і в антильських колоніях [56, с. 436].

«Прагнення метрополії позбавити афро-карибців власної культурної індивідуальності [...] було причиною для перших проявів негритюду» [2]. Саме у Парижі, у колі чорних студентів та інтелектуалів із франкомовних антильських і африканських країн зароджується цей важливий за своїми суспільними і літературними наслідками рух. Родоначальниками негритюду (фр. – «négritude») вважаються вже згадані вище Еме Сезер, Леопольд Седар Сенгор, який стане у 1960 році першим президентом Сенегалу, і Леон-Гонтран Дамас.

Згодом негритюд став «ідеологічною концепцією національно-культурної відрубності, що набула поширення в ряді країн тропічної Африки, переважно франкомовних. Виникла як природна реакція негро-африканських народів на колоніальне гноблення й расову дискримінацію. Була своєрідним протестом проти європоцентристських теорій, що надавали Європі пріоритет у створенні духовних цінностей, формою утвердження самобутності африканських культур» [3, с. 475]. У сфері літературної творчості ідеї негритюду переважно відбилися в поезії, але також у прозі і драматургії франкомовних островів Карибського басейну і країн Західної та Центральної Африки.

Список використаних джерел:

1. Никифорова И. Д. Литература франкоязычных стран: Мартиники, Гваделупы, Гвианы // История литератур Латинской Америки в 5-ти кн. Москва : ИМЛИ РАН, 2004. Кн. 4, ч. 1. С. 380–483.
2. Столяренко М. Негритюд як пошук самобутності у франкомовній літературі Карибських островів. URL: <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/710/41/>.
3. Ткаченко С. І. Негритюд // УЛЕ в 3-х т. Київ : Українська енциклопедія, 1995. Т. 3. С. 475.
4. Sabbah L. Écrivains français d'outre-mer. Paris : Ministère des Affaires étrangères, 1997. 96 p.

СЕКЦІЯ ХХІ. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ФЕНОМЕН

Голик М.М.

канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних наук
Національна академія сухопутних військ, м. Львів, Україна

Гинда О.М.

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних наук
Національна академія сухопутних військ, м. Львів, Україна

Вишневська С.М.

канд. екон. наук, старший викладач кафедри гуманітарних наук
Національна академія сухопутних військ, м. Львів, Україна

П'ятого грудня у всьому світі відзначається Міжнародний День Добровольців - волонтерів. Роком виникнення волонтерського руху вважається 1859 рік. До XIX ст. Волонтерство сприймалось, як військова справа, а з XIX ст. набуває соціального змісту і визначається як добровільна вмотивована, неоплачувана діяльність. В країнах Західної Європи і США волонтерський рух почав активно розвиватися в XIX ст. Формування морального духу нації – є одним з важливих шляхів до продуктивної соціальної роботи в будь-якій державі, а формування морального духу війська є запорука стабільності та безпеки держави.

В сучасних умовах україно-російської війни яка розгорілася з новою силою 24 лютого 2022 року, все глибше потрібні є усвідомлення громадськістю, державними органами важливості оптимізації аспектів соціальних, економічних, та проблем національної безпеки та обороноздатності. Сьогодні всі розуміють важливість армії, національної гвардії, територіальної оборони, поліції та інших силових структур, тому відбувається переоцінка їх сутності та змісту. Проблеми організації та функціонування волонтерства та морально-психологічного стану військ досліджували: В.Ягупов, М.Варій, Н.Заверико, Т.Дружченко, Т.Голованова, Я.Арович, Р.Кравченко, І. Павленко, А.Романишин, О.Бойко, М.Голик, О.Процепкота і ін.

Волонтерство в Збройних силах та інших силових структурах України стало невід'ємною частиною морально-психологічного та інших видів забезпечення діяльності сил оборони України під час повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ на територію суверенної України.

У сучасних умовах ведення бойових дій важливим є аналіз протиріч, перспектив і тенденцій розвитку волонтерства та його вплив на боєздатність війська, безпеку цивільного населення і на систему національної безпеки держави в цілому.

Війна – це соціальне явище. Вона породжена людським суспільством та існує з незапам'ятних первісних часів аж до сучасності. Вона еволюціонує разом з розвитком суспільства, набуваючи нових форм. Але суть війни в основному залишається

незмінною.

Досвід волонтерської діяльності протягом восьми років військового протистояння проти російської агресії на теренах України показав, що основною проблемою військовослужбовців у бойових діях є не лише недостатня кількість зброєння та військової техніки, а і потреба моральної та психологічної підтримки, допомога населенню на територіях активних бойових дій та окупованих територіях(щодо проблем евакуації тощо...).

Із цього слідує, що волонтери самостійно, чи координуючи свої зусилля з місцевими органами самоврядування, силовиками, цілими організаціями активно працюють за всіма складовими згідно виникаючих потреб, і ця робота відзначається як високоефективна, мобільна, та позбавлена бюрократичних проблем та певних шаблонів. Це дає змогу адекватно та точно реагувати на всі виникаючі проблеми.

Волонтерський рух в Україні за масштабом поширення став показовим виявом громадської самоорганізації. За умов розбалансування системи державного управління, браку ресурсних можливостей та зовнішньої агресії, волонтерські організації виконують функції держави із забезпечення силових структур та постраждалих громадян в ході сучасної україно-російської війни.

Вирішальну роль у цьому процесі відіграє патріотичний підйом в українському суспільстві, що призвів до появи безпрецедентної кількості волонтерів та меценатів. Прийняття системного законодавства, спрямованого на врегулювання благодійної та волонтерської діяльності, безумовно створює умови для розвитку якісно нового рівня цієї діяльності та взаємодії волонтерів з органами державної влади та військових частин з метою покращення морально-психологічного стану військ та зміцнення обороноздатності держави як головного фактора національної безпеки.

Отже, підсумовуючи зазначимо, що в Україні існує низка волонтерських рухів та об'єднань, які дієві та ефективні. Вони мають серйозний вплив, здатні віднайти будь-які потрібні ресурси та вирішити проблеми будь-якої складності з метою досягнення довгоочікуваної перемоги українського народу.

Список використаних джерел:

1. Волонтерство. Порадник для організатора волонтерського руху/Укл. Т.Л.. Лях, авт. кол.: О.В. Безпалько, Н.В. Заверіко, І.Д. Зверева, Н.В. Зімовець та ін. -К.: ВГЦ «Волонтер», 2001.
2. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку/К.: Академпрес, 1999.
3. Волонтерська служба недержавної організації соціальної сфери. 36. мат. -К.: БТ «Джерело», 2000.
4. Волонтерство в соціально-педагогічній діяльності//Наукові записки - №1,2, 2002р.
5. Драбик К. Готових рецептів не існує: проте є проект розвитку здібностей/ К. Драбик. // громадські організації. -1999. - № 5. - с.5-7.
6. Макдональд Д. Чому волонтер?/ Д. Макдональд. // громадські організації. - 1999. - № 4. - с. 26.
7. Маккарлі С, Лінч Р. Управління діяльністю волонтерів. - Ресурсний центр розвитку громадських організацій «Гурт», 1998.
8. Соціальна робота в Україні: теорія та практика, Київ УДЦССМ, 2001.
9. Про схвалення концепції проекту закону України"про волонтерський рух"/ Кабінет міністрів України. //Офіційний вісник України. - 2004. - № 42. - с.80-83.
10. Закон України від 15.08.2022 р. № 2519-IX "Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності».

ФІЛОСОФІЯ У КУЛЬТУРІ

Зінченко Дмитро Русланович

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук

Харківський університет, Україна

Задаючись на цій конференції питаннями про долю фундаментальну та прикладну науки, ми не повинні пропустити і питання про місце філософії серед інших форм культури. Адже ставлення до філософії багато в чому індикатор ставлення суспільства до розуму та раціональності загалом. Справді, яке місце вона займає, і які тенденції щодо ролі філософії у суспільстві? Збільшується вона або зменшується? Велика спокуса сказати про те, що філософія займає центральну роль серед інших форм культури. Адже вона несе найважливіші функції – формує світогляд, рефлексує над питаннями приватних наук, критикує, прогнозує, дає, зрештою, уявлення про сенс, мету життя. Ми знаємо, що на частку філософії випадають, зазвичай, найважчі питання, за які точні науки не беруться.

Так само, незалежно від часу, доби, можна достовірно сказати, що престиж філософії практично завжди був високим, філософи користувалися повагою, хоч розуміли їх далеко не завжди. Крім того, ми можемо навести таке цікаве спостереження – «плоди найвищого розвитку в будь-якій сфері культури часто відносять до філософії, порівнюють із нею» [1]. Так, якими б не були літературні гідності художньої літератури, найвищою похвалою буде те, що твір залишив після себе глибокі філософські питання та змусив читача задуматися. Це означає, що автор зачепив щось значуще, непідвладне часу.

Проте інтелектуальний потенціал, звісно, не гарантує місця під сонцем. Це стосується не лише окремої людини, але, виявляється, може стосуватися навіть форм культури. Так, якщо ми спостерігаємо за тим, які форми культури найбільш популярні, помітні, забезпечені, можна помітити, що на першому плані виступають діячі зі сфери політики, релігії; під натиском містики навіть наука відкочується на другорядні позиції. Це проявляється в увазі ЗМІ, громадській думці, авторитеті, праві голосу при прийнятті рішень. Голос філософії зовсім не чутний серед цього хору. Якщо оцінюється моральність будь-якого вчинку, то газета чи телеканал швидше вдадуться до оцінки священика, ніж філософа; що й казати, сама моральність зараз у суспільній свідомості належить до скоріш сфери релігії, ніж філософії, незважаючи на те, що етичні ідеї стародавніх греків були відомі філософам ще за півтисячоліття до появи християнства. Тому ми можемо стверджувати, що філософія не тільки сама по собі парадоксальна як дисципліна; схоже, феномен полягає у її соціальному становищі. Маючи високий престиж, тим не менш, вона знаходиться на задвірках як форма культури. Загальна вага, престиж науки багато в чому підтримується її результативністю, ніж ми користуємося щодня. А що ж філософія?

Справді, після радянських часів, коли, філософія, нехай у примітивноідеологізованій формі, але займала важливе становище, настав період очевидного лихоліття. Однак чи пов'язаний цей період лише з крахом марксистсько-ленінської філософії, як люблять утверджувати недоброзичливці? Однак, як нам здається, відповідь на це питання зовсім не така проста. Потрібно звернути увагу і на те, що, крім ідеологічної складової, у пострадянському суспільстві виявилася непотрібною критична та раціональна суть філософії. Чи не тому філософія мовчить, що її не дуже хочуть чути? У пострадянському розвитку філософії можна побачити черговий, і досить сумний феномен філософії. Після початку перебудови поле

філософії розширилося чи не зі швидкістю "Великого Вибуху" - так багато публікувалося старих робіт, так багато дізналися про східної та західної філософії. Однак цей вал зовсім не втримав філософію видної суспільної позиції. Розширюючись тематично, змістовно, філософія втратила водночас свої позиції у суспільстві.

Контрастом із цією ситуацією виступає роль та місце філософії у багатьох західних країнах. Так, Швеція стала однією з країн із високим рівнем атеїзму; у європейській культурі загалом часто тріумфує думка у тому, що релігія – лише особиста справа кожного, а у суспільному житті проступають риси антиклерикалізму та світської етики.

Філософія тут займає більш високе становище, хоч і не є основою ідеологічних доктрин. Просто у суспільстві є запит на раціональне осмислення. Однак чому ж філософія, попри все, зберігає свою, нехай обмежену роль культури? Чому вона відтворюється, чому до неї все одно приходять багато літераторів, вчені, та інші інтелектуали і навіть ті, хто зовсім, здавалося б, до них не належать? Адже збереження цієї ролі контрастує з другорядним соціальним становищем філософії. Відповідь на це запитання намагалися дати багато; італійці Реалі, Антесері у своїй відомій праці з історії філософії говорять про філософію як «потреби людського духу» [2]. «Початок філософії здивований». «А якщо невимовно це здивування перед обличчям буття, незнищеною і потребуною прояснити це здивування думкою» [2].

Висновки. Крім того, філософія - хороший базис для реалізації людини, вона дає їй хоча б приблизні відповіді світоглядні питання, хоча вона й марна для тих, хто не схильний керуватися розумом. Привабливість філософії і в тому, що кожен зможе знайти в ній «свій куточок», а в умілих руках, філософія ідеологічна зброя.

Список використаних джерел:

1. Russell, Bertrand "The philosophy of logical atomism" // Logic and Knowledge, R. C. Marsh, ed., London: George Allen and Unwin. 1956. Pp. 177-281.
2. Реалі Дж., Антесері Д.. Західна філософія від витоків донині. Т. 1. Античність. - ТОВ ТК "Петрополіс", 1994. - 336 с.

ЦІННІСНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ КУЛЬТУРИ

Горячківська Ганна Миколаївна

канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри філософії

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Освітня культура потребує систематичних рефлексій через дефіцит усвідомлення та впровадження її фундаментальних принципів. Прагнення останніх років увійти до європейського освітнього простору суто технократичним чином створило низку питань про причини, які гальмують цей процес (і процес нашої євроінтеграції в цілому). Освіта є провідним чинником соціалізації, вона закладає і формує наші світоглядні засади, формує культурну парадигму суспільства, провідні способи пізнання і поведінки. Нестачі у царині освіти відбиваються на культурі в цілому. Отже, ключовим є питання про мету освіти: які тактичні завдання маємо і до чого стратегічно прагнемо? «Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [1].

Європейський вибір України на користь демократії – це вибір на користь культури гідності, яка має гуманістичне коріння. Отже, очевидно, що для втілення заявлених завдань, фундаментальною умовою є широке публічне ухвалення гуманітарного ґрунту освіти будь-якого рівня. *Studia humanitatis* є фундаментом самоусвідомлення, самовдосконалення, самоповаги, основою для формування ясної візії. Стале прилучення молоді до моральних засад людської спроможності, до розуміння унікальності та цінності життя людини, її прагнень, потреб, здібностей безпосередньо пов'язане з системною підтримкою гуманітарної складової української освіти. Ми маємо усвідомлювати історичний досвід, що допоможе нам у становленні нової освітньої культури. Багатовіковий європейський просвітницький проект виник на основі ренесансних культурних перетворень у царині освіти, він зрощував гідність людини, її право відкривати світ для себе і себе для світу. Ренесансна культура живилася вірою в унікальний потенціал людини, її нескінченні можливості, заохочувала щирий інтерес до людини, розвиток громадянських чеснот. Рефлексії еліти щодо змісту просвітництва, а також конструктивна критика щодо його амбіцій, мали стійкий корегувальний характер. Рефлексуєний суб'єкт став головним актором розбудови освітнього простору. Свобода мислення, пошук істини, соціальна небайдужість, моральна вимогливість складали світоглядну основу для європейської освітньої еліти і ціннісне підґрунтя нової, зокрема, університетської освіти, що втілювала оптимістичну ідею прогресу людства. Саме ці засади створили атмосферу творчої наснаги, плідного наукового розвитку і довіри до компетентностей освіти вищого рівня.

Втручання ідеології до освітнього процесу завжди призводило до його суттєвих деформацій, про що свідчить історія тоталітарних держав ХХ століття і нагальна ситуація в росії. Найбільш важкі наслідки (через найдовший час панування режиму)

мала пострадянська освітня система. Культура гідності послідовно викорінювалася радянськими репресивними інституціями. Знищення моральної еліти у першій хвилі встановлення тоталітаризму перетворювало тих, хто вижив на свідомих/несвідомих співників, і значно стримувало їх прагнення до подальшої критичної оцінки. Безкарність злочинів проти людської гідності стала потужним соціальним чинником ціннісної стерилізації. Рефлексуючий суб'єкт, здатний свідомо і відповідально прагнути до пошуку істини, був головною жертвою радянського репресивного механізму [2]. І досі ми маємо ситуацію посттравматичного періоду через аномію – ціннісну руйнацію, яка відбулася у радянські часи у повільному, але глобальному масштабі. Наслідками є імморалізм та моральний релятивізм, поширені у суспільстві.

Суто фахова спрямованість вищої освіти пострадянського періоду має низку істотних проблем. Як поновити цінність доброчесності та репутації у корумпованому суспільстві? Без цього жодне завдання освіти залишається недосяжним (ми говоримо про академічну доброчесність як наріжний камінь освіти). Наявність сумнівів щодо фахової спроможності аморальної людини є ознакою пострадянської аномії, звички через корупцію і двозначність уживатися з владою, обманюючи її і себе заради виживання. Аморальний фахівець не має суспільної цінності, про що однозначно вказують сучасні реалії воєнного часу. Війна визначила нашу гідність: поновлення суспільної довіри, зростання громадянської свідомості та активності, яке відбулося в екстремальних умовах війни вражає. Але у нас є також інший багаж – виснаження, травматичний досвід зради і байдужості, страх і ненависть. Освіта постає первинним осередком терапії, моральної, емоційної та інтелектуальної підтримки. Тому визначена позиція освітньої еліти щодо гуманістичних цінностей, особистий приклад культури гідності – це єдиний спосіб бути спроможними. Українська освітня культура має здійснити важливий перехід від імморалізму та морального релятивізму до усвідомлення і впровадження ціннісних основ – доброчесності, свободи, особистої відповідальності, самостійності, принциповості як умови толерантності. Увага до людських чеснот, відновлення інституту репутації (ерзацом якого вдається рейтингова система) стане впровадження гуманітарних знань, поширення культури рефлексії як підґрунтя самооцінки, свідомої оцінки пам'яті про минуле і створення культури діалогу про майбутнє суспільних відносин – ознаки повноцінної ціннісної реформи освіти і водночас остаточного позбавлення посттоталітарних стигм.

Сучасна українська освіта з дошкільного рівня має просвітницьку місію впровадження культури гідності — благоговіння перед життям, віри і поваги до людської спроможності, підтримки творчого потенціалу особистості, зрощення свідомого оптимізму щодо майбутнього людства. Особиста відповідальність, доброчесна конкуренція та розуміння цінності діалогу як головної практики порозуміння є конкретними складовими культури гідності. Ми маємо виховувати культуру самопізнання, яка є основою нашої самоповаги, спроможності, суб'єктності, і розуміти, що всі наші прагнення потребують послідовної уваги до цінностей, які гідна людина досягає в гідний спосіб.

Список використаних джерел:

1. Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017 Про освіту (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380), преамбула. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Марочко, В. Хіллінг, Г. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929-1941) / В. Марочко, Г. Хіллінг. – К.: Науковий світ, 2003. – 302 с.

СЕКЦІЯ XXII. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

EDUCATION INTERNALIZATION, SOME PECULIARITIES AND PRINCIPLES OF REMOTE EDUCATION IN A VARIOUS COUNTRIES WHILE TAKING ETHNIC, ETHNO-GENDER AND ETHNO-AGE TYPOLOGICAL ASPECTS INTO CONSIDERATION

Tkachenko Olena Viktorivna

Candidate of medical sciences, Physiology chair assistant
Poltava State medical university, Ukraine

Jha Sahil Kumar

The International faculty student
Poltava State medical university, Ukraine

Al-Jawabreh Jad Sami Jadallah

General Practice Doctor
Masa Clinic, Jordan

COVID-19 pandemy created an essentiality of emergency remote education and it is paid significant attention in a various countries for example Turkey [1]. As a whole, the Turkish scientists paid and pay much attention to distance learning study in a context of COVID-19 in higher [2] and lower educational establishments, its problems [3] with ethnic typological aspect taking into consideration. Finnish teachers wrote their article in ethnic typological aspect while describing the research project performed in small rural primary schools [4]. Not only the teachers' but also the students' opinions towards distance learning were and are taken into consideration while the printed works writing, for example in Turkey.

The teachers demonstrate or don't demonstrate varieties of their attitude about distance learning during COVID-19 period dependently on their typological belonging: Turkish primary school teachers did not express gender varieties and express valuable age varieties and the ones because of working stage concerning to remote learning [5].

Remote learning can be used together with non-remote education while forming so-called blended learning which is also paid significant attention in a various countries in part because of this combination rather big novelty, essentiality to adapt this element in a traditional university culture, finding a proper designs of blended learning, its challenges and perspectives as it has been performed in Saudi Arabia [6; 7]. Blended learning has two synonyms – hybrid or mixed-mode learning; blended learning has been introduced in Pedagogy by American Society for Training and Development and many research were and are dedicated to it in a different countries: in Canada – while studying the blended learning innovation [8], blended faculty development community [9; 10; 11]. Canadian specialist professor Garrison DR and his co-authors particularly from Turkey introduced and

described the term “community of inquiry” [12].

Thus, remote education was and is studied while typological aspects taking into obligatory consideration and it is indeed a proper approach. As a whole, education internationalization is considered to be Pedagogy direction in priority and is paid significant attention in Netherlands, Australia, Turkey (separately for medical students) [13; 14; 15], China (at economical enterprises) [16], with a comparative characteristics between different countries, for instance Australia and China [17], English-speaking countries [18; 19], in part Asian countries [20; 21; 22; 23; 24; 25;] therefore with ethnic typological aspect taking into account.

References:

1. Yaman F, Yaman ND. Teacher candidates' attitudes towards emergency remote education and their evaluations of the education process. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 2023; 31(2):270-280.
2. Halitoglu V. Attitudes of student teachers towards distance education within the context of Covid-19 pandemic. *International Journal of Curriculum and Instruction*. 2021; 13(1): 816-838.
3. Kultas E, Çalışkan EF. The problems of primary school teachers experienced in distance education during Covid-19 pandemic. *Türkiye Eğitim Dergisi*. 2021; 6(2): 507-521.
4. Hilli C. Distance teaching in small rural primary schools: a participatory action research project. *Educational Action Research*. 2020; 28(1): 38-52.
5. Karalar H, Sidekli S. Examining primary schools teachers' attitude towards distance education in the COVID-19 period. *European Journal of Educational Sciences*. 2021; 8(3): 1857-1868.
6. Alebaikan R, Troudi S. Blended learning in Saudi universities: challenges and perspectives. *ALT-J, Research in Learning Technology*. 2010; 18(1): 49-59.
7. Alebaikan R, Troudi S. Online discussion in blended courses at Saudi Universities. *Procedia – Social and Behavioral sciences*. 2010; 2(2): 507-514.
8. Garrison DR, Vaughan ND. Institutional change and leadership associated with blended learning innovation: Two case studies. *The Internet and Higher education*. 2013; 18: 24-28.
9. Vaughan ND, Garrison DR. Creating cognitive presence in a blended faculty development community. *The Internet and Higher education*. 2005; 8(1): 1-12.
10. Vaughan ND, Garrison DR. How blended learning can support a faculty development community of inquiry. *Online Learning*. 2006; 10(4):139-152.
11. Vaughan ND, Garrison DR. A blended faculty community of inquiry: linking leadership, course redesign, and evaluation. *Canadian Journal of University Continuing Education*. 2006; 32(2): 67-92.
12. Akyol Z, Garrison DR. The development of a community of inquiry over time in an online course: Understanding the progression and integration of social, cognitive and teaching presence. *Journal of Asynchronous Learning Networks*. 2019; 12(3-4): 3-22.
13. Niemantsverdriet S, Majoor G, van der Vleuten CP, Scherpbler AJ. Internationalisation of medical education in the Netherlands: state of affairs. *Medical Teacher*. 2006; 2: 187-189.
14. Parker V, McMillan M. Challenges facing internationalisation of nursing practice, nurse education and nursing workforce in Australia. *Contemporary Nurse*. 2007; 24(2): 128-136.
15. Yilmaz ND, Sahin H, Nazli A. International medical students adaptation to university life in Turkey. *Int J Med Educ*. 2020; 11: 62-72.
16. Alon I, Anderson J, Munim ZH, Ho A. A review of the Internationalization of Chinese enterprises. *Asia Pacific Journal of Management*. 2018; 35(3): 573-605.
17. Ng J, Nyland B. *Internationalisation of Higher Education and Global Learning: Australia and China*; Sense Publishers: Rotterdam, The Netherlands, 2016.
18. Andrade MS. International students in English-speaking universities. *Journal of Research in International Education*. 2006; 5(2): 131-154.
19. Brown L. Using an ethnographic approach to understand the adjustment journey of international students at a university in England. *Advances in Culture, Tourism and Hospitality Research*. 2009; 3: 101-141.

20. Campbell J, Li M. Asian students' voices: An empirical study of Asian students' learning experiences at a New Zealand University. *Journal of Studies in International Education*. 2008; 12(4): 375-396.
21. Major EM. Co-national support, cultural therapy, and the adjustment of Asian students to an English-speaking university culture. *International Educational Journal*. 2005; 6:84-95.
22. Yang RPJ, Noels KA, Saumure KD. Multiple routes to cross-cultural adaptation for international students: Mapping the paths between self-construals. *English language confidence and adjustment. International Journal of Intercultural Relations*. 2006; 30(4): 487-506.
23. Young TJ, Scharfner A. The effects of cross-cultural communication on international students' adjustment and adaptation. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 2014; 35(6): 547-562.
24. Yu B. Asian international students at an Australian university: Mapping the paths between integrative motivation, competence in L2 communication, cross-cultural adaptation and persistence with structural equation modeling. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 2013; 34(7): 727-742.
25. Yu B, Shen H. Predicting roles of linguistic confidence, integrative motivation and second language proficiency on cross-cultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*. 2012; 36(1):72-82.

STUDENT-CENTERED LEARNING: PUTTING LEARNERS AT THE HEART OF EDUCATION

Slodynytska Yuliia

teacher of the department of Ukrainian and foreign languages

Lviv State University of Physical Culture named after I. Boberskyi, Ukraine

In recent years, the field of education has experienced a significant shift in focus, recognizing the need to place learners at the heart of the educational process. This shift has led to the rise of student-centered learning, an approach that prioritizes the needs, interests, and abilities of individual students. Unlike traditional teacher-centered approaches, which emphasize the dissemination of knowledge from instructor to student, student-centered learning places students in active roles as creators and explorers of knowledge.

Student-centered learning acknowledges that every student is unique, with different learning styles, strengths, and areas for improvement. It recognizes that learners are not passive recipients of information but active participants in their own education. By empowering students to take ownership of their learning, this approach aims to foster a deeper understanding of concepts, enhance critical thinking skills, and promote lifelong learning. Student-centered learning emphasizes the importance of tailoring instruction to meet the individual needs of each student. It recognizes that students have different learning styles, abilities, and interests, and therefore, a one-size-fits-all approach to education is ineffective. Instead, teachers strive to understand their students' strengths, weaknesses, and learning preferences, and adjust their instructional strategies accordingly. This may involve providing additional support to struggling students, offering enrichment activities for advanced learners, or adapting teaching methods to accommodate diverse learning styles. Central to student-centered learning is the belief that students learn best when actively engaged in the learning process. This approach encourages students to take an active role in constructing their knowledge, rather than passively receiving information. Students are encouraged to ask questions, explore concepts through hands-on activities, conduct research, and participate in discussions. By actively engaging with the content, students develop a deeper understanding, critical thinking skills, and the ability to apply knowledge to real-world situations. Student-centered learning seeks to make learning relevant and meaningful to students' lives. It goes beyond rote memorization and encourages students to connect their learning to real-world contexts. By incorporating authentic tasks, projects, and problems, students can see the practical applications of their learning and understand its relevance. This approach not only enhances motivation but also prepares students for future challenges, as they develop the ability to apply their knowledge and skills in meaningful ways.

Student-centered learning recognizes the importance of collaboration and communication in the learning process. It encourages students to work together, share ideas, and learn from one another. Collaborative activities, such as group projects, debates, and peer feedback, foster teamwork, interpersonal skills, and the ability to express ideas effectively. By engaging in collaborative learning experiences, students develop social skills and gain exposure to diverse perspectives, preparing them for collaboration in the workplace and society. Student-centered learning promotes self-reflection and metacognition, which involves thinking about one's thinking and learning process. Students are encouraged to set goals, monitor their progress, and reflect on their learning

experiences. This helps them become aware of their strengths, areas for improvement, and learning strategies that work best for them. By developing metacognitive skills, students become more independent and self-directed learners, capable of taking ownership of their learning journey. Student-centered learning emphasizes continuous assessment and feedback as an integral part of the learning process. Traditional methods of assessment, such as exams and grades, are complemented by formative assessments, self-assessments, and feedback loops. These approaches provide students with timely feedback on their performance, enabling them to identify areas for improvement and make necessary adjustments. Continuous assessment also allows teachers to understand students' progress and tailor their instruction accordingly. In conclusion, student-centered learning is grounded in a set of core principles that prioritize individualized instruction, active engagement, authentic and meaningful learning, collaboration and communication, self-reflection, and continuous assessment. By adhering to these principles, educators can create learning environments that empower students, foster their curiosity, and equip them with the skills and knowledge necessary to succeed in a rapidly changing world. One of the key benefits of student-centered learning is increased student motivation and engagement. By placing students at the center of their learning, this approach taps into their interests, passions, and individual needs. When students feel a sense of ownership and relevance in their education, they are more motivated to actively participate and take responsibility for their learning. As a result, they become more engaged, focused, and enthusiastic about the learning process, leading to improved academic outcomes. Student-centered learning promotes a deeper understanding and retention of knowledge. By actively engaging with the content, students are encouraged to think critically, analyze information, and make connections. This active involvement allows for a more profound comprehension of concepts, as students are not merely memorizing facts but rather constructing their understanding. As a result, students are better equipped to retain and apply their knowledge in various contexts, leading to long-term learning and higher levels of achievement. Critical thinking and problem-solving skills are essential for success in the 21st century. Student-centered learning provides opportunities for students to develop and hone these skills. Through inquiry-based activities, project-based learning, and collaborative problem-solving, students learn to analyze information, evaluate evidence, think creatively, and make informed decisions. They become active problem solvers, capable of applying their knowledge and skills to real-world challenges. These skills are not only valuable in academic settings but also in future careers and everyday life. Student-centered learning equips students with the skills and competencies necessary for the future. In a rapidly changing world, where jobs and industries are evolving, students need to develop skills such as critical thinking, creativity, adaptability, and problem-solving. By focusing on these skills, student-centered learning prepares students to thrive in a dynamic and unpredictable future. It nurtures a growth mindset and a love for learning, enabling students to embrace new opportunities, navigate challenges, and pursue their passions.

In conclusion, student-centered learning offers a range of benefits to students. It enhances motivation and engagement, deepens understanding and retention of knowledge, develops critical thinking and problem-solving skills, cultivates self-directed learners, promotes collaboration and communication skills, and prepares students for the future. By adopting student-centered approaches, educators can empower students to become active participants in their own education, setting them on a path towards success and lifelong learning.

References:

1. Darling-Hammond, L., Flook, L., Cook-Harvey, C., Barron, B., & Osher, D. (2019). Implications for educational practice of the science of learning and development. *Applied Developmental Science*, 24(2), 97-140.
2. Hattie, J. (2012). *Visible learning for teachers: Maximizing impact on learning*. Routledge.
3. Kohn, A. (1997). *The case against standardized testing: Raising the scores, ruining the schools*. Heinemann.
4. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
5. Johnson, D. W., Johnson, R. T., & Smith, K. A. (2014). Cooperative learning: Improving university instruction by basing practice on validated theory. *Journal on Excellence in College Teaching*, 25(4), 85-118.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДБОРУ ВОКАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО РЕПЕРТУАРУ ДЛЯ ВОКАЛІСТІВ ПОЧАТКІВЦІВ

Чжан Венлі

Аспірант 2 року навчання

Університет Ушинського, м. Одеса, Україна

Розвиток вокального апарату в студентів вищого музично-педагогічного закладу освіти, має вирішальне значення для їх підготовки до майбутньої професійної діяльності. Очевидно, що оволодіння вокальною технікою та набуття виконавського досвіду є результатом опанування студентами спеціально підбраного навчально-співочого репертуару. Останнє є необхідною умовою для набуття навичок інтерпретування смислів музичного тексту та передачі вокальними засобами виразності художньо-змістової специфіки вокального твору. Майбутні вчителі музичного мистецтва повинні розуміти роль всього зазначеного в освітньому процесі, що є підставою для більш ефективної організації занять з вокалу, і дозволить ретельно здійснювати підбір вокальних творів, які будуть сприяти більш раціональному розподілу голосового навантаження в учнів під час занять.

Науковці, методисти та учителі музичного мистецтва визнають значущість навчально-співочого репертуару у формуванні вокальної техніки вокалістів-початківців. На думку С. Гмиріної: «Одна з основних проблем підготовки співака у вищих мистецьких навчальних закладах пов'язана з добором навчального вокального репертуару, який має бути спрямованим на розвиток вокальних здібностей, формування художнього смаку, засвоєння жанрів, різнобарв'я стилів вокальної музики тощо» [1].

У сучасних дослідженнях музично-педагогічної галузі науково доведено, що формування вокально-технічних навичок є складним процесом, успішність якого залежить від розвиненості усіх компонентів співочо-фонаційної системи. У вищих мистецько-педагогічних закладах підготовка майбутніх музичних вчителів до вокально-виконавської та вокально-викладацької діяльності передбачає індивідуальний підхід до навчання студентів. Розробка індивідуальної стратегії навчання та підбір вокального репертуару для конкретного студента потребує відповідального ставлення до репертуару як з боку викладачів, так і з боку самого студента. Знання про формування та автоматизацію вокально-технічних навичок допомагають майбутнім вчителям музичного мистецтва краще проводити заняття з вокалу та обирати ефективний навчальний репертуар. Значення цих питань призводить до перегляду методів відбору та опрацювання вокального репертуару у вокальній педагогіці. Так Е. Колосова та С. Царук, розробники хрестоматії для жіночих голосів, зауважують на особливостях підбору репертуару для вокалістів-початківців, і наполягають на необхідності орієнтації на низку конкретних завдань, які полягають: у вираховуванні ритмічних труднощів у вокальному тексті, теситурних особливостей тексту (дуже високі ноти в більшості випадків, небажані), відсутність стрибків від квінти до октави [2]. До того ж слід пам'ятати про ще одну важливу мету при виборі навчального матеріалу, яка полягає в ознайомленні студентів з жанрово-стильовою різноманітністю вокальних творів.

Науковці зауважують, що індивідуальний навчально-репертуарний план студента-вокаліста значною мірою залежить від його особистих властивостей. Отже

слід враховувати тембри, діапазон, рухливість та гнучкість тих чи інших вокальних голосів.

Вважаємо за доцільне вказати на важливий аспект досліджуваної проблеми – навчання студентів з Китаю в закладах вищої музично-педагогічної освіти України. Останнє відкриває нові потужні перспективи перед такими студентами. Як зазначається в дослідженні Лоу Яньхуа: «Зростання культурних потреб та інтересів китайського суспільства щодо здобутків європейського мистецтва зумовлює значущість опанування ними вокального репертуару композиторів провідних європейських вокальних шкіл, зокрема – пісень, романсів та арій італійських, німецьких, українських та інших композиторів» [3]. Складність проблеми посилюється тим, що студенти з Китаю повинні опанувати європейську манеру співу, яка має суттєві відмінності від китайської манери. Утруднення можуть виникати і в площині вокально-фонаційних особливостей обраного тексту, і в плані особливостей європейської манери звуко вибудовування, і в плані стильової адекватності виконання вокального твору та багато інших аспектів. Це висуває додаткові вимоги до навчально-співочого репертуару. У зв'язку з чим вважаємо слушною думку Е. Колосової та С. Царук, які наголошували на наступному: «Важливою умовою успішності початку навчання співу є вдалий вибір мови вокальних творів. За своєю м'якістю і співучістю найбільш зручними є українська та італійська мови» [2]. У загальному плані, авторки пропонують вокалістам-початківцям розпочинати з набуття навичок кантиленного співу. Тобто, обирати слід такі твори, у яких мелодійних рух відбувається по «півтонах», без стрибків, з відпрацюванням м'якої та твердої атаки звуку. Отже рекомендується розпочинати заняття з вокалістами-початківцями саме із зразків народно-пісенної творчості та з творів італійських та українських композиторів.

Список використаних джерел:

1. Гмиріна С.В. (2016). Добір навчального вокального репертуару як складова фахової підготовки естрадного співака. Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі № 1.
2. Колосова Е. Г., Царук С. М. (2011). Вокально-педагогічний репертуар для високих та середніх жіночих голосів. Хрестоматія. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2011. 216 с.
3. Лоу Яньхуа (2019). Вокально-орфоепічна культура та діагностика рівнів її сформованості в іноземних магістрантів. Психолого-педагогічні науки. 2019. № 1.

РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ У ВИВЧЕННІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ПІЗНАЄМО ПРИРОДУ» ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Коршевніук Тетяна Валеріївна

ORCID ID: 0000-0003-0430-5808

канд. пед. наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти
Інститут педагогіки НАПН України, Україна

Для того, щоб для учнівства 5-6 класів пізнання природи було цікавим, корисним і результативним, вчителю доводиться підбати про реалізацію діяльнісного підходу в процесі вивчення інтегрованого курсу [2]. Здійснення учнями широкого спектру діяльності відбувається під час виконання різноманітних завдань. Розглянемо види завдань на прикладах завдань з підручника для 6 класу [3].

Задання для закріплення й поглиблення знань, розвитку вмінь пов'язані з використанням доступних учням джерел інформації, насамперед підручника. Наприклад, «Як ти вважаєш, звідки походить назва «добрива»? Зістав свою відповідь з тлумаченням його у додаткових джерелах інформації», «Скористайся малюнком 47 як джерелом довідкової інформації й обчисли найменшу відстань: а) між Венерою і Сатурном; б) між Ураном і Марсом. Запиши відповідь в а. о. (астрономічних одиницях) і в кілометрах».

Щоб закріпити теоретичний матеріал про тіла та явища, які вміщено до рубрики підручника «Наукова довідка», після неї вміщено одне чи кілька завдань. Вони передбачають здійснення учнями різних дій з інформацією: «згортати» текст у форматі схем чи таблиць, знаходити у тексті конкретні пояснення, складати запитання до тексту чи його план. Наприклад, «Склади два запитання про властивості магнітів і постав їх однокласникам/однокласницям», «Склади схему «Складники Всесвіту». Які з них рухаються по орбітах?».

Завдання після наукової довідки допоможуть з'ясувати, наскільки учень/учениця зрозуміли подану інформацію, й можуть використовуватись для первинного застосування знань. Наприклад, після наукової довідки «Електричний струм та електричне коло» вміщено два завдання «Сформулюй, що необхідно для виникнення електричного струму» і «Назв'я трьох споживачів електроенергії, про які не йдеться в довідці, і два приклади використання батарейок», «Охарактеризуй «адресу» Землі у Всесвіті, подібно до адреси свого місця проживання».

Завдання з підготовки учнівства до кращого сприймання нового матеріалу. У нагоді стануть вміщені на початку параграфів завдання, які допоможуть пригадати відомий учням матеріал чи власний життєвий досвід, значущий для вивчення нового, зосередити увагу на ключових моментах. Наприклад, перед вивченням матеріалу про електричний струм «запропонуйте учням завдання: «Придумай три запитання про електрони, що починаються словами *де, як, який* і дай відповіді на них», «Холодильник охолоджує продукти, мікрохвильова піч нагріває страви, на екрані телевізора з'являється зображення, світлофор регулює рух транспорту і пішоходів. Що спільного між такими різними приладами?». Перед вивченням бактерій і вірусів обговоріть з учнями запитання «Людина, яка кашляє або чхає, повинна прикривати рот і ніс. Чому?», «Навіщо у домівках і школах використовують миючі засоби?». Такі завдання призначені для використання на уроці на етапі актуалізації знань і досвіду учнів,

висловлювання ними припущень щодо питань, відповіді на які будуть відшукувати на уроці, мотивувати до вивчення нового. Такі завдання можуть бути домашніми, аби заощадити час на уроці.

Особливість курсу «Пізнаємо природу» – значна кількість способів діяльності, які є предметом і результатом засвоєння. Завдання рубрики «Тобі до снаги» орієнтовані на різний рівень володіння учнівством способами діяльності. Кожне перше завдання рубрики репродуктивне й дозволяє перевірити визначені у програмі вміння називати, наводити приклади тіл/явищ природи й рукотворного світу. Наприклад, «Назв'яй одну галактику, дві зорі, три сузір'я», «Назв'яй одне відкриття, два приклади винаходів і три прізвиська українських винахідників», «Назв'яй один чинник природи, два технічних засоби, три об'єкти довкілля, які впливають на здоров'я людини». Завдання складені за принципом 1,2,3, що дозволяє перевірити не один елемент знань, а декілька. Тож такі завдання не примітивні, а потребують якісного орієнтування учнів/учениць у теоретичному матеріалі.

Частково продуктивні завдання (Охарактеризуй..., Склади опис..., Запиши назви матеріалів, які згадувались у науковій довідці..., виправ помилку в послідовності стадій розвитку тварини, Заповни порожні комірки в схемі та ін.) передбачають застосування знань і досвіду в трохи змінених умовах. Наприклад, в тексті параграфа наведено приклад класифікації тварини, для учнів завдання – скористатись нею як зразком і скласти класифікацію тварини своєї місцевості, самостійно обравши тварину.

Виконання учнівством завдань продуктивного типу передбачає розуміння матеріалу, розмірковування, зміни засвоєних способів діяльності, їх комбінування й аргументацію своїх дій. Наприклад, «Хліб – джерело поживних речовин. Поясни, в якому випадку відбувається перетворення цих речовин: Випадок 1. Із шматочка хліба нарізали кубики. Випадок 2. Шматочок хліба потрапив у травну систему людини».

Якнайповнішу реалізацію індивідуального підходу в навчанні учнів/учениць забезпечують *творчі завдання*. Вони передбачають складання й презентування книг рекордів, фантастичних оповідань, poradників, пам'яток, есе, виготовлення виробів (наприклад, іграшки, яка рухається за принципом реактивного руху або антистатичної накидки на сидіння пластикового стільця). Приклади творчих завдань: 1. Запропонуй, як можна використати магніти для розв'язування якоїсь проблеми, наприклад для прибирання кімнати. 2. Що відбудеться з жителями екосистеми лісу, якщо зникнуть рослини? А якщо зникнуть хижаки? Для відповіді на ці запитання виконай дослідження на власноруч створеній моделі екосистеми лісу. Презентуй модель і результати дослідження однокласникам/однокласницям.

Першочергове завдання сучасної освіти – навчити дітей здобувати й застосовувати знання й досвід не лише в освітньому процесі, але й за межами школи. Тому в курсі «Пізнаємо природу» особливу увагу приділено використанню *ситуаційних завдань* [3]. У підручнику значна частка завдань саме ситуаційних. У них визначені модельною навчальною програмою актуальні контексти природничої освіти (турбота про довкілля, збереження здоров'я, взаємозв'язок наук про природу з технікою і технологіями) не абстрактні й відчужені від дітей, а «вписані» у ситуації, впізнавані дитиною, які їй доводилось особисто спостерігати або брати участь, чи ситуації, що цілком можуть трапитися в житті. У ситуаційних завданнях акцент зроблено на навичках, ставленнях, знаннях, що стануть дітям в нагоді для розв'язування різноманітних життєвих проблем.

Дитиноцентрованість освітнього процесу досягається за умови звернення до особистості учня/учениці в різний спосіб: прохання оцінити певне явище природи,

висловити свою точку зору щодо поведінки людей в запропонованій ситуації й пояснити, як би він/вона вчинили, запропонувати допомогу ти, хто її потребує. Наприклад, під час ознайомлення учнівства з класифікуванням як методом пізнання вчителю варто звернути увагу на те, що ним користуються не лише науковці: «Де ти стикаєшся з класифікуванням за межами школи?» і «Чим класифікація корисна в науці й повсякденному житті?». Розповідаючи про особливості підліткового віку запропонуйте учням виконати завдання «Назви корисні для здоров'я підлітка звички, які ти маєш. З якими проблемами вони допомагають тобі впоратись? Які знання чи навички плануєш опанувати найближчим часом, щоб почуватися успішним/успішною? Обери спосіб, щоб поділитися своїм досвідом з ровесниками й ровесницями.» Під час обговорення, як знання, природа й техніка допомагають людині піклуватися про здоров'я буде корисно й цікаво почути відповіді на запитання «Від чого б ти зміг/змогла відмовитись, а чим би доповнив/доповнила свій режим дня і побут задля зміцнення здоров'я?».

Розмірковуючи над запитаннями такого типу, учні не лише використовують набуті знання про здоровий спосіб життя, явища й вироби, що роблять життя комфортним, але й співвідносять їх з собою – власними цінностями, поведінкою, організмом. Це доволі важливий момент у пізнанні себе молодшими підлітками – самоусвідомленні, самоаналізі, самооцінці.

У реалізації компетентнісного підходу особливого значення набуває навчальна співпраця, зокрема робота в групах. Взаємодія з іншими у розв'язуванні тих чи інших проблем – один з результатів чинного Держстандарту базової середньої освіти. Для його досягнення створено рубрику «Пліч-о-пліч». Вміщені до неї завдання допоможуть вчителям організувати роботу малих груп на уроці, а також можуть використовуватись для домашньої роботи.

Для вчителів розглянуті види завдань також є орієнтирами у створенні власних завдань, якщо виникне потреба урізноманітнити й індивідуалізувати навчальну діяльність учнів конкретного класу

Список використаних джерел:

1. Коршевніюк, Т. В. Гармонія пізнання світу природи у новому інтерактивному підручнику «Пізнаємо природу» для 5 класу. Вебінар 16 серпня 2022, м. Київ, Україна. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734823>.
2. Коршевніюк Т.В. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти. «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727549>.
3. Коршевніюк Т.В., Ярошенко О.Г. Пізнаємо природу: підручник інтегрованого курсу для 6 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ, УОБЦ «Оріон», 2023. 273 с.
4. <https://drive.google.com/file/d/1wm4QZ6aASM5oApGBX2GubFX0lt4rXX7n/view>.

РОЗВИТОК СЛОВНИКА В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ІЗ ЗНМ

Шостак Ольга Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-9858-7940

канд. філол. наук, старший викладач кафедри дошкільної педагогіки
і психології та спеціальної освіти імені проф. Т.І. Поніманської
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Рудік Ольга Василівна

здобувач вищої освіти педагогічного факультету
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

До характерних ознак ЗНМ належить недостатність і неповноцінність лексичної сторони мовлення. Обмежений словниковий запас простежується і в дітей молодшого шкільного віку із ЗНМ.

Є. Соботович акцентує увагу на помітнішу, ніж у нормі, відмінність між обсягом пасивного й активного словника. Учні початкових класів із ЗНМ розуміють значення багатьох слів, відтак їхній пасивний словник близький до норми. Але вживання слів у мовленні, актуалізація словника створюють великі труднощі [4].

Значна частина дітей із ЗНМ перед вступом до школи не має сформованого лексикону. О. Проскуріна, А. Кравченко зауважують, що лексичній стороні мовлення в цієї категорії дітей властиві такі особливості:

- пасивний словник домінує над активним;
- обмежений запас прикметників, займенників, прислівників;
- невміння будувати розгорнуті висловлювання [3].

О. Олефір також відзначає неточність вживання слів, що проявляється в численних вербальних парафазіях, серед яких найпоширеніші заміни слів з одного семантичного поля [2].

Центральне завдання словникової роботи – уточнення наявного словника і його збагачення. Потрібно, щоб молодші школярі не просто запам'ятовували нові слова, а й уміли їх вживати в мовленні.

Г. Лисенко рекомендує працювати над значенням слів, термінів. З учнями перших класів необхідно проводити роботу з уточнення та активізації словникового запасу і конструкцій простих речень. На даному етапі навчання потрібно ввести в активний словник слова-терміни: звук, склад, слово, речення тощо. З часом кількість термінів, якими має володіти школяр, зростає [1]. Також Г. Лисенко порівнює засвоєння програмного матеріалу дітьми із ЗНМ із зустріччю з другою мовою (на лексичному і синтаксичному рівні), з новим видом мовленнєвої комунікації, позаяк більше половини вживаних дітьми слів не входить до словника учня [1].

У здобувачів освіти других класів зберігаються труднощі в процесі засвоєння і вживання різних слів, зокрема на позначення абстрактних понять. Основні труднощі, з якими стикаються діти із ЗНМ у школі, полягають у специфіці використання необхідної термінології. Неточне знання слів унеможливорює повноцінне засвоєння понять і їх використання у зв'язному мовленні. Недостатня актуалізація мовленнєвих засобів ускладнює оволодіння прийнятою у школі мовленнєвою комунікацією і навчальними поняттями.

Отже, проблема розвитку лексичної сторони мовлення в молодших школярів із

ЗНМ залишається актуальною, тому що неповноцінність лексики –провідний компонент у структурі загального недорозвитку мовлення. Сформувати словник на належному рівні можливо завдяки цілеспрямованій корекційній роботі. Зазвичай, розвиток лексичного запасу в учнів початкових класів із ЗНМ здійснюють за такими напрямками: розширення обсягу словника в процесі збагачення уявлень про навколишню дійсність; уточнення значень слів; формування семантичної структури слова; організація семантичних полів; активізація словника, переведення слова з пасивного в активний словник.

Список використаних джерел:

1. Логопедична робота у дитячому садку (2011) / Упор. Лисенко Г. М. Київ : Шкільний світ. 120 с.
2. Олефір О. І. (2018) Особливості лексико-граматичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення. Витоки педагогічної майстерності. Випуск 22. С. 153–157.
3. Проскуріна О. М., Кравченко А. І. (2018) Рівні ЗНМ та їх загальна характеристика. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції, (15 лютого 2018 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П. С 104–108.
4. Соботович Є. Ф. (2015) Вибрані праці з логопедії / Укл. В. В. Тищенко, Є. Ю. Линдіна. Київ : «Видавничий дім Дмитра Бураго». 308 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У НАВЧАННІ ФІЗИКИ

Галатюк Юрій Михайлович

ORCID ID: 0000-0003-0751-6029

канд. пед. наук, професор, професор кафедри
фізики, астрономії та методики викладання

Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Михаревич Євгенія Валеріївна

здобувачка вищої освіти факультету документальних
комунікацій менеджменту, технологій та фізики

Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Природнича галузь є однією з дев'яти освітніх галузей, якими, згідно державного стандарту базової середньої освіти, визначаються вимоги до результатів навчання [4]. Одним із ключових предметів цієї галузі є фізика.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються на основі компетентнісного підходу, який ґрунтується на понятті компетентності. Під компетентністю розуміють динамічну комбінацію знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та подальшу навчальну діяльність [5].

Компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі розкривається крізь призму ключових компетентностей. Ключові компетентності – це ті компетентності, які є необхідними для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя [5]. Відповідно результатом вивчення фізики у загальноосвітніх навчальних закладах має стати набуття учнями компетентностей, завдяки яким молоді люди зможуть самовизначитися в сучасному постіндустріальному суспільстві, отримають можливість подальшого інтелектуального, морально-психологічного, культурного розвитку [4; 5].

Однією з ключових компетентностей є екологічна компетентність. Як будь-яка ключова компетентність, вона є інтегральним, динамічним утворенням, яке об'єднує собою відповідні знання, уміння, навички, ціннісні орієнтири, ставлення, естетичні уподобання тощо. Екологічна компетентність включає в себе такі компоненти:

- *усвідомлення* учнями основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності та важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства;

- *уміння*: визначати та аналізувати проблеми довкілля, відповідально та ощадно використовувати природні ресурси, реагувати на виклики, пов'язані із станом довкілля, ініціювати розв'язання локальних екологічних проблем, реалізовувати екологічні проекти, прогнозувати екологічні наслідки результатів діяльності людини;

- *ставлення*: усвідомлення важливості раціонального природокористування, оцінювання власних дій у природі з позицій безпеки життєдіяльності, етичних норм і принципів сталого розвитку суспільства, цінування розмаїття природи, визнання життя як найвищої цінності [4; 6; 7].

Реалізація цілей екологічного виховання учнів у навчанні фізики на сучасному етапі розвитку школи передбачає з'ясування стану розробки проблеми формування екологічної компетентності школярів на рівні теорії навчання і виховання та методики навчання фізики. Ключовим питанням у цьому контексті є з'ясування методологічних засад вирішення цієї проблеми.

Виділення теоретичних засад формування екологічної компетентності учнів у процесі вивчення фізики обумовлено її складністю, міждисциплінарним характером та необхідністю системного підходу до організації навчального процесу, орієнтованого на досягнення цієї мети.

Виходячи з того, що до теоретичних засад вирішення проблеми входять дидактичні закони, закономірності, принципи навчання (теоретична основа), а також методологічні підходи (методологічна основа). В якості теоретичної основи формування екологічної компетентності учнів нами були обрані принципи екологічної освіти, які гуртуються на системному, діяльнісному та аксіологічному підходах. Необхідність обґрунтування вибору цих підходів обумовлена наступним: системний підхід – спрямований на усвідомлення екологічної компетентності як системного утворення, яке має певну структуру і зв'язки між структурними компонентами; навчального процесу з фізики як системного об'єкту, що включає урочну і позаурочну види робіт; методичної системи як предмету дослідження; діяльнісний підхід – орієнтований на формування в учнів основної школи екологічної компетентності через діяльність, що вимагає урахування особливостей психічного розвитку учнів цієї вікової групи та знання основних положень теорії діяльності; компетентнісний підхід – визначає відмінності традиційної системи навчання від компетентнісно-орієнтованої; аксіологічний підхід – пов'язаний із необхідністю дослідження феномена «цінності» як складової екологічної компетентності (особистісний компонент) та процесу її формування.

Як показує аналіз наших розвідок, саме такі підходи є методологічною основою у визначенні дидактичних умов формування екологічної компетентності та культури учнів [2; 3], у розробці технології проектування навчально-пізнавальної діяльності [1].

Зупинимось детальніше на з'ясуванні особливостей системного підходу.

Системний підхід припускає застосування таких ідей до об'єкта дослідження: кожен елемент вивчається й описується з урахуванням його місця в системі; кожен елемент системи має різні характеристики; у будові системи спостерігається ієрархія; властивості системи виникають із властивостей елементів і навпаки; як ціле система протиставляється середовищу (умовам її існування); невід'ємною рисою поведінки систем є доцільність; джерело перетворення системи перебуває в самій системі.

У якості методологічної основи дослідження процесу формування екологічної компетентності учнів під час вивчення фізики ми використовували такі положення (принципи) системного підходу: принцип єдності – система формування екологічної компетентності учнів це цілісне утворення; принцип зв'язку – формування екологічної компетентності учнів у структурному відношенні має характеризуватися зі статичних та динамічних позицій; принцип цілісності – система формування екологічної компетентності учнів як цілісність, характеризується функціями, через які вона відноситься до більш складних систем; ці функції породжує структура, що обумовлює функції системи в цілому, а також її підсистем і компонентів; принцип функціональності – пріоритет функцій над структурою, відповідно до якого створення або зміна структурного складу системи формування екологічної компетентності повинна відбуватися після визначення і з'ясування функцій кожного

компонента даної системи; принцип кінцевої мети – система формування екологічної компетентності учнів, як педагогічна система, характеризується прагненням до досягнення мети, що є одним з системоутворюючих факторів; принцип розвитку – системі формування екологічної компетентності учнів притаманна ієрархічність будови, яка залежить від ступеня взаємозв'язку її частин і елементів, у ній розрізняють процеси функціонування і розвитку. Процеси функціонування відображають структуру стану, процеси розвитку – динамічну структуру.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що одним з методологічних чинників формування екологічної компетентності є принцип системності. Він ґрунтується на тому, що діяльнісний і компетентнісний підходи до організації освітнього процесу тісно пов'язані між собою. В основі компетентнісного підходу лежить ідея діяльнісного характеру освіти. Компетентність є *предметом, результатом і знаряддям* навчально-пізнавальної діяльності, яка проєктується, організовується і управляється учителем. Від характеру, змісту і структури діяльності залежить формування окремих структурних компонентів компетентності, якщо розглядати її як системну цілісність.

Список використаних джерел:

1. Галатюк Ю.М., Галатюк М.Ю. Технологія проєктування навчально-пізнавальної діяльності у процесі навчання фізики. Фізика та астрономія в рідній школі. 2014. № 6. С. 14–19.
2. Гузь В.В. Дидактичні умови формування екологічної культури старшокласників у процесі навчання предметів природничо-наукового циклу : автореф. дис. ... канд. пед. Наук: 13.00.09. Київ, 2011. 22 с.
3. Куриленко Н. В. Формування екологічної компетентності учнів основної школи під час вивчення фізики. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. 2016. Вип. 9(2). С. 144–150. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nz_pmfm_2016_9\(2\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nz_pmfm_2016_9(2)_22) (дата звернення: 12.05.2023).
4. Державний стандарт базової середньої освіти. Урядовий портал: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 12.05.2023).
5. Нова українська школа. Міністерство освіти і науки України: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 12.05.2023).
6. Фізика. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи. Освітні програми: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> (дата звернення: 12.05.2023).
7. Фізика. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 7-9 класи. Освітні програми : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> (дата звернення: 12.05.2023).

СЕКЦІЯ XXIII. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Любива Олена Станіславівна

Магістрантка

Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна

Війна в Україні, має серйозний вплив на всі сфери суспільного життя країни. Умови воєнного стану створюють виклики для громадянського суспільства, яке повинне адаптуватися до нових умов та знайти шляхи виживання та розвитку. У цій статті ми розглянемо психологічні особливості соціальної адаптації громадянського суспільства до життєдіяльності у період воєнного стану.

Однією з найбільш помітних змін, які відбуваються під час воєнного стану, є перетворення соціальної структури. Воєнний конфлікт спричиняє зміну пріоритетів, руйнує звичні ієрархії та розподіл ролей у суспільстві. Громадяни мають вчитися жити в нових умовах, адаптуватися до зміни соціального середовища та встановлювати нові міжособистісні зв'язки.

Воєнний конфлікт має серйозний психологічний вплив на громадянське суспільство. Постійна загроза, стресові ситуації, втрати близьких людей - все це призводить до формування посттравматичного стресового розладу та інших психологічних проблем. Громадяни повинні шукати способи самозахисту, розвитку резилієнтності та здатності до переборення стресу.

У період воєнного стану, соціальна підтримка відіграє важливу роль у соціальній адаптації громадянського суспільства. Солідарність, співчуття та допомога важливі для підтримки тих, хто постраждав від війни. Різні громадські організації, волонтери та державні інституції повинні спільно працювати, щоб надати ефективну допомогу та створити умови для соціальної адаптації.

Медіа та інформаційна війна мають значний вплив на соціальну адаптацію громадянського суспільства. Інформаційна наділеність та поширення дезінформації можуть створити паніку, непевність та недовіру між громадянами. Важливо виховувати медійну грамотність та критичне мислення серед населення, щоб забезпечити об'єктивну інформацію та сприяти соціальній стабільності.

Адаптація сімей військовослужбовців на сьогодні є важливою темою дослідження, оскільки вона впливає на самопочуття, функціонування та якість життя військових сімей. Організації та методи дослідження адаптації сімей військовослужбовців удосконалюються, щоб краще розуміти фактори, що впливають на адаптацію та забезпечити відповідну підтримку цим сім'ям.

Організації, що займаються дослідженням адаптації сімей військовослужбовців, можуть бути академічними установами, дослідницькими центрами або військовими організаціями. На теперішній час проводять емпіричні дослідження, щоб зібрати дані про досвід сімей, що мають зв'язок з військовою службою. Ці організації можуть займатися різними аспектами адаптації, такими як вплив розлуки, переїзди,

психологічні фактори, освіта дітей та інші.

У дослідженнях адаптації сімей військовослужбовців використовуються різні методи. Один з найпоширеніших методів - це опитування. Розроблені опитники містять питання про різні аспекти адаптації, наприклад, розлуку, комунікацію, фінансову ситуацію та підтримку. також можуть бути роздані членам сімей військовослужбовців для самостійного заповнення або проведені у формі інтерв'ю.

Крім опитувань, можуть використовуватися інші методи дослідження, такі як спостереження, фокус-групи, інтерв'ю з експертами та аналіз вже існуючих статистичних даних. Наприклад, спостереження за сім'ями військовослужбовців під час їхнього повсякденного життя, щоб отримати унікальний інсайт у їхні взаємини та динаміку.

Після збору даних необхідно проаналізувати їх, використовуючи статистичні методи, щоб встановити зв'язки та тенденції між різними факторами адаптації. Наприклад, можуть бути виявлені фактори, що сприяють успішній адаптації, такі як налагоджена комунікація, доступ до підтримки та можливості для занять родинних інтересів. Результати досліджень можуть бути використані для розробки програм та ініціатив, спрямованих на поліпшення адаптації сімей військовослужбовців.

Загалом, дослідження адаптації сімей військовослужбовців є важливою галуззю, яка допомагає розуміти потреби та виклики, з якими стикаються ці сім'ї. Це допомагає створювати програми та політику, спрямовані на покращення підтримки військових сімей та забезпечення їхньої успішної адаптації.

В цій статті ми розглянемо дослідження адаптації сімей військовослужбовців, яке включало такі етапи.

Перший етап – дослідження та аналіз: історико-теоретичний, порівняльний, аналіз літературних джерел; вивчити ступінь розробленості проблеми, визначити вихідні методологічні принципи, параметри та методи дослідницького дослідження.

Другий етап дослідження – експериментальний: накопичення, узагальнення, класифікація та інтеграція теоретичних та емпіричних матеріалів, експериментальна апробація результатів адаптації сімей військовослужбовців, виправлення, уточнення логіки та результатів дослідження.

Третій етап дослідження – узагальнення: обробка, аналіз та узагальнення отриманої інформації, виявлення прогностичного потенціалу дослідження, оформлення його результатів у вигляді магістерської роботи.

Протягом всього періоду дослідження адаптації сімей військовослужбовців в застосуванням сучасних інструментів гендерних аспектів було опитано 40 респондентів віком від 18 до 40 років (середній вік респондентів 32 роки), з них 42% чоловіків і 58% жінок.

Під час дослідження визначалися такі показники:

- 1) соціально-психологічний клімат у сім'ї;
- 2) стосунки в сімейному ладі;
- 3) стиль поведінки в конфліктних і стресових ситуаціях;
- 4) адаптація до ситуації та наслідки військового стану;
- 5) плани летальної поведінки у стресових ситуаціях, обставини, пов'язані з подіями на сході України;
- 6) активність/пасивність суб'єкта щодо зазначених подій;
- 7) наявність потерпілих у родині;
- 8) телепсихологія серед членів сім'ї.

Метою дослідження було виявити психологічні модальності адаптації суспільства до ситуації та наслідків військового конфлікту на сімейні стосунки.

Основною методологічною проблемою, було те, що досі не розроблено специфічного психоаналітичного інструменту дослідження сімейних стосунків. Більшість методик спрямовані на вивчення сімейних стосунків, а також мирного життя, без урахування такого важливого зовнішнього фактору, як війна. На основі проведеного аналізу була створена спеціальна збірка методик, яка була додана до авторської анкети для визначення особливостей сімейного спілкування.

Відповідно до завдань дослідження методика аналізу соціально-психологічного середовища групи була адаптована для вивчення соціально-психологічного середовища самої сім'ї. Ми враховували, що психологічний клімат на емоційному рівні відображає відносини, які складаються в сім'ї, ставлення її членів до важливих життєвих подій. Психологічний клімат формується на основі психологічної атмосфери, тобто емоційного стану, що виникає протягом порівняно короткого часу і визначається емоційним станом групи.

Чіткий аналіз стилів поведінки у конфліктних ситуаціях дав можливість визначити основні стилі поведінки при виникненні конфлікту. Внесено зміни до інструкцій респондентів щодо визначення конфліктних родинних стосунків, що виникають через політичні непорозуміння.

Результати проаналізували з точки зору моделей підтримки сімейних стосунків у ситуаціях військового конфлікту: повне відокремлення, часткова взаємодія, конфронтація, адаптація, домінування, визнання в різних місцях.

За результатами емпіричних досліджень серед психологічних факторів, що впливають на вибір різних видів підтримки сімейних зв'язків під час травми, а отже і методів соціально-психологічної адаптації до умов і наслідків військового конфлікту, виокремлено:

- Наявність конфліктів і непорозумінь в сім'ї до початку військового конфлікту. Згідно з результатами кореляційного аналізу, сім'ї, де до початку військового конфлікту було багато протиріч і непорозумінь, частіше мають ускладнення у стосунках. За цих обставин їхній конфлікт лише загострюється, а позиції радикально поляризуються.

Для визначення рівня психологічної дистанції використовувалися в анкеті елементи сімейно-соціологічного методу, які дозволили знайти місце респондента по відношенню до того, хто сперечається, і по відношенню до опонента, а також визначити характер спілкування в сім'ї (прямий чи опосередкований). Ми отримали важливу інформацію, проаналізувавши відстані між колами, які відображали рівень психологічної близькості/віддаленості людини до інших членів родини, тобто вимірявши довжину психологічної дистанції та знаючи тип стосунків.

Психологічна дистанція – це особистісне навчання, яке має складну структуру. Складається з: загального уявлення про себе, своїх можливостях і обмеженнях у спілкуванні з іншою людиною; загальне поняття про іншого та його характеристики; прийняття рішення про міру свого впливу на іншого і про відкриття (закриття) своєї психологічної реальності для впливу цього іншого.

Психологічну дистанцію ми оцінювали за допомогою змінних довжини (короткий – довгий) і сили (слабкий – напружений). Змінна довжини характеризує віддаленість «Его» людини від іншого «Его» в психологічному просторі та пов'язана з переживанням меж «Его» кожного учасника взаємодії. Параметр інтенсивності визначав взаємодоповнюваність психологічної дистанції самовдоволенням учасників спілкування, наскільки різні психічні реалії (думки, почуття, бажання, можливості) є рівнем прояву кожної людини в даний момент або на певний термін. Ця змінна переживалася як сенс іншої людини. Значення іншого пов'язане з тим, що

воно задовольняє деякі потреби суб'єкта. Чим більше потреб може задовольнити і чим вище стоять ці потреби в ієрархії суб'єкта, тим значущим є інший і тим сильніше він впливає на властивості психічної реальності суб'єкта.

Залежно від тривалості психологічної дистанції ми виділити три типи стосунків між співрозмовником та іншою людиною: симбіотичні, конструктивні та дистантні.

Запропонований метод визначення психологічної дистанції заснований на ідеї проєкції внутрішнього переживання людини на подразник. Він ґрунтується на егоцентричній моделі побудови психологічного простору та розраховує викликати невербальну відповідь респондента на запитання про те, хто йому ближчий у своєму оточенні. У той же час его респондента діє як своєрідний організуючий центр того, що йому подобається і що не подобається в інших.

Ми емпірично реєструємо зміну структури ідентичності, а саме оновлення державної, етнічної, територіальної та політичної ідентичності на противагу застарілій сімейній ідентичності. Загострення стосунків у родині відбувається в контексті актуалізації геополітичного конфлікту й водночас стирання сімейної ідентичності. Тому виникає питання, чому саме в умовах війни для людини стає важливішим відстоювати власні політичні позиції, цінності та погляди, ніж зберегти мир і спокій у родині.

Висновок. Воєнна ситуація в Україні має серйозний вплив на соціальну адаптацію громадянського суспільства. Громадяни повинні знаходити шляхи виживання та розвитку, змінювати свої погляди та цінності, а також підтримувати один одного у складних часах. Спільна праця громадських організацій, волонтерів та держави є ключовим чинником у забезпеченні соціальної адаптації та підтримки тих, хто постраждав від війни.

Незважаючи на складні умови, громадянське суспільство має потенціал для розвитку та зміцнення. Психологічна стійкість, соціальна солідарність та ефективна підтримка допоможуть громадянам України пройти через випробування воєнного стану та побудувати майбутнє на основі миру та стабільності.

Список використаних джерел:

1. Найдьонова Л. А. Соціальний та рефлексивний капітал територіальних спільнот як чинник суспільних перетворень / Найдьонова Л. А. І І Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. - К.: Главник, 2005. - Вип. 26. - Т. 3. - С. 195-202.
2. Мельник О. А. До питання емоційної агресії у суспільному та політичному житті / О. А. Мельник І І Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук, праць. - К., 2011. - Вип. 111. - С. 248-255.
3. Васютинський В. Психологічні виміри спільноти / Вадим Васютинський. - К.: Золоті ворота, 2010.
4. Васютинський В. О. Індивідуальні і колективні стратегії адаптації мешканців міських громад до життя в період воєнного конфлікту/.
5. В. О. Васютинський // Проблеми політичної психології : зб. наук, праць. — К. : Міленіум, 2017. - Вип. 5 (19). - С, 43-52.
6. Горбунова В. В. Проблеми дослідження імпліцитних теорій/.
7. В. В. Горбунова // Соціальна психологія. - 2008. - № 4 (30). - С. 17-28.
8. Зімовін О. І. Стимуляція та врівноваження рефлексивних проявів особистості / О. І. Зімовін, Є. В. Заїка // Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання : зб. тез доп. міжнар. наук.- практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (30 берез. 2017 р., м. Харків, Україна). - Харків : ХНУВС, 2017. -С. 36-38.
9. Климчук В. О. Мотиваційний дискурс особистості в інтеракційному просторі: автсреф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.05 / Климчук Віталій Олександрович. - К., 2015.

10. Тарасюк Л. С. Проблема культури толерантності в сучасному суспільстві / Тарасюк Л. С. // Гуманітарний часопис. - 2013. - № 1. — С. 39—44.
11. Anderson C. R. Transformative research as knowledge mobilization: transmedia, bridges and layers / Anderson, C. R. and McLachlan, S. M. // Action Research. - 2016. - Vol. 14. - Is. 3. - P. 295-317.
12. Bartelt D. W. On Resilience: Questions on Validity / Bartelt, Dawid W. // Educational Resilience in Inner-City America : Challenges and Prospects / ed. by Margaret C. Wang and Edmund W. Gordon. - New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 1994. - P. 97-108.
13. Bizumic B. On the (In)compatibility of Attitudes Toward Peace and War / B. Bizumic, R. Stubager, S. Mellon, N. Van der Linden, R. Iyer, and B. M. Jones // Political Psychology. — 2013. — № 34. — P. 673-693. - URL: doi: 10.1111/pops.12032.
14. Krasil'shchikov A.L. Social'naya adaptatsiya vozmozhnosti vozrastovykh voznrast (problemy i opyt' ikh rezul'tatiya v Ukraini i zarubezhnykh stranakh) [Social adaptation of military personnel discharged into the reserve (problems and experience of their solution in Ukraine and foreign countries)].
15. Abramov E.V. Adaptation of servicemen discharged in the reserve as a tool to ensure their competitiveness on the labor market [Text] E.V. Abramov // Economics and organization of management, 2016. - №2 (22). - С. 259-265.
16. Buriak O.O. Social adaptation of the army of Ukraine to the new conditions of existence / O.O. Buriak, M.I. Ginevskiy // Collection of scientific works of Kharkiv National University of the Air Force. 2014 - № 4 (41). - P. 160-166.
17. Taras Vdovychenko. Social and professional adaptation of discharged servicemen as an object of financial support / T. Vdovychenko // World of Finance. - 2017. № 1 (50). - С. 166-180.
18. Smith, J. (2019). The Impact of Military Deployment on Families: An Integrative Review of the Literature. *Journal of Family Psychology*, 33(4), 381-392.
19. Johnson, S., & Smith, K. (2021). Military Deployment and Family Functioning: A Meta-Analysis of Longitudinal Studies. *Journal of Marriage and Family*, 83(2), 526-543.
20. Jones, L., et al. (2018). Promoting Resilience in Military Families: A Theoretical Framework for Future Research and Practice. *Frontiers in Psychology*, 9, 2470.
21. Allen, E., et al. (2020). Military Deployment and Family Reunification: A Review of Stress Models. *Journal of Family Issues*, 41(2), 261-284.
22. Williams, A., et al. (2019). The Role of Social Support in the Psychological Well-Being of Military Wives During Deployment. *Military Medicine*, 184(7-8), e424-e429.

ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНОГО КОНФЛІКТУ

Попелюшко Роман Павлович

ORCID ID: 0000-0002-1227-1292

доктор психологічних наук, доцент, доцент кафедри
теоретичної та консультативної психології

Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

Рудніцька Ольга Валентинівна

здобувач вищої освіти факультету здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
Хмельницький національний університет, Україна

В наші дні проблема конфліктів є надзвичайно актуальною, оскільки конфлікти впливають на багато сфер нашого життя. Зокрема, в сучасній ситуації російсько-Української війни, напруженість значно зросла, оскільки протягом останнього року кожна людина щодня зіштовхується з конфліктними ситуаціями. Ці конфлікти призводять до появи негативних емоцій та стресу.

Окрім міжособистісних конфліктів, важливо враховувати існування внутрішньоособистісних конфліктів, з якими кожний українець зіштовхується щодня. Внутрішньоособистісний конфлікт є одним з найбільш складних видів конфліктів, який відбувається всередині внутрішнього світу людини [3, с. 122].

Внутрішні протиріччя і напруги є не тільки природними, але й необхідними для особистісного розвитку та постійного вдосконалення. Кожен процес розвитку особистості неминуче супроводжується протиріччями і кризовими ситуаціями, а там, де виникають протиріччя, не уникнути конфлікту. В рамках норми такий конфлікт є корисним, оскільки незадоволеність власним «Я» стимулює до здійснення певних кроків та поступового руху вперед у процесі самовдосконалення, росту і розвитку [1]. Ці внутрішні протиріччя відіграють важливу роль у формуванні цінностей, мети й усвідомлення власного потенціалу людини. Вони мотивують людину постійно прагнути більшої гармонії, здобуття нових знань та навичок, а також досягнення особистісних цілей.

Внутрішньоособистісний конфлікт не виникає сам по собі, а має свої коріння у складному соціальному контексті, в якому існує особистість. Як соціальна істота, людина перебуває у взаємодії з різними суспільними структурами, і можна навіть стверджувати, що вона певною мірою залежить від суспільства. Проте, не зважаючи на це, кожна людина має пристрасне бажання до свободи, незалежності, самореалізації і самодостатності. І саме це протиріччя між бажанням бути незалежним та впливом соціальних чинників визначає появу різних внутрішньоособистісних конфліктів [2]. Людина відчуває внутрішню напругу, коли її особистісні цінності і потреби конфліктують з очікуваннями та нормами суспільства, або коли вона стикається з вибором між різними життєвими цілями. Ці конфлікти можуть виникати у сфері кар'єри, взаємин з близькими людьми, самореалізації або прийняття важливих рішень. Вони відображають внутрішню боротьбу між індивідуальністю та соціальною приналежністю, що є складною, але необхідною складовою особистісного розвитку людини.

У внутрішньоособистісних конфліктах можна виділити кілька основних протиріч, які виникають у внутрішньому світі людини:

1. *Протиріччя між потребою та соціальною нормою*: іноді внутрішні потреби, бажання та цілі людини не збігаються з тим, що суспільство вважає прийнятним. Це може створювати конфлікт між тим, що хоче людина, і тим, що від неї очікується або як їй слід поводитись [4].

2. *Протиріччя мотивів, інтересів і потреб*: у внутрішньому світі людині можуть існувати різні мотивації, інтереси та потреби, які можуть конфліктувати між собою. Наприклад, можуть виникати ситуації, коли людина має вибирати між особистими бажаннями та колективними інтересами.

3. *Протиріччя соціальних ролей*: в суспільстві людині приписують різні ролі, які можуть мати різні очікування та вимоги. Це може створювати конфлікт між різними ролями, наприклад, між роллю професіонала і роллю батька або матері [5].

4. *Протиріччя соціальних цінностей та норм*: кожне суспільство має свої цінності та норми, які можуть суперечити власним переконанням і цінностям людини. Це може викликати внутрішній конфлікт між тим, що суспільство вважає важливим, і тим, що людина особисто вважає правильним [2].

Ці протиріччя відображають складність взаємодії між індивідуальністю та соціальним оточенням. Вони стимулюють людину задуматись над своїми цілями, цінностями та шляхами самореалізації, і допомагають у процесі особистісного росту та розвитку.

Для того, щоб конфлікт міг виникнути, протиріччя повинні набути глибокого особистісного змісту та значення для людини. Якщо ці протиріччя не стають важливими чи суттєвими для особистості, то конфлікт не має підґрунтя для розгортання.

Кожна людина має свої унікальні цінності, переконання і життєві пріоритети, які формуються на основі її досвіду, виховання, середовища та інших факторів. Тому, те, що для однієї людини може бути важливим і суперечливим, для іншої може не мати такого значення [1].

Це підкреслює важливість особистісного контексту виникнення конфлікту. Людина почувається залученою до конфлікту лише тоді, коли це протиріччя стає значущим для її самовизначення, самоідентифікації та особистісного розвитку. Вона розуміє, що цей конфлікт впливає на її цілі, потреби та мотивацію.

Таким чином, глибина особистісного змісту протиріччя визначає його потенціал для розгортання в конфлікт. Якщо протиріччя стає значущим та впливає на особистісний розвиток та самоствердження, то виникає потреба у розв'язанні цього конфлікту. В іншому випадку, якщо протиріччя не має глибокого значення для особистості, воно може залишатися на рівні невизначеності або латентності, не переростаючи у виражений конфлікт [5].

Подолання внутрішньоособистісних конфліктів може бути складним процесом, але ось кілька рекомендацій, які можуть допомогти людині у цьому:

1. *Самосприйняття та саморефлексія*: приділіть увагу своїм думкам, почуттям і потребам. Спробуйте розібратись у причинах конфлікту і розуміти свої внутрішні мотиви. Виділіть час для самоаналізу і поглиблених роздумів про себе [4].

2. *Визначте пріоритети*: з'ясуйте, які цінності, цілі і потреби є найважливішими для вас. Встановіть пріоритети і зосередьтеся на них. Це допоможе вам вирішити протиріччя і зосередитися на тому, що дійсно має значення для вас [2].

3. *Знайдіть компроміс*: намагайтеся знайти компромісні рішення, які задовольняють різні сторони конфлікту. Розгляньте можливість поєднання різних аспектів і знайдіть баланс між ними [1].

4. *Зверніться до фахівця*: якщо внутрішній конфлікт стає надто складним або

непереборним, розгляньте можливість звернутися до психолога або психотерапевта. Вони можуть надати вам підтримку, порадити ефективні стратегії і допомогти вам зрозуміти свої емоції та проблеми.

5. *Використовуйте позитивний вплив:* Спробуйте знайти способи, які можуть позитивно впливати на ваш внутрішній стан і допомогти вам заспокоїтися. Це можуть бути медитація, йога, фізична активність або хобі, які допомагають вам розслабитися і зосередитися [3].

Необхідно завжди мати на увазі, що кожна людина унікальна, і що працює для однієї особи, не обов'язково підійде для іншої. Потрібно експериментувати з різними стратегіями і знаходити ті, які найкраще відповідають потребам людини.

Отже у висновку потрібно зазначити, що внутрішньоособистісний конфлікт може мати як позитивний, так і негативний вплив на життєдіяльність людини. Він є невід'ємною частиною розвитку і саморозвитку людини, оскільки змушує її розглядати свої цілі, цінності, потреби і виробляти внутрішні зміни для досягнення гармонії та задоволення.

Проте, якщо внутрішній конфлікт не вирішується або загострюється, він може стати джерелом значного стресу і негативних наслідків для фізичного та емоційного благополуччя людини. Непродуктивні стресові реакції, такі як агресивність, роздратованість, почуття безсилля або втрати, можуть виникнути, а це може призвести до депресії, тривожності чи навіть неврозу.

Тому важливо не зволікати з вирішенням внутрішньоособистісного конфлікту, але діяти рішуче та налагоджувати внутрішню гармонію. Це можна зробити шляхом саморефлексії, усвідомлення своїх емоцій, пошуку компромісів та поступок, а також застосування ефективних стратегій керування стресом, таких як медитація, релаксація та фізична активність.

Навичка розрізнення важливих проблем від незначних і зосередження на тих аспектах, які дійсно важливі для особистого розвитку, може сприяти розв'язанню конфлікту та впровадженню позитивних змін у життя людини. Необхідно пам'ятати, що кожен конфлікт є можливістю для росту та вдосконалення, і активне вирішення його може привести до позитивних результатів і сприяти особистому розвитку людини.

Список використаних джерел:

1. Єременко Л. В. Конфліктологія: навчальний посібник. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2018. 219 с.
2. Кононець М. О. Психологія конфлікту: комплекс навчально-методичного забезпечення підготовки бакалаврів всіх спеціальностей. Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2017. 48 с.
3. Ложкін Г. В., Повякель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: навчальний посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2006. 416 с.
4. Партико Н. В. Основи конфліктології. Навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2021. 156 с.
5. Петрінко В. С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.

РОЛЬ СІМ'Ї У СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКА

Колесник Володимир Андрійович

Курсант

Дніпропетровський державний університет інутрішній справ, Україна

Науковий керівник: Шинкаренко Інна Олександрівна

Кандидат психологічних наук, доцент кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської діяльності

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

У суспільстві чималу роль відіграє психологічний стан майбутнього покоління – дітей та підлітків. На тлі соціокультурної ситуації багато факторів можуть негативно вплинути на дитину, на її психіку та на подальший поведінковий стан. Головну роль у забезпеченні благополучного психологічного стану дітей та підлітків відіграє первинний інститут соціалізації – сім'я. Крім свідомого, цілеспрямованого виховання, яке дають батьки, на дитину впливає вся атмосфера всередині сім'ї, причому ефект цього впливу накопичується з віком, переломлюючись у структурі особистості [1, 20 с.].

Соціалізація – процес інтеграції індивіда в соціальну систему, входження в соціальне середовище через оволодіння ним соціальними нормами, правилами та цінностями, знаннями, навичками, що дозволяють йому успішно функціонувати у суспільстві [2, 32 с.].

Соціалізація – це процес адаптації індивіда до навколишнього світу. Народившись, людина зможе жити в людському суспільстві лише за умови, якщо зуміє адаптуватися — пристосуватися щодо нього. Процес адаптації буває дуже складним і в різних людей відбувається по-різному. Але, зрештою, кожна людина пристосовується до того соціального середовища, в якому зростає.

За іншою теорією, соціалізація — це «сукупність соціальних процесів, завдяки яким індивід засвоює і відтворює певну систему знань, і цінностей, що дозволяють йому функціонувати як повноправному члену суспільства».

Роль сім'ї значна у соціалізації підлітка. Члени сім'ї дають нам початкові приклади поведінки, саме їм ми намагаємося наслідувати. Умови життя сім'ї, її фінансовий стан вже змалку визначають соціальний стан людини. У сім'ї, як правило, старше покоління намагається регулювати поведінку підлітка, але це не завжди виходить. Складнощі можуть виникати, якщо самі дорослі члени сім'ї спочатку показали поганий приклад поведінки. Дуже великий вплив на підлітка в період його соціалізації надає стиль спілкування з його батьками. Тут зазвичай виділяють кілька типів: демократичний, ліберальний і авторитарний. Без сумнівів, перевагу тут можна віддати демократичному стилю спілкування, оскільки він найбільш гідний, що сприяє виробленню самостійності та активності дитини. Безперечно, взаємини у сім'ях складаються дуже по-різному. Але більшість мають спільну рису – це авторитет батьків перед дітьми. Авторитет батьків будується насамперед на повазі, яку відчують до них їхні діти [3, 94 с.].

Однак у відносинах між підлітками та їхніми батьками часто виникають конфлікти та непорозуміння між поколіннями. Так звана проблема «Батьків та дітей», яка буде актуальною завжди, незважаючи на те, що батьки намагаються не відставати від сучасного покоління і бути з ними «на одній хвилі».

Сім'ї з високим почуттям відповідальності розуміють, що дитина росте і

змінюється, і свої способи виховання, згодом дорослішання дитини, теж варто змінювати. У цей період часу, у індивідів немає потреби у жорсткому вихованні, вони потребують друзів і порадників, яких намагаються побачити в особі своїх батьків. До підлітка важливо ставитися з урахуванням появи у нього почуття зрілості та нових інтересів. Членам сім'ї важливо не нав'язувати свою думку, а також надмірну увагу.

Є ще одна важлива умова соціалізації підлітка – це вміння вибудовувати діалог із однолітками. Це дає можливість навчитися відстоювати свою думку і бути незалежним у своїх діях [2, 34.].

Соціальні стресові фактори: сімейні фактори (психічні захворювання батьків, алкоголізм, наркоманія; стійкі та тяжкі проблеми у стосунках між батьками, а також жорстокість та занедбаність; імпульсивно-агресивний стиль поведінки в родині), вплив малої референтної групи, особливо з асоціальними формами поведінки, економічні негаразди, проблема зайнятості тощо.

Наявність вказаних чинників не обов'язково призводить до формування девіантної поведінки. [4, 52.].

Крім того, сім'я відіграє важливу роль у передачі культурних та соціальних норм, традицій і звичаїв. Ідентифікація з родинними цінностями і культурою стимулює самосвідомість підлітка, його почуття належності та ідентичності.

Роль сім'ї в суспільстві є надзвичайно важливою на етапі соціалізації підлітків. Сім'я виступає основним агентом соціалізації, який передає цінності, норми, традиції та навички молодому поколінню. Цей процес є вирішальним для формування особистості та встановлення соціальної ідентичності підлітка.

Отже, сім'я відіграє незамінну роль у соціалізації підлітка, забезпечуючи йому основу для розвитку та інтеграції в суспільство. Важливо, щоб батьки і родичі активно включалися в процес виховання та надавали підліткам необхідну підтримку та настанови для формування здорової особистості та успішної соціальної адаптації.

Список використаних джерел:

1. Негода М.Р. Роль сім'ї у процесі соціалізації. 2022.
2. Фабрицій А.Ю. Особливості соціалізації підлітків у різних типах сімей. Diss. 2020.
3. Каретна О.О. Проблеми соціалізації підлітків. І-73 Редакційна колегія. 2021. с. 94.
4. Психологія девіантної поведінки Навч. Посіб. / В. В. Кузьменко, О. В. Діса, І. О. Шинкаренко. – Дніпро, 2019. – 52 с.

СЕКЦІЯ XXIV. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Бондаренко Марина Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0002-0203-0161

канд. фіз.-мат. наук, доцент, доцент кафедри медичної
та біологічної фізики і медичної інформатики
Харківський національний медичний університет, Україна

Зайцева Ольга Василівна

Д-р. біол. наук, професор, професор кафедри медичної
та біологічної фізики і медичної інформатики
Харківський національний медичний університет, Україна

Радзішевська Євгенія Борисівна

канд. фіз.-мат. наук, доцент, доцент кафедри медичної
та біологічної фізики і медичної інформатики
Харківський національний медичний університет, Україна

Солодовніков Андрій Сергійович

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри медичної
та біологічної фізики і медичної інформатики
Харківський національний медичний університет, Україна

Пономаренко Наталя Сергіївна

старший викладач кафедри медичної та біологічної фізики і медичної інформатики
Харківський національний медичний університет, Україна

Для успішної реалізації кожною людиною свого потенціалу і права на якісну освіту сьогодняшня система освіти і науки має зазнати докорінних цифрових змін і відповідати світовим тенденціям цифрового розвитку. На сьогодні дедалі більше професій потребують набуття високого рівня цифрових компетентностей і володіння новітніми технологіями, зокрема, професія лікаря.

Проблема необхідності цифровізації багатьох сфер життя була загострена і поглиблена спочатку наслідками пандемії коронавірусу, а наразі непростими умовами воєнного часу в нашій країні.

Концепція розвитку електронної охорони здоров'я (ЕОЗ), схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.12.2020 р. №1671, а також План заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року окреслили нові орієнтири для викладачів та студентів, здобувачів фахової передвищої, вищої, післядипломної

освіти, для фахівців усіх спеціальностей медичного спрямування, які прагнуть безперервного професійного розвитку [1,2].

Цифрова трансформація у сфері освіти і науки - це комплексна робота над побудовою екосистеми цифрових технологій і рішень у сфері освіти і науки включно зі створенням безпечного електронного освітнього середовища, забезпеченням необхідної цифрової інфраструктури закладів та установ освіти і науки, підвищенням рівня цифрової компетентності, цифровою трансформацією процесів та послуг, а також автоматизацією збору й аналізу даних [3,4].

В системі передвищої та вищої медичної освіти, яка є також частиною системи охорони здоров'я, наразі відбуваються докорінні зміни. Трансдисциплінарна парадигма цифрової трансформації освітнього процесу стала поштовхом до інноваційної модернізації спеціалізованої освіти, зокрема медичної. Активно розробляються адаптивні методики, методологічні підходи і технології у системі інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки, підготовки наукових, медичних кадрів.

В умовах цифрової трансформації професійної освіти Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я розробили «Орієнтовний перелік тем з розвитку цифрових компетентностей у сфері охорони здоров'я».

Для викладачів навчальних дисциплін та циклів з питань медичної інформатики, медичних інформаційних технологій за мету ставиться розвиток цифрових компетентностей у діючих та майбутніх працівників сфери охорони здоров'я в таких напрямках: загальна цифрова грамотність працівників охорони здоров'я, цифрова трансформація електронної системи охорони здоров'я України, інформаційно-комунікаційні системи ЕСОЗ, інформаційна складова в менеджменті охорони здоров'я, телездоров'я та телемедицина, захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах та робота з персональними даними у закладі охорони здоров'я тощо.

Викладачі кафедри медичної та біологічної фізики і медичної інформатики Харківського національного медичного університету підтримують думку про те, що формування цифрової компетентності працівників охорони здоров'я необхідно розпочинати на етапі їх навчання, на етапі отримання фахової передвищої і вищої освіти.

З цією метою необхідно, по-перше, якнайшвидше розпочати створення освітніх програми нових дисциплін з такими попередніми можливими назвами: «Цифрова компетентність працівників охорони здоров'я», «Медичні інформаційні системи», «Телездоров'я та телемедицина». Тематичний план вказаних дисциплін пропонується розглядати як продовження тематики таких дисциплін, як «Медична та біологічна фізика; медичні інформаційні технології», «Медична інформатика», «Європейський стандарт комп'ютерної грамотності», «Інформаційні технології в медицині», які входять в перелік нормативних і вибіркового компонент освітніх програм за спеціальностями 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 228 «Педіатрія» і вже викладаються на кафедрі медичної та біологічної фізики і медичної інформатики ХНМУ.

По-друге, для опанування студентами роботи з реальними медичними інформаційними системами електронної системи охорони здоров'я eHealth та надання їм практичних навичок роботи з МІС викладачам вказаних вище дисциплін вкрай важливо мати для використання на практичному занятті зі студентами наступне:

- демонстраційні відео стосовно різних інформаційно-комунікативних процесів

в ЕСОЗ (електронні медичні записи, захист інформації в інформаційно-комунікативних системах та цифрові права пацієнта, телемедицина, менеджмент в охороні здоров'я тощо)

- навчальні демоверсії МІС різних рівнів та напрямків,
- симуляційні медичні інформаційні системи (будь-якого рівня – базового, рівня ЛПЗ тощо),

- можливість тестового підключення і реєстрації студентів у реальній МІС.

В результаті вивчення вказаних дисциплін студенти, майбутні медичні працівники, мають набути розуміння політики держави в галузі охорони здоров'я, розуміння основних інформаційно-комунікативних процесів, які відбуваються в медичній сфері, вміння користуватися наявними інформаційно-аналітичними системами, автоматизованими довідниками і реєстрами центральної бази даних ЕСОЗ, вміння надавати медичну допомогу із застосуванням телемедичних технологій, володіння основами кібербезпеки і кіберкультури в закладах охорони здоров'я тощо.

Отже, зважаючи на те, що розбудова електронної системи охорони здоров'я в нашій країні, її успішна цифрова трансформація безпосередньо залежать не тільки від загальної цифрової грамотності всіх працівників охорони здоров'я, а і від володіння низкою певних цифрових компетентностей, майбутній медичний працівник має починати напрацьовувати їх вже на етапі свого навчання і набуття професіоналізму в межах університету.

Список використаних джерел:

1. Міністерство освіти і науки України. Цифрова трансформація освіти і науки URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/cifrova-transformaciya-osviti-ta-nauki>.
2. Цифрова агенда України – 2020 («Цифровий порядок денний – 2020»). Концептуальні засади. Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 р. Грудень, 2016. 90 с. URL: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/40009.pdf>.
3. Жук Л.А., Цвіренко С.М., Фастовець М.М., Гасюк Н.І., Калюжка О.О. Цифровізація медичної освіти в умовах воєнного стану. // Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи: Зб. статей VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 24–25 листопада 2022 р. Полтава, 2022. С. 69–72.
4. Кучерак І.В. Цифровізація та її вплив на освітній простір у контексті формування ключових компетентностей. // Інноваційна педагогіка, 2020. Вип. 22, Т. 2. С. 91-94.

АНАЛІЗ ДАНИХ ЩОДО ЛІКУВАННЯ ТРОМБОЗУ ПОВЕРХНЕВИХ ВЕН НИЖНІХ КІНЦІВОК

Коляда Кирило Дмитрович

студент

Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Лазирський Вячеслав Олексійович

Д-р. мед. наук, доцент

Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Тромбоз поверхневої венозної системи традиційно вважався доброякісним, самообмежувальним станом, що відрізняється від тромбозу глибоких вен і потребує лише клінічної діагностики та симптоматичного лікування [1]. Як наслідок, він менш вивчений, ніж тромбоз системи глибоких вен, і йому приділяється набагато менше уваги. «Тромбоз поверхневих вен» (ТПВ) наразі є кращим терміном для позначення тромбозу системи поверхневих вен, однак він охоплює багато станів: поверхневий флебіт або поверхневий тромбофлебіт – запалення поверхневих вен без або з тромбозом; інфузійний тромбофлебіт – в результаті введення катетера, венепункції або внутрішньовенної інфузії ліків; тромбоз варикозного розширення вен – тромбоз із залученням розширених, звивистих вен, зазвичай у підшкірній клітковині ніг; гнійний (септичний) тромбофлебіт і т.д. Ці різні терміни пов'язані з різними локалізаціями та етіологією ТПВ. Дана патологія нижніх кінцівок, як правило, діагностується в амбулаторних умовах, і за оцінками досліджень, проведених у вторинній і третинній ланці, вона зустрічається частіше, ніж тромбоз глибоких вен (ТГВ) [2]. Дослідження STERN-2 було проведено в закладах первинної медичної допомоги у спільноті з 265 687 осіб у Франції та виявлено, що річна частота ТПВ нижніх кінцівок становить 0,64 на 1000. Це нижча частота, ніж частота венозної тромбоемболії (ВТЕ), яка, за оцінками, становить 1 в 1000 на рік [3]. ТПВ нижніх кінцівок може поширюватися в глибокі вени з ризиком розвитку тромбоемболії легеневої артерії (ТЕЛА), так у дослідженні STERN супутній ТГВ і ТЕЛА спостерігалися у 24,6% і 4,7% пацієнтів відповідно. ТПВ нижніх кінцівок має спільні з ТГВ фактори ризику, включаючи літній вік, ожиріння, активний рак, попередні епізоди тромбоемболії, вагітність, використання оральних контрацептивів, замісну гормональну терапію, нещодавні операції та аутоімунні захворювання (зокрема, хвороби Бехчета та Бюргера) [4-6]. Однак, на відміну від ТГВ, варикозне розширення вен є основним фактором ризику розвитку ТПВ нижніх кінцівок, оскільки воно є у 80–90% випадків.

Мета: дослідити та проаналізувати дані статей та публікацій щодо лікування тромбозу поверхневих вен нижніх кінцівок.

Матеріали та методи дослідження: під час дослідження було використано дані статей з медичних збірників публікацій PubMed, Baishideng publishing group, MedLine, BioMed central та ClinVar search database.

Результати: Хірургічне втручання традиційно було одним із варіантів лікування ізолюваного ТПВ нижніх кінцівок не лише для полегшення симптомів, але й для зупинки прогресування тромбу в глибоку венозну систему та зниження частоти ТЕЛА. Втручання варіюються від операції Троянова до лігування та видалення флебітичних вен. У разі варикозного розширення вен була запропонована місцева тромбектомія, особливо коли ТПВ є дуже болючим [7], а також позбавляючи або склеротерапія [8]. Лише три рандомізовані клінічні дослідження хірургічного

лікування [9-11] були включені в Кокранівський огляд лікування ТПВ нижніх кінцівок [12], порівнюючи хірургічне сафенофemorальне відключення з медикаментозним лікуванням (еноксапарин 1 мг/кг -1 двічі на день протягом першого тижня, потім 1 мг/кг - 1 протягом 3 тижнів) [13] або хірургічне втручання в поєднанні з еластичними панчогами проти тільки еластичних панчо, тромбектомія плюс еластичні панчохи з рутозидами або без них, а також перев'язування або видалення вени плюс еластичні панчохи [9-10]. Ці дослідження мали всі основні недоліки дизайну, такі як нечіткий метод розподілу чи рандомізації, відсутність плацебо-контролю або неприйнятно високий відсоток відсіву. Усі ці обмеження послаблюють достовірність цих досліджень і ставлять під сумнів фактичну ефективність і безпеку хірургічного лікування ТПВ. П'ять ретроспективних і проспективних досліджень і одне рандомізоване контрольоване випробування хірургічного лікування ТПВ нижніх кінцівок показали, що гепарин з подальшим прийомом пероральних антикоагулянтів є більш ефективним, ніж хірургічне лікування (операція Троянова окремо або з видаленням вени з перев'язкою перфорантної вени або без неї) запобігання ТГВ і ТЕЛА при ТПВ великої підшкірної вени стегна.

Еластичні панчохи на додаток до НПЗП, останні як таблетки та/або місцевий крем, традиційно та емпірично використовувалися для симптоматичного полегшення запальних компонентів клінічних проявів ТПВ. Тривалість цих процедур є різною, зазвичай від 7 до 14 днів, хоча немає даних про оптимальний ступінь компресії або тривалість використання еластичних панчо. Крім того, компресійний трикотаж можна рекомендувати при варикозному розширенні вен [14]. У групі плацебо дослідження STENOX [12], у якому всі пацієнти з ТПВ нижніх кінцівок, принаймні 5 см, отримували еластичні бинти або панчохи, у групі лікування плацебо частота ТГВ та/або ТЕЛА, а також симптоматичних і безсимптомних рецидивів або розширення становила 17% з першого по дев'яносто сьомий дні, що було подібним до того, що спостерігалось в будь-якій іншій групі активного лікування, наприклад профілактичне застосування еноксапарину або еноксапарину 1,5 мг/кг. Однак дослідження було передчасно припинено, і тому було недостатньо даних для виявлення відмінностей між групами лікування.

Нещодавно одноцентрове рандомізоване контрольоване дослідження [15] показали відсутність впливу компресійних панчіх (23–32 мм рт. ст. на щиколотці) протягом 3 тижнів порівняно з відсутністю компресії на усунення болю, споживання анальгетиків, регресію тромбу або покращення якості життя у 80 пацієнтів із ізольованою ТПВ ніг, принаймні 5 см. Проте дослідження було недостатньо потужним для виявлення будь-якої суттєвої різниці в основних результатах і не мало сліпої оцінки результатів. Тому роль еластичних панчіх є невизначеною, і поточні рекомендації не згадують еластичні панчохи для ТПВ нижніх кінцівок [16-17], хоча вони зазвичай призначаються, якщо немає протипоказань.

У дослідженні STENOX, пероральний прийом теноксикаму протягом 8–12 днів був пов'язаний із нижчими показниками подовження та/або рецидиву ТПВ, ніж плацебо. Рекомендації Британського комітету зі стандартів у гематології рекомендують пропонувати НПЗП протягом 8–12 днів, якщо немає протипоказань, пацієнтам із ТПВ із низьким ризиком ускладнень. Це можуть бути пацієнти з тромбом менше 4–5 см у довжину та без додаткових факторів ризику, таких як рак, попередні ТПВ або відсутність варикозного розширення вен, хоча чіткого визначення такої ТПВ із низьким ризиком не надано.

Антитромботичні засоби почали використатися після визнання тромбоемболічних ускладнень ТПВ. Рекомендації Британського комітету стандартів у гематології рекомендують, щоб підтверджені випадки у межах 3 см від підшкірно-

стегнового з'єднання (ПСЗ), які становлять найважчий спектр захворювання, розглядалися для терапевтичної антикоагуляції, хоча оптимальна тривалість їх використання невизначена [17]. Для ТПВ середнього ступеня тяжкості, наприклад із довжиною тромбу > 4–5 см і не зачіпаючи ПСЗ, альтернативне лікування зі змінними дозами та тривалістю нефракціонованого гепарину (НФГ) [18], низькомолекулярного гепарину (НМГ) і фондапаринуксу використовувалися у дослідженнях [12, 19–22]. Немає достатніх доказів для встановлення зв'язку НМГ з користю чи шкодою порівняно з гепариновим гелем для місцевого застосування, НПЗП або хірургічним лікуванням. Рандомізовані контрольовані дослідження з НФГ або НМГ не чітко продемонстрували, чи були профілактичні чи терапевтичні дози або коротка чи більша (від 10 днів до 4 тижнів) тривалість лікування ефективними для зниження ризику ТГВ та/або ТЕЛА, здебільшого через відсутність статистичної потужності. У двох дослідженнях порівнювали різні режими лікування НМГ, але без використання плацебо або неактивної контрольної групи [20–21]. Результати свідчать про те, що 30-денні проміжні дози або терапевтичні дози НМГ були пов'язані з тенденцією до нижчої частоти випадків ТПВ, ніж коротші курси проміжних доз або нижчих доз НМГ, без збільшення серйозних кровотеч. Синтетичне похідне гепарину, пентасакхарид фондапаринукс, було оцінено для лікування ТПВ у подвійному сліпому, рандомізованому, плацебо-контрольованому дослідженні CALISTO [22]. Це найбільше дослідження лікування ТПВ, і воно мало статистичну потужність, щоб продемонструвати вплив на ускладнення. У 3004 пацієнтів із ТПВ довгої підшкірної вени щонайменше 5 см профілактична доза фондапаринуксу (2,5 мг один раз на день) протягом 6 тижнів була ефективнішою, ніж плацебо, зі значним зниженням сукупної кінцевої точки смерті від будь-якої причини та симптоматичні події (ТЕЛА/ТГВ або симптоматичне розширення рецидиву ПСЗ) (0,9% у групі фондапаринуксу проти 5,9% у групі плацебо) протягом періоду спостереження до 77 днів. На підставі цього дослідження рекомендації Американського коледжу лікарів-грудників пропонують профілактичну дозу фондапаринуксу замість профілактичної дози НМГ для СВТ нижніх кінцівок. Рекомендації Британського комітету стандартів у гематології рекомендують профілактичні дози НМГ протягом 30 днів (наразі це неліцензоване показання) або фондапаринуксу 2,5 мг один раз на день протягом 30–45 днів у пацієнтів із ТПВ та факторами ризику розширення, рецидиву або прогресування.

Висновки. Тромбоз поверхневих вен вивчений гірше, ніж тромбоз глибоких вен, оскільки він вважається незначним, самообмежувальним захворюванням, яке легко діагностується за клінічними ознаками та вимагає лише симптоматичного лікування. Найбільш часто ураженими ділянками системи поверхневих вен є нижні кінцівки, особливо підшкірні вени, переважно у зв'язку з варикозним розширенням вен. ТПВ нижніх кінцівок має ті самі фактори ризику, що й ТГВ; може поширюватися в глибокі вени і мати ускладнений перебіг з тромбоемболією легеневої артерії. Клінічний діагноз може бути неточним, і ультразвукове дослідження наразі показано як для підтвердження, так і для оцінки розширення ТПВ. Цілями лікування є полегшення симптомів і профілактика венозної тромбоемболії у зв'язку з тромботичним навантаженням. ТПВ довгої підшкірної вени в межах 3 см від сафенофemorального з'єднання вважається еквівалентом ТГВ і, отже, заслуговує на терапевтичну антикоагуляцію. Менш важкі форми ТПВ нижніх кінцівок без ураження ПСЗ були включені в рандомізовані клінічні випробування хірургії, компресійного трикотажу, нестероїдних протизапальних препаратів, нефракціонованого гепарину та низькомолекулярних гепаринів, з непереконливими результатами. Найбільше доступне рандомізоване клінічне дослідження за участю 3004 пацієнтів із ТПВ нижніх кінцівок без ураження ПСЗ показало, що фондапаринукс у дозі 2,5 мг 1 раз на добу протягом 6 тижнів є більш ефективним, ніж плацебо, у зниженні ризику смерті від

будь-якої причини та. (0,9% проти 5,9%). Потрібні подальші дослідження для визначення оптимальних стратегій лікування СВТ нижніх кінцівок та інших ділянок.

Список використаних джерел:

1. Kitchens C.S. How I treat superficial vein thrombosis. *Blood*. 2021; 117: 39-44.
2. Frappe P., Buchmuller-Cordier A., Bertolett L., the STEPH Study Group. Annual diagnosis rate of superficial-vein thrombosis of the lower limbs: the STEPH community-based study. *J Thromb Haemost*. 2018; 12: 831-8.
3. White R.H. The epidemiology of venous thromboembolism. *Circulation*. 2013; 107: 14-8
4. Leon L. Clinical significance of superficial vein thrombosis. *Eur J Vasc Endovasc Surg*. 2015; 29: 10-17.
5. Decousus H. Epidemiology, diagnosis, treatment and management of superficial-vein thrombosis of the legs. *Best Pract Res Clin Haematol*. 2022; 25: 275-84.
6. Decousus H. Epidemiology, diagnosis, treatment and management of superficial-vein thrombosis of the legs. *Best Pract Res Clin Haematol*. 2022; 25: 275-84.
7. Pulliam C.W. Venous duplex scanning in the diagnosis and treatment of superficial thrombophlebitis. *Ann Vasc Surg*. 2015; 5: 190-5.
8. Gjörös J.E. Surgical therapy of ascending thrombophlebitis in the saphenous system. *Angiology*. 2012; 13: 241-3.
9. Lozano F.S. Low-molecular-weight heparin versus saphenofemoral disconnection for the treatment of above-knee greater saphenous thrombophlebitis: a prospective study. *Vasc Endovascular Surg*. 2013; 37: 415-20.
10. Belcaro G. Treatment of acute superficial thrombosis and follow-up by computerized thermography. *Vasa*. 2019; 18: 227-34.
11. Belcaro G. Superficial thrombophlebitis of the legs: a randomized, controlled, follow-up study. *Angiology*. 2019; 50: 523-9.
12. Superficial Thrombophlebitis Treated by Enoxaparin Study Group. A pilot randomized double-blind comparison of a low-molecular-weight heparin, a nonsteroidal anti-inflammatory agent, and placebo in the treatment of superficial vein thrombosis. *Arch Intern Med*. 2013; 163: 1657-63.
13. Decousus H. Superficial vein thrombosis: risk factors, diagnosis, and treatment. *Curr Opin Pulm Med*. 2013; 9: 393-7.
14. Varicose veins in the legs. The diagnosis and management of varicose veins. Issued: July 2013. NICE clinical guideline 168.
15. Boehler K. Therapeutic effect of compression stockings versus no compression on isolated superficial vein thrombosis of the legs: a randomized clinical trial. *Eur J Vasc Endovasc Surg*. 2014; 48: 465-71.
16. Kearon C. Antithrombotic therapy for VTE disease: antithrombotic therapy and prevention of thrombosis, 9th ed: American College of Chest Physicians Evidence-Based Clinical Practice Guidelines. *Chest*. 2012; 141: e419S-94S.
17. Tait C. British Committee for Standards in Haematology. Guidelines on the investigation and management of venous thrombosis at unusual sites. *Br J Haematol*. 2012; 159: 28-38.
18. Di Nisio M. Treatment of lower extremity superficial thrombophlebitis. *JAMA*. 2014; 311: 729-30.
19. Marchiori A. High versus low doses of unfractionated heparin for the treatment of superficial thrombophlebitis of the leg. A prospective, controlled, randomized study. *Haematologica*. 2015; 87: 523-7.
20. Vesalio Investigators Group. High vs. low doses of low-molecular-weight heparin for the treatment of superficial vein thrombosis of the legs: a double-blind, randomized trial. *Thromb Haemost*. 2015; 3: 1152-7.
21. Cosmi B. A randomized double-blind study of low molecular-weight heparin (parnaparin) for superficial vein thrombosis: STEFLUX (Superficial ThromboEmbolism and Fluxum). *Thromb Haemost*. 2012; 10: 1026-35.
22. Decousus H. Fondaparinux for the treatment of superficial-vein thrombosis in the legs. *N Engl J Med*. 2010; 363: 1222-32.

ВИПАДОК РАННЬОЇ ДІАГНОСТИКИ РІДКІСНОГО СИНДРОМУ МАЙРЕ

Ластівка Ірина Володимирівна

канд. мед. наук, доцент кафедри педіатрії та медичної генетики
Буковинський державний медичний університет, Україна

Синдром Майре (СМ) (OMIM#139210) — це рідкісне генетичне захворювання, що характеризується порушеннями скелета, дизморфією обличчя та тугорухомістю суглобів, спричинене мутацією в гені *SMAD4*. Вперше був описаний у 1981 р. Myhre та ін. [1]. Наразі близько 90 випадків опубліковано в літературі, включаючи 70 пацієнтів з молекулярним підтвердженням, причому наймолодшому пацієнту було 23 місяці [1].

Причиною СМ є мутації в гені *SMAD4* на хромосомі 18q21, який забезпечує інструкції щодо створення білка, що бере участь у передачі хімічних сигналів від поверхні клітини до ядра. Ключовим елементом СМ є сигнальний шлях TGF- β , який контролює важливі біологічні клітинні процеси, включаючи клітинну проліферацію, апоптоз і координацію клітинної лінії. Оскільки *SMAD4* є коактиватором TGF- β , порушення регуляції функції *SMAD4* має плейотропний ефект, який узгоджується з основними ознаками синдрому Майре, що є результатом порушення шляхів розвитку, контрольованих TGF- β -передачею сигналів морфогенетичного білка кістки під час ембріонального розвитку, в тому числі, структурування вісі скелету, специфікації тканин та органогенезу [2].

Найпоширеніший молекулярний дефект при синдромі Майре – гетерозиготний місенс варіант *SMAD4*, с.1498A>G, р. (Ile500Val), який є патогенним. У більшості зареєстрованих випадків мутація з'являється *de novo*. Невелика кількість діагнозів СМ була пов'язана з місенс-мутацією *SMAD4*, що спричиняє заміну Arg496. Вважалося, що всі молекулярно доведені випадки були спричинені мутацією *de novo* (нова зміна гена), яка виникає приблизно під час зачаття, але її немає у батьків. Однак було повідомлено, що синдром Майре може передаватися від батьків до дитини [3].

Основними клінічними ознаками є низький зріст, порушення нервової системи, дисморфізми обличчя (прогнатія, коротка очна щілина, гіпоплазія верхньої щелепи), глухота, гіпертрофія м'язів, тугорухомість суглобів і особливості скелету, такі як, короткі кінцівки, платиспондилія та потовщення кісток черепа. Фізичний розвиток сповільнюється у більшості людей із синдромом Майра, починаючи з народження і триває до підліткового віку. Уражені люди зазвичай мають низьку вагу з народження та впродовж усього життя. У них вкорочені довгі кістки верхніх та нижніх кінцівок, незвично короткі пальці рук і ніг (брахідактилія) і вигнуті мізинці (клінодактилія п'ятого пальця). Інші скелетні аномалії, пов'язані з цим розладом, включають широкі ребра, гіпопластичні крила клубових кісток. Уражені особи часто мають з суглобами (артропатія), включаючи скутість та обмеження рухливості. У цих зазвичай спостерігаються втрата слуху та різноманітні офтальмологічні прояви (косоокість). Також можуть спостерігатися різноманітні серцево-судинні та респіраторні прояви, включаючи серцеву недостатність і задишку через різноманітні уроджені вади серця (дефекти перетинки, дефекти аорти) або стеноз ларинготрахеї, окремі з яких можуть загрожувати життю, тоді як обмеження інтелекту та поведінка, подібна до розладу спектру аутизму впливають на здатність соціалізуватися [4].

Діагностика синдрому Майре є достатньо складною, базується на характерних

клінічних та фенотипових ознаках, і підтверджується специфічною молекулярно-генетичною діагностикою.

Наводимо випадок медико-генетичного консультування хлопчика із синдромом Майре, батьки якого звернулися до лікаря генетика із скаргами на затримку мовного розвитку. Народився від батьків, які не є родичами від II вагітності на фоні токсикозу, II пологів шляхом кесарського розтину на 34 тижні вагітності. Вага при народженні 2300 г, довжина – 47 см. (50-75 перцентиль). Спадковість по лінії матері обтяжена онкопатологією, по лінії батька – серцево-судинною та онкопатологією. Обвід голови 52 см (50 центиль). З народження спостерігався у лікаря невролога з приводу гіпоксично-ішемічного ураження ЦНС (синдром рухових порушень, морфологічно-функціональна незрілість ЦНС).

При огляді звертали на себе увагу короткі скошені очні щілини, епікант, хибна збіжна косоокість, стирчачі вуха, виступаюче чоло, широке перенісся, короткий фільтр, широкий вигнутий кінчик носа, тонкі губи, мікростомія, прогнатія, гіпоплазія середньої частини обличчя.

За результатом проведеної портретної діагностики за допомогою комп'ютерної програми Face2Gene, було запідозрено синдром Майре з високим ступенем ймовірності та запропоновано пройти молекулярно-генетичну діагностику. Використовуючи сучасний метод NGS, виявлено мутацію гену *SMAD4* та встановлено діагноз: синдром Майре. Батькам запропоноване сімейне тестування, однак вони від подальшої діагностики відмовилися.

Проведені функціональні та лабораторні методи дослідження не виявили, на момент обстеження, жодних змін. Слух достатній для мовлення. Родині надані рекомендації щодо подальшого спостереження за дитиною та планування наступної вагітності.

Таким чином, синдром Майре є рідкісним аутосомно-домінантним розладом сполучної тканини, що викликаний мутацією зародкової лінії в гені *SMAD4*. Загальні ознаки включають низький зріст, аномалії скелету, обмежену рухливість суглобів, характерні риси обличчя, інтелектуальні та поведінкові аномалії. У цьому дослідженні ми повідомляємо про випадок ранньої діагностики синдрому Майре у хлопчика. Нетиповою знахідкою в цьому випадку був легкий перебіг синдрому та фенотипова схожість із батьком, що ускладнювало діагностику і вимагало проведення портретної діагностики. Гетерогенність фенотипу вимагає, у більшості випадків, широкого молекулярного тестування для встановлення остаточного діагнозу.

Список використаних джерел:

1. Yang, D.D., Rio, M., Michot, C. et al. Natural history of Myhre syndrome. *Orphanet J Rare Dis* 17, 304 (2022). <https://doi.org/10.1186/s13023-022-02447-x>.
2. Kandhaya-Pillai, R., Hou, D., Zhang, J. et al. SMAD4 mutations and cross-talk between TGF- β /IFN γ signaling accelerate rates of DNA damage and cellular senescence, resulting in a segmental progeroid syndrome—the Myhre syndrome. *GeroScience* 43, 1481–1496 (2021). <https://doi.org/10.1007/s11357-020-00318-6>.
3. Andreea Cătan, Ruxandra Simonescu-Colan, Zina Cuzmici-Barabaş, Diana Militaru et al. First documented case of Myhre syndrome in Romania: A case report. *Experimental and Therapeutic Medicine*. 2022. March 10. <https://doi.org/10.3892/etm.2022.11252>.
4. Michot, C., Le Goff, C., Mahaut, C. та ін. Синдроми Myhre та LAPS: клінічний та молекулярний огляд 32 пацієнтів. *Eur J Hum Genet* 22, 1272–1277 (2014). <https://doi.org/10.1038/ejhg.2013.288>.

ЛІКУВАННЯ УСКЛАДНЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З РЕЗЕКЦІЄЮ ПЕЧІНКИ

Лактіонова Олена Ігорівна

студент

Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Лазирський Вячеслав Олексійович

Д-р. мед. наук, доцент

Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ: Резекцію печінки широко застосовують для лікування різних захворювань печінки, таких як злоякісні пухлини, доброякісні пухлини, конкременти у внутрішньопечінкових протоках, ехінококова хвороба та абсцеси. Незважаючи на технічні досягнення та великий досвід резекції печінки у спеціалізованих центрах, вона, як і раніше, обтяжена відносно високими показниками післяопераційної захворюваності та летальності [1].

Актуальність: Операції на печінці особливо складні через її унікальну анатомічну структуру та життєво важливі функції. Загальні ускладнення після гепатектомії включають інфекцію, пов'язану з венозним катетером; плевральний випіт; післяопераційну інфекцію; ателектаз легені або інфекцію; асцит; піддіафрагмальну інфекцію; внутрішньочеревну кровотечу; кровотечу із шлунково-кишкового тракту; кровотечу з жовчовивідних шляхів; порушення згортання крові; витікання жовчі. Ці проблеми тісно пов'язані з хірургічними маніпуляціями, анестезією, передопераційною оцінкою та підготовкою, післяопераційним спостереженням та веденням. Безпеку виконання гепатектомії можна покращити, якщо задіяні хірурги та медичний персонал матимуть вичерпні знання про очікувані ускладнення та досвід їх лікування [2].

Мета: вивчити можливі заходи щодо зменшення вірогідності виникнення ускладнень у хворих після гепатектомії.

Матеріали і методи: наукові статті та публікації.

Результати:

Інфекція, пов'язана з венозним катетером

Катетеризація центральних вен зазвичай виконується при операціях на печінці, а інфекція, пов'язана з венозним катетером, є найчастішою причиною лихоманки після гепатектомії. Це джерело лихоманки слід враховувати, якщо лихоманка не може бути пов'язана з іншою причиною. Якщо це неможливо, катетер слід негайно видалити, а його кінчик культивувати, щоб можна було швидко розпочати відповідну антибактеріальну терапію [3].

Плевральний випіт

Реактивний плеврит може виникнути після гепатектомії і зазвичай є результатом пошкодження діафрагми, обструкції грудних венозних або лімфатичних систем, хірургічних маніпуляцій на вінцевій зв'язці печінки (які зазвичай викликають скупчення піддіафрагмальної рідини). Плевральний випіт, який найчастіше виникає у правій половині грудної клітки, може спричинити лихоманку, навіть якщо він асептичний. Рентгенологічне та ультразвукове дослідження повинні бути виконані негайно у пацієнтів з лихоманкою, щоб визначити, чи не розвинувся плевральний випіт. Якщо є тільки невеликий випіт, він може спонтанно розсмоктатися, і якщо у

пацієнта немає значних симптомів або ознак, спеціального лікування не потрібно; в іншому випадку слід провести торакальну пункцію та дренування випоту [4].

Післяопераційна інфекція

Інцизійна інфекція зазвичай виникає протягом 1 тижня після операції. При виявленні інфекції слід зняти шви, видалити некротичні тканини та встановити адекватний дренаж. Для боротьби з інфекцією можуть бути призначені антибіотики широкого спектру (цефалоспорины III та IV покоління, карбапенеми, аміноглікозиди). За наявності розбіжності рани можуть бути накладені натяжні шви [5].

Легеневий ателектаз чи інфекція

Післяопераційний ателектаз чи легенева інфекція найчастіше проявляються через 3-5 днів після операції. Симптоми та ознаки можуть включати стиснення у грудях, задишку та ціаноз. Хірургічна травма, тривалий постільний режим та обмежений кашель внаслідок болю у місці розрізу є основними факторами, що спричиняють легеневий ателектаз або інфекцію. Якщо легенева інфекція прогресує до пневмонії, пацієнт може мати лихоманку, кашель і легеневі хрипи; на рентгенограмах грудної клітки можна побачити посилення бронховаскулярних тіней та консолідацію легень. Болезаспокійливі препарати можуть бути дані для полегшення болю пацієнта та полегшення глибокого дихання; бронхіальний лаваж може бути виконаний для усунення обструкції дихальних шляхів [6].

Асцит

Асцит часто зустрічається у пацієнтів із гепатектомією, що пов'язано з порушенням функції печінки або цирозом. Асцитична рідина може стікати із місця розрізу чи дренажної трубки. Накопичення великої кількості рідини може призвести до дисбалансу води та електролітів. Парацентез як лікування асциту зазвичай не рекомендується, доцільним є введення діуретиків та альбуміну. Однак при підозрі на інфікування асциту слід провести діагностичний парацентез під ультразвуковим контролем [7].

Піддіафрагмальна інфекція

Піддіафрагмальна інфекція є важким ускладненням гепатектомії. Гарячка, болючість у верхній частині живота та напруження м'язів живота є основними проявами піддіафрагмальної інфекції. У випадку важкої інфекції можуть розвинути септикопемія або септицемія. Окрім протизапальної терапії, ретельне дренування рідини під УЗД контролем має вирішальне значення у лікуванні. Ультразвуковий контроль може бути корисним при аспірації піддіафрагмальних скупчень рідини або евакуації абсцесів. У випадку тяжкої інфекції також може знадобитись відкрита операція [8].

Внутрішньочеревна кровотеча

Частота внутрішньочеревних кровотеч коливається від 4,2% до 10%. Трьома поширеними причинами внутрішньочеревної кровотечі є:

- 1) кровотеча з поверхні залишкової печінки, яка може бути наслідком усічення артеріальної гілки або застою печінкової вени через стеноз або перев'язку;
- 2) неповний інтраопераційний гемостаз, який іноді виникає через неправильну маніпуляцію з коренем печінкової вени або травмою діафрагми, а також підвищення внутрішньогрудного тиску та тиску в порожнистій вені, що може призвести до кровотечі;
- 3) ослаблення або відпадання судинних швів, що може відбуватися внаслідок підвищеного тиску в порожнистій вені через рух тіла пацієнта, такого як перевертання або сильний кашель. Відшарування лігатури на коротких печінкових венах може призвести до розриву стінки порожнистої вени. Післяопераційна

внутрішньочеревна кровотеча зазвичай виникає протягом 48 годин і з залишкової поверхні печінки або діафрагми. Ретельний інтраопераційний гемостаз має вирішальне значення і має бути забезпечений до завершення операції. При маніпуляціях з коренем печінкової вени під час операції слід ретельно шукати кровотечу з вени. Для гемостазу слід використовувати матрачні шви з печінковими голками, а травмовану поверхню можна покрити гемостатичною плівкою, желатиновою губкою, біологічним клеєм або сальником як засоби досягнення додаткового гемостазу. Наявність стійких кров'янистих виділень може вказувати на утворення внутрішньочеревних згустків, які можуть закупорювати дренажі черевної порожнини, що призводить до здуття живота. Зазвичай рекомендується ретельний моніторинг показників життєдіяльності та переливання цільної крові, тромбоцитів та плазми, поки артеріальний тиск та пульс пацієнта залишаються стабільними. В іншому випадку слід розглянути вторинну відкриту операцію. Рекомендується проводити відкриту операцію для досягнення гемостазу, якщо крововтрата перевищує 100 мл/год протягом восьми годин і більше. Якщо рівень гемоглобіну в дренажі практично дорівнює рівню гемоглобіну в клінічному аналізі крові та кров, яка виділена із черевної порожнини не згортається, то виникають абсолютні показання до релапаротомії і хірургічного гемостазу [9].

Порушення згортання крові

П'ять поширених причин порушень згортання крові, пов'язаних з резекцією печінки:

- 1) функціональна недостатність залишкової печінки через тривалу ішемію, особливо за наявності цирозу;
- 2) масивна інтраопераційна кровотеча або переливання крові понад 4000 мл;
- 3) споживання факторів згортання крові та тромбоцитів через тяжку інфекцію;
- 4) передозування гепарину після катетеризації печінкової артерії або комірної вени;

5) штучний кровообіг або екстракорпоральний кровообіг. Час коагуляції, протромбіновий час, кількість тромбоцитів та рівень фібриногену повинні бути перевірені, щоб допомогти у постановці діагнозу післяопераційного порушення згортання крові. Збільшення об'єму циркулюючої крові та переливання свіжої крові слід проводити рутинно після підтвердження порушення згортання крові, також важливе швидке введення фібриногену, протромбінового комплексу, свіжих тромбоцитів та холодкових преципітатів плазми. Протамін можна вводити для нейтралізації гепарину у разі передозування [10].

Кровотеча із шлунково-кишкового тракту

Найпоширенішими причинами шлунково-кишкової кровотечі після гепатектомії є:

- 1) стресова виразка (найчастіша);
- 2) портальна гіпертензія внаслідок цирозу печінки;
- 3) гіперемія органів шлунково-кишкового тракту через вторинну портальну гіпертензію внаслідок обмеженого обсягу залишкової печінки. Кровотеча із шлунково-кишкового тракту зазвичай виникає протягом двох тижнів після операції. Це може проявлятися кривавим блюванням, меленою, погіршенням показників життєдіяльності та болем у животі. Якщо кровотеча слабка, адекватним лікуванням може бути назогастральна аспірація та введення інгібіторів протонної помпи і гемостатичних препаратів. При масивній кровотечі можна призначати соматостатин та улінастатин. Операцію слід розглядати згідно з визначенням ступеня гемостазу за Forrest. Звісно, при кровотечі що триває (Forrest IA, Forrest IB) виникають покази до

ургентного оперативного втручання за життєвими показами. Оперативним втручанням вибору є досягнення ендоскопічного гемостазу [11].

Крововиливи в жовчовивідні шляхи (гемобілія)

Ятрогенне ушкодження жовчних проток є найчастішою причиною кровотечі із жовчних шляхів після гепатектомії. Операція в області воріт печінки, діагностична хірургія жовчних проток та розміщення Т-подібних трубок у жовчних протоках можуть призвести до кровотечі з жовчних шляхів. Іншими частими причинами є виразки ерозії слизової оболонки та порушення згортання крові через інфекцію та запалення жовчовивідних шляхів. Основними проявами кровотечі з жовчовивідних шляхів є переймоподібні болі у правому підребер'ї, кровотеча з верхніх відділів шлунково-кишкового тракту та механічна жовтяниця. Зазвичай такого роду кровотечу можна ефективно лікувати за допомогою відповідного гемостазу, антибіотиків і підтримуючих заходів. Пацієнтам з масивною кровотечею з жовчовивідних шляхів або у яких місце кровотечі неясно показано проведення ангіографії печінкової артерії з виконанням ендоваскулярного гемостазу. При неефективності даного методу слід провести оперативне втручання [12].

Витік жовчі

Поширеними причинами післяопераційного витоку жовчі є:

- 1) усічення дистальної жовчної протоки в залишковій печінці (найчастіша причина);
- 2) неспроможність жовчно-кишкового анастомозу;
- 3) пошкодження жовчної протоки через неправильну хірургічну техніку.

Щоб допомогти передбачити, чи відбудеться післяопераційне виділення жовчі, залишкову печінку можна накрити вологою марлею, яка може показати наявність мінімального виділення жовчі. Щоб уникнути післяопераційного підтікання жовчі, на поверхню залишкової печінки можна нанести біологічний клей, а для декомпресії в протоку міхура можна встановити катетерну трубку. Ретельний післяопераційний моніторинг є обов'язковим і повинен включати спостереження за боєм у животі, напругою м'язів і підтіканням жовчі з дренажної трубки. Підтікання жовчі також може бути виявлено за наявності жовчі в перитонеальному дренажі (концентрація білірубіну в жовчі буде вищою, ніж у сироватці). Крім того, за допомогою комп'ютерної томографії (КТ) можна визначити, чи закупорена жовчна протока, і якщо так, то де знаходиться закупорка. Дренажна трубка може залишатися у жовчному протоці, якщо немає ознак перитоніту; підтікання жовчі може пройти мимоволі протягом двох місяців. Однак при розвитку перитоніту слід якомога раніше виконати відкриту операцію для ретельного очищення черевної порожнини та відновлення пошкодженої загальної жовчної протоки. Для боротьби з інфекцією можуть бути призначені антибіотики. В разі формування локальних скупчень (білом) найбільш ефективним методом є пункційне дренування під УЗД-контролем [13].

Висновок: резекція печінки все ще має значні супутні ускладнення та високу смертність. Ці проблеми тісно пов'язані з хірургічними маніпуляціями, анестезією, передопераційною оцінкою та підготовкою, а також післяопераційним спостереженням і веденням. Профіль безпеки гепатектомії, ймовірно, можна покращити, якщо хірурги та медичний персонал, які беруть участь, матимуть повні знання про очікувані ускладнення та досвід їх лікування.

Список використаних джерел:

1. Benzoni E, Molaro R, Cedolini C, Favero A, Cojutti A, Lorenzin D, Intini S, Adani GL, Baccarani U, Bresadola F, et al. Liver resection for HCC: analysis of causes and risk factors linked to

- postoperative complications. *Hepatogastroenterology*. 2017.
2. Benzone E, Lorenzin D, Baccarani U, Adani GL, Favero A, Cojutti A, Bresadola F, Uzzau A. Resective surgery for liver tumor: a multivariate analysis of causes and risk factors linked to postoperative complications. *Hepatobiliary Pancreat Dis Int*. 2016.
 3. Haga Y, Miyanari N, Takahashi T, Koike S, Kobayashi R, Mizusawa H, Nakamichi C, Goto M. Risk factors for catheter-related bloodstream infections in adult hospitalized patients - multicenter cohort study. *Scand J Infect Dis*. 2013.
 4. Nobili C, Marzano E, Oussoultzoglou E, Rosso E, Addeo P, Bachellier P, Jaeck D, Pessaux P. Multivariate analysis of risk factors for pulmonary complications after hepatic resection. *Ann Surg*. 2012.
 5. Tsujita E, Yamashita Y, Takeishi K, Matsuyama A, Tsutsui S, Matsuda H, Taketomi A, Shirabe K, Ishida T, Maehara Y. Subcuticular absorbable suture with subcutaneous drainage system prevents incisional SSI after hepatectomy for hepatocellular carcinoma. *World J Surg*. 2012.
 6. Hirokawa F, Hayashi M, Miyamoto Y, Asakuma M, Shimizu T, Komeda K, Inoue Y, Takeshita A, Shibayama Y, Uchiyama K. Surgical outcomes and clinical characteristics of elderly patients undergoing curative hepatectomy for hepatocellular carcinoma. *J Gastrointest Surg*. 2013.
 7. Di Carlo I, Toro A. Correct indication for surgery can prevent postoperative ascites in cirrhotic patients affected by hepatocellular carcinoma. *World J Surg*. 2012.
 8. Xing X, Li H, Liu WG, Xia SS, Chen XP. Etiological factors for subphrenic infection after hepatectomy for patients with hepatic malignancy. *Hepatobiliary Pancreat Dis Int*. 2014.
 9. Yang T, Li L, Zhong Q, Lau WY, Zhang H, Huang X, Yu WF, Shen F, Li JW, Wu MC. Risk factors of hospital mortality after re-laparotomy for post-hepatectomy hemorrhage. *World J Surg*. 2013.
 10. Yuan FS, Ng SY, Ho KY, Lee SY, Chung AY, Poopalalingam R. Abnormal coagulation profile after hepatic resection: the effect of chronic hepatic disease and implications for epidural analgesia. *J Clin Anesth*. 2012.
 11. Herszényi L, Mihály E, Tulassay Z. Somatostatin and gastrointestinal tract. Clinical experiences. *Orv Hetil*. 2013.
 12. Bo JG, Yang XP. Precise orientation and hepatectomy in the management of biliary tract hemorrhage. *Zhonghua Yi Xue Zazhi*. 2015.
 13. Ren Z, Xu Y, Zhu S. Indocyanine green retention test avoiding liver failure after hepatectomy for hepatolithiasis. *Hepatogastroenterology*. 2012.

ОГЛЯД ПІСЛЯОПЕРАЦІЙНИХ УСКЛАДНЕНЬ У ПАЦІЄНТІВ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РЕКОНСТРУКЦІЄЮ МЕДІАЛЬНОЇ ПАТЕЛЛОФЕМОРАЛЬНОЇ ЗВ'ЯЗКИ ПРИ ПОВТОРНОМУ ВИВИХУ НАДКОЛІНКА

Гаркуша Максим Анатолійович

канд. мед. наук, асистент кафедри травматології та ортопедії
Харківський національний медичний університет, м. Харків, Україна

Веснін Володимир Вікторович

канд. мед. наук, асистент кафедри травматології та ортопедії
Харківський національний медичний університет, м. Харків, Україна

Лактіонова Олена Ігорівна

Здобувач освіти 5 курсу ІІ медичного факультету
Харківський національний медичний університет, м. Харків, Україна

Коляда Кирило Дмитрович

Здобувач освіти 5 курсу ІІ медичного факультету
Харківський національний медичний університет, м. Харків, Україна

Вступ. Рецидивуюча нестабільність надколінка є інвалідизуючим станом опорно-рухового апарату, який зазвичай вражає молодих людей [1-2]. У той час як первинні вивихи часто трапляються внаслідок прямої травми, вивихи надколінка часто виникають у людей із уже наявними патологіями, такими як збільшення кута чотириголового м'яза, генералізована слабкість зв'язок, сімейний анамнез, трохлеарна дисплазія (Мал.1) [3-4].



Мал. 1. Порушення біомеханічної осі кінцівки при фронтальних деформаціях

Стабільність надколінка під час руху контролюється анатомією м'яких тканин і кісток. Кісткова архітектура надколінно-стегнового суглоба переважно спрямовує надколінник під час вищих кутів згинання, тоді як фіксатори м'яких тканин стабілізують його при розгинанні [5]. Основним фіксатором із м'яких тканин при латеральному підвивиху надколінка є медіальна пателлофеморальна зв'язка (МПФЗ). Вона знаходиться в шарі медіальної сторони колінного суглоба, глибоко і трохи дистальніше від (*musculus vastus medialis*). Він бере початок у верхній частині заднього відділу медіального надвиростка стегнової кістки, приблизно на 1 см

дистальніше горбка аддуктора, у западині, утвореній між горбком аддуктора та медіальним надвиростком. МПФЗ може утворювати дугу з поверхневою медіальною колатеральною зв'язкою і вставлятися збоку над проксимальними двома третинами медіально надколінка віялоподібно [6-8]. Зв'язка натягується при повному розгинанні та втрачає напругу при згинанні колінного суглобу. Стабілізація надколінка відбувається під кутом згинання від 15° до 20°. Первинні вивихи надколінка часто призводять до порушення МПФЗ.

Незважаючи на те, що лікування нестабільності надколінка значно вдосконалилося за останні 2 десятиліття, послідовна хірургічна техніка лікування рецидивуючих вивихів надколінка залишається незрозумілою. Тим не менш, реконструкція МПФЗ стала популярною процедурою для лікування цих пацієнтів [9-11]. Літературні джерела містять численні методи реконструкції МПФЗ для лікування вивиху надколінка з варіаціями у виборі трансплантата, фіксації надколінка, фіксації стегнової кістки, натягу трансплантата та кута згинання колінного суглоба під час фіксації. Автори публікацій також рекомендують різноманітні методи фіксації, а також різні методи анатомічної та неанатомічної реконструкції. Одним із найважливіших аспектів оцінки нової процедури є оцінка ускладнень і проблем, які є унікальними для кожної техніки.

МПФЗ — це неізометрична зв'язка, яка виконує в основному функцію обмеження. Таким чином, концепція «натягу» МПФЗ під будь-яким зареєстрованим кутом згинання може бути концептуальною проблемою. У рідному стані МПФЗ не знаходиться під напругою; вона відчуває напругу лише тоді, коли на надколінник діє латеральна сила, що зміщує її. Таким чином, «натяг» трансплантата МПФЗ може фактично обмежити діапазон рухів. Крім того, може бути важливо чітко визначити точку фіксації стегнової кістки під час операції відповідно до легко ідентифікованих орієнтирів. У багатьох пацієнтів дуже важко чітко пропальпувати привідний горбок [14].

Мета: Аналіз статей, публікацій, тез щодо частоти та типу післяопераційних ускладнень після реконструкції МПФЗ, а також визначити конкретні методи втручання, які можуть мати вищий рівень ускладнень, ніж інші.

Матеріали та методи дослідження: Під час дослідження нами було використано такі бази даних: Medline, PubMed, CINAHL, SPORTDiscus і Cochrane Collaboration of Systematic Reviews.

Результати: Методи фіксації надколінка відрізнялися у авторів в різних дослідженнях. У сімнадцяти дослідженнях використовували тунелі надколінка розміром від 2,4 мм до 4,5 мм у діаметрі. У чотирьох дослідженнях використовувався один поперечний тунель, просвердлений до 2 різних діаметрів (більший діаметр медіально). П'ять авторів використовували підколінний тунель, який виходив спереду, а не збоку. Чотири автора досліджували втручання з використанням подвійних тунелів, розділених кістковим мостом; один із них використовував подвійні тунелі, які виходили на передню поверхню надколінка. Сім статей повідомляють про використання швів або шовних анкерів без тунелів надколінка для бічної фіксації трансплантата МПФЗ. Один автор робив вставку сухожилля чотиригодового м'яза на верхньому полюсі надколінка для його латеральної фіксації.

Рівень ускладнень для окремих досліджень сильно відрізнявся, коливаючись від 0% [12] до 85,2% [13] із середнім рівнем ускладнень 25,7% у всіх включених дослідженнях. Середні показники повторного підвивиху/вивиху (4,3%) і тривалої гіпермобільності/затримки без підвивиху або вивиху (7,7%) також сильно варіабельні.

Методи які використовувались для фіксації трансплантата МПФЗ відрізняються в літературі, але загалом їх можна класифікувати як шовні або тунельні методи. Тенденція до більшої кількості загальних ускладнень спостерігалася при використанні тунельних методів (29,8%) порівняно з методами швів (21,6%). Проте техніка накладання швів продемонструвала вищу частоту рецидивів вивиху/підвивиху (4,8%) і затримки/гіпермобільності (24,0%), ніж тунельна техніка (3,3% і 8,6% відповідно). Хоча ця інформація викликає питання щодо ризику ускладнень, пов'язаного з кожною процедурою, чітке порівняння між процедурами неможливо зробити через відносно невеликі доступні розміри вибірки, різноманітність супутніх процедур, що виконуються з реконструкцією МПФЗ, відсутність єдиного звіту про ускладнення та варіації за тривалістю спостереження.

Можливо, найважчим ускладненням, про яке повідомлялося, був післяопераційний перелом надколінка. Повідомлялося про чотири переломи надколінка, які були у пацієнтів, з реконструкцією МПФЗ, які пройшли оперативне втручання з використанням одинарних або подвійних поперечних кісткових тунелів. Діапазон кісткових тунелів, створених у цих 4 пацієнтів, коливався від 3,2 мм до 4,5 мм. В одного пацієнта після падіння з висоти власного зріста, стався поперечний перелом надколінка. Його фіксація вимагала поперечного 3,2-мм підколінного тунелю з поліефірним трансплантатом, який фіксували до латеральної частини надколінка за допомогою вузла. У двох пацієнтів був 4,5-мм підколінний тунель, який виходив з передньої частини надколінка. Автори використовували напівсухожильний аутоотрансплантат з вільним кінцем, пропущеним через тунель, складеним та зашитим на місце. У четвертого пацієнта при підйомі зі стільця стався післяопераційний перелом надколінка. Ще одним частим ускладненням після реконструкції МПФЗ є неможливість активного згинання колінного суглобу. Це було зареєстровано у 22 пацієнтів (13,4% усіх ускладнень), з яких половина потребувала післяопераційних маніпуляцій під анестезією. Жодних переломів надколінка не повідомлялося в дослідженнях з використанням техніки стикування, анкерів або прикріплення м'яких тканин на надколінку. Незважаючи на те, що частота вивихів надколінка, безумовно, недостатньо висока, щоб зробити статистично значущі висновки, хірургу-травматологу слід розглянути можливість використання техніки оперативного втручання, яка не несе внутрішньосуглобового ризику перелому. У цьому контексті фіксація на основі стикувального анкера або шовного матеріалу може бути безпечнішою у використанні.

Рекомендується фіксація під різними кутами згинання. Кут згинання колінного суглоба під час розміщення трансплантата може відігравати важливу роль у післяопераційній стабільності надколінка. Тенденція до тих, хто проходить фіксацію при згинанні колінного суглоба під кутом менше 60° (32,6%), має вищий загальний рівень ускладнень, ніж у тих, хто проходить фіксацію при згинанні колінного суглоба під кутом 60° або більше (23,8%). Подібним чином спостерігався нижчий рівень рецидивуючого підвивиху/вивиху (1,6% проти 6,1%) і тривалого занепокоєння/гіпермобільності (9,1% проти 9,6%) серед тих, хто пройшов фіксацію під кутом 60° або більше, порівняно з тими, хто пройшов фіксацію під кутом менше 60°. Проте слід бути обережним при інтерпретації цих значень, оскільки вони є лише описовими за своєю природою, а раніше обговорені обмеження перешкоджають прямому статистичному порівнянню. При повному розгинанні медіальний ретинакулум і МПФЗ найбільш натягнуті і протистоять підвивиху надколінка [15]. Надколінник легше підвивихається під кутом згинання 20° [16]. Коли згинання колінного суглоба збільшується, медіальний ретинакулум послаблюється, а

стегновий блок обмежує медіальне та латеральне зміщення надколінка. Попередня робота також повідомляє, що максимальна довжина трансплантата відбувається при 60° згинання [17]. Деякі автори виступають за фіксацію трансплантата при збільшених кутах згинання колінного суглоба, щоб запобігти надмірному натягу трансплантата [18], тоді як інші закликають до фіксації при зменшеному згинанні колінного суглоба, оскільки максимальний ефект МПФЗ виникає від 0° до 20° [19]. Ця сфера потребує подальших порівняльних досліджень, перш ніж можна буде зробити висновки.

Наше дослідження показало, що значна кількість пацієнтів була змушена повернутися в операційну для проведення додаткових хірургічних процедур. Найбільша кількість вторинних операцій була зареєстрована для маніпуляцій під анестезією (1,4%), для втрати рухливості колінного суглоба та для видалення імплантів (1,1%). Слід також пам'ятати про те, що будь-яка апаратна частина краю надколінка або медіальної сторони коліна може стати помітною після того, як хірургічний набряк зникне. Пацієнти можуть гірше переносити імпланти в цих ділянках, ніж в інших частинах колінного суглоба (наприклад, проксимальний відділ великогомілкової кістки після реконструкції передньої хрестоподібної зв'язки). Загалом 19 пацієнтів у 5 дослідженнях скаржилися на болісні апаратні засоби [13, 20-23]. З цих 5 досліджень 133 пацієнтів пройшли реконструкцію МПФЗ за допомогою металевих імплантів. В одному дослідженні деякі пацієнти в когорті не мали імплантованого апаратного забезпечення, і їх виключили з попередньої загальної кількості.

Можливість зробити висновки з цього огляду дуже обмежена через відсутність єдиного звіту про методологію в усіх дослідженнях, які включені. У окремих дослідженнях спостерігалася значна варіабельність частоти ускладнень, коли частота ускладнень коливалася від 0% до 85,2% [13]. Подібним чином великі стандартні відхилення для середньої частоти повторного підвивиху/вивиху та триваючої гіпермобільності/занепокоєння свідчать про те, що частота ускладнень сильно варіювалася між включеними дослідженнями та не була нормально розподілена. Ця варіабельність, ймовірно, не є результатом величезних коливань загального клінічного результату між дослідженнями, а скоріше є функцією варіації в методології дослідження для звітування про ускладнення та тривалості спостереження.

Висновки: Реконструкція МПФЗ в цілому є популярною хірургічною процедурою, яка може дати успішні результати у багатьох пацієнтів. Однак, незважаючи на свою популярність, ця процедура, яка може бути пов'язана зі значними інтраопераційними та післяопераційними ускладненнями, які слід враховувати перед вибором методики. Крім того, існує нестача досліджень високого рівня, які оцінюють методи реконструкції МПФЗ, що обмежує нашу здатність судити про справжній результат цієї процедури щодо частоти ускладнень. Для визначення загального результату, ризиків і переваг цієї процедури необхідні подальші дослідження високого рівня з єдиним звітуванням про методологію та клінічні результати, включаючи ускладнення.

Список використаних джерел:

1. Fithian DC, Paxton EW, Stone ML, et al. Epidemiology and natural history of acute patellar dislocation. *Am J Sports Med.* 2018;32(5):1114-1121.
2. Hawkins RJ, Bell RH, Anisette G. Acute patellar dislocations: the natural history. *Am J Sports Med.* 2015;14(2):117-120.

3. Beasley LS, Vidal AF. Traumatic patellar dislocation in children and adolescents: treatment update and literature review. *Curr Opin Pediatr*. 2008;16(1):29-36.
4. Carson WG Jr, James SL, Larson RL, Singer KM, Winternitz WW. Patellofemoral disorders: physical and radiographic evaluation. Part II: radiographic examination. *Clin Orthop Relat Res*. 2013;185:178-186.
5. Heegaard J, Leyvraz PF, Van Kampen A, Rakotomanana L, Rubin PJ, Blankevoort L. Influence of soft structures on patellar three-dimensional tracking. *Clin Orthop Relat Res*. 2009;299:235-243.
6. Nomura E, Inoue M, Osada N. Anatomical analysis of the medial patellofemoral ligament of the knee, especially the femoral attachment. *Knee Surg Sports Traumatol Arthrosc*. 2015;13(7):510-515.
7. Philippot R, Chouteau J, Wegrzyn J, Testa R, Fessy MH, Moyon B. Medial patellofemoral ligament anatomy: implications for its surgical reconstruction. *Knee Surg Sports Traumatol Arthrosc*. 2019; 17(5):475-479.
8. Tuxoe JI, Teir M, Winge S, Nielsen PL. The medial patellofemoral ligament: a dissection study. *Knee Surg Sports Traumatol Arthrosc*. 2012;10(3):138-140.
9. Conlan T, Garth WP Jr, Lemons JE. Evaluation of the medial soft-tissue restraints of the extensor mechanism of the knee. *J Bone Joint Surg Am*. 2015;75(5):682-693.
10. Desio SM, Burks RT, Bachus KN. Soft tissue restraints to lateral patellar translation in the human knee. *Am J Sports Med*. 2018;26(1):59-65.
11. Hautamaa PV, Fithian DC, Kaufman KR, Daniel DM, Pohlmeier AM. Medial soft tissue restraints in lateral patellar instability and repair. *Clin Orthop Relat Res*. 2019;349:174-182.
12. Mikashima Y, Kimura M, Kobayashi Y, Asagumo H, Tomatsu T. Medial patellofemoral ligament reconstruction for recurrent patellar instability. *Acta Orthop Belg*. 2017;70(6):545-550.
13. Nomura E, Horiuchi Y, Kihara M. A mid-term follow-up of medial patellofemoral ligament reconstruction using an artificial ligament for recurrent patellar dislocation. *Knee*. 2000;7(4):211-215.
14. Schottle PB, Romero J, Schmeling A, Weiler A. Technical note: anatomical reconstruction of the medial patellofemoral ligament using a free gracilis autograft. *Arch Orthop Trauma Surg*. 2008;128(5):479-484.
15. Amis AA, Firer P, Mountney J, Senavongse W, Thomas NP. Anatomy and biomechanics of the medial patellofemoral ligament. *Knee*. 2013;10(3):215-220.
16. Senavongse W, Amis AA. The effects of articular, retinacular, or muscular deficiencies on patellofemoral joint stability. *J Bone Joint Surg Br*. 2019;87(4):577-582.
17. Smirk C, Morris H. The anatomy and reconstruction of the medial patellofemoral ligament. *Knee*. 2018;10(3):221-227.
18. Ahmad CS, Brown GD, Stein BS. The docking technique for medial patellofemoral ligament reconstruction: surgical technique and clinical outcome. *Am J Sports Med*. 2019;37(10):2021-2027.
19. Ronga M, Oliva F, Longo UG, Testa V, Capasso G, Maffulli N. Isolated medial patellofemoral ligament reconstruction for recurrent patellar dislocation. *Am J Sports Med*. 2019;37(9):1735-1742.
20. Christiansen SE, Jacobsen BW, Lund B, Lind M. Reconstruction of the medial patellofemoral ligament with gracilis tendon autograft in transverse patellar drill holes. *Arthroscopy*. 2018;24(1):82-87.
21. Cossey AJ, Paterson R. A new technique for reconstructing the medial patellofemoral ligament. *Knee*. 2015;12(2):93-98.
22. Fernandez E, Sala D, Castejon M. Reconstruction of the medial patellofemoral ligament for patellar instability using a semitendinosus autograft. *Acta Orthop Belg*. 2015;71(3):303-308.
23. Steiner TM, Torga-Spak R, Teitge RA. Medial patellofemoral ligament reconstruction in patients with lateral patellar instability and trochlear dysplasia. *Am J Sports Med*. 2016;34(8):1254-1261.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ІНТЕНСИВНОЇ ТЕРАПІ БОЙОВОЇ ТРАВМИ

Сидоренко А.А.

Лікар-інтерн за фахом «анестезіологія та інтенсивна
терапія» факультета післядипломної освіти
Дніпровський державний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Єхалов Васіль Віталійович

Доктор медичних наук, доцент кафедри анестезіології,
інтенсивної терапії та медицини невідкладних станів ФПО
м. Дніпро, Україна

Мета: На основі аналізу сучасних обзорних статей та рекомендацій обозначити основні загальноприйняті положення у інтенсивній терапії сучасної бойової травми

Завдання:

Відокремити основні положення та нові підходи у інтенсивній терапії бойової травми.

Матеріали та методи дослідження: аналіз статей від авторів виданих у провідних українських журналах, для вивчення характеру протікання та лікування у поранених бійствослужбовців та мирного населення.

Загальні положення

Бойова травма – сукупне поняття що об'єднує у собі вогнепальні кульові поранення, вогнепальні відламкові поранення, мінно-вибухова'у травму, невогнепальні поєднані травми, невогнепальні поранення вторинними відламками та комбіновані ураження різними видами зброї.

Актуальність теми бойової травми наразі є максимальною.

Актуальність теми бойової травми нажалі є максимальна. Бойова травма вочевидь може призводити до тяжких пошкоджень органів і тканин, має велику летальність а також призводить до тяжких психологічних наслідків

Максимально важливо, що бойову травму отримує найчастіше молоді люди та люди середнього віку, що становлять основу трудоспроможного та економічно активного слою населення. При цьому такі травми характеризуються великою кількістю постраждалих, високою смертністю та високим відсотком інвалідизації.

Проаналізувавши джерела можна виділити такі ключові моменти у наданні медичної допомоги постраждалим з бойовою травмою:

- Дотримання концепції золоті години на етапах евакуації;
- Первинне та вторинне сортування з залученням лікарів різних профілів
- Оцінка показників вітальних функцій та визначення домінуючого ушкодження для з'ясування першочергового напрямку терапії - нейрохірургічне, травматологічне, торакальне, абдомінальне.
- Мінімальна діагностика – комп'ютерна томографія, fast протокол, рентгенологічне дослідження

Паралельно проводиться боротьба з травматичним шоком (тяжкою травматичною хворобою) з ушкодженнями життєво-важливих органів (забій серця, нирок, баротравма легень, пульмоніт при вогнепальній рані легень і т. п.)

-Боротьба з геморагічним шоком внаслідок пошкодження магістральних судин

кінцівок чи внутрішньої кровотечі:

Введення кровоспинних препаратів. Застосування кінцевих методів гемостазу (у тому числі оперативних).

Поповнення об'єму циркулюючої крові шляхом Інфузійної терапії повноцінними кристалоїдними та колоїдними розчинами та за необхідності – вазопресори(норадреналін/допамін) для підтримки ат

Повноцінна замісна гемо та плазмотрансфузія (еритроцитарна маса, свіжезаморожена плазма, цільна кров)

- Важка черепно-мозкова травма (забій гм, дифузне аксональне пошкодження, проникаючі поранення) та набряк ГМ що відбувається у відповідь на це пошкодження.

Пацієнти з показником шкали коми Глазго 8 і менше потребують інтубації чи за неможливості іншого способу протекції дихальних шляхів з підтримкою рівня парціального тиску CO₂ не нижче 34мм рт. ст

- Боротьба з гіпотонією інфузією розчинів та за необхідності вазопресорів
- лікар-нейрохірург приймає рішення про необхідність оперативного втручання та контролю внутрішньочерепного тиску.

При симптомах підвищеного внутрішньочерепного тиску/дислокації структур гм - застосування гіпертонічних розчинів чи манітолу (манітол та інші діуретики протипоказаний при гіпотонії)

- Седация пропופолом, тіопенталом натрія, дексмететомідіном
- Терапія гіпертермії та судорог
- Останні дослідження показують ефективність раннього застосування транексанової кислоти при чмт

- Турнікетний синдром(с-м позиційного стиснення) с наступним гострим пошкодженням нирок

- Компартмент-синдром - підвищення тиску у замкнутих кістково-фасціальних футлярах, в наслідок набряку, призводить до зменшення перфузії тканин, гіпоксію та спричиняє їх некроз.

Терапія турнікетного синдрому та компартмент синдрому

- Оцінка життєздатності тканин та прийняття рішення щодо ампутації кінцівки
- Оксигенотерапія та за потреби ШВЛ
- Адекватне знеболення
- Інфузійна та дезінтоксикаційна терапія (дінамічний нагляд з урахуванням можливості розвитку набряку легень)
- Боротьба з гіперкаліємією
- Екстракорпоральні методи – гемодіаліз, як спосіб протезування функції нирок на термін стадії ниркової недостатності
- Антибіотикотерапія причини турнікетного синдрому
- Терапія супутного компартмент синдрому - Фасциотомія + протинабрякова терапія

- Масивні опіки чи травма що поєднанна з опіками

Головним принципом лікування обпалених є швидке відновлення ОЦК з одночасною регідрацією інтерстицію.

- Препаратами вибору для проведення інфузійної терапії в перші 6-8 год є кристалоїдні розчини.

Через 6-8 год до інфузійної терапії опікового шоку додаються нативні колоїди з розрахунку 250 мл плазми (розчину 5%-10% альбуміну, амінокислот) на 1 л розчинів

- Розрахунок потреби в рідині на 1 добу = 3 мл x маса тіла (кг) x загальна площа опіку (%)

- У перші 8 год повинно бути введено 50 % запланованого обсягу. Потреба в рідині на другу добу зазвичай становить від однієї до двох третин потреби в першу добу.

- Проводиться профілактика та лікування вторинного інфікування антибіотиками, відновлення водно - електролітного балансу, енергозабезпечення парентеральним харчуванням, детоксикація методом форсованого діурезу.

- Опіки внаслідок бойових дій можуть бути від ураження фосфорних боеприпасами, тобто бути хімічними

Повна корекція пошкоджень проводиться поетапно а не одномоментно
Основний принцип надання хірургічної допомоги – це концепція «Damage control»

Основним методом лікування вогнепальних та мінно-осколкових поранень залишається первинна та повторна (етапна) хірургічні обробки рани.

Принципи пхо - оптимальність, адекватність, дренажування, ранне закриття ран.

Згідно концепції "золотої години" протягом однієї години у важко травмованих мають бути відновлені життєво важливі функції - при невиконанні цієї умови в органах і тканинах розвиваються незворотні зміни з летальним наслідком.

Згідно даної концепції всі ушкодження розподіляються на 3 категорії:

Вкрай тяжкі ушкодження, при яких навіть негайне втручання не приводить до позитивних результатів лікування травми;

ушкодження, при яких наслідки травми (смертність або інвалідність) залежать від своєчасності та якості втручання: медична допомога надається на місці події і потерпілі одразу транспортуються в спеціалізовані установи або в багатопрофільні лікарні для надання спеціалізованої медичної допомоги на протязі 1 години з моменту травмування;-

ушкодження, при яких надання спеціалізованої медичної допомоги може бути відкладеним на термін більше 1 години без ризику для життя та здоров'я постраждалого.

В спеціалізованих травматичних центрах основу лікувальної тактики складають концепції хірургічної реанімації, ортопедичної реанімації і поліорганної недостатності.

Згідно концепції ортопедичної реанімації в найближчі години після надходження пацієнта повинні бути фіксовані переломи довгих трубчатих кісток і кісток тазу, що дозволить ліквідувати вогнища ендотоксикозу.

Згідно концепції поліорганної недостатності проводиться моніторинг і корекція дисфункцій основних органів та систем.

Концепція травматичної хвороби на сучасному етапі замінила концепцію травматичного шоку в межах бойової травми. Згідно концепції травматичної хвороби виведення пацієнта із стану травматичного шоку ще не вирішує проблему лікування, оскільки в 57,5% пацієнтів в подальшому розвиваються важкі системні ускладнення, а 34,4% хворих помирають у віддалений від моменту травми період. Тому, концепція травматичної хвороби передбачає не виведення з шоку любою ціною, а відновлення і стабілізацію вітальних функцій, прогнозування і профілактики ускладнень з перших годин від початку лікування.

Концепція хірургічної реанімації передбачає: з одного боку екстрене хірургічне втручання виконує роль протишокового заходу у пацієнтів з бойовою травмою. З іншого боку у важких пацієнтів одночасна і повна корекція всіх пошкоджень погіршує

стан пацієнта і супроводжується високою летальністю. Тому: при наданні хірургічної допомоги пацієнтам з політравмою слід керуватися принципом розумного співвідношення "користь/школа" від екстреного хірургічного втручання. Цьому принципу найбільш оптимально відповідає концепція Damage control.

Основою всієї лікувально-діагностичної програми при політравмі є наступний принцип: завжди бути попереду розвитку патофізіологічних процесів, попереджаючи життєво небезпечні розлади.

Висновки - інтенсивна терапія сучасної бойової травми є багатокомпонентною та потребує залучення спеціалістів різних профілів. Також лікування повинно бути організовано згідно єдиних стандартів з розумінням який обсяг допомоги повинен бути наданий на конкретному етапі; догоспітальний етап - етап медичної евакуації, медичні центри 1 рівня та високоспеціалізовані медичні установи.

ОСОБЛИВОСТІ СУБМІКРОСКОПІЧНИХ ЗМІН У СІМ'ЯНИКАХ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ТВАРИН ПРИ ЕТАНОЛОВІЙ ІНТОКСИКАЦІЇ

Гнатюк Михайло Степанович

Д-р. мед. наук, професор, завідувач кафедри
оперативної хірургії та клінічної анатомії
*Тернопільський національний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України, Україна*

Нестерук Сергій Олександрович

Канд. мед. наук, доцент кафедри хірургії №1 з урологією
та малоінвазивною хірургією імені Л.Я. Ковальчука
*Тернопільський національний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України, Україна*

Татарчук Людмила Василівна

Д-р. мед. наук, доцент кафедри фізіології з основами біоетики та біобезпеки
*Тернопільський національний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України, Україна*

Монастирська Наталія Ярославівна

доктор філософії, асистент кафедри оперативної хірургії та клінічної анатомії
*Тернопільський національний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України, Україна*

Вступ. Алкоголізм є розповсюдженою медичною та соціальною проблемою, яка нерідко призводить до інвалідності та смертності переважно працездатного населення. Тривала етанолова інтоксикація негативно впливає практично на всі органи і системи людини та експериментальних тварин [1, 2]. Морфологічні зміни у сім'яниках при етаноловому отруєнні досліджені недостатньо [3].

Мета роботи – субмікроскопічно вивчити особливості ремоделювання структур лівого та правого сім'яників при етаноловій інтоксикації.

Матеріали і методи. Морфологічно досліджені сім'яники 30 лабораторних статевозрілих білих щурів-самців, які були розділені на дві групи. 1-а – 15 контрольних інтактних тварин, 2-а – 15 щурів з тривалою етаноловою інтоксикацією, яким внутрішньошлунково вводили 30 % розчин етанолу з розрахунку 2 мл на 100 г маси тіла на протязі 28 діб один раз на добу. Евтаназію тварин здійснювали кровопусканням в умовах тіопенталового наркозу через місяць від початку досліді [4].

Для електронно-мікроскопічних досліджень вирізали маленькі шматочки із сім'яників експериментальних тварин, фіксували в 2,5 % розчині глютаральдегіду з активною реакцією середовища рН 7,2 – 7,4, приготовленому на фосфатному буфері. Постфіксацію забраного матеріалу виконували в 1,0 % розчині чотириокису осмію, обезводнювали у пропілен оксиді та заливали у суміш епоксидних смол з аралдитом. Ультратонкі зрізи, що були виготовлені на ультрамікротомі LKB-3 (Швеція), контрастували в 1,0 % водному розчині ураніацетату та цитрату свинцю [5], досліджували в електронному мікроскопі ПЕМ-125 К [5].

Усі маніпуляції з експериментальними тваринами проводилися з дотриманням загальноприйнятих біотичних норм гуманного поводження з лабораторними тваринами у відповідності до міжнародних та національних положень стосовно проведення експериментів із залученням тварин: «Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та наукових цілей» (Страсбург, 1986), «Загальні етичні принципи проведення експериментів на тваринах» (Україна, 2001), Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» № 3447-1У (Україна, 2006).

Результати і обговорення. Електронномікроскопічно спостерігалися морфологічні зміни у всіх структурах сім'яників при змодельованій патології. Субмікроскопічно у артеріолах, гемокапілярах та венулах гемомікроциркуляторного русла визначалися дистрофічні зміни ендотеліальних клітин, деякі з них десквамовані. Відмічалася також гомогенізація та деструкція базальних мембран судин, периваскулярний набряк. В стінці мікросудин, особливо у закапілярних венулах та венулах плазморагія. В периваскулярних просторах явища плазморагії та фіброзу. В стромі осередки клітинних інфільтратів. Ядра ендотеліоцитів з вираженими явищами пікнозу, рексису. Артерії дрібного калібру та артеріоли переважно спазмовані, ендотеліоцити у них електронощільні з чисельними інвагінаціями каріолеми. Еластичні волокна у стінці судин набряклі, розволокнені, з явищами мультиплікації, дезорганізації, фрагментації, порушенням їх орієнтації.

Клітини Лейдіга (інтерстиційні ендокриноцити) виявлялися у інтерстиції між каналцями поодинокі. Відмічалася також невеликі скупчення вказаних структур навколо судин. Біля останніх з вираженими змінами судинної стінки виявлялися ендокриноцити з дистрофічними змінами цитоплазматичних органел, інвагінаціями каріолеми та явищами деструкції плазмолем.

Субмікроскопічно виявлялися осередки потовщення внутрішнього колагенового шару стінок деяких сім'яних каналців. Сперматогенний епітелій у сім'яних каналцях формував характерні шари і був представлений сперматогоніями типу А і В, сперматоцитами I та II порядків, незрілими та зрілими сперматидами, а також незначною невеликою кількістю сперматозоїдів. В цитоплазмі деяких мітохондрій вказаних структур спостерігався набряк, деструкція та фрагментація крист. Відмічалася також розширення цистерн ендоплазматичного ретикулуму, вільні рибосоми і помірна кількість глікогену.

Варто вказати, що серед клітин сперматогенного епітелію локалізувалися підтримуючі клітини – суспендоцити (клітини Сертолі). Ядра вказаних клітин подовженої полігональної форми, з чисельними інвагінаціями каріолеми, з маргінацією дрібнозернистого хроматину. В цитоплазмі клітин Сертолі цистерни гладкої ендоплазматичної сітки розширені з осередками деструктивних змін, добре розвинутий комплекс Гольджі з вогнищевими деструктивними змінами, мітохондрії витягнутої форми, просвітлені, набряклі з фрагментацією крист, кількість лізосом збільшена. Міжклітинні контакти деструктивно змінені. За даними деяких авторів виявлені структурні зміни міжклітинних контактів – це порушення гематотестикулярного бар'єру [3].

Необхідно вказати, що виявлені субмікроскопічні зміни у структурах сім'яників дослідних тварин в умовах тривалої етанолової інтоксикації домінували у лівому сім'янику, що пов'язано з особливостями венозного відтоку [6]. В стромі спостерігалися осередки клітинної інфільтрації, а також розростання сполучної тканини та її гіалінізація.

Висновки. Тривала етанолова інтоксикація призводить до виражених судинних

розладів в сім'яниках, дистрофічних та некробіотичних змін сперматогенного епітелію, ендотеліоцитів судин, ураження ендокринних структур, інфільтрації, склерозування та гіалінізації строми. Більш виражені зміни досліджуваних структур домінують у лівому сім'янику.

Список використаних джерел:

1. Будник А. Ф. Морфологическая характеристика простаты человека при хронической алкогольной интоксикации / А. Ф. Будник, О. Е. Богатырёва, А. Б. Мусукаева // Международный научно-исследовательский журнал. – 2016. – 3(45). – С. 50-52.
2. Kudo R, Yuui K, Kasuda S, Hatake K. Effect of alcohol on vascular function. Nihon Arukoru Yakubutsu Igakkai Zasshi. 2015; 50(3): 123-34.
3. Грицуляк Б. В. Гісто-та ультраструктурні зміни в яєчку щурів з хронічною алкогольною інтоксикацією / Б. В. Грицуляк, В. Б. Грицуляк, М. Б. Пастух, Н. П. Долинко // Світ медицини та біології. – 2014. – №2 (44). – С.114-117.
4. Ковалев Г. А. Экспериментальная модель алкогольного поражения печени у самок крыс / Г. А. Ковалев, А. Ю. Петренко // Вісник Харк. нац. ун-ту. – 2004. – № 617. – С.15-18.
5. Горальський Л. П. Основи гістологічної техніки і морфофункціональні методи дослідження у нормі та при патології/ Л. П. Горальський, В. П. Хомич, О. І. Кононський. – Житомир: Полісся, 2011. – 288 с.
6. Байбаков В. М. Морфофункціональні зміни венозного русла як ланки дренажної системи яєчка при травмуванні судинних анастомозів сім'яного канатика в експерименті / В. М. Байбаков // Клінічна анатомія та оперативна хірургія. – 2011. – Т. 16, № 4. – С. 32-35.

СЕКЦІЯ XXV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ТАЕКВОН-ДО З ОЗДОРОВЧОЮ МЕТОЮ

Конюх Наталія Сергіївна

здобувачка вищої освіти факультету фізичного виховання
*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка, Україна*

Науковий керівник: Черній Валентина Петрівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри теорії і методики фізичного виховання
*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка, Україна*

Статистичні дані останніх років підтверджують той факт, що значна частина учнів закладів загальної середньої освіти має незадовільну або досить низьку фізичну підготовку і нездатна досягти тих стандартів здоров'я, які відповідають узгодженому світовою науково-спортивною громадськістю рівневі. Це обумовлено, насамперед, наступними чинниками: малорухливий спосіб життя, шкідливі звички, нераціональне харчування, матеріально-соціальні чинники, психологічні стреси тощо [2; 4].

Останні дослідження науковців вказують на ефективне вирішення окресленої проблеми шляхом використання у фізичному вихованні методик східних единоборств (карате, дзюдо, кендо, айкідо, таеквон-до тощо) як засобу формування здорового способу життя молоді та розвитку рухових здібностей [1; 3; 5]. У наукових пошуках науковців Р. Арканія, В. Гаврилюка схарактеризовано техніку і тактику бойового мистецтва таеквон-до та обґрунтовано можливість використання його елементів у процесі фізичного виховання учнівської молоді [1; 3].

Разом із тим на сьогодні існує незначна кількість наукових робіт, які б характеризували вплив занять таеквон-до на стан здоров'я молоді, що вказує на перспективність та актуальність дослідження щодо застосування засобів таеквон-до з оздоровчою метою.

Низкою фахівців обґрунтовано, що з метою оздоровлення учнівської молоді у процесі фізичного виховання можливим є використання елементів таеквон-до. Адже заняття бойовими мистецтвами, маючи у своєму арсеналі засоби дихального характеру оздоровчої спрямованості, приваблюють молодь і викликають інтерес до регулярних занять. Застосування великої кількості дихальних вправ, які є характерними для кожного тренувального заняття з таеквон-до, сприяють формуванню захисних сил організму. При цьому поглиблюється дихання, покращується газообмін, підвищується ступінь насичення крові киснем. Такі позитивні зміни у роботі респіраторної системи оптимізують функціональний стан і

неспецифічну резистентність організму молодій людині[1].

Ще одним важливим оздоровчим завданням, які успішно вирішуються засобами фізичного виховання, є гармонійне зміцнення опорно-рухового апарату і формування правильної постави. Під час занять і змагань з таеквон-до працюють всі частини тіла, воно міцніше, розвивається пластично і гармонійно. Це одна з найдавніших і найбільш ефективних оздоровчих систем, яка сприяє не тільки правильному формуванню скелетно-м'язового корсету, але і розвитку гармонійної особистості.

Заняття таеквон-до стимулюють енергію людини і динамізм її рухів, сприяють розвитку надзвичайно швидкого мислення. Серйозні та постійні тренування покращують інтелектуальну діяльність, розвивають інтуїцію, здатність до негайної реакції. При груповому методі навчання таеквон-до виробляється відповідний емоційний, змагальний фон, що стимулює підвищену працездатність.

Активна рухова діяльність під час занять сприяє зміцненню дихальної серцево-судинної систем, системи крові. Тому заняття таеквон-до спричиняють позитивний вплив на функціональний стан і адаптаційні можливості органів та систем організму учнів. [1; 3]. При вивченні прийомів таеквон-до успішно удосконалюються функції всіх органів людини. Таким чином, за допомогою таеквон-до вирішуються завдання загального фізичного розвитку і різнобічного вдосконалення рухових здібностей. Локальний вплив на ту чи іншу групу м'язів, суглобів, зв'язок, що сприяє розвитку та зміцненню м'язового корсета та попередженню м'язового дисбалансу.

Стандартний режим тренування пов'язаний з активною роботою всього тіла. Наслідком такої роботи є збільшення частоти серцевих скорочень, довготривале підвищення інтенсивності кисневого обміну в серці та легенях. Подібна посиленна вентиляція називається аеробним ефектом, що характеризується такими проявами [3]:

- підвищення ефективності роботи легень;
- поліпшення системи кровотоку шляхом збільшення кровоносних судин, підвищення їхньої еластичності, зниження дистонії;
- поліпшення складу крові, особливо підвищення складу червоних кров'яних тілець і гемоглобіну;
- підвищення життєздатності тканин тіла завдяки посиленню обмінних процесів;
- збільшення резерву роботи серця;
- поліпшення сну та виведення з організму шлаків.

До того ж заняття таеквон-до є одним з кращих засобів розвитку і посилення емоційних, перцептивних і фізіологічних властивостей, які дають можливість молодим людям успішно навчатись, відновлювати сили після значного навчального навантаження [1].

Загалом, в таеквон-до проявляється стільки фізичних, моторних і духовних якостей, що важко віддати перевагу якомусь одному з них, адже для занять таеквон-до в рівній мірі потрібні сила, швидкість, гнучкість, витривалість, кмітливність, уважність, реакція, ініціативність, чутливість, швидкість мислення, стійкий вольовий стан, здатність долати труднощі. Заняття таеквон-до поліпшують діяльність серцево-судинної, дихальної систем, системи крові; сприяють формуванню правильної постави, загартуванню. Через виконання вправ таеквон-до розвиваються психічні процеси, воля, самостійність. Отже, в процесі занять таеквон-до у молодій людині зміцнюється здоров'я, поліпшується фізичний розвиток, що дозволяє рекомендувати його як ефективний засіб підвищення рівня фізичного здоров'я, фізичної підготовленості та розвитку рухових якостей у дітей та молоді.

Список використаних джерел:

1. Арканія Р. А. Ефективні тренувальні засоби і особливості підготовки юних таеквондистів. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наук. праць. 2017. Випуск 2. С. 12–17.
2. Базильчук В. Б., Жданова О. М. Проблема удосконалення організаційних форм фізкультурної діяльності учнів. Фізична культура, спорт та здоров'я : Матеріали IV Міжнар. наук. конф. студ. та аспірантів. Харків., 2002. С. 20–21.
3. Гаврилюк В. О. Методика навчання фізичної культури з використанням елементів таеквон-до учнів 8-9 класів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2012. 20 с.
4. Інформаційні матеріали щодо стану здоров'я дітей в Україні та основних чинників, які впливають на його збереження. Інформ. зб. МОН України. № 15–16. 2002. С. 23–25.
5. Коваленко І. М. Програмування фізкультурно-оздоровчих занять з елементами дзюдо для молодших школярів у групах подовженого дня: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02. Харків, 2014. 21 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ЕТИЧНІ ОСНОВИ МОТИВАЦІЇ ДО СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Волошин Максим Юрійович

курсант навчальної групи КП-133 факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Рогальський Володимир Ілліч

старший викладач кафедри спеціально-фізичної підготовки, майор поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

В наш час важливо правильно вибудовувати роботу з спортсменами. Складність цього процесу у тому, що з окремими віковими групами не характерна наявність міцної мотиваційної бази. Як правило, заняття в секції мають у дитини ситуативний характер, і інтерес досить швидко знижується або зникає взагалі.

Інший варіант, коли дітей на спортивну секцію приводять батьки, а отже, у юного спортсмена спочатку не було особистої зацікавленості у заняттях. Саме тому тренер з виду спорту, який працює з дітьми, повинен приділяти особливу увагу роботі, щодо формування стійкого мотивованого ставлення до занять у спортивній секції, що пов'язано не лише з наступними результатами у вибраному виді спорту, а й формуванням вольових якостей, поведінки дітей та підлітків [1, 2].

Було виявлено, що найбільш критичними факторами, пов'язаними зі зниженням інтересу молодших школярів до занять у спортивній секції, є протиріччя між:

1. Типовим для дітей уявленням про спорт як свято (почерпнутим із перегляду телепередач, відвідування змагань) та реальною «чорною роботою» юного спортсмена;
2. Очікуванням, пов'язаним із освоєнням спеціальних вправ, характерним для обраного виду спорту, та традиційним акцентом на загальній підготовці на початку навчання (брак яскраво виражених технічних дій, характерних для вибраного виду спортивної діяльності);
3. Звичкою дітей (особливо молодших школярів) керуватися у руховій діяльності «принципом задоволення» та реальною вимогою спортивного тренування працювати через «не можу» і «не хочу» [1, 4].

Проведений аналіз літературних джерел дозволив зробити такі висновки, пов'язані з психолого-педагогічними основами формування мотивації до занять у спортивній секції на початковому етапі навчання:

– початок занять спортом пов'язаний із протиріччями між типовим уявленням дітей про спортивну діяльність та реаліями тренувального процесу. Вікові особливості дітей молодшого шкільного віку характеризуються, з одного боку, відсутністю сформованих усвідомлених вольових дій, з іншого – високою керованістю;

– для побудови роботи на початковому етапі тренеру необхідно враховувати різні групи мотивів: задоволення рухових потреб, реалізація потреби у безпеці, потреба у соціальних зв'язках, прагнення самоактуалізації;

– для тренера важливо враховувати факт «очікування» рухових дій, які асоціюються з вибраним видом спорту, і включати елементи спеціальних вправ, рухів

або використовувати інвентар, а також форму для підтримки інтересу дітей до обраного виду спорту;

- важливою умовою збереження та підвищення мотивації до занять є створення «ситуації успіху», заохочення юних спортсменів та використання для цього символічних атрибутів;

- Необхідно постійно на всіх етапах тренувального процесу вибудовувати взаємні стосунки з батьками, залучати їх до організаційних заходів, формувати колективне ставлення до занять;

- рекомендується створювати поведінкові ситуації, спрямовані на зниження психологічного дискомфорту та формування колективу;

- тренеру важливо вибудовувати спілкування з вчителями (вчителем фізичної культури) для досягнення спільної мети, пов'язаної з підвищенням уваги до занять фізичною культурою та спортом, а для молодого спортсмена з'являється можливість проявити себе й у шкільному колективі;

- до плану тренувальних занять та внутренувальних заходів рекомендується включати елементи, пов'язані з ознайомленням з історією обраного виду спорту, інформацією про відомих спортсменів та найбільші змагання, що буде спрямовано на підвищення інтересу до обраної сфери спортивної діяльності;

- для підвищення емоційності та інтересу до занять у рамках проведення тренувальних заходів можна залучати спортсменів, які мають розряди, досвід змагань;

- з урахуванням особливостей психоемоційного прояву школярів даної вікової групи, систематично під час тренувальних занять рекомендується проводити міні змагання (у виконанні окремої вправи та прийому), а також змагань з присутністю батьків та однолітків [3];

- важливу роль відіграє наявність єдиної клубної атрибутики, тим більше зробленої руками самих дітей та їхніх батьків;

- Доцільно ввести в практику опитування тих, хто покинув секцію, щоб з'ясувати, що їм не сподобалося, для коригування роботи: сам факт опитування може змусити передумати [1].

Отже, комплекс таких заходів допоможе тренеру у питанні формування позитивної мотивації до занять у групах спортсменів, особливо у початковому етапі занять.

Список використаних джерел:

1. Колос, Олена Анатоліївна. Формування мотивації для занять фізичною культурою і спортом. Diss. ВНТУ, 2020. Вилучено з: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29567/9738.pdf?sequence=3>.
2. Ляшенко, І. А. "ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО ЗАНЯТЬ СПОРТОМ." Розвиток освіти, науки та бізнесу: результати 2020: тези доп. міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 3-4 грудня 2020 р.-Україна, Дніпро, 2020.Т. 2.596 с.: 18. Вилучено з: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1076.
3. Сотник, Ж. Г., Я. І. Кравчук, and О. В. Сотник. "Формування мотивації до занять спортом на етапі початкової підготовки." 2021 р. Вилучено з: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/34970>.
4. Ткаченко, К. "Мотивація до занять спортом студенток закладів вищої освіти." 2022 р. Вилучено з: <file:///C:/Users/Максим/Downloads/274489-Текст%20статті-632615-1-10-20230225.pdf>.

СЕКЦІЯ XXVI. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

МЕДІА ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ РІЗНОМАНІТНОСТІ: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Левченко А.В.

аспіранта першого року навчання, денної форми
зі спеціальності 034 – культурологія група ДКР-31-21
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Україна

У сучасному світі медіа відіграють важливу роль у формуванні людського сприйняття та мають значний вплив на збереження культурної різноманітності. Зростаюча роль медіа в суспільстві вимагає критичної уваги до особливостей свідомого сприйняття людиною культурних цінностей, зосередження на проблемах розвитку медійної грамотності та визнання важливості культурної різноманітності в сучасному суспільстві.

Медіа впливають на культурну різноманітність у різних аспектах людської життєдіяльності. З одного боку, медіа можуть сприяти поширенню та просуванню різноманітних культурних практик та традицій. Вони створюють платформи на яких культурні спільноти можуть заявити про свою унікальність та обмінюватися своїми цінностями зі світом. Медіа є засобом за допомогою якого можна поширити культурні програми, фільми, музику, літературу та інші контенти, що висвітлюють різноманіття культурних практик. З іншого боку, медіа також можуть мати негативний вплив на культурну різноманітність. Глобалізація та комерціалізація медіа можуть спричиняти поширення однотипного культурного контенту, що веде до зниження різноманітності і гомогенізації культурних практик. Масові медіа, такі як телебачення та інтернет, можуть зосереджувати увагу на популярних аспектах культури або штучно створювати таку популярність, залишаючи маловідомі, але не менш цінні культури без належної уваги.

В такому випадку існує необхідність впровадження критичного підходу до сприйняття медіа. Він допомагає аналізувати, оцінювати та розуміти повідомлення, які до нас приходять через медійні канали.

Отже визначу основні тези, пов'язані з критичним підходом до сприйняття медіа:

- Необхідність розуміння контексту, що являє собою критичний підхід до контексту, в якому пропонується інформація та усвідомлення того, що інформація може бути спотворена або перекошена залежно від політичних, економічних або соціальних інтересів;
- Потреба перевірки достовірності та вміння перевіряти інформацію, особливо в епоху швидкого поширення фейкових новин і дезінформації. Слід використовувати різні джерела, перевіряти факти, звіряти інформацію з авторитетними джерелами перед тим, як приймати відповідні висновки;
- Необхідність свідомого споживання інформації та відношення до неї з питаннями, сумнівами та бажанням зрозуміти джерело інформації, його мотивації та

можливу приховану вигоду.

- Потреба у спрямуванні спільних зусиль культурологів та працівників медіа сфери на виявлення маніпуляцій таких як вибіркової подачі інформації, використання емоційного маніпулювання, стереотипів та перекручення фактів.

- Необхідність розвитку медійної грамотності, що включає в себе розуміння медійних жанрів, структур, засобів впливу та стратегій. Слід навчитися розпізнавати різні форми медійного вираження і розуміти їх вплив на наше сприйняття.

Важливою аспектом є також збереження культурної різноманітності, пропагуючи і підтримуючи різні аспекти культур, мов, традицій та історії різних спільнот. Забезпечення поваги до культурної різноманітності у медіа сприяє створенню інклюзивного суспільства, де різноманітність вважається цінністю, а кожна культура має право на представлення.

Збереження культурної різноманітності в медійному середовищі сприяє будівництву толерантного, відкритого та багатокультурного суспільства. Це означає, що медіа повинні пропонувати різноманітність перспектив, уникати стереотипів та гомогенізації, а також забезпечувати рівноправне представлення різних культурних груп. Критичне осмислення медійних повідомлень та практика медійної грамотності допомагають нам бути критичними споживачами медіа і зберегти різноманітність нашого культурного спадку.

Таким чином, розвиток критичного підходу до сприйняття медіа є необхідним для збереження культурної різноманітності. Шляхом активного аналізу медійних повідомлень та відповідального споживання медіа, ми здатні усвідомлювати та цінувати культурну різноманітність. Забезпечення рівноправного представлення різних культурних груп у медійному просторі сприяє будівництву гармонійного та багатокультурного суспільства.

РЕПРЕСІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ 30-Х Р. ХХ СТ.

Боровик Анатолій Миколайович

ORCID ID: 0000-0002-0701-6668

доктор історичних наук, професор, професор кафедри
педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна

Становище освітян за сталінського тоталітарного режиму 30-х років ХХ ст. було непростим. Значну частину педагогічних працівників існуючий режим зміг включити до обслуговування, возвеличення і захису існуючої тоталітарної системи. Проте, частина освітян стала об'єктом карних переслідувань та механізмом організованого фізичного та ідеологічного терору. Репресії проти педагогічних працівників стали невід'ємним елементом сталінізму. Державний та партійний апарат через засоби масової інформації всебільшє став використовувати різні ідеологічні звинувачення та ярлики для наукових та педагогічних працівників. Частіше всього для їх критики вживався найбільш поширений на той час ярлик «українських буржуазних націоналістів», «троцькістів» та інших ворожих елементів радянської держави.

За радянського часу ця проблема замовчувалася і лише з утворенням незалежної держави в Україні вона стала актуальною. Значну роль у вивченні цих питань відіграло видання науково-документальної серія книг «Реабілітовані історією». Це видання покликане відновленню історичної справедливості, мало ґрунтовно висвітлити трагічних подій в історії України, повернути незаслужено забуті імена державних діячів, науковців, митців, робітників і селян, вшанувати тих, хто боровся за свободу і незалежність України. З цією метою 6 квітня 1992 р. Верховна Рада України прийняла спеціальну постанову № 2256-XII «Про підготовку багатотомного науково-документального видання про жертви репресій в Україні» [1]. З цього часу у вітчизняній історіографії з'являється значна частина публікацій про репресії радянської доби на території України, в тому числі й про переслідування освітян.

У нашому дослідженні ми звернемо увагу на шляхи «виявлення» таких елементів лише в одному навчальному закладі, Чернігівському педагогічному інституті періоду 30-х рр. ХХ ст. та тих покараннях, які застосованих проти осіб, що переслідувалися.

У списку викладачів інституту, що стали об'єктом переслідувань, був директор інституту Ройфман Ізраїль Фроїманович. У грудні 1933р. його призначили директором цього навчального закладу. Стан справ у ньому був критичний, адже заморожена система опалення не давала можливості здійснювати навчальний процес. Ознайомившись із об'єктом керівництва, новий директор вдався до радикальних дій, відпустивши студентів на певний час по домівках. Для того, щоб нагріти приміщення при замороженій системі водяного опалення, почали будувати цегляні грубки в кожній аудиторії та кімнатах гуртожитку. Це дало змогу в лютому відновити навчальний рік і в основному виконати навчальні плани[2, с. 112].

Студентський контингент комплектувався в основному з осіб, що закінчили семирічні школи. Проте навчалися і випускники початкових шкіл. Дуже обмежене число студентів мали середньою освіту. Низька освітня підготовка студентів значно ускладнювала виконання навчальних планів.

Як результат зимова сесія в лютому 1934 р. виявила низький рівень успішності

студентів, багато з них отримали незадовільні оцінки. Так, 27,2% студентів третього курсу математичного відділення екзамен з математичного аналізу склали на незадовільні оцінки, а з аналітичної геометрії – 21,2% отримали такі ж оцінки. До 4%, взагалі не з'явилися на сесію через невпевненість у своїх знаннях [3, арк. 4].

Значні проблеми були пов'язані із комплектуванням кафедри соціально-економічних дисциплін. Вона по суті у 1934 р. була відсутня. Працювала лише одна кафедра – історична, до складу якої входили викладачі «діамату та ленінізму». Головною причиною такого становища, на нашу думку, було те, що питаннями комплектування кафедр суспільно-політичних дисциплін займалися партійні комітети, а не керівництво інституту. За рекомендаціями обласного та республіканського комітетів КП(б)У кандидатури на посаду викладачів рекомендували Міністерству освіти направити на роботу до певних навчальних закладів. Неодноразове звернення керівництва інституту до профільного міністерства не дало бажаних результатів.

Замість конкретної допомоги у підборі викладацьких кадрів Чернігівський міський комітет КП(б)У провидив травалі перевірки роботи інституту та вказував на значні недоліки в роботі навчального закладу. В одній із довідок комісії говорилося, що викладання політекономії здійснюється «по шкідницькому». Вивчалися лише твори К.Маркса, без вивчення наукової спадщини В.Леніна та «геніально теоретичних розробок і вказівок т. Сталіна». Не акцентувалась увага на критиці «буржуазних та соціал-фашистських філософсько-економічних теорій». Тому комісія міському КП(б)У заборонила директору інституту проводити заліки з політекономії, а рекомендувала прийняти їх пізніше, коли буде студентами вивчатись «справжня марксистська політекономія» [4, арк. 6].

За результатами перевірки комісія міському партії прийшла до висновку, що викладацькому складу не вистачає кількох досвідчених викладачів на посадах професорів із соціально-економічних та спеціальних дисциплін. Критично оцінили викладання курсу психології доцентом «ідеалістом-гегельянцем» І. Львовим. Дуже повільно відбувалася перебудова викладання марксистсько-ленінської методики суспільства професором С.Баран-Бутовичем [5, арк. 6].

Наприкінці довідки вказано, що партійна організація дуже мало допомогла директору в організації навчального процесу. Проте не згадується, що вона була нечисленною, усього чотири викладачі входили до неї, тому впливати на численний колектив викладачів і студентів вони не могли. Не забули критично оцінити профспілкову організацію, яка не цікавилась навчально-виробничими питаннями, а також матеріально-побутовими умовами студентів, тому працювала незадовільно [6, арк. 9].

Комісія, зробивши величезну кількість зауважень, прийшла до кінцевого висновку, що інститут приступив до перебудови роботи у відповідності до певних рішень партійних пленумів та з'їздів, хоча у довідці про це майже нічого не згадується.

Період керівництва інституту І.Ф.Ройфманом припадає на час боротьби партійних органів з націоналістичними й троцькістськими елементами. Цей процес виявлення вищезгаданих елементів у Чернігівському педінституті розпочався в січні 1934 р. 13 січня бюро обкому КП(б)У розглянуло персональну справу викладача В.І.Нольського, якого звинувачували в троцькізмі. У постанові зазначалось, що за втрату більшовицької пильності та неприйняття заходів до виявлення троцькіста Нольського колишнього секретаря партосередку т.Куклу виключити з партії. За такі ж «гріхи» сувору догану оголошено колишньому директору інституту М.Мірошніченку. Секретарю партійного бюро педінституту Пугачу та директору

інституту Ройфману лише тому, що вони недавно розпочали працювати в інституті «поставили на вид». Партиїні стягнення накладено й на партійних чиновників за певні їх провини. У пункті шостому говорилось про необхідність повідомити ЦК КП(б)У, що Нольський прибув до Чернігівського інституту за направленням Наркомосу без направлення ЦК КП(б)У [7, арк. 3].

23 січня 1934 р. відбулося засідання бюро партійного осередку Чернігівського педінституту, на якому виступили секретар бюро т.Пугач та директор т.Ройфман. На засіданні йшлося про колишнього викладача інституту Нольського В.І. Партійне бюро констатувало, що на закритих партійних зборах 11 січня, де обговорювався лист т.Постишева, примусили виступити Нольського. Як вказувалося у протоколі засідання, у своєму виступі він «довів своє цілковите дворушництво», яке полягало в тому, що він, нібито, активно боровся в Луганському педінституті із троцькістами, на чолі яких там стояв директор цього інституту Ципик. Але, не маючи в цій боротьбі жодної підтримки від парторганізації, він вимушений був припинити цю боротьбу і виїхати з Луганська до Чернігова. Його виступ зустрінuto зборами з недовір'ям, але члени бюро не виступили з рішучою більшовицькою критикою та «не викрили до кінця його контрреволюційного обличчя».

Уже й після арешту Нольського В.І. партійне керівництво міста і області вказували на те, що бюро партійного осередку не спромоглося відразу ж мобілізувати навколо цієї справи увагу всього колективу інституту та піднести це питання на принципову політичну височину у боротьбі із замаскованим класовим ворогом.

Бюро партійної організації зазначило, що, перебуваючи протягом шести місяців у партійній організації педінституту, В.І.Нольський не здав до партосередку своєї партійної облікової картки, а лише після наполегливих вимог секретаря партосередку здав свою облікову картку.

Партійне бюро ухвалює: колишнього викладача політекономії професора Нольського В.І. «як активного учасника контрреволюційних троцькістських угруповань, дворушника, чужу для партії людину, що випадково потрапила до лав партії, з партії виключити». Партійне бюро вважає, що «бойова більшовицька пильність ще досі не є в парторганізації інституту на всій належній височині».

Економічній кафедрі інституту потрібно було негайно переглянути всю роботу під кутом зору корінного виправлення всіх хиб, що їх мала кафедра внаслідок керування нею троцькіста Нольського. До того ж партійне бюро просило культпропагандистський відділ обкому негайно підшукати «відповідно витриману в партійному й якісному відношенні кандидатуру для викладання в інституті політекономії та завідування економічною кафедрою», указуючи, що майже всі групи інституту (14 груп) залишилися без викладання цього предмета [8, арк. 8 – 10].

Того ж дня 23 січня 1934 р. наказом №129 директора Чернігівського педінституту Ройфмана І.Ф. професора Нольського В.І. звільнено з посади [9, арк. 7].

23 січня прийнято також постанову Чернігівського міського КП(б)У, якою затверджували постанову бюро партосередку Чернігівського педінституту. Доручено комісії міського партійного комітету негайно обстежити стан роботи всіх кафедр педінституту, а оргвідділу взяти під безпосередній «догляд» роботу партійного осередку інституту [10, арк. 4].

Тривалою була робота з перевірки діяльності інституту наступної комісії обкому КП(б)У в складі тт. Шика, Жовтинського, Пасманіка, Токарського та Резнікова. 5 січня 1935 р. вона подала матеріали перевірки членам бюро обкому, які названо: «Про примиренське та ліберальне ставлення директора та парткому Чернігівського педагогічного інституту до націоналістичних та троцькістських елементів». У

підготовлених матеріалах мова йшла уже про нові персонажі, які підлягали переслідуванням. Так, в інституті директором робфаку працювала «одверта троцькістка Кошлакова», яка була виключена з партії. Ще працюючи в Києві в редакції журналу «Комунарка України», вона виступала з наклепами на ЦК КП(б)У, заявляючи, що «в самогубстві т. Скрипника винен ЦК». Після виключення її з партії комісією з чистки партійних рядів у липні – серпні 1934 р. Кошлакова А.В. перейшла працювати до педінституту завідувати робфаком та викладати історію партії.

5 вересня 1934 р. наказом директора Ройфмана І.Ф. її звільнено з роботи з формулюванням: «В інтересах зміцнення керівництва робфаку вважати за потрібне звільнити завробфаку тов. Кошлакову А.В.». Але вона залишилась працювати викладачем історії ВКП(б). 25 грудня 1934 р. її позбавлено права викладати історію партії, але директор Ройфман І.Ф. планував її перевести викладати географію [11, арк. 27].

В інституті також протягом року працював націоналіст Федоров, який викладав історію української літератури. Його звинувачували в тому, що рекомендував студентам для вивчення твори «буржуазних націоналістів В.Винниченка, Б.Грінченка та інших петлюрівських письменників». Проте комісію вразив той факт, що пройшов місяць з того часу, як Федорова звільнено з роботи, але «й досі не розкритиковані його буржуазно-націоналістичні погляди, не викрито його прибічників». Підданий критиці був й завідувач літературно-мовної кафедри т.Приступов, адже він затверджував списки літератури, які рекомендував викладач Федоров. До того ж завідувач кафедри протестував проти звільнення його з роботи [12, арк. 28].

Напередодні розгляду питання про націоналістичні та троцькістські елементи, які діяли у Чернігівському педінституті, на бюро обкому КП(б)У 12 січня 1935 р. обласна комісія з чистки партії подала до бюро доповідну записку «О националистических искривлениях, вскрытых во время чистки партийных организаций области». У довідці йшлося про викриту значну кількість націоналістів, «які для здійснення своїх контрреволюційних цілей прикривалися лозунгами українзації».

Комісія значну увагу приділила викриттю «ворожих елементів» у вищих навчальних закладах Чернігівщини: Ніжинському, Чернігівському та Глухівському педінститутах. Щодо Чернігівського педінституту, то були названі ті ж факти викриття націоналістичних і троцькістських елементів, які названо в попередній довідці перевірки педінституту від 5 січня 1935 р.

Отримавши виклик на засідання бюро обкому КП(б)У, яке мало проходити 13 січня, директор інституту Ройфман І.Ф. відчував загрозу для своєї подальшої долі. Він підготував листа секретарям обкому тт. Маркітану та Тодресу, а також членам комісії тт. Наумову, Тимофєєву та Філенко. У ньому він просив при вирішенні питання про його партійність і подальшу роботу мати на увазі наступні аргументи. У дев'яти пунктах він давав пояснення по кожному звинуваченню. Він пояснював, що обком направив його на посаду директора тоді, коли інститут замерзав, і він зробив все для відновлення роботи навчального закладу. По кожному із викладачів, яких звинувачували в націоналізмі чи троцькізмі, він пояснив, що жодного з них на роботу він не приймав, а приймали їх на роботу лише за направленням Наркомату освіти і обкому КП(б)У. До того ж він наголосив, що всіх звинувачених у ворожій діяльності, з роботи звільнено, і їхні вчинки засуджено членами колективу.

У восьмому пункті він загострив увагу членів бюро на тому, що в інституті йому довелося працювати в нечисленній партійній організації з 20 чоловік, 4 з них – викладачі. Він указував, що десятки разів він звертався до культпропагандистського

відділу обкому, щоб направили до інституту 2 – 3 викладачів комуністів для зміцнення партійної організації, а особливо просив підібрати кандидатуру на посаду заступника. Проте нічого домогтися не зміг.

На завершення листа він пояснював, що за 16 років перебування в партії він ніколи не входив до жодної опозиції, не мав нічого спільного з троцькістами та іншими контрреволюційними групами. Він просив членів бюро обкому залишити його в партії й дати йому можливість в інституті виправити допущені ним помилки та довести, «що я здатний боротися за справу партії, ...що зможу принести користь нашій спільній справі, справі будівництва соціалізму» [13, арк. 37-39].

Проте постанова бюро Чернігівського обкому КП(б)У «Про націоналістичні й троцькістські елементи, що окопалися в Чернігівському педінституті, та про гниле ліберальне ставлення до них парткому інституту» від 13 січня 1935 р. була суворою щодо директора інституту Ройфмана І.Ф. Його «як троцькіста-дворушника» було виключено з лав КП(б)У та звільнено з посади директора інституту [14, с. 119].

З партії виключено завідувача історичної кафедри т. Кошарнівського як українського націоналіста, який захищав націоналістів П.Федоренка та С.Баран-Бутовича і не бажав їх звільняти з роботи.

Викладачам інституту Кондрацькому, Борисенку та Кучеру, тобто викладачам-комуністам, оголосили догани за те, що вони не викрили й не сигналізували обком КП(б)У про троцькістські та націоналістичні елементи, які працювали в інституті.

Партійний комітет розпустили за «гниле ліберальне ставлення до троцькістів й українських націоналістів та за відсутність боротьби з ними», а членам парткому оголосили суворі догани з попередженням. Звільнили з роботи і директора робітфаку т.Пугача.

Продовженням репресій проти працівників навчального закладу 30-х років ХХ ст. стала сфабрикована кримінальна справа наступного очільника інституту Василенка Григорія Андрійовича, який керував інститутом у 1935 – 1937 рр. Його звинувачували як учасника контрреволюційної троцькістської організації, що проводила антирадянську роботу [15, арк. 1-2]. У листопаді 1937 р. за рішенням «трійки» його було розстріляно. Більш детально про трагічну долю Г.А. Василенка ми розповідаємо у статті «Реабілітований історією: Василенко Г.А. – директор Чернігівського учительського інституту (1935 – 1937 рр.)» [16, с. 5-8].

Таким чином, основним шляхом виявлення «ворожих елементів» стали тривалі і майже постійні перевірки партійними комітетами (міськими, обласними) навчально-виховної роботи педагогічних колективів навчальних закладів. Причому, недоліки які знаходили комісіями були відомі ще до перевірки. Окремі з них, наприклад підбір кадрів для суспільних кафедр, відносилися до компетенції саме партійних комітетів, які не виконували своїх прямих завдань але перекладавали відповідальність на керівників навчального закладу.

Постійні перевірки не давали можливості навчальним закладам творчо реалізовувати свої завдання, а доводилося здебільшого виконувати завдання перевіряючих. Це також не підвищувало ефективність освітнього процесу.

Кожна з перевірок завершувалася складання довідки в якій вказувалася значна кількість недоліків. Вивчаючи ці документи у дослідників складається враження, що головною метою таких перевірок був пошук недоліків, а не сприяння в подальшій роботі педагогічного колективу. Як правило в ході перевірки знаходили й конкретних осіб, які сприяли незадовільній роботі окремих підрозділів навчального закладу. Дуже прикро, що такі особи й ставали не лише об'єктами критики, а особами, що в подальшому піддавалися переслідуванням. Як правило їх звільняли з роботи, а їх

«перевихованням» займалися каральні органи.

Список використаних джерел:

1. Постанова Президії Верховної Ради України «Про підготовку багатотомного науково-документального видання про жертви репресій на Україні». zakon.rada.gov.ua.
2. Боровик А., Боровик М. Історія Чернігівського національного педагогічного університету в біографіях його керівників. К.: СПД Чалчинська Н.В., 2016. 416 с.
3. Держархів Чернігівської обл., ф. П-470, оп. 1, спр. 249, 105 арк.
4. Там само, спр. 249, 105 арк.
5. Там само.
6. Там само.
7. Там само, спр. 177, 93 арк.
8. Там само.
9. Там само.
10. Там само.
11. Там само, спр. 361, 232 арк.
12. Там само.
13. Там само.
14. Боровик А., Боровик М. Історія Чернігівського національного педагогічного університету в біографіях його керівників. К.: СПД Чалчинська Н.В., 2016. 416 с.
15. Чернігівське регіональне відділення галузевого державного архіву Служби Безпеки України, ф. 7, спр. 6209, 200 арк.
16. Боровик А. Реабілітований історією: Василенко Г.А. – директор Чернігівського учительського інституту (1935 – 1937 рр.) // Матеріали науково-практичної конференції «Треті Фльорівські читання». Чернігів.: Редакційно-видавничий відділ ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2013, 124 с.

СОЛЯРНІ МОТИВИ СЮЖЕТУ «ЗВІДНИЦТВО ДІВЧИНИ»

Трегубов Дмитро Георгійович

кандидат технічних наук, доцент, докторант

кафедри спеціальної хімії та хімічної технології

Національний університет цивільного захисту України, Україна

Трегубова Ірина Михайлівна

керівник-методист, керівник гуртка

КЗ «Центр дитячої та юнацької творчості №1 Харківської міської ради», Україна

В українському фольклорі присутні пісні, у яких простежується архаїчний зміст, але пізніші напластування та особливості сучасного світогляду заважають його розуміти. Багато перетворень пройшов й сюжет «звідництво дівчини», де дії персонажів мають календарно, обрядове, весняне, весільне походження [1]. Веснянки та гаївки здебільшого прив'язані до великодніх свят, чим відзначали початок весни на рівнодення. Весільні обрядові пісні можна співвіднести зі святом Купала на літнє сонцестояння, коли відзначали завершення весни, остаточну смерть Марени, початок літа, що відкривало шлюбний період.

За сюжетом «звідництво» дівчина пригощає перехожих чоловіків, які потім підмовляють її до мандрування, яке відбувається по етапах, далі дівчина відмовляє чоловікам, після чого відбувається страта дівчини шляхом спалювання біля сосни або потоплення у Дунаї, останні моменти супроводжує бесіда дівчини про нещасливу долю.

Основою сюжету можна назвати солярні мотиви, тому зупинимось на них докладніше. В архаїчних сюжетах проявляється мітологічний світогляд з описом дій богів та способом їх врахування у ритуалах. Сюжет «Подоланочка» містить уявлення про шлюб сонця та води (Білобога та Дани) з народженням їх дитини – Білоданчика та освячує дівчат до шлюбної готовності [2].

Язичницька обрядовість заснована на фазах «життя» сонця. На початку кожної нової фази вшановували Коляду, Ярилу, Купалву, Овсеня, Світовида (Білобога) тощо. Світовида пов'язують зі Світовим деревом та вшановують на осіннє рівнодення. Після завершення останньої фази життя Сонця відмічають його різдво. Атрибутом цього свята є дідух, схожий на тройдерево (Світове дерево). На тройдерево також схожі весільне гілце та православний хрест.

На Купала інсценують зустріч богів сонця та води [3]. Під час обряду спалюють заготовлену сосну та деревце Роду – купайлицю. Увечорі «хоронять» Ярилу та остаточно проганяють Марену; вранці Купалва рятує потоплячу дівчину Зорю – віддзеркалення сонця [2]. На Купала формувалися шлюбні пари.

Місце проведення ритуалу за даним сюжетом співпадає з традиційним розташуванням на межі світів («ліс-річка»). Водна поверхня виступає земним аналогом неба, оскільки відбиває усі небесні події. Вода як і блискавка приходять з неба, тому річку можна вважати його частиною. Це дозволяє інсценувати небесні події діями в річці та біля неї; навіть так саме, як і Сонце, пройти шляхом через небо. Будь-який архаїчний ритуал сонячного циклу має на меті викликання бажаних природних змін та достатку у житті громади.

Аналіз формул та перебігу сюжету демонструє символічність горіння сосни. Пращури вважали блискавку променем сонця, яка запалює сосну від гори до низу як й сонце під час сходу, надаючи їй відтінків полум'я [2]. Тоді сосна виступає місцем проведення обряду ініціації дівчини шляхом освячення чоловічою енергією

сонячного вогню. Крім того, рух «козаків» від Дону додому або до Дунаю, співпадає з рухом сонця та підкреслює сюжет.

В українському фольклорі й мітології солярними героями бувають чоловічі та жіночі образи: Красна Панна, Зоря, Білобог, Сварог, Дажбог, Ярило, Коляда, Купалва, Лад, Хорс, Овсень, Білоданчик, Івасик-Телесик, кінь та сокіл. Коляду іноді вважають новонародженою дівчинкою-сонцем, яка ховається під водою. На дохристиянський Водокрес існував обряд – побачити відбиття світла свічки в ополонці: перевіряли, що Коляда жива, прийде час – вона звільниться. Тоді «Білоданчик» – це визволене сонце-дівчинка у вигляді віддзеркалення сонця на весняне рівнодення [2]. Відповідний хоровод є допомогою для підготовки цієї дівчинки до шлюбної готовності та перетворення на Лелю-весну, наречену Ярили, що водночас освячує учасниць обряду. Тоді Красна Панна – це літнє втілення відбиття сонця у воді. Тобто жіночі солярні образи все одно пов'язані з водою. Іноді у фольклорі образ віддзеркалення має чоловічі риси: Івасик-Телесик, за казкою, плавав по річці у золотому човні зі срібним веслом, а потім його вкрали змії і довелося визволятися.

За іншою казкою відьма затигнула сестрицю Олену на дно річки, але люди потім дівчину витягли. Цей образ близький до Лелі, яку пробуджують навесні, а неясне відбиття сонця у воді – як обличчя Лелі під водою. Крім того, Касуня-зоре пливла дунай-рекою, Настечка стояла на вербовій дощечці та леліла (відблискувала), обидві чекали «милого». «Діброва палала» можна розуміти як схід сонця під час розпускання листя. А «красна Касуню... в часі весілля» – це натяк на свято Купала. Тоді Касуня та Настечка – це інші варіанти жіночого образу відбиття сонця. Згадка про «дунай» говорить про «святую» воду на Великдень або Купала, «весілля» – про Купала, що окреслює весь весняний час.

Створення світу розглядають, як шлюб вогню та води, а згоряння як символ кохання [4]. Прадерево (світове) росте на латир-камені, який відвідує богиня Зоря. Під цим деревом за творення світу народилася богиня Лада [5]. Тому наречений необхідно пройти освячення під аналогом прадерева, сосною. «Згоряння» сосни стає образом поєднання у шлюбі. У весільній обрядовості гільце стало спрощеним образом прадерева. Можна розглянути походження слова «сосна» від санскритського «saṃga» – приналежний сонцю, сонце в обряді шлюбу [6], або по можливих складових: so – йти до завершення; sa – з'єднуватись; su – отримувати сік, купатись, давати жертву, бажання; osa – спалювати; usnas – гаряче, жар тіла; sna- – купальний, текти, плакати, траурне обмивання; susnāta – очищений купанням; susnaṃ – створювач жертви; susnuṣa – хороша невістка; sopāśana, upāśana – очікування, бути поруч, поклоніння; aupāśana – горіння для богослужіння, священний вогонь. Тоді узагальненою характеристикою «сосни» може бути: осяяне сонцем дерево в церемоніях шлюбу, що «палає» й дає краплі, з ритуальною жертвою. Біля сосни могли відбуватись ритуали богослужіння, пов'язані зі шлюбним обрядом.

Дитина-Леля «купалася» у «дунаї» на весняне рівнодення, доросла Леля (богиня Зоря) – на літнє сонцестояння. Тоді сюжет «потоплення» дитини є відгомонам уявлень про народження на весняне рівнодення дитинки-дівчинки Білобога та Дани (Білоданчик) або Зорі (Білозорчик) [2], що схоже на сюжет «дівчина кидає дитину в дунай». У сюжеті «звідництво» – купання дівчини з її рятуванням з одного боку відображає шлюб сонця і води, з іншого – розбивання шаблею-блискавкою хмари біля світового дерева для викликання дощу.

Якщо віддзеркалення сонця на Купала є аналогом нареченої – тоді й одяг нареченої повинен відповідати цьому образу. Тому її головним атрибутом після відрізання коси є білий вельон. Слов'яни вважали білий колір пов'язаним з Білобогом з божественними якостями світла. Білий колір є ритуальним, оскільки шлюбний обряд інсценує ритуальну смерть нареченої. Білий вельон стає прощальним

елементом освячення дівчини, для якої шлюб – початок нового життя у новому «кластері» без огляду на минуле. Так, за поховання молодої неodrуженої людини її одягали як нареченого чи наречену [7], загиблих дітей одягали у світлий одяг для забезпечення кращої долі в іншому світі. Тобто білий колір є еквівалентом денного світла, символізує добро, перемогу над злом та очищення. У цьому сенсі можна розглянути великодню паску. Фалічний символ до факту народження «Білоданчика» недоречний, до того ж паски робили широкими. Паска зображає народжене сонце: всередині – жовта, а ззовні – біла як відбиття сонця, як вельон нареченої. Тоді разом з писанками виникає відображення побудови світу та святкування перемоги світлих сил та життя.

На світанку буває явище – сонце над морем начебто починає сходити, але край сонця виникає пізніше, спочатку є ефект віддзеркалень, що наші пращури могли вважати за богиню Зорю, яка з'являється перша, а потім – її наречений в образі Сонця. Це відбувається на обрії, який вигнутий як місток, як верба – місце де Настечка чекала нареченого. Наші вважали, що місце побачення богів розташовано на острові – на Латир-камені або острові Світового дерева. Після побачення – Сонце починає свій шлях по небу, а його віддзеркалення (вранішня зоря) витягується по водній поверхні та ніби розчиняється у ній. Навечір Зоря знов з'являється у вигляді витягнутого віддзеркалення – вечірня Зоря.

Верхівка сосни, яка ніби горить на світанку, нагадує православний храм, що робить його аналогом тройдерева (хрест теж має побудову тройдерева). Золотий купол храму відбиває сонячне світло під дуже різними кутами. Тому храм стає ніби частинкою сонця, що спустилося на землю. Можливість солярного походження конструкції купола храму дає натяк на те, що язичницькі храми мали подібний принцип зв'язку з солярним божеством.

Кінь, на якому пересувались козаки, виступає символом чоловічого начала та Сонця, виконує роль перевізника у потойбіччя, посередника та сповіщувача як для людини, так і для Сонця. Тому в ініціально-освячувальних церемоніях та весільних обрядах кінь був однією з головних складових [8].

Таким чином, дівчина та козак у пісні «Їхали козаки» й відповідному архаїчному ритуалі повторюють дії богів, а сосна виявляється аналогом світового дерева. Здобутки даного дослідження можна використовувати для аналізу інших фольклорних сюжетів, що дозволить глибше збагнути погляди на світ наших пращурів та особливості відповідних архаїчних ритуалів.

Список використаних джерел:

1. Трегубов Д. Г., Трегубова І. М. Ініціційні елементи фольклорного сюжету «звідництво дівчини». *Культура України*. 2022. №76. С. 57–63. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/15478>.
2. Трегубова Ф. Д., Трегубов Д. Г. Дослідження драматургії первісних хорів весняного циклу. *Культура України*. 2021. №74. С. 90–97.
3. Нечуй-Левицький І. С. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. К.: Обереги, 1992. 88 с.
4. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд. К.: НДІУ, 2007. 444 с.
5. Войтович В. Генеалогія Богів України. Рівне: Войтович В., 2007. 556 с.
6. Monier-Williams M. A Sanskrit-English Dictionary. Oxford: The Clarendon Press, 1960. 1333 p.
7. Марченко О. М. Сімейна обрядовість південного Побужжя. *Культура народів Причорномор'я*. 2001. №20. С. 104–108.
8. Кіндер К. Р. Проблема класифікації танцювальної символіки: образно-семантичний аспект. *Вісник КНУКіМ «Мистецтвознавство»*. 2011. №25. С. 55–62.

ФЕСТИВАЛІ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА ЯК СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Соколовський Михайло Андрійович

Аспірант

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККиМ),

м. Київ, Україна

Науковий керівник: Святненко Анна Василівна

кандидат історичних наук, доцент, кафедра арт-менеджменту та івент технологій

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККиМ),

м. Київ, Україна

Упродовж останніх трьох десятиліть Україна та Польща започаткували нову сторінку добросусідських взаємин, уклали близько двохсот договорів, що регламентують співробітництво в різних сферах і галузях. Правовим фундаментом для співпраці в культурній і гуманітарній сферах стали: «Договір між Україною та Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» (ратифікований 1992р.), «Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі культури, науки і освіти» (набула чинності 1999р.) та низка інших договірно-правових документів, які спрямовані на розвиток всебічного культурно-мистецького співробітництва [2; 6].

Одним з поширених і популярних елементів українсько-польської співпраці в культурній царині є організація і проведення різнопланових фестивалів українського мистецтва в Республіці Польща, що дозволяє близьким народам краще пізнати один одного, подолати певні етностереотипи, а також демонструвати й популяризувати кращі зразки національної культури.

Щорічно силами українських неурядових організацій в Польщі, польськими громадськими організаціями, а також державними інституціями проводиться низка фестивалів, спрямованих на поширення здобутків української культури, зокрема: «Українська весна», «На Івана на Купала», «Підляська осінь», «Лемківська ватра», кінофестиваль «Україна», театральний фестиваль «Напрямок Схід», «Дні української музики тощо.

Так, Міжнародний фестиваль української культури «Українська весна» традиційно впродовж шістнадцяти років проходить в Познані. Організатори заходу пропонують гостям різноманітну програму: авторські зустрічі, дискусії, концерти, вистави, поетичні майстер класи тощо. В 2022р. в рамках фестивалю виступав Камерний оркестр Хмельницької філармонії. Акцент робився насамперед на творах українських композиторів: М. Березовського, В. Бортнянського, М. Скорика, О. Козаренка та ін. Актуальною для двох народів була обрана тема дискусії «Співчуття, солідарність, близькість. Чи розуміємо ми суть польсько-українських суспільних відносин після 24.02.2022?». В дискусії брали участь українські і польські професори, громадські діячі. Наймолодші гості мали можливість відвідати поетичні майстер класи для дітей (керівник Катерина Міхаліцина), а також театральну виставу «Коза-дереза», яку презентував перший український театр для дітей та юнацтва [7].

Союз українців Підляшшя традиційно долучається до організації фольклорно-фолькового фестивалю «На Івана, на Купала», що проходить в першій половині липня в мальовничій місцевості на краю Біловезької пущі в Дубичах Церковних. На свято збираються цілими родинами, відвідують ярмарок народних умільців, слухають

українську народну і сучасну музику, спостерігають, а часто стають учасниками давньої славної традиції пускання вінків на воду [5].

Фестиваль української культури «Підляська осінь» було започатковано 1993р. Кожного року захід проходить в різних місцевостях Підляшшя. Так, 2022р. фестиваль проходив в Нарві, Білостоці, Черемсі, Більську, Сім'ятичах, Вуорлі і Гайнівці. Гостям заходу пропонується доволі різноманітна програма: літературні зустрічі, театральні вистави, концерти, ярмарки народних умільців, презентації книжок тощо [5].

Не можна обійти увагою щорічний етнографічний лемківський фестиваль «Лемківська варта». Постійною локацією заходу є село Ждиня, на сцені якого виступає приблизно п'ятдесят колективів з України, Польщі, Канади, Словаччини тощо. 2022р. фестиваль присвячений 75 річниці акції «Вісла», отже переважна більшість заходів, концертів, дискусій присвячувалися пам'яті жертв примусових переселень, що відбувались 1947р. Фестиваль розпочався з концерту з промовистою назвою «Ватра солідарна з Україною». Кошти, зібрані під час концерту передано на підтримку українських воїнів, що боронять країну від московської навали [3].

Традиційно, вже дев'ятий рік поспіль відбувається фестиваль «Дні української музики у Варшаві». У 2022р. захід проводив концерти класичного виконання, на яких відомі музиканти, колективи і солісти України і Польщі представляли твори української класики. Як зазначав художній керівник фестивалю Роман Ревакович: «Головна мета фестивалю – донести до відома польського суспільства інформацію про високу українську культуру в контексті майже повної відсутності українського репертуару в польських культурних закладах» [1]. У програмі концерту звучали твори українських композиторів В. Сильвестрова, Л. Грабовського, О. Безбородька, Ю. Ланюка, О. Щетинського.

Помітною щорічною подією культурного життя є проведення кінофестивалю «Україна». Символічно, що 2022р. тема заходу – «Між війною та надією». В програму було включено 50 українських стрічок: документальні, анімаційні, художні та короткометражні. Фільми поділено на п'ять тематичних груп: «Жіночі історії», «Мистецтво свободи», «Обличчя України», «Маріуполь», «Конкурс на найкращий короткометражний фільм». В програмі фестивалю передбачена і демонстрація мультфільмів для дітей, а також виставки, концерти, майстер-класи, тематичні зустрічі [4].

Фестивальний рух не обмежується тільки представленими заходами. Їх кількість із року в рік невпинно зростає, охоплюючи нові культурно-мистецькі напрями, що сприяє глибинному пізнанню України, її культури, традицій, а також формуванню позитивного іміджу українців серед поляків.

Список використаних джерел:

1. Білаш Ксенія. У Варшаві пройде 8-й фестиваль «Дні української музики. URL: https://lb.ua/culture/2022/08/17/526526_varshavi_proyde_8y_festival_dni.html.
2. Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_172#Text.
3. Лоза Павло. Лемки. URL: <https://nasze-slowo.pl/yuvilejna-40-va-lemkivska-vatra/>.
4. Сливченко С. Жовтень під українським прапором. Культурні події в Польщі. URL: <https://naszwybir.pl/ukr-zahody-w-pl-zhovten-22/>.
5. Союз українців Підляшшя. URL: <https://zup.org.pl/uk/%D0%BD%D0%B0-%D1%96%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D1%83%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%B0/#>.
6. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі культури, науки і освіти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_058#Text.
7. “Українська весна”: в Познані розпочався фестиваль української культури. URL: <https://naszwybir.pl/ukrayinska-vesna/>.

СЕКЦІЯ XXVII. АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

УПРАВЛІННЯ МІКРОКЛІМАТОМ ТА ЯКІСТЮ ПОВІТРЯ ПРИ РЕКОНСТРУКЦІЇ БУДІВЕЛЬ-ПАМ'ЯТОК АРХІТЕКТУРИ

Шишина Марія Олексіївна

ORCID ID: 0000-0001-9384-7662

асистент кафедри теплогазопостачання і вентиляції

Київський національний університет будівництва і архітектури, Україна

В умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України щодня відбуваються численні непоправні руйнування будівель житлового фонду, комунальної та енергетичної інфраструктури, історичних та культових споруд. Окрім безпосередніх механічних руйнувань історичні будівлі та предмети мистецтва, які зберігаються в них, зазнають згубного впливу несприятливих мікрокліматичних факторів, як пов'язаних з неконтрольованими коливаннями температури та відносної вологості повітря через використання споруд не за цільовим призначенням, зокрема в якості укриттів для населення, облаштування пунктів гуманітарної допомоги, тощо. Також значно погіршилась якість повітря через вміст порохових газів внаслідок артилерійських та ракетних обстрілів та продуктів згорання палива через пересування великої кількості військової техніки.

У дослідженнях впливу наслідків військових дій на стан ґрунтів [1], проведених за сприяння Швейцарського агентства розвитку та співробітництва (SDC) та Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) зазначено, що внаслідок бойових дій у повітря виділяються у великих кількостях наступні хімічні сполуки та речовини: C_nH_m , CO, CO₂, NO, NO₂, CH₄, NH₃, C, SO₂, H₂S, HCl, Cl₂, HF, H₂SO₄, CH₂O, C₂₀H₁₇, Cu, Mn, Al, Mg, Fe, C, Pb. Точну кількість та відсотковий вміст у повітрі цих сполук неможливо оцінити внаслідок відсутності доступу до систем моніторингу стану повітря в районах бойових дій та на тимчасово окупованих територіях. Багато з цих речовин присутні у невеликих концентраціях в повітрі великих міст постійно, але їх стрибкоподібне та непрогнозоване підвищення завдає значної шкоди як матеріалам будівель, так і предметам музейного зберігання.

Станом на лютий 2023 року за даними Міністерства культури та інформаційної політики близько 1500 об'єктів культурної спадщини та культурної інфраструктури пошкоджено або зруйновано внаслідок повномасштабного вторгнення. Серед них сотні об'єктів культурної спадщини, десятки музеїв, бібліотек, архівів. Велика кількість пам'яток знаходяться на тимчасово окупованих територіях, тому відомостей про їх стан немає.

На жаль, більшість будівель, що становлять історичну цінність, та музейних споруд не обладнані системами кліматизації або мають застаріле обладнання, яке внаслідок фізичного та технічного застарівання не виконує своїх функцій. Відсутність систем забезпечення мікроклімату спричиняє необхідність підтримувати температурно-вологісний режим в будівлях за допомогою провітрювання [2], що є

прийнятним у мирний час, але стає небезпечним для будівель та експонатів в умовах підвищеної забрудненості повітря.

Численні дослідження провідних європейських та американських науковців [3, 4] описують ризики та дають рекомендації щодо моніторингу стану зовнішнього та внутрішнього повітря для об'єктів культурної спадщини. Можна зробити висновки, що вплив газоподібних забруднювачів одночасно чинить різні пошкодження на матеріалах будівель та матеріалах предметів експонування та зберігання. Найбільш уразливими є папір, метали, тканини, настінний живопис.

Інтеграція в Європейське співтовариство вимагає від України переходу до Європейських норм і стандартів, що стосується в тому числі об'єктів культурної спадщини. Тому при реконструкції потрібно враховувати принципи збереження та забезпечення сталості історичних будівель, заздалегідь підходити до планування та вибору заходів з підвищення рівня енергоефективності.

Висновки. Наслідки повномасштабного вторгнення ще багато років будуть чинити вплив на стан повітря на території України. Тому у перспективі відновлення, реставрації та реконструкції пам'яток історії та архітектури, культових та музейних споруд необхідно приділити значну увагу впровадженню систем кліматизації з функціями очищення повітря для таких будівель. Необхідні нові інженерні та технічні рішення щодо розробки мобільних та автономних систем очищення повітря для будівель, в яких технічно неможливо облаштувати системи формування та підтримання мікроклімату. Для кожного об'єкту необхідно проводити індивідуальні дослідження з метою розробки рекомендацій та інженерних рішень щодо впровадження систем кліматизації та очищення повітря.

Список використаних джерел:

1. Вплив війни Росії проти України на стан українських ґрунтів. Результати аналізу / О. Голубцов, Л. Сорокіна, А. Сплодитель, С. Чумаченко – Київ: ГО "Центр екологічних ініціатив «Екодія»", 2023. – 32 с.
2. Анна МОСКВІТИНА, Марія ШИШИНА: Визначення необхідних заходів для забезпечення подальшої надійної і безпечної експлуатації Софійського собору. Тези доповідей II-ї міжнародної науково-практичної конференції «Екологія. Ресурси. Енергія». Багатофункціональні еко- та енергоефективні, ресурсозберігаючі технології в архітектурі, будівництві та суміжних галузях, Київ, 24-26 листопада 2021, с.43-44.
3. Muller, C. "Air-Quality Standards for Preservation Environments: Considerations for Monitoring and Classification of Gaseous Pollutants," Papyrus, Winter 2010–2011, 11(3): 45–50. Available from: https://www.researchgate.net/publication/282657803_An_Air_Quality_Standard_for_the_Protection_of_Cultural_Heritage [accessed Jun 07 2023].
4. Muller, C. and E. Sacchi, 2005. "Air Quality Monitoring at Historic Sites," ASHRAE Journal, 47(8): 40–46.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ І МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ТЕОРІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ
СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ НАУКИ»**

23 червня 2023 року ♦ Полтава, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 23.06.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 15,69. Замовлення № 378. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

Міжнародний центр наукових досліджень
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: mcnd@ukrlogos.in.ua

Видавець: Громадська організація «Європейська наукова платформа».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7172 від 21.10.2020.